

KINCSES
KOLOZSVÁR
KALENDÁRIUMA
2022–2023

A könyv megjelenését támogatta:

KINCSES KOLOZSVÁR KALENDÁRIUMA 2022–2023

ERDÉLYI MAGYAR NEMZETI TANÁCS
KRITERION KÖNYVKIADÓ
KOLOZSVÁR

Szerkesztőbizottság: Gergely Balázs, H. Szabó Gyula (főszerkesztő), Szabó Lilla (felelős szerkesztő), Szilágyi Adrien Rebeka

A fényképeket készítette: Bec Norbert, Deák Anita, Radu Norbert, Szentes Zágon, Vakarcs Loránd

A gyermekoldalakat összeállította: Hegyi Réka, Müller Kati, Vajnár Ilona

A keresztretjvényeket összeállította: Ferencz Csaba-Levente

© **Szerzők, 2022**

Kincses Kolozsvár Egyesület
Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács
Kriterion Könyvkiadó

Elérhetőségünk:

400095 Kolozsvár
Szentegyház / Iuliu Maniu u. 2/5.
kolozsvar@magyarnapok.ro

Olvasószerkesztő: Demeter Zsuzsa

Korrektúra: Szenkovics Enikő

Borítófotók: Vakarcs Loránd

Nyomdai előkészítés: IDEA PLUS

A kötetet tervezte: Könczey Elemér

Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond

Alak: 16,5 × 23,5 cm. Megjelenés éve: 2022

Nyomdai munkálatok: IDEA nyomda, Kolozsvár

Igazgató: Nagy Péter

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Kincses Kolozsvár kalendárium : 2022–2023. –

Cluj-Napoca : Kriterion, 2022

ISBN 978-973-26-1292-7

Előszó

Talán soha nem volt akkora szükség az öröknek vélt rendre, mint ma, az egyre inkább összekuszálódó jelenben. Emberi lényegünk sajátja az a belülről fakadó igény, hogy kellő távolságból pillantsunk rá helyzetünkre, meghatározzuk helyünket a világban, s mintegy felülnézetből kémleljük a ránk váró, lehetséges jövőt. A Kincses Kolozsvár Kalendáriumunk immár tizenegyedik alkalommal kíván kapaszkodót és tájékozódási pontot nyújtani mindehhez.

Kiadványunk segítségével próbáljuk – a múlt példáin keresztül – megérteni a ma történéseit. Az évfordulók nyújtotta biztos kezdőpontok nemcsak a történelmi haladásról tesznek tanúbizonyságot, de általuk fedezhetjük fel újra – a kalendárium adta „felülnézetből” – közösségünket és szűkebb értelemben vett otthonunkat: a kincses Kolozsvárt. Oldalról oldalra haladva a kalendáriumunkban feltárul a múlt egy-egy régvolt pillanata, s ezzel egyidőben lépésről lépésre közeledünk kulturális kincseinkhez, végeredményben pedig: saját magunk – mint egyén és közösség – megértéséhez. Mikor, ha nem most van erre a legnagyobb igény, az újbóli önmeghatározás és önfelfedezés nagy, történelmi korában?

És íme, nem véletlen: olyan évfordulókkal és várostörténeti ismertetőkkel találkozhatunk a 11. Kincses Kolozsvár Kalendáriumában, amelyek szintén a rend, a rátekintés és az önfelfedezés bűvkörébe vonzanak minket.

Az idén 800 éves Aranybulla, melyről bőségesen talál kiadványunkban olvasnivalót, történelmi léptékben is jelentős okiratként hozta el a rendi szabadságot, rögzítette a magyar nemesség jogait – egyszerűen: rendet teremtett a rendetlenségben. Kalendáriumunk második rovatát a Fellegvár történetének szenteltük. E magaslat, melyről rátekinthetünk Mátyás városára, otthonunk meghatározó része, lábánál pedig a történelem évszázadai zúgtak el. Olyan magaslati pont ez – ott, a fellegek között –, ahova jó felkapaszkodni, ahonnan jó – ismételten csak felülnézetből – újra felfedezni Kolozsvárt. Nem volt kérdés, hogy mindennek helye van e kötet hasábjain. Miként – természetesen – helye van az ismertetőknél egyetemünk alapításáról, sajtóorgánunk és operaelőadások születéséről vagy – erdélyi kitekintőként – a múlt közéleti eseményeinek fontosabb állomásairól.

E néhány sor – terjedelméből fakadóan – nem alkalmas arra, hogy a 11. Kincses Kolozsvár Kalendáriumának színes és gazdag tartalmát részletkebe menően ismertesse. A célunk mindössze ennyi: felhívni a figyelmet az idei kalendárium aktualitására, s megköszönni szerzőinknek, hogy áldozatos munkájuknak hála közreadhatjuk e 2022–2023-as kiadványunkat.

Kívánjuk, forgassák legalább akkora szeretettel és kíváncsisággal az év minden napján, mint amilyen lelkesedéssel mi készítettük azt – a rendteremtés és közös múltunk iránti szeretet jegyében.

Lovassy-Cseh Tamás – Szabó Lilla

12. Kolozsvári Magyar Napok *Kerekedik!*

A 12. Kolozsvári Magyar Napok az újrakezdés jegyében szerveződött, s ezt jelezte jelmondatunk, a *Kerekedik!* is. A több száz programpont magáért beszélt: partnerszervezeteinkkel közösen minden tőlünk telhetőt megtettünk, hogy a Kolozsvári Magyar Napok újabb tízéves ciklusát kezdhessük meg: a rendezvénysorozat 2021-es kiadása már mennyiségileg és minőségileg is megközelítette a 2019-est, s ezt a részvételi adatok is visszaigazolták. Rendezvénysorozatunk 12. kiadásán immár 60 helyszínen, 130 partnerszervezet közreműködésével 280 program közül válogathattak az érdeklődők. A programkínálatban 15 kiállítás, több tematikus séta és 30 koncert is helyet kapott. A magyarnapos helyszínnek többsége teljes kihasználtsággal üzemelt, sőt, a Farkas utcai könyvvásárban vagy épp a Romkertben – az Emese Park jóvoltából – működtetett és a gyerekprogramoknak helyet biztosító középkori faluban sikerült rekordszámú résztvevőt számlálnunk. A 12. Kolozsvári Magyar Napok programjain résztvevők becslült száma megközelítette a 130 ezer főt.

Örömmel tapasztaltuk, hogy a régi-új helyszínek ismét megteltek élettel, működött az utcazenészek fellépéseivel színesített Farkas utcai vásár, ismét látogatható volt a Borutca és a Romkert, de új helyszínként jelentkezett a Kolozsvári Református Kollégium udvara, valamint a török-vágási falumúzeum is, ahol – közel 250 résztvevővel – ismét megszerveztük a KMN-Donaton Terepfutóversenyt és a szintén sokakat vonzó örömfőzést. A Bánffy-udvarban a Petőfi Kulturális Ügynökség közreműködésével működtetett Petőfi-színpad minőségi zenei fellépőknek adott teret, a KMN utolsó két napján pedig újra esti bulik helyszíne volt a kolozsvári palota udvara.

Örvendünk, hogy a folyamatosan változó szabályozások közepette is sikerült sokakat vonzó, minden korosztály számára tartalmas kikapcsolódást biztosító programokkal jelentkezni, így újult erővel vághattunk neki a 13. Kolozsvári Magyar Napok megszervezésének!

Amint azt a Kolozsvári Magyar Napok résztvevői már megszokhatták, rendezvénysorozatunk nyitógálája mindig egy olyan kiemelt, ünnepi pillanat, mely során neves fellépők feledhetetlen műsorának örvendezhetnek a hozzánk ellátogatók. Nem volt ez másként a 12. Kolozsvári Magyar Napok nyitógáláján sem. Az ünnepi eseményen a Monarchia Operett előadásában, Kerényi Miklós Gábor rendezésében Huszka Jenő és Szilágyi László *Sissi, a magyar királyné (Erzsébet)* című kétfelvonásos operettjét láthatta Kolozsvár közönsége.

Tudatában annak, hogy felelősséggel tartozunk a kincses város épített örökségéért, a nyitógála belépőjegyeiből befolyt összeget a Szent Mihály-templom Pákey Lajos tervezte neogótikus kerítésének restaurálására ajánlottuk fel, mely egyben a 12. Magyar Napok jótékonyági gyűjtésének tárgya is volt.

Ha valaki a Kolozsvári Magyar Napokra gondol, joggal jutnak eszébe a változatos témájú kulturális és közéleti beszélgetések. Szervezőkként – partnerszervezeteinkkel közösen – arra törekszünk, hogy a lehető legátfogóbb keresztmetszetet adjuk mindannak, amit az erdélyi és Kárpát-medencei kulturális-tudományos élet jelent, így szakterületük értő képviselőiként neves meghívottjaink rendszerint betekintést engednek saját munkásságukba és kutatási területeikbe. Tavaly sem volt ez másként, amikor helytörténeti munkákkal és irodalmi kiadványokkal is megismerkedhettek a magyarnapozók, de a programkínálatban ugyancsak helyet kapott számos magyar filmalkotás is. Így – a 12. Kolozsvári Magyar Filmnapok keretében – kolozsvári alkotókat bemutató játék- és dokumentumfilmek mellett olyan filmklasszikusokat is láthatott a közönség, mint a Főtéren levetített – és Fábri Zoltán által 1969-ben rendezett – *A Pál utcai fiúk*, mely üde színfoltja volt a főtéri programkínálatnak.

A Magyar Napok ideje alatt a kincses város megannyi kiállítótere szélesre tárja kapuit, hogy az érdeklődők megismerkedhessenek az ott fellelhető állandó vagy épp időszakos tárlatokkal. Így kerülhetett sor a 12. Kolozsvári Magyar Napok alatt a Művészeti Múzeumban Kovács Zsolt *A fák* című grafikakiállítására, a Sapientia EMTE Kolozsvári Karán az egyetem elmúlt 20 évét bemutató fotókiállításra,

az Erdélyi Református Múzeumban a Benedek Elek életpályáját bemutató tárlatra, a Művészeti Múzeumban és a Quadro Galériában a Nagy Albert retrospektív kiállításra vagy épp az Ars Sacra Claudiopolitana Egyházművészeti Galériában az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszust köszöntő tárlatra, de az idei Magyar Napok egyik különlegessége volt az a mozgó kiállítás is, mely az Egyetem utcai parkolóban található interaktív kiállítóbuszban kapott helyet, s mely a Magyar Pálos Rend történetét mutatta be.

Új helyszínnel is jelentkezett a Kolozsvári Magyar Napok: a Református Kollégium udvara számos beszélgetésnek, előadói estnek, koncertnek és filmvetítésnek is helyet biztosított. Itt került bemutatásra a *Magyar Kultúra* magazin, Gaal György *Kolozsvár. Történelmi városkalauz* című helytörténeti kiadványa és a 2021–2022-es *Kincses Kolozsvár Kalendárium* is, Felméri Cecília több rangos fesztiválon is díjazott *Spirál* című filmje. Itt emlékeztünk meg a 2020 novemberében elhunyt Szőcs Gézáról is, akinek műveit Szilágyi Enikő színművész és vendégei hozták közelebb a népes számú, emlékező nézőközönséghez. A Református Kollégium mint a Magyar Napok egyik új helyszíne, méltó teret biztosított ahhoz, hogy a nagy múltra visszatekintő kollégium falai között a kolozsvári, erdélyi és Kárpát-medencei kulturális élet színe-java bemutatkozzon.

A Magyar Napok rendezvényssorozata mára már elképzelhetetlen a Bánffy-udvarbéli programhelyszín nélkül. A Művészeti Múzeumnak

helyet biztosító palota és udvara legalább annyira emblematikussá vált, mint a Főtér vagy épp a Farkas utca, ahová a betérők rendszerint minőségi könnyűzenei koncertekkel és gyermekprogramokkal találkozhatnak, valamint itt kóstolhatják meg a Fóti Kézműves Sörfőzde termékeit is. A Bánffy-udvar ismét biztos találkozóhellyé vált a Magyar Napok ideje alatt, ráadásul a tavalyi év sajátossága volt, hogy az ott felállított Petőfiszínpadon számos fiatal, pályakezdő zenekar is bemutatkozhatott.

Egy év kihagyás után újra jelentkezhetett sokak kedvence: a Farkas utcai kavalkád és a Borutca. Előbbiben ismét kézművesek portékái között válogathattak az érdeklődők, valamint a könyvvásárban kereshetők a legújabb és legnépszerűbb kiadványok között, a Borutcában pedig a Kárpát-medence legfinomabb borai várták a fesztiválzókat. Örömmel tapasztaltuk, hogy a Magyar Napok ezen régi-új helyszínei ismételten megteltek élettel, a Farkas utcában idén először utcazenészek biztosították az élő muzsikát és a garantált jókedvet, mi több, a könyvvásár soha nem tapasztalt érdeklődésnek örvendett, s ezáltal látogatói rekordokat is döntött.

A néptánc és népi kultúra identitásunk szerves része, s mint ilyen, mindig is kitüntetett helyet foglal el a Kolozsvári Magyar Napok programkínálatában. A 23. Szent István-napi Néptánc-találkozó keretében ismét Kolozsvár Főterén vehettek részt az érdeklődők az immár hagyományosnak számító tánc-kavalkádon, s ugyancsak megszervezésre került a népviseleti felvonulás is. A Szarkaláb Néptáncgyűttes folyamatos és interaktív gyermekprogramokkal várta a legkisebbeket, de tematikus beszélgetésekre is sor került a néptáncoktatás különböző szinteken megvalósuló lehetőségeiről, jövőbeli terveiről. A Maros Művészegyüttes *Mátyás király álruhái* címmel mutatta be táncjátékát a Kolozsvári Magyar Opera nagytermében, a Kolompos Együttes pedig kicsiket és nagyokat egyaránt

megmozgatott Bánffy-udvarbéli koncertjén. A 12. Kolozsvári Magyar Napok egyik feledhetetlen és kiemelt mozzanata volt ugyanakkor az a főtéri gálaműsor és jubileumi koncert, mely során a 10 éves Tokos zenekar lépett színpadra neves meghívottjával és barátjaival egyetemben.

A Kolozsvári Magyar Napok egyik ismérve, hogy a színes programkínálatnak köszönhetően minden korosztály megtalálja a számára kedves eseményt. Így nem csoda, hogy a legkisebb magyarnapozók is szívesen látogatnak el hozzánk, hiszen nemcsak változatos foglalkozásokkal, játékokkal, vetélkedőkkel, kiállításokkal és bábszínházi előadásokkal várjuk őket, hanem – az Emese Park hagyományörzőinek jóvoltából – egy valószínűségi középkori faluval is, mely újra a Romkertben kapott helyet, hogy felelevenítse a Mátyás király korabeli mindennapokat, s megismertesse a gyermekekkel a középkori mesterségek és játékok titkait.

Bár sokak számára a Kolozsvári Magyar Napok programkínálata egyet jelent a főtéri nagykoncertekkel, nem szabad megfeledkeznünk azokról a komolyzenei eseményekről sem, melyek évről évre sokakat vonzanak a kincses város különböző

helyszínein. Szervezőkként különösen nagy hangsúlyt fektetünk arra, hogy a komolyzene szerelmesei is megtalálják a kedvükre való időtöltést, s így adhatott koncertet a 12. Kolozsvári Magyar Napok keretében – és a teljesség igénye nélkül – az Arcadia vonósnégyes, a Transilvania Philharmonic Brass, az UniCante egyetemi kórus, a Szent Cecília kórus és zenekar, rendezvénysorozatunk zárásaként pedig a világszerte ismert Szent Efrém Férfikar egyházzenei hangversenyére került sor a Farkas utcai református templomban.

Zene nélkül mit érek én? – teszi fel a kérdést a magyar sláger ismert sora, s ugyanez joggal kérdezhető a Kolozsvári Magyar Napok esetében is. Rendezvénysorozatunk zenei kínálatát úgy igyekszünk kialakítani, hogy a lehető legszínesebb

elvárásoknak is megfeleljen, így a Kolozsvári Magyar Napok 12. kiadásán már 30 különböző zenei eseménnyel számolhattunk. A Fótéren továbbra is könnyűzenei koncerteknek örendezhettek a résztvevők, s itt láthaták – egyebek mellett – a Budapest Orchestra Projectet, a Knock Out Zenekart, a Ghymes zenekarból ismert Szarka Tamást, a Hot Jazz Bandet vagy épp Földes László HOBOT is. De a Bánffy-palota is várta a zeneszeretők és bulizók sokaságát.

A törökvágási falumúzeum tavaly új helyszínként jelentkezett, melynek köszönhetően a hős Donátra emlékező és emlékeztető terepfutóverseny is „hazatérhetett”. A verseny Donát kedvenc útvonalain, a Falumúzeum és a Hója-erdő hús, kanyargós ösvényein vezetett, s mi több, futás közben fejet hajthattunk a hős szőlősgazda szobra előtt is, amely pár éve teljes pompában a Falumúzeumban díszel. A közel 250 résztvevő is visszaigazolta: az új programhelyszín nagyszerűnek bizonyult, ráadásul az ismételten megszervezett örömfőzésnek is kitűnő helyet biztosított.

A Magyar Napok rendezvényeit azok is követhették, akik személyesen nem tudtak jelen lenni a különböző eseményeken, hiszen az MTVA,

a Video Pontes, az Erdélyi Magyar Televízió és a Székelyföldi Stúdió közreműködésével idén is működött a KMN-tévé, mely élőben közvetítette a Kolozsvári Magyar Napok jó néhány programját. Az online elérhető magyarnapos televízió ötlete akkor született meg, amikor a 2020-as év szigorításai közepette csak igen korlátozott számban tarthattak velünk személyesen az érdeklődők a különböző helyszíneken. A 12. Kolozsvári Magyar Napok során már látni lehetett: olyan arányban csökkent a KMN-tévé nézettsége, amilyen arányban nőtt a személyes részvételek száma, s így ez is azt mutatja számunkra, hogy a valódi, fizikai jelenlétet semmi sem pótolhatja a kulturális események forgatagában. A KMN-tévé műsorai visszanezethetők a www.magyarnapok.ro oldalon keresztül.

Az enyhített járványügyi szabályoknak megfelelően megtartott 12. Kolozsvári Magyar Napok biztató kezdetet jelentett, hogy életünk immár visszatérhet a normális kerékvágásba. Ennek jegyében optimistán tekintünk az elkövetkezendő évekre, hogy a rendezvénysorozat a folyamatos kihívások ellenére betölthesse kulturális és közösségépítő szerepét.

2022–2023

	Augusztus	<i>Kisasszony hava. Újkenyér hava. Nyárutó</i>	Névfejtő
1	Hétfő	Boglárka, Nimród, Péter Liguori Szt. Alfonz <i>A forint születésnapja</i>	Boglárka – magyar eredetű; jelentése: fémveretes, ékköves, gyöngyös, zománcos, gomb alakú ékképmű. Nimród – asszír eredetű, jelenté- se: vadász.
2	Kedd	Hajnal, Lehel Eymard Szt. Péter, Vercelli Szt. Özséb	Hajnal – Vörösmarty Mihály név- alkotása; jelentése: hajnal. Lehel – magyar eredetű; jelentése: a szó maga.
3	Szerda	Hermina, Kamélia, Kira, Lídia, Terka	Hermina – német eredetű; jelenté- se: hadi nő. Kira – görög–szláv eredetű; jelen- tése: úr, uralkodó. Lídia – görög eredetű; jelentése: az ókori Lídiából való nő.
4	Csütörtök	Dominika, Domokos, Kriszta Vianney Szt. János	Dominika, Domokos – latin ere- detű; jelentése: az Úrhoz, Istenhez tartozó; vasárnap született. Kriszta – a Krisztina önállósult becézője.
5	Péntek	Jázmin, Krisztina, Zita <i>Havas Boldogasszony</i>	Krisztina – latin eredetű; je- lentése: Krisztushoz tartozó, keresztény. Zita – 1. a Felicitás német rövi- dülése; 2. latin–német eredetű; jelentése: sebes, gyors.
6	Szombat	Berta, Bettina <i>Urunk színeváltozása</i>	Berta – német eredetű; jelentése: Perchta istennő nevéből. Bettina – a Betta név nőiesítő képzővel való továbbképzése.
7	Vasárnap	Arabella, Ibolya II. Szt. Szixtus és társai, Szt. Kajetán	Arabella – 1. spanyol eredetű; jelentése: kis arab nő; 2. skót ere- detű; jelentése: szeretetre méltó. Ibolya – magyar eredetű; jelenté- se: a virág maga.
8	Hétfő	Gusztáv, László Szt. Dávid	Gusztáv – skandináv–német ere- detű; jelentése: a gótok támasza. László – szláv eredetű; jelentése: hatalom + dicsőség.

	Évfordulók	Népi időjósítások
1		Ha Vasas Szent Péter napján esik, lesz kukorica, ha még akkor sem esik, gyühet a Duna vize is, nem lesz kukorica.
2	80 éve , 1942-ben hunyt el Kolozsváron Ruzitska Béla kémikus, természetjáró (* Kolozsvár, 1867. augusztus 24.).	
3		
4		Ha Domonkos forró, kemény tél várható. Domonkos napján ha esik, a tél szárazsággal telik.
5		
6	480 éve , 1542-ben hívta össze Izabella királyné az első erdélyi országgyűlését Kolozsvárra. 55 éve , 1967-ben hunyt el Budapesten Áprily Lajos költő (* Brassó, 1887. november 14.).	Az Úr színeváltozása a szőlőknek tarkulása.
7	200 éve , 1822-ben hunyt el Bécsben Teleki Sámuel kancellár, a marosvásárhelyi Teleki Téka alapítója (* Gernyeszeg, 1739. november 17.). 85 éve , 1937-ben született Kolozsváron Kántor Lajos irodalomtörténész, filológus, kritikus, szerkesztő († Kolozsvár, 2017. július 22.).	
8		

2022–2023

9	Kedd	Emőd, Loránd Szt. Terézia Benedikta	Emőd – magyar eredetű; jelentése: anyácska. Loránd – a Lóránt régies változata.
10	Szerda	Bianka, Blanka, Csilla, Lóránt, Lőrinc Szt. Lőrinc	Csilla – Vörösmarty Mihály névalkotása; jelentése: káka; nád hajtása; gyékénybél. Lóránt – germán eredetű; jelentése: dicsőség + merész.
11	Csütörtök	Tibor, Tiborc, Zsuzsanna Szt. Klára	Tibor, Tiborc – latin eredetű; jelentése: Tibur városából való férfi. Zsuzsanna – héber–görög–latin eredetű; jelentése: lilium.
12	Péntek	Diána, Klára Chantal Szt. Johanna Franciska	Klára – latin eredetű; jelentése: világos, fényes, ragyogó, híres, kitűnő, jeles.
13	Szombat	Csongor, Gertrúd, Ipoly XI. Bold. Ince pápa	Csongor – török–magyar eredetű; jelentése: vadászmadar.
14	Vasárnap	Marcell, Mikeás, Özséb Szt. Maximilián Mária Kolbe	Özséb – görög–latin eredetű; jelentése: istenfélő, jámbor.
15	Hétfő	Mária <i>Nagyboldogasszony</i>	Mária – héber–görög–latin eredetű; jelentése ismeretlen.
16	Kedd	Aba, Ábrahám, Asszunta, Rókus Szt. Ponciánusz és Szt. Hippolitus	Aba – török–magyar eredetű; jelentése: apa. Ábrahám – héber eredetű; jelentése: a tömeg, a sokaság atyja.
17	Szerda	Anasztáz, Jácint, Réka	Anasztáz – görög eredetű; jelentése: a feltámadott.
18	Csütörtök	Ilka, Ilona, Ilma, Lenke Eudes Szt. János, Szt. Ilona	Ilona – a Heléna régi magyarosodott alakváltozata. Ilma – Vörösmarty Mihály névalkotása az Ilona és a Vilma nevekből.
19	Péntek	Huba Szt. Bernát	Huba – magyar eredetű; jelentése bizonytalan.
20	Szombat	István Szt. István király <i>Nemzeti ünnep</i> <i>Az államalapítás ünnepe</i>	István – görög–német–magyar eredetű; jelentése: virágkoszorú.
21	Vasárnap	Hajna, Sámuel, Zsanett X. Szt. Piusz pápa	Zsanett – a Johanna francia alakváltozata.

9	550 éve , 1472-ben hunyt el Esztergomban Vitéz János esztergomi érsek, I. Mátyás király tanácsadója (*Zredna, 1408 körül).	
10		Lőrinc napja ha szép, Sok a gyümölcs és ép. E nap után szedett dinnye már túlrett, „lőrinces”, azaz lucskos a belseje.
11		
12		
13		
14		
15		Nagyboldogasszony napja derült idejével a jó gyümölcs- és szőlőtermés előhírnöke.
16		
17		
18	205 éve , 1817-ben látogatott Kolozsvárra I. Ferenc magyar király és osztrák császár, felesége, Karolina Augusztina kíséretében.	
19	706 éve , 1316-ban Károly Róbert király oklevelet bocsátott ki, amellyel Kolozsvárt városi rangra emelte.	
20		Ha István napja esős, száraz lesz az ősz.
21	120 éve , 1902-ben adták át a forgalomnak a Sétateret a fellegvári sétánnyal összekötő Erzsébet-gyaloghidat.	

2022–2023

22	Hétfő	Menyhért, Mirjám <i>Szűz Mária királynő</i>	Menyhért – héber eredetű; jelentése: királyi fény. Mirjám – a Mária eredeti héber formája.
23	Kedd	Bence, Farkas, Fülöp, Szidónia Limai Szt. Róza	Farkas – magyar eredetű; jelentése: a szó maga. Szidónia – föníciai eredetű; jelentése: Szidón városából való nő.
24	Szerda	Aliz, Bertalan, Delinke Szt. Bertalan apostol	Bertalan – arámeus–görög–latin eredetű; jelentése: Ptolemaiosz fia.
25	Csütörtök	Lajos, Patrícia Kalazanci Szt. József, Szt. Lajos	Lajos – germán–francia eredetű; jelentése: hírnév + háború. Patrícia – latin eredetű; jelentése: rómainak született nemes.
26	Péntek	Endre, Izsó, Mónika, Rita, Zamfira	Endre – német–szláv–magyar eredetű; jelentése: férfi, férfias. Mónika – 1. görög eredetű; jelentése: magányos, egyedül élő; 2. latin eredetű; jelentése: intő, figyelmeztető, tanító; 3. karthágói-pun eredetű; jelentése: istennő.
27	Szombat	Cézár, Gáspár, Gergely, Kincső Szt. Mónika	Gergely – görög eredetű; jelentése: éberen őrködő. Kincső – Jókai Mór névalkotása; jelentése: számomra ő a kincs.
28	Vasárnap	Ágoston, Mózes Szt. Ágoston	Ágoston – latin eredetű; jelentése: fenséges, fennkölt. Mózes – héber eredetű; jelentése: vízből kihúzott.
29	Hétfő	Beatrix, Erna, János, Szabina <i>Keresztelő Szt. János vértanúsága</i> <i>A mohácsi csata emléknapja és a magyar fotográfia napja</i>	Erna – ófelnémet eredetű; jelentése: komoly, határozott, különösen a harcban. János – héber–görög–latin eredetű; jelentése: Isten kegyelme, Isten kegyelmes.
30	Kedd	Félix, Patrik, Róza, Rózsa	Félix – latin eredetű; jelentése: boldog. Róza, Rózsa – latin eredetű; jelentése: rózsa.
31	Szerda	Aida, Arisztid, Bella, Erika, Hanga, Nimród, Ramóna	Erika – germán–latin eredetű; jelentése: nagyra becsült. Ramóna – germán–spanyol eredetű; jelentése: okos védelmező.

22	160 éve , 1862-ben született Kecskeméten Pósta Béla régész, egyetemi tanár († Kolozsvár, 1919. április 16.).	
23		
24	155 éve , 1867-ben született Kolozsváron Ruzitska Béla kémikus, természetjáró († Kolozsvár, 1942. augusztus 2.).	Amilyen Szent Bertalan, olyan az ős.
25	45 éve , 1977-ben hunyt el Kolozsváron Kós Károly műépítész, író, politikus (* Temesvár, 1883. december 16.).	
26		
27		
28		
29		
30		
31	75 éve , 1947-ben tartották meg a „kékcédulás” választásként ismert országgyűlési választást, amelyet a Magyar Kommunista Párt nyert meg.	

Ferenczi Szilárd

Az utolsó erdélyi rendi országgyűlés Kolozsváron 1848-ban

Jóllehet a történeti emlékezet és a történetírás az utolsó erdélyi rendi országgyűlésben az 1848-as évit jelöli meg, fontos leszögezni, hogy formai kereteit tekintve az 1865-ös „uniós gyűlés” még országgyűlésnek minősül, bár ekkor a követek mindössze az újraegyesítés kimondásának egyetlen céljával gyűltek össze Kolozsváron. Az 1865-ös gyűlés törvényességét ráadásul minden nemzetiség, azon belül is a politikai elit is kétségbe vonta. A magyarok úgy érezték '65-ben, hogy az 1848-as egyesülés még érvényben van, tehát ez pusztán egy regnikoláris (országos érvényű) tanácskozás lenne, a szászok és románok az egyesítés ellen tiltakozva nem ismerték el alkotmányosságát. A meghatározás tehát már a korban problémás volt és ma is az. Annyit mindenesetre leszögezhetünk, hogy érdemi munkáját tekintve valóban az 1848-as alkalmat tekinthetjük olyannak, amelyet mintegy szimbolikus értékkel is az utolsó erdélyi rendi országgyűlésként címkézhetünk. A történelem fintora, hogy a rendi országgyűlés éppen ekkor, a jogegyenlőség és a népképviselőlet kihirdetésével saját „rendi” jelzőjét magára nézve megszüntette, egyszersmind felszámolta több évszázados hagyományát, és bár a következő 17 év egyfajta hibrid állapotot hozott, a rendiségnek a továbbiakban már nem volt akkora tétje. Az 1848. május 29-én kezdődött utolsó diéta tehát két korszak határán ülésezett.

A '48-as pesti események hatására Kolozsváron a reformkori erdélyi liberális ellenzék és a Konzervatív Párt vezetői március 20-án tanácskozást tartottak, amelyben a pesti forradalom 12 pontját tekintették programadónak magukra nézve is, oly módon viszont, hogy a 12. pontot első helyre sorolták. „Unió Erdélylyel!”, illetve innen nézve, Unió Magyarországgal! lett tehát az erdélyi magyar politikai elit legfőbb követelménye, és a programpontok elfogadására sürgették a rendi országgyűlés összehívását Kolozsvárra. Erről egy körlevelet is megfogalmaztak, és szétküldték március 23-án az erdélyi vármegyéknek, valamint a székely és szász székeknek: ebben felszólították a közigazgatási egységeket arra, hogy szorgalmazzanak országgyűlést, amely megvalósítja az uniót és a jobbágyfelszabadítást, kimondja a közteherviselést és a törvény előtti egyenlőséget, továbbá orvosolja a „székely nemzet” terheit. Erről döntött a kolozsvári városi közgyűlés is március 20-án (egyéb források szerint március 21-én). Az *Erdélyi Híradó* szerkesztője, többrendbeli országgyűlési követ és városi tanácsos, Méhes Sámuel a közgyűlésen felszólalva ugyancsak a diéta összehívását látta célszerűnek, amely kimondaná az uniót, és egyszersmind a többi magyar követelést Erdélyre vonatkoztatva: a közteherviselést, a törvény előtti egyenlőséget és a sajtószabadságot. A kolozsvári közgyűlés határozatát a közgyűlés bizottsága átadta Teleki

József fő kormányzónak, aki ezt még aznap felterjesztette levélben Jósika Sámuel kancellárhoz Bécsben.

A magyar felsőpolitika fóruma, a magyar alsótábla pozsonyi ülése ugyancsak március 20-án feliratot fogadott el, amelyben kérte a királyt az erdélyi országgyűlés összehívására. A Pesten tanácskozó Kemény Zsigmond, Kemény Dénes és Wesselényi Miklós liberális politikusok is a diéta összehívásáról tárgyaltak, de nem Kolozsvárt képzelték el ennek helyszínékként, hanem Pestet, és amelynek egyetlen tárgy szerepelt volna a napirendjén: az unió kimondása. Fontos itt megjegyezni, hogy mivel egy időben történtek, sem a kolozsváriak nem tudtak a pesti döntésről, sem Pesten nem értesültek még ekkor a kolozsvári fejleményekről. A Pozsony–Pest–Kolozsvár vonalon pedig senki nem tudott a másik kezdeményezéséről. A Pesten tárgyaló politikusok Kossuthnak mindenesetre levelet írtak, és Wesselényi Pozsonyba készült Kossuthhoz, hogy őt is erről személyesen győzze meg. Keményék pedig siettek Bécsbe döntésükkel a kancellárhoz.

A diéta kérdéséről és az uniós gyűlés kapcsán mind az erdélyi politikai szereplők és az erdélyi érdekeket a magyar politikában képviselők, mind a nemzeti-ségek, mind a bécsiek másként gondolkodtak, a vélemények közötti különbségek főként az egyesülés kapcsán nyilvánultak meg. A konzervatív erdélyi politikusok például tartottak attól, hogy Erdéllyel együtt jelentős nem magyar ajkú nemzetiséget is csatol magához a függetlenedő Magyarország (itt főként a román

népszerűség jelentette a problémát), s így a népképviselőt visszaüthet – gondolták. A liberális ellenzék is hasonló félelmeket fogalmazott meg, de egyszerűen úgy érezte, hogy a jobbagyfelszabadítás ezt a helyzetet politikai szempontból megoldja. A magyar liberálisok Magyarország hatalmi helyzetét kívánták az unióval erősíteni, ebben a magyar konzervatívok is partnerek voltak. A szász politikai szereplők két táborba sorolhatók: egy részük érdekelt volt az egyesülésben, mert így egyrészt megtarthatónak érezték korábbi kiváltságait, másik részük viszont féltette több évszázados közigazgatását, függetlenségét, bármilyen ügykörben. A román politikai szereplők között is hasonló, bár némileg egyéb megfontolásokból alakult ki a két tábor: az egyik oldalon kezdetben nem láttak veszélyt az egyesülésben, a másik oldalon viszont az idő teltével nagyon is, mivel az unióban sérülhettek nemzeti érdekeik. A román politikum érvrendszerében viszont lényeges szempontot jelentett a jobbagyfelszabadítás. A székelyek egyöntetűen az unió mellett foglaltak állást. A Pozsonyban üléselő magyar felsőtábla a számos erdélyi regalista megjelenésétől tartott a magyar országgyűlésben, az osztrák fél pedig az egyesülés nyomán megerősödő Magyarország birodalmi túlsúlyát nem kívánta. Egyszerűen legalább tíz különféle hozzáállással kell számolnunk, és a köztük húzódó sűrű tartománnyal is, nézzük tehát a fontosabbakat.

Március végén és április elején számos erdélyi törvényhatóság, a megyei és széki közgyűlések feliratot szerkesztettek a Guberniumhoz, amelyben követelték a diéta összehívását és benne az unió kimondását. „Teljes összeolvasztást” semmilyen feltételek mellett – szöveg az általános követelmény, és ezzel szemben ellenvélemények nemigen születtek hangosan, bár minden bizonytalannak volt. Számos konzervatív főtisztviselő lemondott a közhangulat elsöprő nyomása alatt, és az uniót ellenzők megyei szinten háttérbe szorultak. A lényeges ellenérzést azonban a népképviselő programja váltotta ki, mivel egyesek felismerték, hogy ha az unióval csomagban Erdély megkapja a népképviselőt is, a román népszámfőlény egészen új kihívást fog jelenteni – kommentálta a diéta várható döntéseit Jósika Samu kancellár és konzervatív politikus, aki éppen a nyelvi és nemzetiségi aránytalanságban látta az erdélyi társadalom politikai képviseletében újfent létrejövő problémát. Ha egyharmad lakosság magyar és uniópárti, kétharmad nem magyar és ellenzi azt, ha viszont népképviselő lesz, mellé pedig unió, akkor nemcsak Erdélynek, hanem Magyarországnak is a román „veszéllyel” kell számolnia. Jobb a létező helyzetet úgy megtartani, ahogy van, és ezzel a magyar elit megőrizheti politikai vezető szerepét. A létező helyzet lefagyasztásával pedig a jobbagyfelszabadítás sem jöhet létre, és a magyar nemesek így az unió ellen fordíthatók. Ezt a liberális uniópártiak rémhírként fogadták, és terjedtek is olyan hírek, hogy a konzervatívok szövetkeztek a szász ispánnal és udvari hivatalnokokkal, hogy az egyesülést éppen az úrbériség megtartásának ígéretével próbálják megakadályozni.

Az erdélyi liberálisok ezért az ügyvitel felgyorsításában látták az unió létrejöttének sikerét, és a cél elérése érdekében a konzervatívokkal is szívesen kiegyeztek volna. Wesselényi Miklós korán felismerte, hogy minél inkább késik az országgyűlés összehívása, annál nehezebbé válhat meggyőzni a szász és román politikai elitet

22. SZÁM. 1898.

BUDAPEST, MÁJUS 29.

45. ÉVFOLYAM.

Előfizetési feltételek: VASÁRNAPI UJSÁG és [egész évre 12 ft
POLITIKAI UJSÁGOKKAL együtt a félrevo — 6 •

Csempin a VASÁRNAPI UJSÁG [egész évre 8 ft
félrevo — 4 •

Csempin a POLITIKAI UJSÁGOKKAL [egész évre 5 —
KÉRDÉSI előfizetéshez a postai
meghatározott vidéki is emelkedik.

AZ ERDÉLYI UNIÓ MEGÜNNEPLÉSE.

A monáci vsz szomorú következményei elszakították a magyar koronától a külön országgá tették az ország délkeleti részét, Erdélyt, mely hadászatiilag is igen fontos rész, a honfoglalás óta mindig egyívő tartozott az anyaországgal. Ez az elszakadás csak politikai természetű volt. Szívben, lélekben a külön állás hosszú idején is egy életet élt Erdély Magyarországgal, melyhez visszavágnyi soha sem szűnt meg. Már első külön fejedelme, János Zsigmond, kereste a viszont egyesülés útját, de keresték későbbi választott fejedelmei is: Báthori Zsigmond, Báthori Gábor, Bocskay István, Bethlen Gábor és I. Rákóczy György is. Csak az fűk viszontagságainak tulajdonítható, hogy az újra egyesülésnek 1848-ig kellett kénie. Ekkor végre leomolhattak az egy nemzet két hazája" kösti határfalak, habár a teljes egygyólvadás a közbefjtt viharos események miatt csak két évtized múlva valósulhatott meg.

Az első magyar felelős miniszterium által V. Ferdinánd király beleegyezésével előkészített egyesítést az e végre össze gyűlt utolsó erdélyi országgyűlés 1848 május 30 án monodta ki, még pedig egyhangulag, mindamellétt, hogy meglőzőleg a szászok és oláhok sok akadályt gúrdítettek az unió ék.

E nagy nap ötvenedik évfordulója alkalmából nemzeti örömnempre gyűl össze most Kolozsvárra különösen az erdélyrészi hazafias magyarság, mely jobban meg van győződve, mint valaha, hogy az újra egyesülés föltétlenül üdvére és boldogságára válik az egész hazának s az egész politikai magyar nemzetnek.

E lelkes ünneplés napján mi is kegyeletesen emlékeztünk és pillantunk vissza az 1848 május 29-iki és 30-iki kolozsvári eseményekre, melyeket egykorú foljgozésekől a következőkben adunk elő.

A május 29-ikára egybehivott országgyűlés tagjai nagy számmal jelentek meg Kolozsvárrt; sokan serdülő fiaikat is magukkal hozták, hogy lássák meg és véssék emlékeztökbe a történető-

ket. Megjelent a vármegyék és a Székelyföld birtokos értelmisége is szép számmal, hogy tanúja legyen a kiterő nemzeti örömnnek. A város fény- és örömáiban üszött. Háromszínű nemzeti lobogó lenggett az egész városban; kuny-

hóban és palotában háromszínű virágospórtózatok ékesítették az ablakokat s a függönyredők között bi-kínéső helygek fejt háromszínű kokárdák és szalagcsokrok; hasonló toll, szalagcsokor és Unió felirattú kokárda volt a férfiak mellén s fővegen, a kardok markolatján és a napernyőkön. Magyar ruhavisélet divott mindenütt, s vidámság sugárzott minden arcon. Az ifjak háromszínű pipere- és divattárgyakkal kedvekedtek a holgyeknek, csak viszont háromszínű kokárdával; nemzeti színi kokárdák, lobogók, látogatási jegyek, Petőfi Talpra magyar-honfi dala kisebített lenyomatban százként forogtak az ifjúság között. A magyarságnak kivétel nélkül egy volt érzése, névate s törekvései egyja: az Unió.

Az országgyűlés május 29-iki ünnepélyes megnyitása előtt az volt a vezér-feriák közt a megállapodás, hogy az Unió ügye az előérteketlen, mit akkor nemzeti gyűlés-nek neveztek, vitatassék meg; ha valakinek egyénleg, vagy valamely nemzetiségnek együttesen van észrevétele, ellenvetése, aggodalma vagy óhaja, fejezzék ki, hallgassák meg, méltányolják, vagy meggyőző okokkal enyészessék el, hogy aztán a nyilvános körülében időrháló, tanácskozásnyitjót s tán a keddyekre ingerlőleg ható vitatkozás róla ne legyen; vigyeinek be kész törvényjavaslatot, a vezérközösség terjesztése elő, s lehetőleg egyértelemmel emeltessék határozattá.

Mint nagy nemzeti ünnepre, úgy viradott fel Kolozsvár május 29-ikére, az országgyűlés ünnepélyes megnyitása napjára. Megjötték a szász szökek követel is, kik Széchen ellenkező felszólítását félretették volt, s magukat képviseltették.

A piacozon a sorakozás, az országos terem előtt a nemzetörög volt felállítva. A honatják és szokás szerint a piaci nagy templomba kísérték a királyi biztost. A templomozás végével az országgyűlés termébe vonultak. Az éjjezés folyt; különösen éltették a jelen volt szász követeket és Lemény gör. kel. püspököt. Már csak az országos elnökre vártak, hogy az ülést megnyissa, s kezdődjék az utolsóán hiti erdélyi országgyűlés.

arról, hogy a pozsonyi törvények Erdélyre való kiterjesztése számukra is előnyös. Nekik ugyanis hasonlóan kialakult egy saját országra való igényük az Erdélyi Fejedelemség területén, és joggal gondolhatták azt, hogy az új, kibővült magyar állam mindössze a magyarok hazája, ami számukra idegen, állampolgári hűségük őket ugyanis addig egy soknemzetiségű birodalomhoz kötötte. Az új magyar állammal szembeni ellenérzésük, a tömegeket megnyugtató garanciák nélkül, pillanatok alatt polgárháborút okozna – ezért Wesselényi minden felszólalásában, de már korábban is, a jobbágyfelszabadítást hangsúlyosan összekapcsolta az unióval.

A magyar országgyűlés a konzervatív ellenérvekkel szemben „nemzetegység és jogazonosság alapján” „egy kormányzás alatt” megszavazta április elején Magyarországot és Erdély egyesülését. Wesselényi ebben is kulcsszerepet vállalt. Az egyik oldalon elosztatta a felsőtábla félelmeit az Erdélyből tömegesen érkező regalisták veszélyét illetően, a másik oldalon az uniótörvénynek az erdélyi országgyűléstől való függését szorította háttérbe az Erdélyben rendkívül nagy bürokráciára való hivatkozással, és azzal érvelt, hogy bár itt is mindenki uniópárti, lehet, nem tudják záros határidőn belül összehívni a diétát. Az udvar mégis be tudott vezetetni egy kitévelt a törvénycikkbe arról, hogy az erdélyi képviselők csakis úgy vehetnek részt a magyar országgyűlésben, ha az erdélyi diéta is kimondja az uniót. Ez lényegében az egyesülés kivitelezésének teljes akadályosa volt. Bécsben egyáltalán nem kívánták az egyesülést, és így akarták megakadályozni, mert fegyveres erő bevetéséről ekkor még nem döntöttek. A törvényi cikkelyezés formalitásában bízva olyan feltételt szabtak, ami a magyarok igyekezetét az Erdélyben fennálló számos nemzetiségi, és abból fakadóan politikai széthúzás magától csődbe viszi, nem mellékesen pedig, időt nyerve, az Erdélyi Fejedelemség törvényhozási folyamatát is befolyásolhatták. A magyar uniótörvény ezzel szemben biztosította arról az esetlegesen összehívott erdélyi diétát és a közvéleményt, hogy ha az egyesülést megszavazzák, akkor az országrész minden korábbi külön törvényét (ami a jogegyenlőségbe nem ütközik) a magyar törvényhozás elismeri. Erdély hagyományos viszonyainak megtartása ugyanis a megyék, székek, vidékek, városok és általában a nemzetiségi és politikai irányfüggő erdélyi elitnek a kérdéshez való viszonyulásán áll vagy bukik az elképzelés. A jobbágyfelszabadítás és a közteherviselés tárgya viszont éppen a nemesi elit körében félelmet szült. Összetett kérdés tehát, amelyben végül a nemzeti szempontok súlyosabban érvényesültek, ami jelzi a kor uralkodó politikai mentalitásában azt a mérlegelési és amellet döntő készséget, amelyre a feudalizmus további fenntartásában érdekelt elit minden közgazdasági tehervállalás ellenében mégis késznek bizonyult, jóllehet ezzel megélhetését kockáztatta. Ennek kapcsán viszont bíztak az állam kármentesítő képességében, amelyre a magyarul olvasni tudó nemeseket (főként a magyar olvasó asszonyok bevonásával) Wesselényi, Széchenyi, Kossuth és mások a teljes lakosságot bevonó különféle adótervezetekkel korábban sikerrel felkészítették. Jóllehet ezek a magyar közgazdaságot illetően készültek az esetleges jobbágyfelszabadítás előrelátásával, az unió elfogadásával ebből az erdélyi nemesek is részesülhettek – hangzott Wesselényi érve.

1886. aug. 24. szombat.

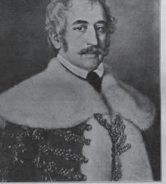
VÁRSZÁKI ÉJSZAKA.

44. évf. 212. sz. 212.

1886. aug. 24. szombat.

VÁRSZÁKI ÉJSZAKA.

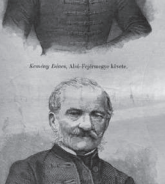
44. évf. 212. sz. 212.

Gábor Zsolt, Erőss kormányzó.

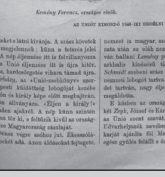
Béla Wassnayk, Miniszter-elnök.

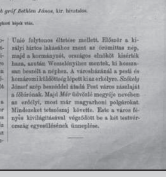
Jenő János, Kisfaludy követ.

János Ábrahám, Vitéz követ.

Ernő Ferenc, országgyűlési elnök.

Miklós Pál, Deák Árpád követ.

1886. aug. 24. szombat.

VÁRSZÁKI ÉJSZAKA.

44. évf. 212. sz. 212.

1886. aug. 24. szombat.

VÁRSZÁKI ÉJSZAKA.

44. évf. 212. sz. 212.

1886. aug. 24. szombat.

VÁRSZÁKI ÉJSZAKA.

44. évf. 212. sz. 212.

1886. aug. 24. szombat.

VÁRSZÁKI ÉJSZAKA.

44. évf. 212. sz. 212.

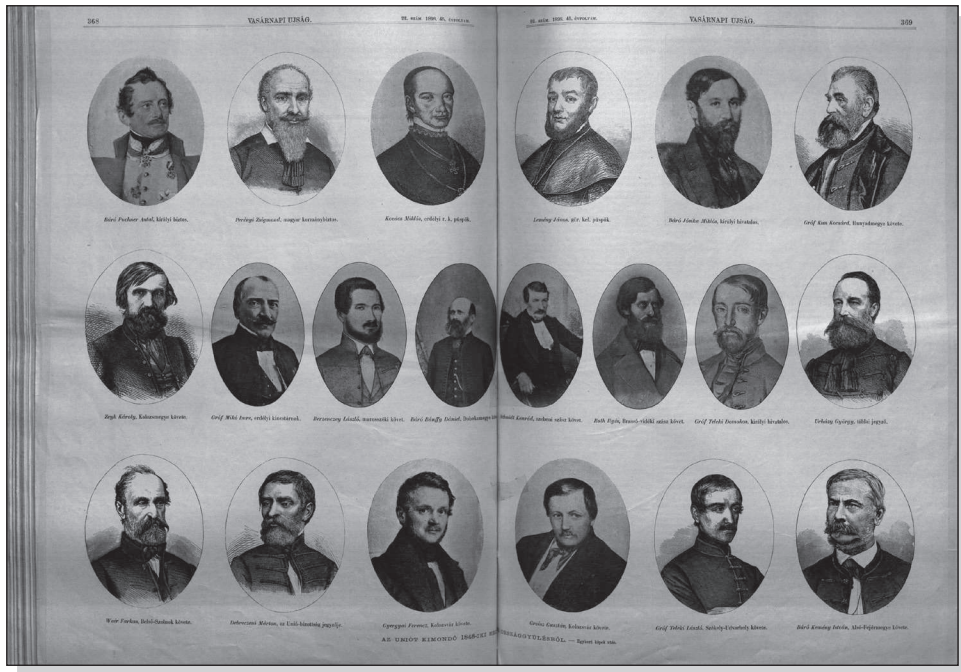
A magyar törvényhozás szándékairól és az udvar feltételeiről a vármegyék a törvény április 7-je kihirdetése előtt már értesültek. Alsó-Fehér megye közgyűlése, amely korábban többször írt Teleki főkormányzóknak és sürgette a diéta összehívását, április elején megválasztotta követeknek az erdélyi országgyűlésbe Kemény Dénest és Kemény Istvánt, azzal a csatolt határozattal együtt, hogy amennyiben nem lesz erdélyi országgyűlés, a követeket a legközelebbi pesti országgyűlésbe delegálják. Ezzel nyomást gyakoroltak, a főkormányzót kész helyzet elé állítva. A Kolozs megyei közgyűlés is gyakorlatilag ugyanezt eljátszotta Zeyk Károly és Nagy Elek követé választásával. A diéta sürgős összehívását követelte a főkormányzótól Központ-Szolnok, Doboka, Torda és a többi megye, vidék és város is. Udvarhelyszék harminctagú bizottságot készült küldeni Telemekhez, és Pálffy János, a bizottság vezetője ígérte, hogy teljesít 30 000 fős népfelvonulást, ha nem hívják össze az országgyűlést. Ha a konzervatívok – élükön a főkormányzóval és a kancellárral – korábban attól tartottak, hogy az erdélyi országgyűlés összehívása okoz majd nyílt társadalmi feszültséget, itt már azt ismerték fel, hogy az országgyűlés össze nem hívása robbanthat ki zavargást, amihez a törvénnyel, tehát egyszerűen az uralkodói hatalommal való szembeszegülés biztosíthat szikrárt. Teleki főkormányzó Jósika kancellárt arról értesítette április elején, hogy a (magyar) népesség a románoktól való félelmének megnyugtatótását a diéta meghirdetésétől reméli. Az uralkodó megígérte az országgyűlés összehívását még arra az évre, egyetlen tanácskozási tárggyal: a királyi kérdés rendezésével.

Teleki nem halaszthatta tehát tovább, és május 29-re meghirdette az országgyűlést. Ám amire április 11-én kelt határozati kérése Bécsbe eljutott, az uniót ellenző Jósika Samu kancellár éppen a magyar uniótörvény kihirdetése és az áprilisi törvényeknek az uralkodó általi szentesítését követően benyújtotta felmondását, amit az uralkodó elfogadott, de egyszersmind Teleki feliratát is elfogadta a diéta időpontjáról, így Kolozsvár elkezdhetett készülni a május 29-ére kihirdetett országgyűlésre.

Az országgyűlés programpontjai viszont a következő másfél hónap során rendkívül sok fejtörést okoztak a természetesen alakuló nemzeti érvelések szintjén, és heves egyeztetés előzte meg a politikai felek részéről. A magyar törekvés az összes lehetséges fórumon és minden országrészben a konzervatív ellenállás lenyomásával egyre inkább az unió és az összes forradalmi, törvényes követelés mellett foglalt állást. A szászoknál viszont a magyar elképzelés és kimondottan a forradalom csak Brassóban, Segesváron és Szászvárosban talált követőkre. A szász egyetemben azonban az unió elutasító Nagyszében álláspontja volt meghatározó. Rendkívüli bizottságot hoztak tehát létre, amely megvizsgálta a lehetséges következményeket, és arra jutott, különösen a szász nyelvű sajtó nyomására, hogy az unió hátrányt jelent a német, de a székely kisebbségre nézve egyaránt, viszont hatékony politikai egyensúlyozással kinyerhető Szászország közvetlen alárendeltsége a Magyar Koronának és az autonómia megtartása. Ez utóbbiak befolyása az udvarnál nagyobb volt, jóllehet a pragmatikus hangok, amelyek látták, hogy az unió elkerülhetetlen, megpróbálták dűlőre vinni az ügyet. A német nyelv hivatalos elismerését követelték, mellé az egyházi és iskolai autonómiát, a szász területi különállás fennmaradását, és egyenesen a korona alá tartozást. Jogaik korábbi sérthetetlenségét hangsúlyozták minden hivatalos szervnél, és az osztrák testvéri belátásban bíztak. A magyar politikai tényezők viszont unióellenes döntő hangulatot érzékeltek Szászországon – Salmen szász ispánban látva a hangulatkelőt, aki elsősorban nem a szászokat, hanem a szászországi románokat bátorítja az unió el nem fogadására. Mindeközben röpiratok árasztották el az erdélyi nyilvánosságot, természetesen a magyar, román és szász szétartó érdekek jegyében minden vidék számára a maga nyelvén és a politikai üzenettől függően. A szász és román küldöttségek kimentek Bécsbe, ahova a magyar törvényhozás döntését megelőzően indultak el, de annak utána érkeztek meg, és ekkor mindössze tudomásul vehették, hogy az uralkodó már szentesítette az uniót.

Azt követően, hogy a román értelmiség az unió gondolatát (a magyar forradalom felszabadító hangulatának hatására és Avram Iancu, valamint Papiu Ilarian ügyvédbojtárok aláírásával) kedvezően fogadta, a március 27–28-án tartott kolozsvári román gyűlés már kimondta, hogy ha a román nemzet egyenjogúsítására és országgyűlési képviselőre, illetve a görögkeleti vallás bevett felekezeti képviselőre vonatkozó követeléseik teljesülnek, az unióval szemben nem zárkóznak el. Simion Bărnuțiu radikális álláspontja viszont más irányba kormányozta a teljes román közérzést. Ő az unió elfogadását a román nép negyedik államalkotó nemzetként való elismeréséhez kötötte, és a balázsfalvi, április 30-ai népgyűlésen

ennél forradalmibb gondolatokat is megosztott, például azt, hogy az unióval a magyarok továbbra is igába kívánják hajtani a románokat, és a szabadság ígéretével (jobbágyfelszabadítás) próbálják tőlük elrabolni nemzetiségüket, továbbá a földjüket és a nyelvüket – szölt Bärnuțiu érve, amelyeket elveszítve visszanyerni nem lehet. A brassói románok viszont, például Gheorghe Barițiu lapszerkesztő megfogalmazásában, bizonyos feltételek mellett támogatták volna az uniót. A balázsfalvi gyűlés május 16-ai követelése között utolsó, de kiemelt pontként szerepelt a román nemzet vétőjoga az unió fölött, amelyet köt a román nemzet alkotmányosnak való elismerése. Ha tehát nincs elismerve, óvást emel az unióra. A balázsfalvi gyűlés – Andrei Șaguna ortodox püspök vezetése alatt – megválasztott egy Nemzeti Komitét, amelyet Bärnuțiu alelnök vezetett ténylegesen, és amely rövid időn belül teljesen radikalizálódott. A Komiténak a szászok álláspontjához és a bécsi kormányzat taktikájához is igazodnia kellett, de a magyarokkal sem szakíthattak meg minden kapcsolatot. A közvetítő szerepet a mérsékelt Șagunára bízták.

A magyar politikum nem érzekelte a veszélyt. Kivéve a közel vak Wesselényt, aki román hivatalnokok alkalmazását és minisztériumi osztály létrehozását szorgalmazta a görögkeleti sérelmek megoldására. A diéta kezdetekor kompromisszumkereső szándékkal a balázsfalvi gyűlés által a magyar országgyűlésbe választott román követek (Barițiu és Paul Dunca) őt is meglátogatták, mint ahogyan másokat is, akik a magyar országgyűlésben az erdélyi érdekeket képviselték (Kemény Dénest, Szász Károlyt, Teleki Domokost, Perényi Zsigmondot), de a

nézetkülönbségek nem közeledtek. A román történeti források azonban nincsenek különösebb segítséggel az ügy eldöntésére, lévén, hogy kontrollforrásként mindössze Gheorghe Barițiu véleményezése áll rendelkezésünkre. Ez a dokumentum végletes szembenállást rögzít, egyszersmind egyfajta engedékenységet is az unió tárgyában. Végül azt, hogy a román küldöttek csak megszavazták az uniót, a kolozsvári diéta körül kialakult fenyegető közhangulattal magyarázta.

A király május 5-én közölte az országgyűlést összehívó leiratát, benne a diéta megnyitásának pontos dátumával (május 29.) és helyszínével (Kolozsvár), továbbá az országgyűlés királyi biztosául Anton Puchner bárót, Erdély főhadparancsnokát nevezte meg. Az országgyűlés tárgysorozataként hétpontos javaslatot közölt: 1. az erdélyi udvari kancellár megválasztása, 2. a királyi tábla elnökének megválasztása, 3. tanácskozás az unióról, 4. az úrbéri viszonyok rendezése a földesurak kárpótlásával, 5. tanácskozás a közterhek viseléséről, 6. a románok helyzetének rendezése polgári és vallási jogaik törvényes biztosításával, 7. határozat a sajtószabadságról. Egyértelműen megtévesztő csapda rejtett a pontok sorrendjében: az első olyant kért, ami, ha a harmadik pontban az unió kimondásáig eljutottak volna a gyűlés hevében, alkotmányos ellentmondást szült volna. Május 11-én a Gubernium ezt szétküldte a megyéknek, székeknek és városoknak, és kérte követeik megválasztását. A regalisták személyét illetően Telekinek az egy hónappal korábban kiadott körlevele már intézkedett.

A magyarok sem a királyi biztos személyével, sem a tárgyak sorrendjével nem voltak elégedettek. Egyrészt István nádort szerették volna királyi biztosnak, de mivel ő nem vállalta, Telekit jelölték a tisztségre, viszont a király másképpen döntött. Másrészt az uniót kívánták első pontként letárgyalni és dönteni róla. További aggályokat szült, hogy az uniót már elfogadott pozsonyi törvénycikket a leirat még csak meg sem említette. A magyar kormány saját delegált képviselőjét, Perényi Zsigmondot azzal az utasítással látta el, hogy az egyesülést mindenáron el kell érni a diétán (ennek részben katonai megfontolása is volt, a kormány érezte, hogy rövidesen szükség lehet még több magyar és a székely fegyveres erőre), továbbá a románok kérelmei tekintetében érzékenységre intett. A szász egyetem az unió elutasítása mellett még követeket sem kívánt volna küldeni a diétára, sőt, más helyszínt látott volna indokoltnak választani, de mivel a szász székek többsége mégis választott képviselőket és nem adott ki az unió ellen egyértelmű utasítást, az egyetem unióellenes központja, Szebenszék is megválasztotta a diéta megnyitása előtt két nappal képviselőit. Azzal az utasítással, hogy a királyi tárgyjavaslat harmadik pontja (az unió) ellen szavazzanak, vagy ha a diéta mégis kimondja, tiltakozzanak. A románok között a balázsfalvi nemzeti gyűlésnek az unió megvívásáról szóló programpontja enyhe ellentétet okozott. Az unióbarát hangok azt kívánták volna elérni, hogy a tiltakozás kifejezést cseréljék a programpontban „ellenzés”-re, de kísérletük sikertelen maradt. Két küldöttséget indítottak ugyanakkor, egyet Bécsbe, Andrei Șaguna ortodox püspök vezetésével, mely átadja a királynak a 16 pontos kérést, és egyet Kolozsvárra, 100 tagút, Ioan Lemeni görögkatolikus püspökkel az élén.

Gróf Bády Ferenczné.

Gróf Mikó Imréné.

Bárány Wesselényi Miklósné.

Gróf Mikos Kelemené.

Ugron Lászlóné.

Gróf Teleki Jánosné.

Gróf Bethlen Ferenczné.

Gróf Wass Adámné.

Fehér Mártonné.

AZ UNIÓT KIMONDÓ 1848-IKI ORSZÁGGYŰLÉSESEN JELEN VOLT HŐLGYEK. — Egyköt. képek után.

A kolozsvári készülődéseket is aggályok előzték meg, főként az ifjúság esetleges túlkapasaitól tartottak a szervezők és a városvezetés, illetve nem is annyira a helyiektől, mint a fővárosiaktól. Helyszínül az unitárius templomot javasolta a tanács, lévén az nagyobb valamivel, de végül a Redout nagytermét választották, éppen azért, mert ott kevesebben férnek el. A Biasini szállóban a mintegy 30 pesti vendég károsan járt, egyes küldöttségek zászlóin *Unió vagy halál!* felirat is volt látható. Este a román küldöttség tagjai nem szívesen hagyták el a szállást. Kolozsvár megbolydult tehát, egymást érték a gyűlések. Zaj, zászlók, kokárdák, tolongás jellemezte a városképet. A szász és a román történetírás ennek a fenyegetettségérzésnek a számlájára írja, hogy követeik mégiscsak az unióra szavaztak.

A rendeknek az országgyűlést közvetlenül megelőző különgyűléseire, amelyeknek hagyománya volt, a május 26–28. időszakban került sor Kolozsváron. A szászok ezt most kihagyták, ellenben a román gyűlésen egyértelműen látszott, hogy nem mindenki ért egyet a Nemzeti Komité szigorú utasításaival. A magyar és székely gyűlésen pedig a tárgysorozat királyi leiratát vitatták meg, abban is főként azt, hogy az unió miért nem az első pont. Javasolták az erdélyi képviselők számának a magyar országgyűlésbe küldendő kiigazítását, a népképviselőt alkalmazását a magyar országgyűlési választásokon, és a választójogi cenzus kapcsán a földbirtok mértéke helyett a fizetett adó nagyságának bevezetését. Elfogadták.

Május 29-én megnyílt az erdélyi országgyűlés Kolozsváron, és Erdély főhadparancsnoka, Anton Puchner báró üdvözölte magyarul az egybegyűlteket, királyi biztosi minőségében. Az egykamarás rendszerű gyűlés során egy légtérben és ugyanazt a tanácskozást ülte végig mindenki, a regalisták és képviselők közé vegyülők 61 gróf és a 41 báró is, továbbá a püspökök. Összesen 217 királyi meghívottnak (regalistának) kellett volna részt vennie, ezek közül 200 magyar és székely, 10 szász és 2 románnak. Nem mindenki jelent azonban meg. A követek száma pedig összesen 86, ebből 55 magyar és székely, 22 szász, 4 örmény és 5 román.

A diéta legelőbb a megbízóleveleket ellenőrző bizottságot választotta meg, azaz a május 29-i ülést berekesztette. Aznap este újra összeültek a magyar és székely, és ekkor a szász rendek is a hagyományos külön nemzeti gyűlésben. A magyar és székely gyűlésbe meghívást kaptak a szász és román képviselők, és a hosszan érvelő beszédeket követően a szászok úgy döntöttek, hogy az unióra szavaznak, de követeléseiket előadják. Másnap az országgyűlés rögtön a harmadik tárgyponttal indított, és Wesselényinek jutott az a megtisztelő feladat, hogy az unió kérdésében javaslatot tegyen. Beszéde hatalmas lelkesedést váltott ki az ülésteremben és az utcán is, Kemény Domokos pedig az egybeolvadásra tett javaslatot. A szászok rögtön csatlakoztak, és az uniót ezennel a gyűlés kimondta. Szimbolikus mozdulat következett: a falakról leszedték az erdélyi zászlókat, és helyettük kitépték ide és az épület homlokzatára is a magyart. Ioan Lemenyi görögkatolikus püspök és Konrad Schmidt szebeni követ magyar zászlóval a kezükben kiléptek az utcára, ezzel jelezve, hogy a két társnemzet az uniót megszavazta.

A Monostor utcát még aznap átnevezték Unió utcának, a Híd utcát Wesselényinek.

Június 2-án a választótörvényt fogadták el, mivel a július 2-ára kiírt népképviselési országgyűlésbe a képviselők megválasztásához erre sürgősen szükség volt. Ugyanazon a napon a nemzeti fegyveres erőről szóló törvényt is elfogadták, tehát hogy a határőrsegek nemzetőrséggé alakulnak át. Ez volt az egyetlen a diéta törvényjavaslatai közül, amely nem nyert császári megerősítést, hanem azt az udvar változtató javaslat nélkül továbbküldte a magyar országgyűlésnek.

A jobbágyfelszabadítás kérdése olyan körülmények között került megvitatásra, hogy közben országszerte parasztmozgalmak indultak a forradalmi események hatására. A parasztok gyakorlatilag megtagadták a szolgáltatásokat, és hogy mindez még súlyosabb legyen, a helyzet nemzeti jellegű veszélyt is hordozott (pl. a mihálcfalvi vérengzés, ahol az Esterházy család román jobbágycsaládai lekaszálták a földesúr búzáját és elfoglaltak egy vitatott határrészt, amiért is a kivезényelt székely határőrszázad és a szomszéd falvakból még odasereglett román parasztok összetűztek, egy székely katona és 12 román paraszt meghalt). Hosszas, a diétát megelőző és ott helyben is zajló vitákat követően törvényt fogadtak el a jobbágyfelszabadításról június 6-án, amelynek lényegét Egyed Ákos így foglalja össze: „[az] úrbéri törvény értelmében a jobbágy szabad polgár lett: teljes költözködési szabadságot kapott, javaival (a földet is ideértve) szabadon rendelkezhetett, eladhatta, megvásárolhatta, utódaira örökíthette. Elvileg hivatalt viselhetett, tisztit rangot kaphatott. Mindezek által a régi törvények értelmüket veszítették. A törvény gyakorlatilag eltörölte az évszázados rendi-feudális rendszert, s ezzel elhárította a polgári fejlődés útjában álló legnagyobb közjogi akadályt.”

Az utolsó erdélyi rendi országgyűlés elfogadott még egy félkész sajtószabadság-törvényt, valamint a bevett vallások jogegyenlőségéről szólót és a közlekedési viszonyok modernizálását (vasút) célzót. Utolsó ülésnapjain számos beadványt és kérelmet még letárgyalt az országgyűlés érdemben, amelyek közül sokat a soron következő és immár közös magyar országgyűlés elé utalt, majd június 20-án felfüggesztette az ülések tartását mindaddig, amíg a hozott törvények uralkodói szentesítésére sor kerül. Mivel azonban a királyi biztos bejelentette az igényét az ülések összehívására a királynak az úrbéri törvényre érkezett megerősítő leirata és más apró ügyek kapcsán, a diéta július 6-án és 8-án újra gyűlésezett, de immár jóval kisebb létszámban, mivel időközben a tervezettnél három nappal korábban megnyílt a pesti népképviselési országgyűlés, és számos követ elutazott Pestre. Végül az uralkodó július 11-én szentesítette az uniótörvényt, és azt a diéta utolsó napján, július 18-án ünnepélyesen felolvasták.

A letárgyalt és kihirdetett, a korábbi rendszer lényeges jellemzőit megszüntető törvények kihirdetésével azonban az átalakulás pusztán csak megkezdődött, és még hosszú volt az út, illetve számos akadályt kellett leküzdeni ahhoz, hogy mindaz, amiről ekkor határoztak, általános és örök érvényű maradjon. Kezdetnek, 1849-ben, az itt és ekkor kimondott unió által is előidézett polgárháborúval kellett Erdély összes nemzete foglalkozzon. Az akkor született ellenérzések máig hatnak, és 173 év távlatából is zavarják a békés együttélést.

45 éve, 1977. augusztus 25-én hunyt el Kós Károly. Az erdélyi polihisztorra egyik utolsó, az Utunkban megjelent beszélgetésével emlékezzünk.

A közügyekről

Benkő Samu és Kós Károly beszélgetése

Utunk, 32. évfolyam, 35. (1505.) sz., 1977. szeptember 2.

Szép tavasz végi, kora nyári délelőttön arról faggatnám Károly bácsit, hogy közvetlenül a felszabadulás utáni időkben miképpen kezdődött el új és intenzív közéleti szereplése.

– Jó! Hát kérdezz. Én felelek. Már ahogy tudok. Aztán hogy mit szedsz ki belőle – jót vagy rosszat, használhatót vagy használhatatlant –, az a te dolgod. Az már nem reám tartozik.

– *Négy évvel az események után, Ezerkilencszáznegyvennégy című írásában megírta emlékezetes december végi szekerezését Sztánáról Kolozsvárra. Kérdésem ehhez kapcsolódik...*

– Igen. Tulajdonképpen nekem három ilyen írásom van, minthogy három történelmi esemény befolyásolta meghatározó módon az életem folyását. Szeretném ezeket még egyszer átnézni, és a hármat együtt egy kis kötetben kiadni.

– *A harmadikban leírt decemberi éjszakán gondolt-e arra, hogy még nagy közéleti szerep vár Károly bácsira?*

– Nem gondoltam. De azt tudtam, hogy dolgoznom kell. Nem voltam már fiatal. A hatvanat elrúgtam volt, mindenki öregembernek tartott már. Öregnek nevezett az a szállásadó román is, akinél azt az éjszakát töltöttük, melyet megírtam, s melyet az imént említettél. Én is így tartottam, csak azt nem tudtam még akkor, hogy az öregséget követi majd a vénség kora, s azt az aggastyánkor. Ebben az utolsóban, amiben most vagyok, már elenyészik az ember minden ereje. De akkor – jajajaj – én még jó erőben voltam, s egyáltalán nem félttem a munkától. Bár ezt az életkort – a hatvanon felülit – Európa-szerte nyugdíjaskornak tekintik, én egyáltalán nem gondoltam visszavonulásra. Különben is tudtam, hogy a háború nyomorúsága után mindenkinek dolgoznia kell, aki éppen nem ágyban fekvő beteg, mert különben nem tud megélni. Én mint építész és mint a mezőgazdasági főiskola tanára, igyekeztem beilleszkedni, elhelyezkedni az új világban.

– *A változás méretét felfogta már a kezdet kezdetén?*

Kós Károly. Forrás: Helikon fotóarchívum

lenségnek tartottam, hogy abba Hitler oldalán belekeveredtünk. Igyekeztem is a magam módján forszírozni a háborúból való kilépést.

– Nagy István is erről beszélt Károly bácsi kilencvenedik születésnapján az írószövetségben rendezett fogadáson. Tudjuk azonban, hogy a sok erőfeszítésnek kevés eredménye lett. A háború végigsepert felettünk. Honnan merítette az erőt, hogy részt vegyen a romok eltakarításában, az újjáépítés munkájában?

– Hát onnan, hogy én az életet világeletemben nagyon reálisan néztem. És innen a földről néztem, a szülőföldről. Azt is tudtam, hogy az élet nem áll meg. A nép, az itt él tovább, és szüksége van az értelmes beszédre, a vele törődő okos szóra. Nekem életprogramom volt, hogy innen nem tágítok. Tudod te azt, hogy engem életemben mennyi kísértés ért? Például többször hívtak Budapestre műegyetemi tanárnak, közvetlenül az első világháború után és a második háború idején is. Nem mentem. Pedig 1918-ban még a feleségem is azzal érvelt, hogy mennyivel könnyebben taníttathatnánk Pesten a gyerekeket, mint Sztánán, ahol olyan messze volt az iskola, hogy nem is tudtak oda eljárni, így magántanulók lettek, a feleségem tanította őket, és év végén aztán valahol valamelyik iskolában levizsgáztak. De amikor azt mondtam, hogy mielőttünk be van vágva az út, mi itt maradunk, belenyugodott. Ettől fogva erről nem is beszéltünk. Köztünk ez elintézett, lezárt ügy volt. A feleségem vállalta mellettem a nehéz élet minden terhét. Nehéz élet volt, de szép volt. A legszebb élet, amit magamnak el tudtam

– Fel. Sőt még hamarább. Csalóka években, sok csábítás között éreztem a földindulás előszelét. Családi és baráti körben nem egyszer mondtam, hogy itt hamarosan nagy változás lesz. Negyvennégy őszén már azzal a biztos tudással igyekeztem a magam helyét megtalálni, hogy itt teljesen más világ lesz, más, mint amilyen volt a régi. Engem nem ért meglepetés akkor sem, amikor sok-sok személyi és közösségi tragédiának lettem a szemtanúja. De a helyzetet magát nem fogtam fel tragikusan.

– A háborút követően az életet nem látta kilátástalannak?

– A háborút nagy tragédiának tekintettem, s szerencsét-

képzelné. Egy-egy szép sztánai nap... Amikor valami jól sikerült, az nekem borzasztó nagy elégtétel volt.

– *A műegyetemi katedra felkínálásakor nem vonzotta, hogy egy nemzedéket nevelhetne a saját törekvései szolgálatában?*

– Dehogynem. Én nem a tanítástól, a tanári munkától viszolyogtam, hanem elmenni nem akartam. Ezért amikor arra szólítottak fel, hogy vállaljam a tanárságot a kolozsvári mezőgazdasági főiskolán, szívesen ráálltam. Azért, mert az itt volt. Ma is megvan a kinevezésem. Én előbb csak óraadó tanár voltam, két tárgyat adtam elő, rendes tanárnak azután neveztek ki. Jellemző maga a kinevezési okmány. Mint nagyságos urat szólít meg – ez járt az óraadónak –, hogy aztán méltóságos uramozva fejezze be a szöveget, ezzel adva meg a módját a főiskolai tanári rangnak. Nagyot röhögtem rajta. Ma is röhögök, ha kezembe veszem. De a feleségemnek nagyon tetszett. Ő, szegény, boldog volt; sok közös kínlásunk után elégtételt látott benne. Asszonyi dolog ez. Tudod, hogy a diákok azon nyomban méltóságosurazni kezdtek? Mondtam, na, erről rögtön szokjanak le. Én csak mérnök vagyok; mérnök úrnak vagy tanár úrnak tituláljanak.

– *Negyvennégy őszén a közéleti munkába ki vonta be?*

– Ki? Hát Edgár! Balogh Edgár. Mikor októberben Sztánáról bejöttem Kolozsvárra s a nővéremnél megszálltam, másnap vagy harmadnap ő már nálam volt. Mai napig nem tudom, hogy talált rám. Elég az hozzá, felfedezte, hogy hol vagyok, s jött, hogy megbeszélje velem a közös feladatokat, ő akkor indította a *Világosságot*. Egy oldalon jelent meg, valami gyalázatos pakolópapíron. De úgy örvendtünk neki! Jó, hogy volt. Mondta Edgár, hogy összehív egy társaságot a lap körüli tennivalók megbeszélésére, és én legyek azon ott. Természetesen elmentem. Elég sokan összegyűltünk: férfiak, asszonyok.

– *Balogh Edgár írást kért?*

– Azt is, de többet is. Az írásnak, a nyomtatott betűnek akkor életfenntartó és -megtartó szerepe volt. Arról kellett írni, hogy másnap mit eszünk, a közelgő téli időben mivel óvjuk meg magunkat és családjunkat a hidegtől, és általában hogy teremtünk új életet a romokon. Mert romosak voltak az utcák, és romhalmazzal voltak tele a lelkek. A legfontosabb feladatok akkor természetesen a gazdaságiak voltak. Én is itt vállaltam munkát. Mint mondtam, tanár voltam, és hamarosan dékán lettem a mezőgazdasági főiskolán. Ezen kívül vezetőségi tagja voltam az EMGE-nek. Természetesen mindent megtettem, hogy segítsen a mezőgazdasági termelés újraindulását. Íróknak, művészeknek, politikusnak soha nem volt fontosabb falura járni, mint akkor nekünk. Akkor olyan elesettnek, magára maradottnak érezte magát a nép. Mondhatom neked, hogy én abban az időben rengeteget tanultam a munkásoktól. A falura járást is a munkások kezdték el.

– Mint építészek már régóta jó kapcsolataim voltak kőművesekkel, ácsokkal, asztalosokkal, lakatosokkal, de az üzemi munkássághoz nem volt sok közöm,

őket és a szervezettségükben és szervezhetőségükben feszülő erőket csak a felszabadulás után ismerhettem meg. És megismertem a vezetőiket, a börtönökből, internálótáborokból szabaduló, az illegalitásból kilépő munkásvezetőket.

– *Kommunista értelmiségiekhez már korábban is kapcsolatok fűzték.*

– Nekem régtől fogva voltak baloldali, kommunista ismerőseim, barátaim. Sok vitánk ellenére jól voltam Gaál Gáborral, Nagy Istvánnal, Balogh Edgárral. Nagyon szerettem azt a művelt, intelligens fiút, akit közvetlenül a felszabadulás előtt öltek meg a németek... Kovács Katona Jenőt... Rendkívül okos, olvasott ember volt... De mint mondom, nem ismertem az üzemi munkásokat, a mozgalmi embereket. Mondhatom neked, hogy számomra nagy élmény volt a szervezett munkásság vezetőivel való megismerkedés. S mi tagadás, jólesett nekem, hogy ők engem már ismertek. Tudták, hogy mit írtam, mit építettem. A Magyar Népi Szövetségben kiváló emberekkel hozott össze a sors. Kurkó Gyárfást nagyon szerettem. Mint embert ismeretségünk első pillanatától fogva respektáltam. Láttam, hogy derék, értelmes ember, s nagy benne a közéleti felelősségtudat. Különbösen nem sokat érintkeztünk. Neki is, nekem is sok volt a dolgunk, de kevés szóból is értettük egymást, ő is szeretett engem, s ami a fő: éreztem, hogy fenntartás nélkül megbízik bennem. Közéleti partnernél ez nagy szó. Ráadásul én nem voltam kommunista, egyáltalán nem voltam semmilyen pártnak a tagja. Jólesett tehát a bizalom. Mai napig megőriztem a baráti jó viszonyt Balogh Edgárral. Láttam, hogy milyen becsületes ember. Pedig a természetünkben sok minden homlokegyenest ellenkezik. Például soha nem tudtam megérteni, hogy ha őt innen is, onnan is bántás, sértés érte, azonnal kész volt a dolgot jóra magyarázni. Mindenre volt mentsége. Számomra ez érthetetlen volt. Nekem nem volt s mai napig sincs mindenre magyarázatom, mentségem... Vagy jó, vagy rossz! Aztán hagyjunk békét! Isten vele! Tudomásul vettem a dolgokat, de én a rosszat soha nem próbáltam jónak magyarázni.

Kedves emlékek fűznek Kacsó Sándorhoz is. Az első szabad választások után, amikor mind a ketten parlamenti képviselők lettünk, Bukarestben együtt laktunk. Jól voltunk, bizalmasan voltunk. Rendkívül világos fejű embernek tartottam, éppen ezért nagyon elcsodálkoztam, amikor később író létére elvállalta a Magyar Népi Szövetség országos elnöki tisztségét.

– *Két-három évvel a felszabadulás után, a sok mozgalmi munka után az írók lassan-lassan visszatértek a tollhoz és a papiroshoz. Károly bácsi alkotómunkája hogyan alakult ebben az időben?*

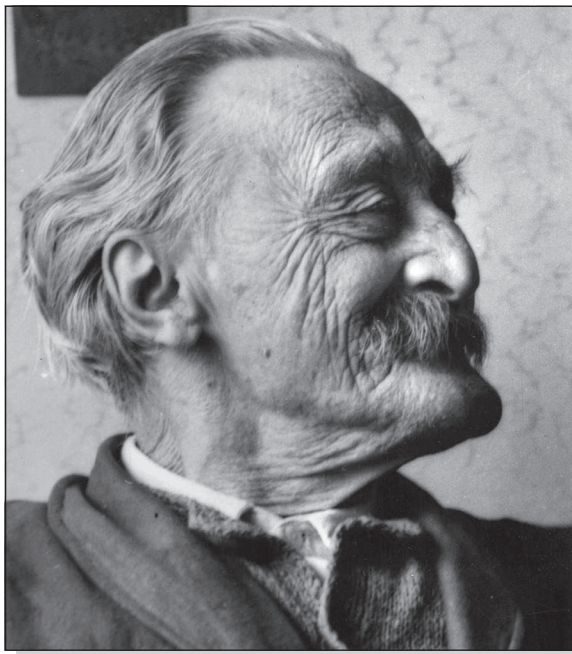
– A közéleti kötelességeket soha nem tudtam, de tulajdonképpen nem is akartam magamról lerázni. Azt tettem, amit elvártak tőlem. Jó néhány cikket írtam akkoriban. Nézd csak meg a régi lapokat.

– *A cikkekből és a lapokból közölt hírekből úgy látom, hogy akkoriban nagyon sokat járt falura. Nem lett ennek a sok utazásnak valami művészeti lecsapódása?*

– Dehogynem. Hát nem művészet az, hogy Györgyfalvának művelődési házat terveztem? Hogy Szék gyönyörű középkori templomát restauráltam és kibővítettem?

– *És az irodalomban?*

– Az irodalomban más a helyzet. Az íráshoz nekem mindig nyugalmas esték, csöndes éjszakák kellettek. De zaklatott nappalok után nemigen számíthattam nyugalmas estékre. Az irodalom ügye azonban foglalkoztatt. Először is sok író-t írtam magammal falura, hogy lássák az ottani életet. Nemcsak magyarokat, hanem románokat is, sőt szovjeteket is kivittem a kalotaszegi falvakba. Vagy kétszer is Bukarestből és Moszkvából jött írókkal mentem ki Körösfőre és Vistára. Méliusz jött velük, ő a megmondhatója, hogy a vendégek milyen otthonosan érezték magukat Kalotaszegen. Jól mulattak, még tánkra is perdültek.

*Kós Károly. Fotó: Marx József.
Forrás: Helikon fotóarchívum*

– *Arra nem gondolt Károly bácsi, hogy ezeknek az éveknek az élményeit mondjuk társadalmi regényben dolgozza fel?*

– Soha. Én amit el akartam mondani, azt történelmi miliőbe helyezve mindig jól el tudtam mondani. Ami új mondanivalóm még támadt, azt, úgy gondoltam, beépítem a Kolozsvári testvérekről készülő regényembe. Félbemaradt. Abból már nem lesz semmi. Furcsa, de így vagyok az olvasmányaimmal is. Kedvenc íróm Tolsztoj. De tőle is – noha kétszer is olvastam – nem a *Karenina Annát*, hanem a *Háború és békét* szeretem. Ezt ma is olvasom. Nem úgy, hogy belelapozok és itt-ott olvasgatok belőle... Nem... Eleitől végig, egy szót át nem ugorva olvasom... és végtelenül élvezem.

– *Az irodalom szervezeti kereteinek a létrehozásában, az írószövetségben, a könyvkiadásban, a Józsa Béla Athenaeum munkájában részt vett-e?*

– Hogyne! De még mennyire. 1945 tavaszán már könyvnapot rendeztünk. Nekem akkorra a Méhkas diákszövetkezet újra megjelentette a *Budai Nagy Antal históriája* című hosszabb elbeszélésemet. A Józsa Béla Athenaeumnak is dolgoztam.

Oda Gaál Gábor hívott. Nagyon bizalmas volt hozzám. Elpanaszolta például, hogy Szentimrei mekkora adósságot csinált, hogy aztán Tóth Samu alig tudta rendbe hozni a vállalat dolgait. Szentimrei borzasztó nagyvonalúsággal kezelte az ügyeket. Ő stílusra ment. Márpedig a mi körülményeink között soha nem szabad világcégek nagystílúságát utánozni. Gaálnak több érzéke volt a nemzetiségi realizmushoz, mint Szentimreinek. Érdekes – de így volt. S Gaál meg tudta válogatni a munkatársait. Jó emberismerő volt, így aztán mellette Tóth Samu megmutathatta, hogy itt nálunk, a mi körülményeink között hogy lehet és hogy kell könyvet csinálni, ő már jó és hasznos tapasztalatokkal jött a Méhkas diákszövetkezettől, melynek korábban vezetője volt. Szentimrei kiváló ötletember volt. Jó kezdeményező.

– *Az Utunk megindulásának a gondolatát is ő vetette fel jóval azelőtt, hogy Gaál Gábor hazajött volna a fogságból. Károly bácsi és szűkebb baráti köre nem gondolt a Helikon újraindítására?*

– Nem. Egy percre sem. Az megszűnt véglegesen. Én ezt tudtam, s mi több, természetesnek találtam. Nem volt számomra kétséges, hogy minden tekintetben új lapot kell nyitni. Semmiképpen és sehol nem lehet a régít folytatni. Vedd tudomásul, hogy Bánffy Miklós is teljesen tisztában volt a bekövetkező változásokkal. Nekem előre megmondta, hogy a régi világnak egyszer s mindenkorra lejárt. Ő ezzel számolt. S nem tragédiázott a dolgok felett.

– *Írói ambíciói még maradtak Bánffynak?*

– Maradtak. Rögtön a háború után írással jelentkezett... Az, hogy *Bűvös éjszaka* című kisregénye 1946-ban a Józsa Béla Athenaeumnál megjelenhetett, Gaál Gábornak köszönhető. Gaál szerette és becsülte Bánffyt. Hívta, hogy írjon az *Utunkba*. Nekem is mondta, hogy biztassam az öreget írásra. Írt is, rajzolt is akkoriban szívesen. Bánffy furcsa ember volt. De okos ember volt, sokoldalú ember volt... És ha valaki tudja, hát én tudom, hogy milyen erős jellem volt.

– *Talán az érdessége, komizsága vadított el magától sokakat?*

– Lehet, ő – hogy is mondjam – nagyon hangsúlyozta a különbséget az emberek között. Például becsülte az igazi mágnást. De azt az erdélyi felkapaszkodott fertálmágnást, akikkel mi tele voltunk, utálta. Azt mondta, hogy ez a leggyűlöletesebb fajta, rosszabb, mint a polgár, pedig az is gyűlöletes. Csak az igazi mágnást, a parasztot és a talentumos művészt becsülte. Elhívott egyszer Bonchidára akkoriban, amikor a feleségét is lehozta, és meg akarta vele kedveltetni a kolozsvári és a bonchidai életet. Én a társaságát nem szerettem, s azt mondtam neki: – Tudja, mit, én innen szépen eloldalgok, nem való nekem ez a maguk társasága. – Igazad van! – mondta –, én is unom, de mit csináljak? Muszáj a feleségem és a leányom miatt az egész cécióhoz jó képet vágnom... Mint mérnök is többször dolgoztam neki, kolozsvári lakását átalakítottam, s Bonchidán is restauráltam az egyik bástyát, és belső munkákat is végeztem. A hallba például kívánsága szerint késő reneszánsz – kora barokk ízlésben kandallót terveztem. Egy ügyes vistai

kőfaragót vittem Bonchidára, hogy egy az egyhez arányban készült rajzom után kifaragja a köveket. Olyan harminc év körüli fiatalember volt. Intelligens, ügyes kezű. De szombatost volt az istenadta, külön kellett főzessen neki Bánffy, s külön kellett tartásuk az edényeit. Mennyit röhögött rajta, de demonstrálni akarta, hogy ő a mives embernek még a bolondériáit is respektálja. Bámulta napestig a munkáját, bele nem szólott volna egy világért. Órák hosszat diskurált vele, de hagyta, hogy a maga tudása szerint végezze a dolgát. Gyönyörködött benne. Bámulója volt mindenféle szakértelemnek. A paraszt mezőgazdasági ismereteit éppen úgy megbecsülte, mint az agrármérnökét.

– *Bánffy a lovon kívül általában is értett a mezőgazdasághoz?*

– Nagyon értett. Lóhoz, tehénhez, disznóhoz s a növényekhez. A szőlőművelés és a borpincészet minden csínját-bínját ismerte. Milyen gyönyörű virágai voltak! Hogy gondozta őket! Ajajaj. S mi mindent elkövetett, hogy olyan gypet csináljon, mint amilyet Angliában látott. A fene egye meg őket – mondta –, nekem nem sikerül, mindig előli a pitypang és mindenféle gizgaz. Ez nem ment, hiába öntözték, gyomlálták a gypet. Szép üvegháza volt. Sok narancsot, vadnarancsot termesztett, s abból pálinkát, likórt csinált. Azt mondta, hogy az nemes narancsból nem jó, csak a vadból, annak van megfelelő, kellemes kesernyés íze. A borából pezsgőt csináltatott. Olyan pezsgője volt, barátom, hogy világmárkákkal versenyzett. Élvezettel ittam, ha megkínált belőle. Remek pálinkái is voltak. De azokból nem kínált engem... Azokkal engem Lovász Márton, az ő belső inasa kínált meg. Ha télen megfázva érkeztem Bonchidára, azzal hívott: – Jöjjön csak, mérnök úr, egy kis pálinka jót tesz ilyenkor. Bánffy nem szerette a pálinkát, s ezért a vendégeit sem kínálta vele. Bort is alig ivott. Viszont rengeteget dohányzott, egyiket a másíkról gyűjtötte. S látod, mégsem abba halt meg.

– *A háború után, amikor Károly bácsi bejött Kolozsvárra, s Bánffy is visszatért szülővárosába, egyikük a Majális utcában, másikuk a Király utcában lakott, tehát egymáshoz közel voltak, érintkeztek-e gyakran?*

– Rendszeresen találkoztunk. Hetenként egyszer ő is, én is Kovács Lászlóék vendégei voltunk.

– *Erről épp a múltkoriban beszélt Károly bácsi. Most arra lennék kíváncsi, hogy máskor találkoztak-e, úgy kettesben?*

– Igen. Időnként elmentem hozzá, meglátogattam a lakásán. Utcán is gyakran találkoztunk, sokszor éppen akkor, mikor egy kicsi kézikocsit tolt. Utolsó pillanataig érintkeztünk, és a legbizalmasabbak voltunk. Egyetlenegy dolgot hallgatott el előlem, azt, hogy készül elmenni innen. Tudod, hogy nem is búcsúzott el tőlem? Csak rokonaitól hallottam, hogy útlevelet kapott és elment.

– *Úgy látszik, tudta, hogy ebben a kérdésben Károly bácsinak más a véleménye.*

– Persze hogy tudta, pontosan tudta.

Kós Károly. Fotó: Szabó Tamás. Forrás: Helikon fotóarchívum

– *Nem is írt?*

– Nem. Ő általában nagyon ritkán írt levelet. Nekem is csak vagy három-négy egészen rövid levelem maradt meg tőle. Ellenben tudod, mit csinált velem még a harmincas években? Megtette – s ez mutatja, hogy ennyire bízott bennem, s ez esett jól nekem –, hogy reám bízta levelezését. Azt mondta: – Te, amikor nem vagyok itt Kolozsvárt, ha jönnek levelek az én címemre, bontsd fel, olvasd el, s ha olyan levél, ami nem családi vagy szigorúan csak személyemre tartozó, akkor válaszold meg s írd alá. Tanuld meg, gyakorold be az aláírásomat. Meg kellett tanulnom s be kellett mutatnom, hogy elfogadhatóan utánzom az aláírását. Még ma is tudom, hogy írta le a nevét. – Amikor a harmincas évek végén a Népközösséget szervezte, egy körútján magával vitt. Rám bízta a pénzt, hogy azt én kezeljem: fizessem a szállodát, vasúti jegyet, fiákert s mindent, ami ilyenkor adódik. Én természetesen az utolsó vasig elszámoltam neki. Azt kérdezte, hogy hát ez miféle szokás, nekem még soha senki ilyen útról el nem számolt. Mindenki csak kérte a pénzt, de soha senki visszajáró pénzzel nem jelentkezett. – Egyszer rettenetesen megijedt, mert megrepedt a bonchidai kastély egyik bástyája. Többen azt tanácsolták neki, hogy a megrepedt részt le kell bontani és újra kell építeni. Hívott, hogy nézzem meg én is. Alig jártuk körbe, már kérdezte, hogy na, mit csináljunk. – Tudja mit, gróf úr – válaszoltam én azon nyomban –, itt

bontani egyáltalán nem szabad. Mert amit újraépítettünk, az sohasem lesz olyan jó és sohasem áll össze az eredetivel. Egyebet kell itt kitalálni. Drótozzuk meg. Az a legjobb s a legbiztosabb. Megdrótoztuk. A falba vájatokat faragtattam a vasszalaknak, s erős kontracsavarokkal jól összeszorítottuk, fájinul bevakoltuk, s kész volt. De boldog volt Bánffy! Ott volt a dolgozószobája és a modern könyvtár. A régi könyvtár az a másik, a délkeleti bástyában volt. Gyönyörű könyvtára volt. Ritka szép kiadások. Sok nagyszerű metszetet láttam nála, régieket, újakat. Én őt nagyon szerettem. A feleségem halála után egyetlenegy temetésre mentem el. Az övére. Nem tudtam megállni, hogy ne menjek ki a Házsongárdba, amikor halála után több mint negyedszázaddal hamvait – kívánsága szerint – hazahozták. Kereken tíz évvel volt idősebb, mint én. Ezt számontartotta. Azt mondta, hogy ő száz évig fog élni, nekem pedig legalább kilencven évig kell élnem. Életkedvét, humorát élete végéig megtartotta. Amikor tolt az utcán a kezikocsit, akkor látszott meg, hogy milyen mély a humora. Én csak jót tudok rá mondani. Pedig fősvény volt. Olyan, mint a kutya.

– *Vajon nem világnézet volt nála a fősvénység?*

– De igen, világnézet volt. Az apja is fősvény volt különben, gyűjtött is sokat. Bánffy Miklós nem gyűjteni akart, csupán megőrizni, ami reátestálódott. Valahogy érezte, hogy ez sem fog sikerülni neki, s lehet, hogy ez a szorongás is krajcárrossá tette.

– *A negyvenes évek végének közéleti munkásságával kapcsolatban lenne még egy kérdésem. Emlékszem, hogy sokat foglalkoztatta akkoriban Károly bácsit a mócok jövője. Kérem, beszéljen erről.*

– A háború utáni ínséges évek rettenetesen megviselték a Mócvidék népét. Éheztek, nyomorogtak. Borzasztó volt a helyzet. Nem tudom, emlékszel-e, hogy a móc gyerekek tömegesen csavarogtak itt Kolozsvár utcáin. A kormány is felfigyelt a nagy bajra, és gyorssegélyek folyósítása mellett létrehozott egy bizottságot azazal a feladattal, hogy a mócok jövőjére vonatkozóan tervezetet dolgozzon ki. Engem is felkértek, hogy vegyek részt a bizottság munkájában. Szívesen vállaltam. Hamarosan nagy vitába is keveredtem. Tekintélyes szakemberek, főleg közgazdászok azt javasolták, hogy a mócokat sürgősen le kell telepíteni a havasokból a sík vidékre, mert az erdők letarolása és a legelők leromlása következtében belátható időn belül ott fenn a szülőföldjükön nem lehet számukra megélhetést biztosítani. Bizonygatták, hogy milyen sokba kerül oda felvinni a munkalehetőséget, hogy sokkal olcsóbb lenne a leköltöztetésük. Engem ez az érvelés rettenetesen felháborított. Hát hogy van az, kérdeztem, hogy egy nagy vidéknek a népét csak úgy fogjuk és költöztetjük egyik napról a másikra, mert az olcsóbb, mint ha az ipart, a gyárat vinnénk oda fel? Miféle dolog ez? Na nem – ez az olcsóságra vagy gazdaságosságra való hivatkozás egyáltalán nem szocialista elv és semmi köze a humanizmushoz. Tessék csak felvinni az ipart a hegyek közé, oda, ahol régtől fogva él az a nép, s kialakította a maga életformáját, lelkivilágát, közösségeit.

Tessék újra erdőket telepíteni. A legelőket és az állatállományt feljavítani. Mindent ott fent. Különb is – mondottam – hiába próbálnók őket mindenestől lehozni, egyszerűen nem jönnek, s aki lejönne, az is hamar visszamenne. Én jól ismerem őket. A vitában sokan mellém állottak. És – ami a legfontosabb – a Kommunista Párt döntése engem igazolt. Végül is elvetették azt a koncepciót, mely a Mócvidéket mint települési körzetet fel akarta számolni, és helyette kidolgozták az ipartelepítés, erdőgazdálkodás, állattenyésztés olyan tervét, amely a mócnak életfeltételeket biztosít ott, ahol született, ahol ősei éltek. Javasoltuk a kulturális hálózat megteremtését, a népbetegségek felszámolását. Nagy akció indult meg... S én mai napig örvendek, hogy valami kicsi részem ebben nekem is volt.

Eddig tart a beszélgetés. A letisztázott kéziratot – a köztünk kialakult szokás szerint – most el kellene vinnem a Rákóczi útra Kós Károlyhoz, hogy olvassa el. Ő ilyenkor kijavítja a belopakodott hibákat, helyreigazítja az esetleges félreértéseket, s ezek után rendszerint reáírja a kéziraatra s aláírásával hitelesíti, hogy a szöveg közrebo-csátható. Minderre már nem kerülhet sor, mivelhogy ő tegnap kilépett e földi létből, s csak emlékemben élő tekintete kérheti számon a hűséget – jelen esetben gondolatai hűséges tolmácsolását. És így ez lett az utolsó beszélgetésünk.

1977. augusztus 25.

Gaal György

Házsongárdi évfordulók (2022–2023)

A 2022 májusában fennállásának 437. évébe lépő Házsongárdi temető működését az elmúlt évben is befolyásolta a járványhelyzet. Ennek megfelelően a törvénykezés idén márciusig előírta – főleg temetések idejére – a védőmaszk viselését. A turizmus szinte teljesen leállt, alig érkeztek csoportos érdeklődők a temető felkeresésére. A 2021-es – rövidebbre fogott – Kolozsvári Magyar Napok keretében mégis sikerült három temetőlátogatást szervezni.

A Házsongárd Alapítvány sem tudta folytatni a diákokkal való temetőgondozást, úgyhogy minden erejét a sírmentő munkára fordította. Ennek egyik vonatkozása a Kertek parcellában lévő, 1961-ben államosított s 2021-ben újból megváltandó sírhelyek számbavétele és megváltásának elősegítése volt. Sok esetben sikerült felkutatni a leszármazottakat és megváltásra ösztönözni őket. Ezzel hozható összefüggésbe, hogy főleg Sipos Dávid alapítványi titkár munkálkodásával összeállt a 417 sírt műemléki védelemre felterjesztő, dokumentációval ellátott jegyzék, mely megkapta a regionális műemléki bizottság jóváhagyását, s most minisztériumi aláírásra vár. (Ez kiegészítené a már 2012-ben jóváhagyott, 396 sírra vonatkozó műemlékjegyzéket!)

Az alapítvány fő tevékenysége azonban a műemlékvédelemre, a restaurációra irányult. Sikerült a bethleni Bethlen-kripta szakszerű helyreállítását befejezni. Tervezett ünnepélyes átadása-bemutatása a járvány miatt elhalasztódott. A Házsongárdi új temető Z parcellájában lévő felújított diakonisszasírok ünnepélyes felavatására viszont sor került november közepén, ezen részt vett Kató Béla református püspök is. Elkezdődött a temető egyik legpompásabb épületének, a Mikó–Rhédey-kriptának a szakszerű restaurálása. Mintegy 17 régi megdőlt, megrongálódott sírkő kiemelése és restaurálása is megtörtént. A hóstáti temetőrészben Kilin Boldizsár félig földbe süppedt, korjellemző kővének a kiemelése meglepetéssel szolgált: előkerült egy Herepei János által már 1920-ban leírt, 1645-ből származó töredékes ereszes kő: Ölyvösi Gergely deák két kislányának állít emléket. A már elveszettnek hitt követ az alapítvány elmentette. Az alapítvány közel 700 sír periodikus takarításáról is gondoskodik.

A Házsongárd Alapítvány létrehozója, jelenlegi igazgatója és fő működtetője, Gergely Istvánné Tótkés Erzsébet 2022. május 19-én töltötte be 80. évét. Ezen alkalomból az alapítvány ünnepséget rendezett, melynek során Grezsa Csaba, a Kolozsvári Magyar Főkonzulátus első beosztott konzulja átadta az ünnepeltnek a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjét. *Beszél a kő* címmel kis emlékalbum jelent meg, mely összegezi az alapítvány 22 éves történetét.

A temető bejárata mellett még javában folyik a parkolóház építése, a Luheránus temető alján a ravatalozó és kolumbárium építési munkálatai a befejezéshez közelednek.¹

Augusztus 1-jén, halála 175. évfordulója kapcsán **Gaetano Biasini** vagy magyarul **Biasini Kajetán** (1790–1847) emlékét idézzük fel. A főút jobb oldalán, a Lutheránus temetőbe benyúló telken áll két urnával lezárt klasszicista kriptája. Nagy valószínűséggel Biasini még életében megépíttette családi nyughelyét, s a kriptáépítés divatját is ő hozta be az 1840-es években a Házsongárdba. Lombardiában született, a napóleoni háborúk után Bécsben nyitott vívóiskolát, innen hívta meg Béli Ferenc gróf Erdélybe, majd Kendeffy Ádám és Wesselényi Miklós felkérésére 1818-ban Kolozsvárt vívóiskolát létesített. Emellett a polgárosodás intézményeinek sorát nyitotta meg: bérkocsi- és városközi gyorskocsi-vállalat, cselédszerző hivatal, modern szálloda. Ez utóbbi épp a temető kapuja mellett volt, épülete ma is áll, rajta emléktábla, hogy ott szállt meg Petőfi Szendrey Júliával 1847 októberében. Liszt Ferenc is lakott benne 1846-ban. A szálloda földszintjén Kolozsvár talán első kávéháza létesült, előtte terasszal.

Biasini nevéhez fűződik az „új modorú” halottaskocsi és a „mívelt körökhöz illő temetési tisztességtétel” bevezetése Jakab Elek szerint. Felesége már helybéli unitárius lány volt: Kibédi Anna. Biasini fiai 1861-ben kibédi előnévvel magyar nemességet kaptak. A kriptát nemrég restauráltatta a Házsongárd Alapítvány.

1 Az alábbiakban csak a 25-tel osztható kerek évfordulókra térünk ki.

Augusztus 1-jéhez kötődik vargyasi **Groisz Béla** (1856–1897) halálának is a 125. évfordulója. Ő az 1848-as kolozsvári főbíró, Groisz Gusztáv unokaöccse, a Lutheránus temetőben nyugszik fekete gránitoszlop előtt. Orvosi tanulmányait 1874-ben Kolozsvárt kezdte, majd 1879-ben Bécsben fejezte be. Budapesten Schulek Vilmos tanítványa volt, Kolozsvár keresett szemorvosa lett, a vármegye tiszteletbeli főorvosának is megválasztották. Hosszas szenvedés után Bécsben hunyt el, de kívánságának megfelelően Kolozsvárra hozták hamvait.

Láng Gusztáv azt írja Bálint Tibor körömhátnyi arcképeiről, hogy őt "nem gondolatok izgatják, hanem a művek csak sejtésként felderengő titkai, s akkor van elemében, ha élmény és indulat közé vetheti a mérlegelő józanság gyeplőszárát, képekben kiáltva ki az iramló képzelet mámorát. (...) A könyvespolc szűk rekesze épp úgy az írói megismerés terepe számára, mint a berekeszthetetlen valóság. Gesztussá, mozgássá és létté bűvíli azt, ami számunkra poros történelem, holt betű. (...) Akárcsak novelláiban és regényeiben, e lírai lelkületű epikusnak esszéiben is önmaga az első számú hőse. Olvasmányaiban nem az általános érvényűt keresi, hanem azt, ami csak az ő számára nyílt meg. Ezért impresszionista: a művet mindig azon az élményen keresztül nézi, amelyet benne ébresztett. Közös és bizalmas titkai vannak Csehovval és Dosztojevszkijjal, Krúdyval és Istratival, és suttogóra fogott hangon tovább adja nekünk is, nem okítva, hanem bátorítón, hogy – bizalomért bizalommal fizetve – mi se szégyelljük a könyvsorok mögé rejtett titkainkat, s valljuk róluk, legalább magunknak. Mert ez az igazi olvasás: felfedezni az íróban a csak nekünk szóló üzenetet, mint ahogy minden ismerősünknek van egy-egy rejtett jellemvonása, lelkének egy-egy szöglete, amelybe csak nekünk van bejárásunk. Az olvasásnak ez az élménye, ismétlem, megtanulhatatlan, s Bálint esszéinek értéke éppen az, hogy ennek a megtanulhatatlannak a művelésére bátorítanak".

Bálint Tibor saját műfajt teremtett minieszéivel - születésének 90. és halálának 20. évfordulójára ezekből az olvasót ma is elragadó esszéiből válogattunk.

D. Zs.

Bálint Tibor

Kenyér és gyertyaláng

Ősi szokás szerint a vízbefúltat éjjelenként kenyér hátán úsztatott gyertyával keresik. Képzeletben néha én is így látom a népet, amely Petőfi után kutat, millió és millió gyertyája százhuszonöt éve lobogva siklik az idő vizén a végtelenség felé; de hiába a kérdő gyermeki szemek várakozása, hiába sok-sok reménykedően megrebbenő tekintet, hiába morzsolgatják ráncos kezek a fekete kendő göbét, mintha egy utolsó rögöt akarnának vetni a föl ismerendő sírba – hiába, hiába! A hegyé duzzadt kenyér sehol sem áll meg, hogy rajta a gyertyaerdő egy pillanatra fényvel árássa el a titkos mélységet. Némán, méltóságosan úszik, s csupán a lángok egyenesednek fel rajta olykor a reszkető sóhajtól. Létezik-e gyász és emlékezés a világon, amely felemelőbb és szívszorongatóbb tudna lenni ennél az örök gyertyafényes lebegésnél, szótlan, de makacs keresésnél?

Petőfi

Magasra tartott kardjára füzérben szúródtak fel a véres hattyútollak. Mily egyszerű és fennkölt mozdulat. Talán épp emiatt lehetetlen utánozni.

Arany

– Én is varázsló volnék, a pórnép szerint boszorkány – mondta a garabonciás diák, amikor a költőt fölkereste szalontai házában. – Sok titkot ismerek, de azt az egyet nem, hogy mitől ragyog urambátyám tolla alatt minden szó, amely másnál párás szemmel ásítózik, mintha önmagát is unná, nemhogy szürke köpenyes társait.

Arany a földet nézte, és ajka lassan mozgott, mintha imádkoznék vagy búzaszemet rágcsálna:

– Ne vegye úgy észére a dolgot, öcsém – mondta csendesen. – Ha csodákat lát, mindig befelé tekintsen a kerékvágásokba és a mezítlábas nyomokba, és soha a lobogó üstök pokolköves párájába. Látja, én még aratáskor egy szót csipentettem fel a határban a pelyva mellől, és azóta is rágódok rajta, formálom, ízlelgetem.

Ajkai közül gyöngéden kivette a szót, és két ujja közé csipentve, átnyújtotta a látogatójának.

– De hiszen ez már tiszta arany! – kiáltott fel a garabonciás diák diadalmasan.
– Színarany, édes bátyám!

Killyéni András

In memoriam Orbán Olga

A kezdetek

Orbán Olga 1938. október 9-én született Kolozsváron. Még nem töltötte be tizennegyedik életévét, amikor franciatanárnője, Bartos Katalin, aki vívott is, elvitte osztályát egy vívóedzésre. Férje, Bartos Tibor – a kolozsvári vívás egyik kiemelkedő versenyzőjeként – vezette az edzéseket, ő tanította meg a fiataloknak az első lépéseket. A diáklányok között felfigyeltek a fiatal Olgára, akit elvittek a kolozsvári Haladás (Progresul) vívóedzéseire. Tehetségét azonnal észrevette Ozoray-Schenker Lajos vívómester, Olga pedig irányítása alatt kezdett el versenyszerűen vívni.

Szinte berobbant a román vívóéletbe. „Köztudomású, hogy a vívók általában többévi versenyzés, tanulás után szoktak »kiugrani«. Hosszú évek szorgalmas munkája, nagy versenytapasztalat segíti hozzá a vívókat a sikerekhez. Rövid idő alatt csakis egészen kivételes tehetségű, kiváló adottságokkal rendelkező vívók képesek jó eredmények elérésére. És Orbán Olga ez utóbbiakhoz tartozik” – jegyezte fel László Ferenc sportújságíró.

Alig 15 éves, amikor a Haladás benevezte az 1954-es román ifibajnokságra. A július 11-i szatmári versenyen mindenki ámulatára legyőzte a nagy esélyes Eugenia Țărăngoiut, és megnyerte a bajnokságot. Tehetségét felismerték a fővárosban is, így 1955-ben Orbán Olgát is benevezték a lipcsei tavaszi Nemzetközi Vásár alkalmából rendezett vívóversenyre. A nemzetközi versenyeken való bemutatkozás pedig meggyőzően sikerült: a női tőr versenyét a fiatal kolozsvári lány, a nemzetek (Kelet-Németország, Csehszlovákia, Bulgária és Románia) összetett versenyét pedig Románia nyerte meg.

Bátran mondhatjuk, Olga letette névjegyét a nemzetközi mezőnyben. Nem csoda, hogy egy hónappal később már benevezték a budapesti ifjúsági világbajnokságra. Az április 7–11. között lebonyolított verseny nőitőr-próbája jelentette az első hosszú versenyt számára (a selejtezőket, a középdöntőket és a döntőt is ugyanazon a napon bonyolították le). Ötvenegy versenyző nevezett, akiket nyolc selejtezőcsoportba osztottak. Romániát hat versenyző képviselte, közöttük a kolozsvári Orb Katalin és Orbán Olga. A szakértők figyelmét nem kerülte el az a tény, hogy mindkettőn szoros mérkőzésekben maradtak alul a középdöntő során. Orbán Olgáról külön feljegyezte a sportsajtó, hogy nagyon fiatal, erénye a nyugalom és a gyorsaság. A tapasztalathiány miatt veszített néhány fontos csörtét 4–3 arányban.

1955. május 11-én Kolozsváron zajlott az országos felnőttbajnokság. A hölgyek tőrversenyét nagy meglepetésre Orbán Olga nyerte, akinek ez volt az első

részvétele felnőttek országos versenyén. Ez a siker egyben a kolozsvári vívás történetének legnagyobb eredménye is: Bartos Tibor megnyerte a kardversenyt, Pellegrini Béla a tőrt, Orbán Olga pedig a női tőrversenyét. A sort Uray Zoltán „rontotta el”, aki második lett párbajtőrben.

Az 1956-os év a bucaresti Városok kupájával kezdődött – a serleget – nagy meglepetésre – Kolozsvár csapata vihette haza. Az Orbán–Orb–Telegdi tőr-csapat megnyerte a hölgyek versenyét, míg a fiúk kardban és párbajtőrben egyaránt dobogós helyezéseket értek el, így az összetett pontversenyben Kolozsvár megelőzte Szatmárnémetit és Bukarestet.

A tavaszi lipcsei nemzetközi versenyen Olga ismét képviselte Romániát, a tőrverseny döntőjében pedig nagy csatában alulmaradt csapattársával, Maria Taitişsal szemben.

Április elején került sor Luxemburgban az ifjúsági világbajnokságra: a döntőbe bejutottak között a következő neveket találjuk: Taitiş-Vicol, Orb és Orbán. A versenyt Rejtő Ildikó nyerte meg Taitiş-Vicol és Ágoston Judit előtt. Orbán az előkelő ötödik helyen végzett. A korabeli sajtó feljegyezte, hogy Olga a két magyar versenyzővel nagyon szoros csatát vívott, mind a kétszer 4–3-as vereséget szenvedett.

1956 áprilisában harmadszor is megvédte országos ifibajnoki címét, majd harmadik helyen végzett a felnőttek versenyében. Május utolsó napján került sor Como városában a nemzetközi vívóversenyre, melyen olasz, dán, angol, francia,

belga, magyar, osztrák, román és svájci versenyzők vettek részt. Orbán megnyerte a negyedik selejtezőcsoportot, majd második helyen végzett a középdöntőben. A döntő résztvevőit tekintve akár vb-döntő is lehetett volna a verseny, hiszen a világ legjobbjai csaptak össze. A szoros versenyt a francia Kate Delbarre-Bernheim nyerte meg, Olga az ötödik helyen végzett.

A szeptemberi női tőr csapat-világbajnokságon (melyet ekkor rendeztek meg először Londonban) a román válogatott a hatodik helyen végzett. A versenyt követően, 1956 októberében döntötte el a román sportvezetés, hogy a melbourne-i olimpiára Orbán Olgát és Orb Katalint nevezi. Az utolsó pillanatban megszületett döntést Orbán remek formájával, Orbnak pedig a csapat vb-n mutatott parádés eredményeivel magyarázták. A döntéshez hozzájárult, hogy a román sportvezetés a férfítőr csapatot szerette volna benevezni az olimpiára, ám gyenge eredményeik miatt utolsó pillanatban a két lány mellett döntöttek.

folytatás a 82. oldalon

Augusztus / Kisasszony hava

Augusztus 13. – A balkezesek világnapja célja felhívni a figyelmet az őket érő hátrányokra. Nagy segítség számukra például, ha speciális, balkezes szerszámokat használhatnak.

Kenyér-sütő mester	1	Vér-szállító szerv	Fűszer-növény	Ökörfark kóró, rigóporhár, palástfű – mind a három növénynek van más, a Boldogasszony névéhez fűződő neve, mely a rejtvényből kiderül.		
Meny-asszony				Becézett Antal	Lapát közepe!	
Liter		2				U
Tamási ..., író		Sakk döntetlen			Római 100	
					Éjféli!	
Disznó						
Terem szélei!			Ingelő!		Amper	
			Török Ferenc		Ruha tartozéka	
Ú				Eleinte üt!	Ö	Kérdő-szó
Frissít		3				
Névelő						

Boldogasszony 1

Boldogasszony 2

Boldogasszony 3

Petőfi 200

A 200 éve született Petőfi Sándor *El innét, el a városból..* című versének sorait idézzük.

ADÁSVÉTEL	HIVATÁSOS KATONA FIZETSEGE	FOHÁSZ SZENVEDŐ HANGON ELMONDJA	ZAJLÓ JÉGDŐ, ..., MI FECSKE-FAROK!	SZÓBA HOZ AIDA SZEREPLŐ	...APA (NAGYAPA NAGYAPIJA)	AZONOS ÉRDEKLŐDÉSŰ CIVILEK TÁRSASÁGA MOHAMED ISTENE
1. SOR ESTE KÖZEPE!						Z
			LÉTREJÖTT HUNOR ÉS MAGOR ANYJA			
ELŐN MUSK CÉGE RONGÁLNI KEZD!			4. SOR KELTA EREDETI NŐI NÉV		DUPLÁN: HALANDZSA	
			E		V	DIAFILMKOCKÁK! TISZTELT CÍMZETT (RÓV.)
3. SOR/I. A METRÓ JELE	2. SOR OLDALRA BILLENÉS			SZÍNÉSZNŐ (ERZSI) TORINO FOLYÓJA		
A KÖR SUGARA MOLY (ROMÁN)	G. M. H. DARÁL, GÉPPEL MORZSOL			60 MÁSODPERC MEGZAVART MÉH!		NITROGÉN VEGYJELE KUTYÁKRA
			RUHÁT TISZTÍTÓ NÖVÉNYI PALÁNTAL			PÁROSAN MEGY! VISSZA: ÍRORSZÁG IRUL
ZENE-DARAB! ÓZONLÓ TÖMEG		BŐRBE-TEGSÉG KISSÉ CSODÁLKOZIK!		ÜRES A ... (NINCS PÉNZE) FILTRÁCIÓJA		
				HÁROM (SPANYOL) „A” HOZ-ZÁÁLLÁS		
				FÉL ZAKÓ! GÁZMEZŐ IZRAEL PARTJAINÁL		
RÓMAI 600 ILYEN HÚS IS VAN FEJ		HÁROM-DIMENZIÓS ALAKZAT	V		IGE-VÉGZŐDÉS RENDELJ RÉSZE!	K
			KAKAS FEJDSZE IZLANDON VAN!			TEHÉN HANGZÓI TÉRKÉP (ANGOL)
VALUTÁT CSERÉL IDŐ (A FIZIKÁBAN)	TOJÁS (NÉMÉT) HAMIS		3. SOR/II. MENET ELEJE!			JOULE (RÓV.) SZINTE FÁJ!
					ÁBÉCÉ KEZDETE ÉSZAK (RÓV.)	
KATOLIKUS HALOTTI ISTENTISZTELET	O					E

	Szeptember	Szent Mihály hava. Földanya hava. Őszelő	Névfejtő
1	Csütörtök	Egon, Noémi, Tamara Szt. Egyed	Egon – az Egbert, Egmont stb. őszász és középnémet becézőjéből önállósult. Noémi – héber eredetű; jelentése: gyönyörűségem. Tamara – héber eredetű; jelentése: datolyapálma.
2	Péntek	Dorina, Rebeka, Teodóra	Rebeka – héber eredetű; jelentése: megkötöző, megigéző, megbabonázó, vagy: jól táplált.
3	Szombat	Annamária, Hilda, Szende Nagy Szt. Gergely pápa	Szende – magyar eredetű; jelentése: szende.
4	Vasárnap	Rozália	Rozália – a Róza olaszos továbbképzése.
5	Hétfő	Alpár, Lőrinc, Viktor Kalkuttai Bold. Teréz	Alpár – török–magyar eredetű; jelentése: hős férfi. Viktor – latin eredetű; jelentése: győző, győztes.
6	Kedd	Beáta, Csanád, Ida, Zakariás	Ida – germán eredetű; jelentése: tevékeny, serény. Zakariás – héber–latin eredetű; jelentése: Jahve emlékezik.
7	Szerda	Ivor, Regina Szt. Márk, István és Menyhért (kassai vértanúk)	Ivor – 1. ír–skót–velszi eredetű; jelentése: úr, uralkodó; 2. az Igor ukrán és belorusz változata; 3. magyar eredetű; jelentése: ismeretlen. Regina – 1. latin eredetű; jelentése: királynő; 2. a Rein- kezdetű német nevek önállósult becézője.
8	Csütörtök	Adrienn Szűz Mária születése (Kisboldogasszony)	Adrienn – latin–francia eredetű; jelentése: hadriai.
9	Péntek	Ádám Claver Szt. Péter	Ádám – sumér–héber eredetű; jelentése: atyám.

	Évfordulók	Népi időjósítások
1	<p>190 éve, 1832-ben született Kolozsváron Veress Ferenc fényképész († Kolozsvár, 1916. április 3.).</p> <p>105 éve, 1917-ben a rend elöljárósága feloszlatta a kolozsvári minorita rendházat, melynek épületében Hirschler József plébános leányotthont létesített.</p> <p>100 éve, 1922-ben törvénybe iktatták az Országos Magyar gyűjteményegyetem (Országos Levéltár, Nemzeti, Szépművészeti, Iparművészeti Múzeum, Egyetemi Könyvtár létrehozását.</p>	Ha Egyed napján esik, esős lesz az ősz.
2		
3		
4	<p>135 éve, 1887-ben avatta fel Rosenberg Sándor főrabbi a Hegner Izidor tervei szerint emelt Nagy (Horea) utcai új neológ zsinagógát.</p>	Ha a gyümölcsfa virágzik, hosszú, szép ősz ígérkezik.
5		Ha Viktor napján szép idő van, hosszú lesz az ősz.
6		
7		
8		Szeptemberi meleg éjszakák finom bort érlelnek. Ha hidegre fordulnak Máriák, savanyúak lesznek. Amilyen az idő, olyan marad 40 napig.
9		

	Szeptember	<i>Szent Mihály hava. Földanya hava. Őszelő</i>	Névfejtő
10	Szombat	Ákos, Hunor, Nikoletta	Ákos – török eredetű régi magyar férfinév, eredeti formája Akkush, jelentése „fehér madár”. Hunor – török–magyar eredetű; jelentése: onogur (népnév).
11	Vasárnap	Árpád, Helga, Jácint, Teodóra	Árpád – magyar eredetű; jelentése: árpa. Helga – germán eredetű; jelentése: egészséges, boldog.
12	Hétfő	Ibolya, Mária, Szabolcs, Virág <i>Szűz Mária Szent Neve</i>	Szabolcs – magyar eredetű; jelentése ismeretlen. Virág – magyar eredetű; jelentése: a szó maga.
13	Kedd	Csele, Kornél, Ludovika, Tóbiás Aranyászajú Szt. János	Ludovika – germán–ófrancia–latin eredetű; jelentése: hírnév + háború. Tóbiás – héber–latin eredetű; jelentése: Jahve jó.
14	Szerda	Boróka, Ildikó, Irma, Roxána, Szeréna, Szerénke <i>Szent Kereszt felmagasztalása</i> <i>A keresztény egység napja</i>	Roxána – perzsa–görög eredetű; jelentése: ismeretlen. Szeréna, Szerénke – latin eredetű; jelentése: derűs, vidám.
15	Csütörtök	Debóra, Enikő, Kató, Melitta, Roland <i>Fájdalmas Szűzanya</i>	Enikő – Vörösmarty Mihály alkotása; jelentése: ünn, szarvastehén. Melitta – görög eredetű; jelentése: méh, szorgalmas.
16	Péntek	Edit Szt. Kornél és Szt. Ciprián	Edit – germán eredetű; jelentése: öröklött birtok, örökség, birtok, vagyon + harc, gazdag + harc.
17	Szombat	Gyula, Hajnalka, Ludmilla, Zsófia Bellarmin Szt. Róbert	Ludmilla – szláv eredetű; jelentése: a nép körében kedvelt, közkedvelt, népszerű. Zsófia – görög eredetű; jelentése: bölcsesség.
18	Vasárnap	Diána, Péter, Tamás, Titusz	Titusz – latin eredetű; jelentése: tisztelt, becsült, tiszteletre méltó férfiú, mezei galamb.
19	Hétfő	Hajnalka, Vilhelmina, Vilma Szt. Januáriusz	Vilhelmina, Vilma – latin–német eredetű; jelentése: erős akaratú védelmező.

	Évfordulók	Népi időjósítások
10		
11	325 éve , 1697-ben zajlott a zentai csata, amelyben a Savoyai Jenő herceg által vezetett keresztény hadak meghatározó vereséget mértek II. Musztafa szultán egyesített török csapataira.	
12		Ha Mária napján szép idő van, szép lesz az ősz.
13		
14		Ha ezen a napon szép az idő, szép lesz majd a jövő év tavasza is.
15		
16		
17	285 éve , 1737-ben született Széchenyi Aranka György író, költő, tudományos szervező († Marosvásárhely, 1817. március 11.).	Amilyen az idő, olyan lesz majd a tavasz.
18		40 napig olyan időt várj, mint Péterkor.
19	221 éve , 1822-ben született Monokon Kossuth Lajos államférfi († Torino, 1894. március 20.). 125 éve , 1897-ben született Farkaslakán Tamási Áron író († Budapest, 1966. május 26.).	

	Szeptember	Szent Mihály hava. Földanya hava. Őszelő	Névfejtő
20	Kedd	Frida, Friderika, Melinda Koreai szt. vértanúk	Frida, Friderika – német eredetű; jelentése: béke, védelem, körülkerített terület.
21	Szerda	Ilka, Máté, Mirella Szt. Máté apostol <i>A magyar dráma ünnepe</i>	Máté – héber eredetű; jelentése: Jahve ajándéka. Mirella – a Míra olasz becéző továbbképzése.
22	Csütörtök	Móric, Mór, Ottó Szt. Móric	Móric, Mór – latin eredetű; jelentése: mór, szerecsen.
23	Péntek	Etelka, Líviusz, Tekla Pietrelcinai Szt. Pió atya	Líviusz – latin eredetű; jelentése: ólomszínű, kékes. Tekla – görög eredetű; jelentése: Isten dicsősége.
24	Szombat	Gellért, Gerda, Mercedesz Szt. Gellért	Gellért – német eredetű; jelentése: gerely + kemény.
25	Vasárnap	Adorján, Eufrozina, Kende Szt. Kleofás	Eufrozina – görög–latin eredetű; jelentése: vidám.
26	Hétfő	Jusztina Szt. Kozma és Damján	Jusztina – latin eredetű; jelentése: igazságos.
27	Kedd	Adalbert, Albert Páli Szt. Vince <i>Őszi hálaadás ünnepe</i>	Adalbert, Albert – német eredetű; jelentése: nemes, fényes.
28	Szerda	Vencel Szt. Vencel	Vencel – német–szláv eredetű; jelentése: koszorú + dicsőség.
29	Csütörtök	Mihály Szt. Mihály, Szt. Gábor és Szt. Rafael főangyalok <i>A főtéri Szent Mihály-templom búcsúja</i>	Mihály – héber eredetű; jelentése: az Istenhez hasonló.
30	Péntek	Honória, Hunor, Jeromos, Örs Szt. Jeromos <i>A magyar népmese napja</i>	Honória – latin eredetű; jelentése: tiszteletre méltó. Jeromos – görög eredetű; jelentése: szent nevű. Örs – török–magyar eredetű; jelentése: férfi, hős.

	Évfordulók	Népi időjósítások
20		
21		Ha tiszta, szép, jó lesz a gyümölcstermés. Ha viharos, szeles, húsvétig tartó telet jelent.
22	270 éve , 1752-ben hunyt el br. Apor Péter történétíró, főispán (* Torja, 1676. június 3.).	Napsütés sok hóvihart ígér.
23	150 éve , 1872-ben született Ecséden Richter Gedeon gyógyszerész, az első magyar gyógyszergyár megalapítója († Budapest, 1944. december 30.).	
24		
25	115 éve , 1907-ben hunyt el Kolozsváron Kőváry László történész, statisztikus (*Torda, 1819. július 7.).	Ha ködös és esős, akkor sok csapadékot hoz egész éven át.
26		
27	100 éve , 1922-ben hunyt el Szegeden Apáthy István természettudós, zoológus (* Pest, 1863. január 4.).	
28	555 éve , 1467-ben kelt adománylevelével Mátyás király minden adó, díj és szolgálattétel alól mentesítette Kolb Istvánt, az uralkodó szülőházának tulajdonosát. 205 éve , 1817-ben született Rimaszombaton Tompa Mihály költő († Hanva, 1868. július 30.).	Ha szép napos, akkor szép lesz a tavasz is. Ahányszor fagy Vencel előtt, annyiszor fagy Jakab után (május 1.).
29	150 éve , 1872-ben hunyt el Miskolcon Déry Istvánné Széppataki Róza, az első magyar opera-énekesnő, a vándorszínészet korának legnépszerűbb színésznője. (* Jászberény, 1793. december 23.).	Ha csali után kap a hal, sokáig zeng még szép időt a dal. A magyar néphagyomány szerint ez a nap a pásztorok elszegődtetésének napja.
30	175 éve , 1847-ben született Nagytétényben gr. Hugonnay Vilma, az első magyar orvosnő († Budapest, 1922. március 25.). 145 éve , 1877-ben született Marosvásárhelyen Kelemen Lajos levéltáros, történész († Kolozsvár, 1963. július 29.).	

Rácz György

Az Aranybulla hét példányának jelentősége a Magyar Királyság életében

2022-ben ünnepeljük az Aranybulla kibocsátásának 800 éves évfordulóját. Az Aranybulla II. András magyar király 1222-ben oklevél formában kiadott kiváltságlevelét jelenti, nevét az azt megerősítő aranypecsétről kapta. Az ókori világban bullának eredetileg a gyermekek nyakába akasztott fémdobozkát hívták, amibe bajelhárító tárgyakat és gyógyhatású fűszereket tettek. A középkorban ebből alakult ki a préselt fémlemezeken összeillesztésével létrejött dobozszerű fémpecsét, amit egyes oklevéladók – a pápák, a velencei dózsék és a bizánci uralkodók – tömör fémből készíttettek el. Bullának tehát a középkori okleveleket megerősítő, hitelesítő fémpecsétet nevezzük, amely készülhetett ólomból, aranyból vagy ezüsből is. A pápák mindig ólompecsétet használtak okleveleik hitelesítésére, más oklevél-kibocsátók pedig ilyesfajta pecséttel többnyire nagy jelentőségű kiváltságleveleket (egyházi, városi, nemesi) erősítettek meg, így a bulla több irattípus szinonimája lett: a pápai bullák ólompecsét alatt a pápai írásbeli ügyintézés mindennapos eszközei voltak, az aranybullák pedig rendszerint a rendi jellegtől sem mentes kiváltságleveleket jelentik.

II. András Aranybullájának jelentőségét elsősorban az adja, hogy szövege szerint hét példányban állították ki, és azt is leírták, hogy kinek szánták az egyes példányokat. Ebből a korból két, sőt három példányban kiállított oklevelekről tudunk, a hét példány azonban szokatlan. Az elsőt a pápa, azaz III. Honorius kapta meg, hogy írassa be regisztrumába, a másodikat a johannita, a harmadikat a templomos lovagrend, a negyediket a király, az ötödiket az esztergomi, a hatodikat a kalocsai káptalan, a hetediket pedig a nádor őrizetére bízták. Öt egyházi intézménynek és két világi személynek kellett tehát gondoskodnia az eredeti Aranybulla fennmaradásáról, ami végül nem teljesült. A pápa nem másoltatta be jegyzőkönyvébe, mert az azt jelentette volna, hogy egyetért tartalmával és megerősíti azt. A többi példány elkallódása egyértelműen a történelmi viharokkal magyarázható.

Az 1222. évi Aranybulla szövegét így csak későbbi másolatokból ismerjük: valószínűleg 1318-ban a magyar főpapok átírták ugyan egyszerű másolatban, de a király ezt nem erősítette meg. Ezt a példányt az esztergomi Prímási Levéltár őrzi. Királyi megerősítést 1351-ben kapott I. Nagy Lajos király törvényében, ezért ezt tekinthetjük a legrégebbi hiteles átiratnak vagy hiteles másolatnak. Az 1222-es oklevéllel ellentétben az 1351-es megerősítésből nyolc eredeti példány is megőrződött napjainkig. A hátlapokra írt címzésekből és feljegyzésekből tudjuk, hogy Abaúj, Csanád, Bereg, Bihar, Körös, Sáros és Ugocsa megyék számára készített

példányok maradtak meg, egy példányon sérülés miatt nem látható a címzés. Ebből az is feltételezhető, hogy minden megye kaphatott egy-egy példányt 1351-ben, vagyis minimum 60-70 példány készülhetett belőle, illetve hogy eljuthatott az ország legtávolabbi területeire, így talán Erdélybe is. Az egykor elkészített, de mára elpusztult példányok jól tükrözik a középkori Magyar Királyság dokumentumainak veszteségarányát is. Ugyanakkor az is lehetséges – miként erre késő középkori adatokból következtethetünk –, hogy nem biztos, hogy minden megyének készült egy-egy átirat, így jóval kevesebb példánnyal kell számolnunk. Mindenesetre az, hogy a fenti listából négy megye az ország északi területein fekszik, azt jelzi, hogy mindenképpen figyelembe kell vennünk a hódoltság területen bekövetkezett levéltárpusztulást.

II. András királynak az a kétoldalas aranypecsétje, amilyen az 1222-es Aranybullán függhetett, két oklevélen is megmaradt az Országos Levéltárban és egy a Prímási Levéltárban. Az egyik országos levéltári példány egy 1221-es királyi oklevélen függ, amely a Nagymartoni család birtokaival és levéltárával együtt a 15. században a Habsburg családnak került, majd az 1926-os bádeni egyezmény keretében Bécsből Budapestre hozták Imre király 1202-ben kibocsátott, szintén aranybullával megerősített oklevelével együtt. A két aranypecsét oklevél szorosán össze is tartozik: Imre király oklevelét – amelyben hozzájárult, hogy Benedek erdélyi vajda neje, Tota asszonynak, Konstancia királyné udvarhölgyének adta hitbérül két faluját – András király 1221-ben átírta és megerősítette. Erre azért volt szükség, mert Benedek vajda hűtlensége miatt a birtokokat II. András korábban elkobozta.

A másik országos levéltári aranybullapéldány a Kállay család levéltárával került közgyűjteménybe: 1874-ben a Nemzeti Múzeum levéltári osztályára, majd ennek részeként 1934-ben az Országos Levéltárba. Ez egy 1224-es keltezésű, horvátországi vonatkozású birtokadományozásról szól a Subics család tagjainak. A tőlük eredő és a 16. században Szatmár és Szabolcs megyékben letelepedő Brebiri Melith család levéltárából került a Kállayakhoz nyilván rokoni, házassági kapcsolatok révén. A harmadik aranypecsét a Prímási Levéltár példánya, az 1233-ban kiadott ún. beregi egyezményt írásba foglaló oklevélen függött, és mindhárom lenyomat ugyanazzal a pecsétnyomóval készült, így biztosan állítható, hogy ugyanilyen aranypecséttel erősítették meg az Aranybulla hét példányát is, amennyiben tényleg készült hét példány.

Tehát nemcsak az Aranybulla szövegét ismerjük az 1351. évi törvényből és az 1318-as másolatból, de II. András eredeti aranypecsétjeiből is maradtak meg ép példányok. Ugyanakkor mégis azt kell mondanunk, hogy az 1222-es Aranybulla csak virtuálisan létezik. Ezt a ma már nem létező, de szövegében és aranypecsétjében mégis rekonstruálható oklevelet nevezzük nagybetűs Aranybullának. 2014-ben az Országgyűlési Múzeum számára, kezdeményezésemre készült egy rekonstrukciós példány.

Az Aranybulla misztikus hét példánya a 17. századtól kezdve már nyomon követhetően nemcsak a történetkutatókat foglalkoztatta élénken, de a politikusok

II. András aranypecsétjének előlapja egy 1224. évi oklevélen. MNL OL DL 50616.

is szokatlanul nagy érdeklődést tanúsítottak iránta. Az utókornak nehéz volt elhinnie, hogy habár hét (!) példányban is kiállították – ez akkoriban első hallásra nagyon soknak tűnt –, mégsem maradt meg belőle egyetlen példány sem. A királyi és a nádori példány, valamint a kalocsai káptalani példány eltűnése nem volt különösebben meglepő, hiszen a török időkben alig volt esélyük a túlélésre. Leginkább a pápai archívumokban bíztak eleink, hogy ott megmaradhat az oda küldött eredeti példány, illetve a pápai regisztrumnak is meg kellett volna őriznie a szöveget. Annak ellenére, hogy a 17–19. században mind a kutatók (Kollár Ádámtól Fraknoi Vilmosig), mind a politikai körök (II. Rákóczi Ferenc) rendkívül nagy gondot fordítottak a pápai szöveg előkerítésére, nem sikerült fellelni sem az eredetit, sem a regisztrumi másolatot. A 19. század elején még a bécsi titkoszolgálat is figyelemmel kísérte az Esztergomban megtalált és eleinte az eredeti esztergominak hitt példány megtalálásának körülményeit. A különös érdeklődés az ellenállási jogot is megfogalmazó, első magyar írott „alkotmánynak” volt köszönhető, vagyis annak, amit a kései utókor látott az emlékekben. Az Aranybulla szövege szerint ugyanis a rendelkezéseket be nem tartó király ellenében a királyi tanács tagjai a hűtlenség vétke nélkül felléphetnek. Tudnunk kell, hogy ezt az ellenállási jogot a középkorban nem alkalmazták és nem is hivatkoztak rá, végül 1687-ben a magyar országgyűlés lemondott róla.

II. András aranypecsétjének hátlapja egy 1224. évi oklevélen. MNL OL DL 50616.

A példánytörténet kérdése levéltártörténeti szempontból is különösen fontos, mert a kiadó – a korban egyedülálló módon – külön gondot viselt a kiállítandó példányok számára, ezek őrzésére, mintegy felsorolva az ország kiemelt levéltárait, ahol biztosítva érezte az oklevél hosszú távú fennmaradását. Mindez azt mutatja, hogy a magyar királyi udvarban tisztában voltak az ideális iratőrzési feltételekkel, a maradandó értékű iratok hosszú távú megőrzésének fontosságával. Ezt a törekvést – az oklevél politikatörténeti jelentőségén túl – mindenképpen értékelnie kell a mai levéltárosnak. Ugyanakkor sem előtte, sem utána nem tapasztalunk ehhez hasonlót. II. András 1231-ben megújította a szöveget és újra kiadta a dekrétumot, de ez a szöveg egyáltalán nem beszél a kiállítandó példányok számáról és őrzéséről. Ez utóbbi szövegét viszont bemásolták a pápai regisztrumokba, ennek köszönhetjük ismeretét is, mert a magyar hagyomány elfelejtette. Az 1222-es hét példány őrzésének kijelölése tehát igen tudatos őrzéstechnikai, diplomáciai és politikai szándékot tükröz. Az oklevél kiadója, II. András a hét aranypecsétes példány ígéretével igencsak tudatában volt annak, hogy a megfogalmazott rendelkezések az örökkévalóságnak szólnak. Olyan formában történt a kiadása, amely korábban még nem fordult elő: ez az első kiváltságlevél formában kiállított királyi dekrétum, saját szóhasználatában engedély és rendelkezés (*tam concessio quam ordinatio*). Az első három példány jelentősége egyértelműen nemzetközi diplomáciai, ezek a példányok a „külföldnek”, a Magyar

Királysággal szoros kapcsolatban és bizalmi viszonyban álló intézményeknek szóltak.

A pápai példány elkallódásának okáról teljes egyetértés uralkodik a magyar történetírásban. Az 1222. évi Aranybulla azért nem őrződött meg Rómában, és szövege azért nem került be a regisztrumokba, mert az egyház, nevezetesen a magyarországi püspökök számára sérelmes cikkelyeket is tartalmazott. A rendelkezés ugyanis (20. cikkely) a tized pénzben történő fizetése ellenében a természetbenit támogatta („és ha a püspökök ezt elleneznék, nem fogjuk támogatni őket”). Emellett a szöveg, különösen az ellenállási záradék értelmezhető volt úgy is, hogy csökkentette az uralkodó jogait és koronája tisztességét, sőt, a székesfehérvári törvényt napok is veszélyeztethették a király tekintélyét, amint ez a pápai oklevelekből kihámozható, így a pápának minden oka megvolt arra, hogy az 1222. évi dekrétumról ne vegyen tudomást, ha egyáltalán el is jutott hozzá a szöveg. Az 1231. évi megújított szövegből már kimaradt a tizedfizetési cikkely, és a királyi tanács ellenállási jogát is megváltoztatták, az esztergomi érsek egyházi büntetését helyezve kilátásba az oklevélben foglaltakat be nem tartó király ellen.

Figyelemre méltó, hogy az 1231. évi megújítás szövege és az 1222-ben kiadott ún. egyházi privilégium szövege is megtalálható a vatikáni másolati könyvekben, sőt, ezek szövegét csak innen ismerjük.

„A másodikat őrizték az Ispotálnál, a harmadikat a Templomnál” – rendelkezik a szöveg. A kutatás egyértelműen a két szentföldi szerzetesrendet, a johannitákat és a templomosokat érti alattuk, de abban nincs közmegegyezés, hogy a nekik szánt példányok külföldi (esetleg szentföldi?) levéltárba kerültek vagy magyarországi központi rendházakba. Bármelyik esettel számolunk is, alig volt esélyük a fennmaradásra. A johanniták máltai központi levéltárában 13. századi anyagok csak elvétve maradtak, magyar vonatkozású, főként adózással kapcsolatos iratok a 14. századtól ismertek. Ha korábban nem is, az elmúlt évtizedekben, években biztosan megtalálták volna II. András Aranybulláját az ott járó magyar kutatók, ha ott lenne.

A korábbi kutatás számára a legkönnyebb problémát az Aranybulla királyi példányának eltűnése jelentette. Az 1351-es királyi megerősítéskor még meg kellett lennie a királyi példánynak Budán az István-torony melletti tárnokházban, hiszen I. Lajos az eredeti alapján írta át, és ezt nyilván saját levéltárából kerestette elő. Feltehetően a királyi levéltár török kori pusztulásával semmisülhetett meg.

Bizonyára nem véletlen, hogy a nádori példány kapja a legtöbb figyelmet a szövegben.

„A hetediket a mindenkori nádornál úgy, hogy ezt az írást mindenkor szemem előtt tartva sem ő ne kövessen el kihágást a fent mondott dolgokban bármilyen tekintetben, de ne is engedje meg, hogy akár a nemesek, akár mások kihágást kövessenek el, azért, hogy ők maguk örvendhessenek szabadságuknak, és ez okból irányunkba és utódaink iránt mindig hűségesekek legyenek, valamint

az engedelmisséget, amivel a királyi koronának tartoznak, ne tagadják meg.” (Szovák Kornél fordítása)

Ezekben a sorokban rejtőzik az oklevél kibocsátása mögötti királyi szándék kvintesszenciája, nevezetesen, hogy az országlakosok „örüljenek a szabadságnak”. Emellett az előírás szerint az Aranybulla szövegét a mindenkori nádornak mintegy „munkaköri leírásként” állandóan szem előtt kell tartania. Ez azt feltételezné, hogy nádorváltáskor az Aranybulla példányát mindig átadta egymásnak a régi-új nádor. Ez az intézkedés egy nádori levéltár korai kialakulásának gyökere lehetett volna, ha ténylegesen megvalósul, sőt valamiféle szimbolikus hatalomátruházási ceremónia is születhetett volna ebből, hogy a hivatalban lévő nádor esküt tesz az Aranybullára. A szövegben ennek a lehetősége benne rejlik. Hogy mégsem így történt – hiszen ezt követően semmiféle forrásadat nincs arról, hogy a nádornak köze lenne az Aranybulla őrzéséhez, és egyáltalán semmilyen forrásunk sincs arról, hogy a nádornak önálló levelesládája lett volna a középkorban –, annak több oka van. Az egyik minden bizonnyal az, hogy a politikai gondolkodás még nem érett meg ekkoriban egy ilyen szimbolikus aktus kialakulására. Az is az okok között szerepelhet, hogy nem volt életszerű, hogy a nádor otthon őrizze az Aranybullát, és nádorváltáskor pontosan megtörténjen a cserebere. Volt olyan kutató, aki a nádorok családi levéltáraiban kereste a nádori példányt, sikertelenül. Sokkal valószínűbb, hogy a nádori példány a fehérvári társaskáptalan szekrényébe került. A legfőbb ok pedig az lehet, hogy a „szabadságlevél”, miután megoldotta az aktuális politikai feszültséget, kikerült a politikai látókörből, nem volt rá szükség napi szinten. A nádori példány sorsa valószínűleg csak részben osztozott a királyéval, hiszen okleveles forrásunk van arról, hogy 1352-ben a hivatalban lévő nádor augusztus 20-a környékén Fehérváron tartózkodott az Aranybullából eredő hivatali kötelességből. A nádori példány minden bizonnyal végig Fehérváron maradt a török kor beköszöntéig.

A két érseki káptalani példány közül a kalocsai minden bizonnyal megérte a középkor végét, majd a 16. században pusztult el a középkori érseki és káptalani levéltárral együtt, amelyek szinte teljes egészében megsemmisültek a törökök 1529-es bevonulását követően. A kalocsai példány biztos középkori meglétére a történetírásban Knauz Nándor – az oklevél paleográfiai jellemzői, a rajta függő pecsétek tulajdonosainak hivatali ideje és az 1318-as év politikatörténete alapján meghozott – megállapítását elfogadva, a közmegegyezéssel 1318-ra tett, jelenleg Esztergomban őrzött másolati példány létét szokták felhozni bizonyítékként. Mert mikor máskor keletkezhetett volna a minden átíró formula nélkül, négy főpapi pecséttel megerősített, jelenleg Esztergomban, a Prímási Levéltárban őrzött oklevél, mint az 1318-as kalocsai főpapi szövetség (*confoederatio*) alkalmával. A királytól kicsikart országgyűlésre készülve másolhatták le minden bizonnyal helyben a kalocsai példányt, azzal a céllal, hogy I. Károlynak bemutassák és országgyűlések tartására rábírák, esetleg átírassák és meg is erősítsék vele. Ez a jelek szerint nem sikerült, a főpapi oklevél így kerülhetett az országgyűlésre készülő főpapoktól olyan személyhez, aki azt a későbbiekben családi vagy

I. Lajos király 1351. évi törvénye, amelyben átírta és megerősítette II. András király 1222. évi Aranybulláját. MNL OL DL 4239.

testületi levéltárában megőrizte, vagy maguk a püspökök dugták el biztos helyre a király szeme elől. Az oklevél végül az erdélyi Kornis család levéltárában kötött ki, onnan juttatta el özvegy Kornis Antalné Petki Anna-Mária grófnő az esztergomi érseknek ajándékként 1764-ben. Az oklevelet a szakirodalom az erdélyi fejedelmi kancelláriából származtatja ugyan, sokkal valószínűbb azonban, hogy az eredetileg Pest, majd Abaúj megyei ruszkai Kornisok vihették magukkal Erdélybe. A Kornis család szentbenedeki kastélyában ugyanis egy Anjou-kori kárpit is volt, amelyhez művészettörténeti vélemény szerint feltehetően a 16. században jutottak hozzá, valószínűleg a ruszkai pálos kolostorból. Nagyon is elképzelhető, hogy az 1318 körül készített oklevélmásolat és a falikárpit ugyanabból a ma

Az 1222-es Aranybulla szövegének magyar főpapok által feltehetően 1318-ban lemásolt és megpecsételt példánya. Prímási levéltár, Esztergom.

már kideríthetetlen forrásból származik, és együtt kerültek a ruszkai kolostorba, majd a Kornisokhoz.

A kalocsi összejövétel helyszínén kívül azonban más nem bizonyítja, hogy ezt az Aranybulla-másolatot éppen a kalocsi káptalan példányáról másolták volna. Könnyen elképzelhető az is, hogy az esztergomi rész kezdeményezte a saját káptalana példánya alapján a másolatot, hiszen ő is részese volt a főpapi szövetségnek. Mindenesetre tényként kezelhetjük, hogy a kalocsi vagy az esztergomi példány ekkor még biztosan megvolt, hiszen fölöttébb valószínű, hogy a főpapok saját levéltárukból kerestették elő a dokumentumot. Kalocsa középkori levéltárából csak hírmondónak maradt néhány darab oklevél, az egész a török kor martaléka lett. Az esztergomi példány története kakukkfióka valamennyi között. A többivel mind el tudunk számolni úgy, hogy az elveszés, a pusztulás logikus magyarázatával tudunk szolgálni. Csoda történik, ha azok közül egy példány is fennmaradt volna. Más a helyzet az esztergomi káptalan példányával. Az Aranybullát őrző intézmények közül ez az egyetlen, amelynek levéltára szinte sértetlenül átvészelte a török kort. Könnyen lehet, hogy éppen az 1318-ban történt események során tűnt el az eredeti oklevél, s a főpapi politikai akció után nem került vissza eredeti helyére.

Az 1222. évi Aranybulla létrejöttének körülményeiről nagyon keveset tudunk. II. András trónra lépését követően számos reformot vezetett be, melyek az ország

modernizációját célozták. Ellenzéke többször próbálta ezt megakasztani, utoljára 1222 tavaszán tettek erre kísérletet. Magyarországon 1222 tavaszán tehát újabb belpolitikai válság alakult ki, amely bizonyosan összefügg a király és elsőszülött fia – Béla herceg, a későbbi IV. Béla király – között támadt feszültséggel. A királyi köré tömörülő egykori Imre-párti főurak és András folyamatosan jelen lévő ellenzéke nyíltan mozgolódni kezdett. A király és saját emberei úgy gondolták, hogy ezt a mozgalmat egyszer s mindenkorra le fogják szerelni egy új, nyugat-európai eredetű ötlettel, egy nagy privilégium, az ország minden ügyes-bajos dolgát elrendező szabadságlevél kiadásával, olyannal, amire nem volt még példa Magyarországon, de Nyugat-Európában annál inkább. Gondoljunk az 1215-ös angol kiváltságlevélre, amelyről a magyar politikai elitnek sokféle csatornán keresztül tudomása lehetett, sőt, biztosan volt is. András kitűnő politikai érzékkel nem engedte át az ellenzéknek a kiváltságlevél megfogalmazását, egyáltalán a válság egyes kérdéseinek tematizálását, hanem maga vette kézbe a megoldás módját: egy, az egész társadalomra vonatkozó rendelkezéshalmaz kiváltságlevélbe történő belefoglalását. A király nyilvánvalóan annak a tudatában bocsátotta ki az Aranybullát – mert vérbeli politikus volt –, hogy annak tartalmát majd igyekszik ugyan betartani, azonban ez nem fog mindig sikerülni. Az intézkedéssorozat, melynek cikkelyei az egyik Óbudán töltött nagybójtai királyi tanács ülésén születhettek, a közrend szinte minden területét érintik. Az Aranybulla részletesen foglalkozik az igazságszolgáltatás különböző fórumaival (1., 5., 6., 8., 9., 28.), a királyi jövedelmeknek és a gazdaságnak a kérdéseivel (3., 20., 21., 23., 25., 27., 29.), a hadszervezettel (7., 10.), az udvari méltóságok betöltésével (11., 16., 30.), az országba érkezett külföldiekkel és a hazai más vallásúakkal (11., 24., 26.), továbbá szociális kérdésekkel (12–14., 19.), az adományrendszerrel (16., 17.) és különös politikai jogokkal (18., 31.). Értelemszerűen egy ilyen heterogén tematikájú szövegben különböző érdekcsoportok igényei egyszerre vannak jelen, tükrözve a királyi tanácsban elhangzott vitákat. Az aktuális gazdasági intézkedések mellett rendelkezései általános sérelmeket hivatottak orvosolni, eltiltva például a nagyurakat a bírói ítéletek végrehajtásának megakadályozásától, védelmebe véve az özvegyek jogait, megszüntetve a bírói ítélet nélküli letartóztatást. Több cikkely szabályozza a királyi méltóságviselők tevékenységét, meghatározza hatáskörüket, megtiltva nekik a hatalommal való visszaélést, korlátozva a tisztségek halmozását, szabályozva az idegenek tisztséghez jutását. A szöveget megalkotó klerikus beleszótta a szövegbe a már régebb óta létező joggyakorlatok (székesfehérvári ún. törvényt napok) mellett András király belpolitikájának szinte minden, a király számára fontos elemét (királyi szerviensek jogainak közelítése a nemesek jogaihoz), ugyanakkor egyes kérdésekben engedett az egyházi és világi ellenzéknek is (izmaelita kamarabérlők tiltása) vagy a „sokaság” nyomásának (püspökök biztosan nem támogatták a tized természetbeni fizetését). Ez utóbbi, a sokaság forradalmi hangulata és szerepe az Aranybulla kiadásában az egyik legtitizsázatlanabb kérdés a kutatásban. III. Honorius pápa egyik levele egyértelműen utal valamiféle tömegmozgalmakra 1222-ben, de hogy ez az

Aranybulla kiadását is megelőzte vagy éppen annak következménye volt, nem látható világosan.

A királyi szándék a kiváltságlevéllel végül is elérte célját, ahogy ezt Zsoldos Attila új koncepciója megfogalmazta. A rövid időre tavasszal hatalomra került ellenzéki főurak mit sem törődtek vele. A feltehetően augusztusi fehérvári panasznapon épp az Aranybullára hivatkozva megjelenő sokaság támogatásával a király újra neki tetsző emberekből állította össze kormányát, vagyis az Aranybulla kiadását követő „válságkormány” egyszer s mindenkorra megbukott. A királynak a kiváltságlevéllel sikerült úrrá lenni talán a legnagyobb ellenzéki megmozduláson, maga mellé állította a közép- és kisbirtokosok jó részét, a királyi szervienseket. Ők örültek a régi-új kiváltságaiknak, és az oklevél tényét, tudatát nagy becsben tartották. Mindenki más azonban hamar elfelejtette, hiszen a politikai viszonyok változékonyak. Egy következő válsághelyzetben, 1231-ben, a püspökök érdekei szerint is átdolgozva, a király újra kiadta az 1222-es szöveget, ekkor azonban már nem törekedtek a különleges kiadásra, a hétpéldányos, aranypecsétetes „sokszorosításra”, csak, ahogy fogalmaz a szöveg, „a mi és fiaink pecsétjeivel erősítettük meg”. A történetírásban harmadikként említett 13. századi aranybullát, IV. Béla és fiainak az ekkor már nemeseknek elismert királyi szerviensek számára kiadott 1267-es törvényét – amely az első eredetiben fennmaradt dekrétumunk – pedig a rajta lévő pergamenszalagok tanúsága szerint sohasem pecsételték meg aranypecséttel, és a szöveg is csak annyit mond: „számukra jelen levelünket pecsétjeinkkel erősítettük meg”.

A király az Aranybulla kiadásával kísérte meg a politikai válság megoldását. Magához ragadva a kezdeményezést, a dekrétum kifejezetten a királyi akaratot tükrözi. Minden bizonnyal a kivételesen ünnepélyes forma, a hét aranypecsét alatt történő kiállítás is szerepet játszott abban, hogy az 1222 után hamar elfelejtett dekrétum szövege a későbbiekben tiszteletre méltó hagyománnyá vált, és a trónra lépő uralkodóknak ezt meg kellett erősítenie. Sokkal fontosabb tehát az oklevél saját korában betöltött szerepénél az utókor értékelése és értelmezése. A későbbiekben ugyanis az 1222-es törvény szövegét tekintették az első írott magyar „alkotmánynak”, elsősorban azért, mert az uralkodó és a kiváltságokkal rendelkező nemesség egyezségét látták benne: a királyi hatalom korlátozását, a középkori értelemben vett szabadságjogok elismerését. A magyar Aranybullát méltán emlegetik Európa első szabadságlevelei között, mint a társadalmi szerződések középkori előképét.

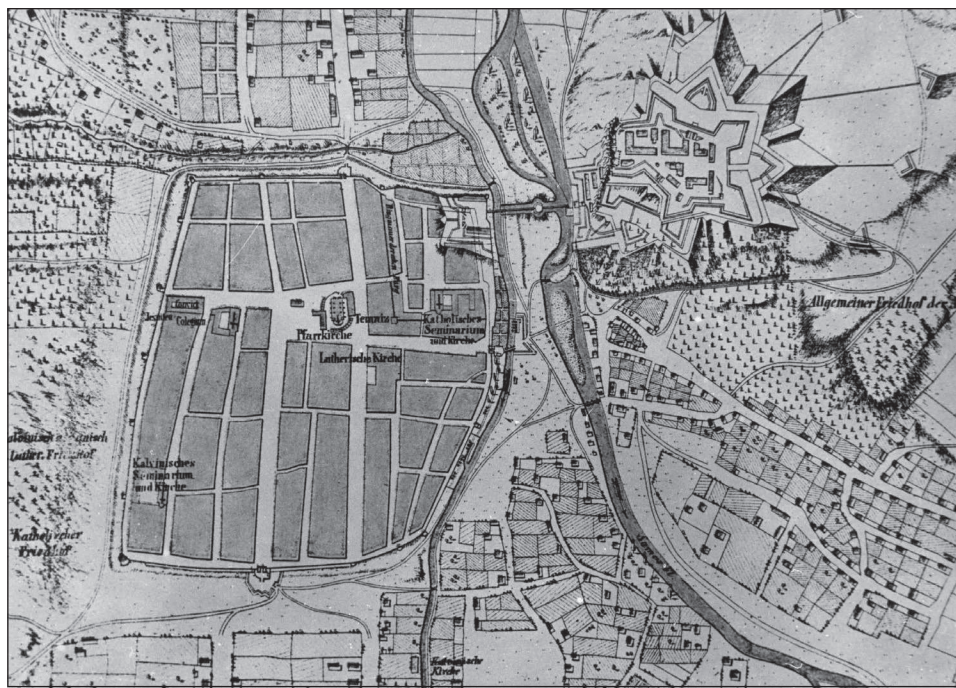
Guttman Szabolcs

A kolozsvári Fellegvár – közösségi fényben és árnyékban

Kolozsvár, 1617, színezett fém metszet, Egidius van der Rave Belga és Georg Houfnaglius. (nr. inv. 297/8L59193 Muzeul Național al Hărților și Cărții Vechi, Bukarest)

Kolozsvár idillikusan megrajzolt, reneszánsz panorámája részletgazdagon mutatja be az akkori Szamos-völgy mindkét partját. Az előtérben lévő dombháton a jövődöbéli Fellegvárnak a helyszínét, a távolban pedig az erődített város pontosított sziluettjét láthatjuk. A középkori várfalak és tornyok látványát a köztes víztükör jelenléte fokozza. A hajdani vizesárok békeidőben malomárokként működött, a Kis-Szamos mellékágaként a folyó hasznosságát fokozta az árterület déli oldalán. Az északi parton épült házak falusias hangulata egy hajdani ispotály környezetét mutatja. A korabeli ábrázolás keretező elemeit a természeti táj és a megművelt földparcellák alkotják, ezen a képen Kolozsvár reneszánsza az agrikultúrával kiegyenlített urbánus együttes. A várfalakkal körülvett, sűrűn beépített területen csak a mesterségesen kialakított háztetők játékos kompozíciója jelzi a városi kultúra milyenségét. Ahogy a felszántott földek őrzői a fák, úgy a háztetők védelmezői a tornyok. Az az ösvény, amely ebből az épített rengetegből kivezet a kilátóra, egyensúlyt ad a környezetnek. Az előtérben a kor divatos öltözetében álló három hölgy azért sétálgat a periférikus ösvényen, hogy rácso-dálkozhasson a városra és élvezze a természetet.

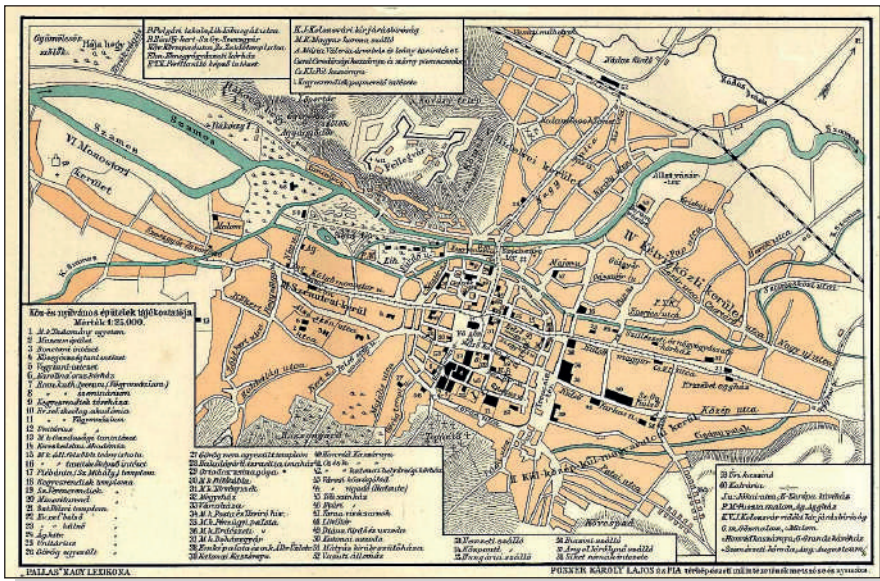

Kolozsvár és a Fellegvár térképe 1770-ből (az 1714–1724 között megépült erődítésekkel, Giovanni Visconti tervei nyomán, megjelent 1870-ben Jakab Elek Kolozsvár története világosító rajzai kötetében)

Az ellenreformációként is tekintett barokk korszakban, a 18. század során a Fellegvár katonai hangsúlyt kapott. A korabeli rajzok szerint az óvár északnyugati saroktoronyánál, a város felől alakították ki a Fellegvár bekötő hídfőjét, barokkos védőművekkel jelölve ki ezt a katonai területet. A dombtetői erődítést déli irányból, a Szamos-völgy meredek lejtője miatt nehezen lehetett megközelíteni. Az 1770-es térképen kiolvasható egy gyalogos belső ösvény nyomvonala, illetve egy, a kocsik számára kijelölt útvonal is, amely keleti irányból megkerüli a Fellegvárt, majd bekanyarodik az északi bástyánál kialakított kapuhoz. Érdekesen alkalmazkodik az adott domborzathoz az előre megtervezett, szabályos hatszögű erődítmény. A Fellegvár délnyugati oldala organikusán rásimul a meredek dombhátra, délkeleti oldalon lépcsőzetesen ereszkedik alá a Szamos-völgybe, az északi és a nyugati oldala pedig teljes mértékben képviseli korának csillagformájú földvárrendszerét. A főbejárata az északi oldalra került, ahol egy emeletes épület kapualja, az erődítésen áthaladó kis alagút és a várárkot áthidaló palló biztosította a lovaskocsik be- és kijáratát. Érdekes módon ez az épület nem jelenik meg az említett térképen. A nyugati erődítés kapuja a várárkot kapcsolta össze a Fellegvár belterületével, illetve az itt található hajdani katonai kaszárnyákkal.

A keleti (délkeleti) kapu a legszerényebb, ezen a részen topográfiaailag a helyszín már lejtős. Emiatt a délkeleti ösvényen lehetett a legrövidebb úton megközelíteni a Fellegvárról a várost. Az erődítésen belül ezen a részen kapott helyet a fegyvertár, a lőporraktár és a kaszárnyát kiszolgáló gazdasági épületek (a pékség és a fedett ivókút). Ez utóbbiakról már csak a történelmi térképek árulkodnak.

Kolozsvár 1897-es térképe, a bel- és külvárosában létező középületeivel, a Fellegvárral, az új vasúti hálózattal és az új állomással

Az 1879-es árvízet követően a Szamos-part rendezése felértékelte a hajdani árterületeket. A Fellegvár délkeleti oldalán a Sánaljára keresztelt szükséglakások övezete húzódik közvetlenül a Szamos-parti részig, a szemben levő oldalon pedig hamarosan középületeket is építenek. A hajdani, fából épült németek palójától keletre épült még a 19. század utolsó évtizedeiben az íves fémből készült Nagy híd, 1902-ben pedig megépül a nyugati részen az Erzsébet királynőről elnevezett gyalogos vashíd. Ez utóbbi már a gyalogos övezet tudatos megnövelését jelentette a Kis-Szamos mindkét oldalán, míg a Nagy híd képviselte a város reprezentatív növekedését a hídfőknél felépített eklektikus bérpalotákkal. A folyó két partjának ez a nagyvonalú összekapcsolása a Fellegvár keleti lejtőjének a szerepét is felértékelte. A hajdani Erzsébet út szőlőskertjeibe hamarosan a város egyik legrangosabb villasora épült. Az északi oldalon a szerényebb méretű vasutasok lakásait találjuk. A délnyugati lejtőn az Erzsébet híddal együtt elkészül az Erzsébet sétány, ami a városi nagypark sétálóövezetének az újonnan kialakított lelátója. Ide, a szerpentin ösvény egyik reprezentatív pihenőhelyére kerül Sziszi

*Kolozsvár, Viskók a Fellegvár déli oldalán, 1918. III. 4. Cholnoky Jenő felvétele
(kód: Kol1160)*

királynő szobra is. Az új urbanizációs korszakot fura egymásmellettség jellemezte, a gazdagok villája és a kilátó között ott sorakoztak a szükséglakások.

A 2012-ben megrendezett Erdélyi Nyári Egyetemünk során megpróbáltuk felkutatni, illetve urbanisztikailag feltérképezni Kolozsvár meglévő értékét, megjelölni a mostani tulajdonosokat, feltárni a zavaró tényezőket, elgondolkodni a forgalom csökkentésén, rövid, közép- és hosszú távú ötleteket javasolni az erődített város hasznosítására. „Megtámadtuk” a Fellegvárat is, Kolozsvár egyedi panorámáját újra kibontakoztatni akarva. 2012 februárjában, az előkészületek folyamán, újfotóztam a helyszínt. A felhős ég és a vastag hóréteg nemcsak az esztétikai élményt fokozta, hanem a kérdések megfogalmazásában is segített. Kietlen volt a táj, a sétányok és a lépcsők járhatatlanok, a havon még régi nyomokat sem lehetett észlelni. A téma tehát adott. Itt a zord tél, a hideg, a gyönyörű táj a történelmi Kolozsvár panorámájával, no de kinek? Mi lett a sétánnyal a földcsuszamlások után? Mi lett a száz éve a városszépítő női egyesület aktivistái által elhelyezett Sziszi-szoborral, illetve annak talapzatával? És mi lett a barokk Fellegvárral?

Az 1960-as évek modernista urbanizációja eltüntette a szükséglakásokként felhúzott viskókat a domboldalról, megnövelte a sétálóvezeteket, kilátót épített az ide látogatók számára. Ekkor épült fel öt darab négyemeletes, teraszteős tömbház is. Az összkép főképpen a Szamos-völgy irányából sikeres, innen jól érzékelhető az egységes koncepció: a tömbházak lábsházás kialakítása,

2012. július 14. Az Erdélyi Nyári Egyetem kolozsvári Fellegvárról szóló eredményeinek bemutatója a ferences kolostor refektóriumában: védett övezetek stratégiájának interdiszciplináris megközelítése, urbanisztika, műemlékvédelem, tájépítészet, turisztika, szociológia stb.

a dombhát vonalát követő, félemeletesen megmozgatott tömegjátéka és a felszabadított természeti dombtető. Fentről már zavaróbb a látvány: a terasztesős tömbházak ormóttanul tárulnak fel az előképben. Ne feledjük, ebben a periódusban államosították az Erzsébet úti villasort, az egyes villákat többlakásos, közös konyhas-fürdős lakrészekre osztották. A Fellegvár új építészeti és urbanisztikai hangsúlyt kapott a Belvedere szálloda megépítésével. A hatalmas építmény megkövetelte a déli oldal talajjavítását is. Az ilyen típusú beavatkozások azonban csak részben készültek el, a tájépítészeti és a meglévő műemlékegyüttes hasznosítása teljes mértékben elmaradt. Így az 1980-as évekre az új épületegyüttes „sikeresen” leigázta a kis egyemeletes barokk építményeket. Az 1990-es évek privatizációja során a meglévő közterületekre és műemlékekre igencsak mostoha sors várt. A hajdani dombtető elvesztette látogatóit, még az új szálloda is többnyire üresen állt. A környéket belepték az újjgazdagok ormóttan épületei. Elég, ha rátekintünk a Szamos völgyéből a dombhátra.

Mi ezek után a tennivaló? Feltárni a valóságot, a még megmaradt örökséget újra megmutatni és megszerettetni. Azaz: elseperni a havat és újra kitaposni

az ösvényeket. Hogy kikre számítottunk ebbéli törekvéseinkben? A fiatalokra és az idősebb fiatalokra, tanárookra és tanulókra. Fő célunk pedig a kulturális Fellegvár megálmodása és kialakítása. Még akkor is, ha a dombtetőt uraló nagy inoxkereszt sokunk számára a kulturális Golgotát juttatja eszünkbe.

A Fellegvár az elmúlt tíz év alatt – előreláthatatlan módon – újra privatizálódott. A dombtető öt kis magára hagyott műemlék épülete jól tükrözi az aktuális kolozsvári adminisztráció épített örökségre vonatkozó stratégiáját. A megmaradt három kapuépítmény, a fegyvertár és a lőporraktár kortárs története nem szívderítő:

Az 1980-as években épült Belvedere szállodát már az 1990-es években privatizálták, ezzel az új tulajdonos megörökölte a dombtetőn „felejtett” barokk építményeket.

2012-ben, a romosodó együttes keleti kapuján ezt olvashattuk: „omlásveszély”.

Az 1960-as években kialakított lépcsősétányon ideérkező gyalogost ma is ez a felirat fogadja. Azt is mondhatnánk, a helyzet mai napig változatlan. De nem. Ez csak a látszat. Mivel ez az egyetlen épület az együttesből, amit visszavásárolt a helyi adminisztráció. Igaz, hogy nem a belső, hanem a külső kényszer miatt, a civil szféra nyomására, így élt elővásárlási jogával. Ennek a történetnek is már több mint nyolc éve... Azóta, ha minden igaz, csak a lőporraktárt nem adták el, a többi épülethez hozzákanyarítottak egy kis vagy nagyobb (zseb)kendőnyi területet, hogy nagyobb legyen a keletje... Mivel sem a kulturális minisztérium, sem a megyei, sem a helyi tanács nem volt érdekelt a közérdek képviselésében, az északi kapuépítményből vendéglő, a nyugatiból a Burundi Köztársaság (Közép-Afrika) protokollkonzulátusa, a fegyvertárból pedig egy kortárs épületegyüttesekre szakosodott építészeti iroda lett.

Hát egyelőre ennyit a naprakész valóságból, ami a kolozsvári Fellegvár illeti...

P. S. 2019 óta díjnyertes tervezőcsapata van a Fellegvár újragondolt, közérdeket képviselő urbanisztikai tervpályázatának. Sajnos az ilyenszerű stratégiákat megtestesítő tervtémára a város vezetése csak akkor nyitott, amikor az épített örökségünk tulajdonviszonyai már nagymértékben szétdarabolódtak...

Lázok Klára

„Erdély elég dolgot ád”

Teleki Sámuel Emlékév, 2022

Könyvtörténeti konferencia és digitalizálási projektek, Teleki Sámuel-emlékkiállítás és egész éven átívelő kamarakiállítások, Teleki-séták: címszavakban így írható le a Teleki Tékában a Teleki Sámuel tiszteletére szervezett emlékév.

A könyvtáralapító gróf 1822. augusztus 7-én hunyt el, tékája mai napig fogadja a kutatókat az olvasóteremben, a látogatókat a múzeumban és a nagyközönséget a különböző rendezvényein.

Teleki Sámuel örök példakép. Sokoldalú személyiség, életpéldája a későbbi korok számára is kínált követendő példát és mintát, vagy az egyes egyének számára olyan gondolatokat, amelyekből meríteni tudnak életüknek különböző szakaszaiban.

Azonosulni tudunk a tudásra szomjazó ifjúval, aki négyéves tanulmányútja során következetesen, tudatosan vándorol egyetemről egyetemig, professzortól professzorig, könyvtártól könyvtárig, kiépítve azt az Európán átívelő tudományos kapcsolati hálót, amelyre majd évtizedes könyvtáralapító munkájában támaszkodik. Peregrinációs naplójának város- és könyvtárleírásai, találkozásainak megörökítése, az ifjú magyar arisztokrata Európa-percepciója egyaránt meg tudták szólítani az 1908-as első kiadás idején a békeidők közönségét, illetve a 2020-as javított változat által a Facebook-generációt.

Csodáljuk a mindenre kiterjedő odafigyelést, amivel felvállalta az erdélyi közügyek intézését, már ifjúként, a tanulmányútjáról való hazatérte után igyekezve az itthoni oktatás helyzetét a lehetőségek szerint alakítani. Levelezésében végigkövethető érdeklődése az oktatás megszervezése iránt az elemi oktatástól az egyetemi ügyekig. Teleki Sámuel több erdélyi kollégiumnak is kurátora volt, és ebben a minőségében részt vett az erdélyi református iskolák egységes tantervének kidolgozásában, legfontosabb javaslatai a vizsgákkal kapcsolatos gyakorlati tanácsok voltak. Ugyanakkor jelentős összegeket fordított iskolák létesítésére, iskolai könyvtárak gyarapítására, a tehetségesebb szegény tanulók megsegélyezésére, diákpályamunkák jutalmazására, sőt egy általa létesített tankönyvárúsító üzletről is mesélnek a források. A 18. századi erdélyi tudományosság és közélet több neves személyisége (Zilahi Sámuel, Szabó Sámuel, Borosnyai Lukács Simon, Antal János, Fogarasi Pap József stb.) tanult a támogatásával, ajánlóleveleivel a nyugat-európai egyetemeken, nagyrészt ezek a peregrinusok segítették később könyvbeszerzéseiben is.

Hozzá hasonló, értőn segítő mecénást kívánnánk a jelenlegi kulturális törekvéseknek, tudományos kezdeményezéseknek, írói próbálkozásoknak. Nemcsak bőkezű támogatásáról vallanak az általa támogatott kiadványok ajánlásai (Bod

Péter, Kazinczy, Csokonai Vitéz Mihály, Rácz Sámuel, Kovásznai Tóth Sándor stb. munkáinak első oldalain), de szakirányú tanácsait is kéri és köszönik a kortárs tudósok, Benkő József szavaival élve: „mert ki segít engem tudományaival, tanácsaival és egyebekkel?” Máig hivatkozott kritikai Janus Pannonius-kiadásának (1784) több ezer lapot kitevő jegyzetei, az erről folytatott tudós levelezés, a két évtizedes munka során megmozgatott tudományos apparátus, a munkához írott előszó sejtetik a politikus filológusi rátermettségét is.

„Erdély elég dolgot ad” – írja a kancellár feleségének, s majd fél évszázados politikusi pályafutása valóban ezt az odafigyelést tanúsítja, mind a közügyek, mind a protestáns érdekek képvise-

letével a Habsburgok udvarában. Államférfiüként a kiegyensúlyozott, következetes, dokumentált szakpolitikai kormányzás híve, aki hivatástudattal készült fel életpályájára, évtizedekig tartó rendszeres tanulmányainak, felkészülésének nyomait levelezése, jegyzetei, a könyvtárban található korabeli szakkönyvek hatalmas gyűjteménye jegyzi.

Eszmerendszerének legteljesebb lenyomatát az életmű kvintesszenciája, a könyvtáralapítás vizsgálata által lehet a legpontosabban körülírni, állapítja meg Deé Nagy Anikó *A könyvtáralapító Teleki Sámuel* c. nagymonográfiájában. A Teleki Téka közhasználatra szánt gyűjteménye pontosan rögzíti az európai felkészültségű és látókörű művelődéspolitikus tudományos felkészültségét, a felvilágosodás eszmeiségéhez és korának különféle nézeteihez és eszmei áramlatához, tudományos eredményeihez és módszereihez való viszonyát, azt, hogy mit szeretne közvetíteni az őt körülvevő világról tágabb környezetének.

A Teleki Téka polcain tehát ott található a kancellár által érzékelt és láttatni kívánt világ lenyomata: az európai tudományosság és gondolkodás minden fontos referenciaműve a nyomtatás kezdeteitől a 19. század elejéig. Számunkra

a hangsúly a láttatás szándékán van, ez a szándék, ez a gesztus az, ami mindig hatott és máig hat, ami meghatározta az elmúlt két évszázad nagyon különböző ideológiáinak és rendszereinek egyaránt pozitív viszonyulását ehhez a gyűjteményhez. Ez az, ami mindenkit megérint, aki ebben a gyűjteményben dolgozik, és arra indít, hogy hozzátegye azt, ami tőle telik, és amit a kor, amiben él, épp megkíván, legyen az csendes kutatói munka, illegális régi magyar irodalomóra vagy zsbibongó könyvnépszerűsítés, tudományos konferenciák szervezése, digitalizálási projekt.

A könyvtáralapító kancellár sokszínű munkásságát, illetve Teleki Sámuel személyiségének a 21. században is érzékelhető varázsát kívánja bemutatni a Teleki Téka a Teleki Sámuel Emlékév rendezvényei által.

Az év folyamán szervezett kamarakiállítások az életmű különböző érdekebb aspektusait villantják fel. Januárban a magyar kultúra napjára megnyitott kiállítás Teleki filológiai munkásságára hívta fel a figyelmet, illetve arra, hogy ennek köszönhetően a Teleki Téka őrzi a Kárpát-medence egyik legteljesebb Janus Pannonius-gyűjteményét.

Az áprilisi kiállítás Teleki Sámuel eszmerendszerének alapvonalait kívánta bemutatni, viszonyulását a kor főbb eszmei irányzataihoz néhány levélen, saját feljegyzésen és a könyvtárban szereplő alapmunkákon keresztül.

Az év leglátványosabb minikiállítása a Múzeumok Éjszakájára készített, *Három császár szolgálatában* c. tárlatunk volt, amely három császárportré, Mária Terézia, II. József és II. Lipót korabeli képei köré épült. A festmények valamikor

a Téka nagytermét díszítették, ezeket a hatvanas években felsőbb utasításra át kellett adni a Maros Megyei Múzeumnak. Ideiglenes visszakerülésük is a Teleki- emlékévé egyik ünnepélyes momentuma, ennek tiszteletére készítettük a három uralkodóról és Teleki Sámuelhez fűződő kapcsolatukról a kis összeállítást. A kiállított könyveken keresztül azt próbáltuk érzékeltetni, Teleki Sámuel milyen információkat tartott fontosnak eljuttatni Marosvásárhelyre az általa szolgált koronás főkről.

Júniusi tárlatunk a könyvtáralapítónak dedikált kiadványokból nyújtott válogatást. Teleki Sámuel mecénásként számos irodalmi mű és tudományos szakmunka megjelenését támogatta. Ezeknek a kapcsolatoknak leglátványosabb jelei, tanúsítványai a könyvekben található dedikációk, nyomtatott vagy kézzel írt ajánlások: Csokonai Vitéz Mihály, Kazinczy, Rácz Sámuel, Aranka György dedikációira vagy éppenséggel a kancellárnak írt kedves soraira csodálkozhattak rá látogatóink a könyvtár nagytermében bemutatott kiadványokon.

Júliusban Teleki Sámuel kedvenc könyveiről nyílt kamarakiállítás: levelezéséből tudjuk, hogy az ókori görög-római klasszikus szerzők álltak szívéhez legközelebb, ezt a kiadások bősége, a könyvek gazdag bejegyzésanyaga is mutatja; ősnymtatványok, szép kivitelezésű 16–18. századi kiadványok sorakoztak a tárlóban.

A Vásárhelyi Forगतag napjaiban a nagyközönség számára talán legérdekesebbnek, kockáztassuk meg: bulvárosabbnak tűnő, de a 18. századi kultúr- és

tudománytörténet szempontjából nagyon is komoly téma kerül terítékre: Teleki Sámuel kapcsolata a szabadkőművességgel.

Ugyancsak a Forगतag idejére tervezünk egy másik, a nagyközönség érdeklődésére számot tartó sorozatot. Három tematikus séta vezet végig az érdeklődőket a kancellár életének helyszínein. A sáromberki kastély termeit, a grófi család adományából épült templomot és a Teleki-kriptát tekinthetik meg a sáromberki séta résztvevői Orbán János művészettörténész vezetésével. Ugyancsak ő vezet majd a vásárhelyi sétát is, amely a Telekiek által épített emlékeket veszi számba. A séták fénypontjának a Teleki Tékában zajló vezetett sétát szánjuk, amely a könyvtár mellett berendezett egykori kancellári lakosztály termeit is bemutatja, mesélve a ma már másra használt helyiségek egykori rendeltetéséről.

A Teleki-év nagyközönséget érintő programjainak megkoronázása a Teleki Tékában szeptember 21-én megnyíló időszakos kiállítás, amely a könyvtáralapító kancellár, tudós és államférfi életének fordulópontjait, legfontosabb kapcsolatait mutatja be. A kiállítás kurátora László Kimpián Annamária, a tárlat 2023 májusáig lesz látogatható.

A Teleki Sámuel Emlékév legfontosabb szakmai rendezvénye az ugyancsak szeptember 21-én kezdődő Teleki Sámuel Tudományos Emlékkonferencia, amely a régió régi könyves szakembereinek legfrissebb kutatási eredményeit ismerteti a szakmai és nagyközönséggel. Az elmúlt 20 év folyamán a Teleki Téka által szervezett tudományos ülésszakok (2002, 2004, 2016) Erdélyben egyedi és hiánypótló rendezvények voltak. Mindhárom eddigi konferenciánk munkálatainak nyomán tanulmánykötet született, további kutatások, együttműködési projektek indultak – reméljük, 2022-es emlékkonferenciánknak is hasonló hozadéka lesz.

Kalendáriumba írni, krónikásnak lenni felelősség, hisz a műfaj alapvetően arról szól, hogy egy adott korban, adott helyen, adott közönségnek szánva milyen lenyomatokat hagyunk, szeretnénk hagyni munkánk nyomán. A Teleki Téka falai közül írva a kalendáriumi feljegyzést, teljesen más perspektívából lehet a feladatot összefoglalni: ebben az évben is igyekeztünk tenni legjobb tudásunk szerint azt, amit most és itt feladatunknak véltünk: a szakmai közösség munkáját segíteni, az olvasók közösségét szolgálni, a lokális közösségnek értékékként bemutatni azt, ami az övé.

Szeptember 13. Aranyos-rákosi Székely Sándor (1797–1852) unitárius püspök 225. születésnapja. Kagerbauer Antal tervezte – magas, neogótikus elemekkel díszített – emlékkő előtt pihen a Kertek parcellában. Nevét az irodalomtörténet bécsi diákoskodása idején, az 1820-as évek elején írt epikai költeményeiért tartja számon. *A székelyek Erdélyben* című eposzának mitológiája hatott Vörösmarty *Zalán futására* is. A kolozsvári Unitárius Kollégium neveltje volt, majd 1832-től annak tanára, főleg a történelmi diszciplínákat tanította. 1836-ban rektorrá, 1845-ben püspökké választották. Az unitárius vallás történetéről kiadott műve (1839) máig is forrásértékű. Püspöki vizitáción, Marosszentkirályon érte a halál.

Szeptemberre tesszük **Salamon Antal** (1847–1908) városi tanácsos pontosan naphoz nem köthető 175. születésnapját. Újságíróként indult a *Kelet* című napilapnál, majd 1882-től az *Ellenzék* vezércikkírója lett. Közben a városi tanácsnál is állást vállalt, végül városi tanácsosnak választották. Ő volt a helybéli vízvezeték és csatornázás kiépítésének előadója. Erre vonatkozó, térképekkel kísért jelentése 1893-ban nyomtatásban is megjelent. Agglegényként élt, halálát a városi tanács is gyászjelentésben tudatta, temetésén a polgármester-helyettes méltatta pályáját.

Bálint Tibor Krúdy Gyula

Hatezeröttszáz esztendőös volt Szindbád, amikor úgy érezte, hogy illő volna megemlékeznie utóbbi félezer születésnapjáról. Így vetődött mindenféle színes, álmosító ködökből az esti Pestre, ahol nagy adag bujaság lappangott a gázlámpák szivárványos fényében, élnivágyás, meleg kacaj visszhangzott, mint nyári eső pergése, és remegő lábszárú öregurak suhantak vézna kis munkáslányok után, hamis fogsoruk között szürcsölve nagy barna nyelvüket. Félig lecsúszott a hattyúprém a színházba siető asszonyok rizsporozott nyakáról, gyöngéd szívű nők marólúgot keverték, gyufát oldottak boldogtalan udvari lakásokban, és gyilkosok írták a nevüket hölgyek legyezőire az eltöltött szép órák után. Szindbád befordult a Frank Jeremiás és neje utcába, ahol már várták őt az ablakban ülő lányok, és meztelen talpacskájukkal ismerősként csiklandozták meg a vendég fülét, tarkóját. Szindbád egyenként megsimogatta a térdüket, sőt még oda is szorította egy pillanatig az orrát e húsoskalácsok meleg és illatos fonatához, aztán hatalmasat kiáltván a fejéhez kapott, és megiramodott fölfelé a domboldalon. Hiszen messziről is érezte, hogy valahol a Tabán környékén egy szép balzsamozott birkacomb vergődve odaragadt a bográcshoz, és most aranyló párában veritékeznek, szinte fölsikolt és elalél, mint szízeány az első csóktól, s ha ő nem siet oda, hogy föllocsolja a gyömbér, szerecsendió, kakukkfű és sáfrány életvizével, ahogy tavaszi zápor vonul át a tikkadozó erdő fölött, mindenféle fűszeres és csiklanto ízeket fölpárologtatván, akkor senyvedve elpusztul – nyersen szólva: könnyörtelenül odaég az a gyönyörűséges birkacomb...

Szindbád új vizeken

Sören Kierkegaard dán teológus és filozófus, akit az egzisztencialisták ósatyuknak tekintenek, ezt mondja: a társadalmi változás nem hoz gyógyírt az emberiség sebeire, tehát csak az egyéni megigazulás útjait lehet keresni; a szubjektivitás pedig oly szenvedély, amely végkifejlésében határtalan egyéni érdeket érez az üdvösség iránt. Ehhez a csúcshoz három közbeeső úton lehet elérni: esztétikai, etikai, vallási. De az esztétikai jelző itt, nevével ellentétben, alig érinti a szép fogalmát, s inkább érzelmi magatartást jelent. Az első esztétikai elem az érzéki vágy, amelyet nem lehet sem megmintázni, sem megfesteni, sem szavakban fölidézni. Ábrázolásának egyetlen közege a zene, mondja a dán filozófus, hiszen ez magában foglalja az idő mozzanatát anélkül, hogy szétfolyna az időben. Szerinte

az érzéki zsenialitást mint csábítást Mozart Don Juanja fejezi ki tökéletesen, mi azonban nyugodtan hozzátennők: és Krúdy Gyula Szindbádja. Mert épp az a csodálatos e kedves, bohó kalandorban, hogy regényben fogant álomlovagként is versenyre tud kelni zenévé oldott versenytársa hódításával. És akárcsak Don Juan alakja, az övé is szüntelen létének két véglete között lebeg: egyrészt erő és élet, másrészt egyéniség. S vajon ez a lebegés nem olyan-e, mint a zenei hangrezgés, amelyről Kierkegaard beszél? Sőt, a mi Szindbádunk térben és időben még szabadabb is elődjénél, hisz kedvére kószálhat a világ minden táján, s hol fiatal, hol háromszázharminchárom esztendő. Másrészt, az ő sokszínű kalandjaihoz viszonyítva De Ponte librettójának színtere, ahol a délspanyol lovagnak mozognia és cselekednie kell, nevetségesen szűk; csak Mozart csodás zenéje nyit utat a hódító előtt más képzelmi szférák felé. S míg a középkori legendából kibontakozó Don Juan csábítóként hősies és hű szolgájára, Leporellóra bízva a komikus hátteret, minden humort nélkülözvén, amely alakját egykor az élcelődő nép előtt körülvette, addig Szindbád maga a kedély: az a fajta csélcsap, akinek ismét és újra meg kell bocsátanunk, s akit szeretnünk kell, mint saját gyengéinket; mert noha ártatlan lelkeket is elszédít, érzelmért ő maga is érzelmet ad, s minden hódítása hagy benne egy parányi sóvárgást. Nemcsak őt álmodják tehát a nők, de ő is visszasóhajtja olykor túnt szerelmeit: *Szindbád! Voltál-e már azon a helyen, ahol a temető a hegyoldalban van, és a temetőben valaki fekszik, akinek azt ígérted, hogy sohasem hagyod el?* No, de mégis mi köze az álombéli lovagnak az egzisztencializmus esztétikájához? Ne felejtjük el, hogy a dán teológust az első világháború után fedezte fel a német polgárság, amely csüggedtségében a múlt század irracionális filozófiai áramlataiba menekült. Fáradt és kiábrándult korszak ez Magyarországon is. Krúdy már a történelmi katasztrófa előtt építgetni kezdte álomvilágát, s magányos művészetében megteremtette alteregóját, Szindbádot, hogy az epikureista örömkön túl az örök szerelmi hódításban lelje meg a lét értelmét. Míg a lelki szerelem az időben hűségesen kitart, addig az érzéki szerelem nem egyéb, mint eltűnés az időben – mondja Kierkegaard. – Az a közeg viszont, amely az eltűnést elősegíti, a zene. Ki tudja, vagy legalábbis ki érezte meg ezt jobban Krúdynál, akinek gordonkaszólamú muzsikáját mindmáig ajándéknak, ráadásnak tekintjük az álomszerű történetekhez. Ki gondolt rá, hogy e mesteri játék esetleg épp a lírai ént, az egymás után következő szenvedélyes föllángolásokat akarja érzékeltetni, mintha az álombéli lovag immár nem is szavakban nyilvánulna meg, hanem az érzelm közvetlenségében mozogna: mintha álom és egyéni lét szüntelen egymásba mosódna, miként csak a zenében szokott történni. S íme, ez Krúdy prózájának titka és varázsa, s a lét, amelyet ő érzékeltet, bármilyen irányzathoz kapcsoljuk is, boldogító vagy szívszorongatóan emlékeztető. Hiszen alkalmat kínál, hogy egy pillanatban teljes létünket megérezzük, azzal együtt, ami volt vagy lehetett volna, ami van vagy lehetne, s ami lesz vagy lehetséges. Szindbád ma is itt jár közöttünk.

Killyéni András

In memoriam Orbán Olga

A melbourne-i olimpia

Az 1956-os olimpiát szokatlanul későn, november 22. – december 8. között szervezték Ausztráliában. A román válogatott október 26-án utazott el, és a verseny előtt felkészülési versenyeket vívott Melbourne-ben. A romániai, amerikai és ausztrál vívók felkészülési tornáját Orbán Olga nyerte meg, jelezve ezzel remek formáját. A szakértők egyetértettek abban, hogy a női törversenynek nincs egyértelmű esélyese.

A hölgyek törversenyére november 29-én került sor. Huszonhárom sportolót neveztek, akiket három selejtezőcsoportba soroltak. Orbán Olga a másodikban indult, hat győzelemmel és egy vereséggel simán továbblépett.

A délután rendezett középdöntőn Orbán ismét parádésan vívott, biztosítva helyét az esti döntőbe. A legjobb nyolc közé, nagy meglepetésre, nem jutottak be sem Magyarország, sem a Szovjetunió képviselői. A döntőt Olga a francia Delbarre-rel kezdte. A selejtezők során már kikapott a francia lánytól, most is szoros volt a küzdelem. A francia lány végig vezetett, de Olga edzője, Csipker Sándor támadásra buzdította tanítványát, ezzel sikerült egyenlíteni, majd Olga 4–3 arányban győzött. Második csörtéjét simán nyerte az angol Scheen ellen (4–1). Ez volt a harmadik győzelme az angol hölgy ellen ezen a versenyen, a selejtezőben és a középdöntőben is könnyedén nyert. Az olasz Colombettit 4–2 arányban, az osztrák Ellen Müller-Preisst pedig nagy csatában győzte le Olga ezután. Következett a francia Renée Garihle. Olga 3–2-re vezetett, amikor egy szimultán szűrés következtében a gép csak Olga szűrésát mutatta érvényesnek. A franciák reklamáltak, hosszas tárgyalások után leellenőrizték a kolozsvári lány mellényét, és végül le kellett cserélnie ezt. Ezután a francia lány két tust ért el, és megnyerte a csörtét. Ám Olga hamar összeszedte erejét, és legyőzte a dán Lachmann, illetve az amerikai Romaryt. Így a döntőt az angol Gillian Mary Scheen és Orbán Olga egyaránt hat győzelem és egy vereséggel zárta.

A szabályok értelmében a két versenyző egy döntő csörtét vívott az olimpiai győzelemért, melyet Scheen nyert 4–2-re, így övé lett az aranyérem, Olga pedig ezüstérmes lett. A bronzot a francia Garihle nyakába akasztották.

Orbán Olga óriási eredményt el. Bár sokan elemezték, hogyan, miért veszíthetett, ez nem csorbítja eredményének nagyszerűségét. Csipker Sándor, a válogatott edzője szerint „betörtünk a nemzetközi élvonalba, és a siker nem csak jólesik, hanem kötelez”.

A válogatott edzője higgadtan foglalta össze az olimpiai döntő tanulságait: soha ilyen erős mezőny nem gyűlt össze, ráadásul mindenki ismerte az ellenfeleit.

Huszonhárom hasonló szinten vívó hölgy, akik közül csak nyolc juthatott döntőbe. Nagy termekben, nyilvánosan zajlottak az edzések, ahol mindenki mindenkit látott, így az egyes teljesítmények, a taktikai felkészülések elemezhetőek voltak. A válogatott edzője szerint nem a műhelytitkok, hanem a következetes felkészülés döntött.

Az olimpia után a sajtó arról faggatta a kolozsvári lányt, hogy siker vagy kudarc-e a második hely. Olga számára az ezüstérem mindenképp óriási siker. És hogy mi történt az utolsó tus során? „Elsiettem a dolgot. Amikor megtudtam, hogy aranyérmem is nyerhetek, egyetlen gondolat uralkodott bennem: minél gyorsabban megnyerni. Nem megfelelő időben támadtam, nem készítettem

kellőképpen elő a támadásokat, és a nyugodtabb Scheen győzött” – magyarázta a sportoló.

Ezt egy 2008-as visszaemlékezésében is megerősítette. „Én voltam a legfiatalabb, nem sokat vártak tőlem, már a döntőbe jutásom is meglepetés volt. Sajnos tapasztalatlan voltam, ugyanis az angol hölgytől, akit két nap alatt háromszor is legyőztem, a negyedik, legfontosabb asszóban kikaptam. Bartos tanárnőmnek a férje, Tibor azt mondta: »Soha nem leszel ilyen közel olimpiai aranyhoz«. Sajnos igaza volt.”

folytatás a 116. oldalon

Szeptember / Szent Mihály hava

8. – Kisasszony napja, Szűz Mária születésnapja. Ezen a napon kezdték a gabona vetését és a dióverést.

29. – Szent Mihály – ezen a napon hajtották haza a jószágot, elszámoltak a pástorokkal, megünnepelték a mezőgazdasági év végét. Ez a nap a meleg napok végét is jelezte: nem volt tanácsos többé mezítláb járni.

Szeptember 30. – A fordítás világnapja

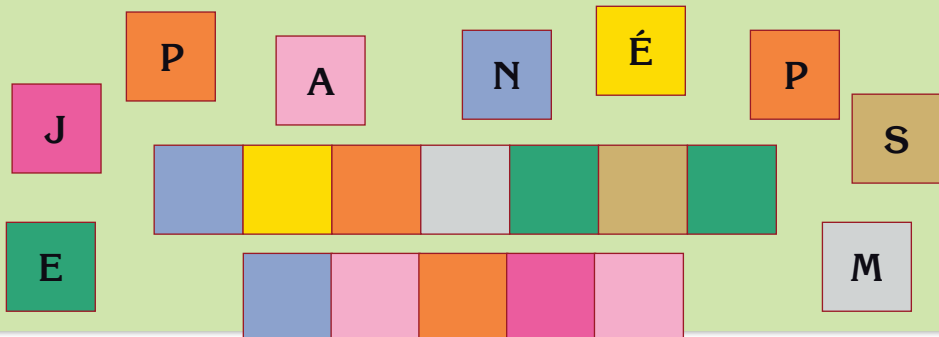
A fordítóknak köszönheted, hogy kedvenc könyveidet anyanyelveden olvashatod!

M	F	Á	E	Ő	F	B	E
CS	H	A	B	CS	J	V	R
D	Ú	K	T	N	S	K	O
SZ	É	L	K	T	É	NY	K

Jelöld meg azokat a betűket, amelyek mindkét betűrácsban azonos helyen állnak. A kiolvasott szóból megtudod, hogy kik indulnak költöző útjukra szeptember 8-án.

Szeptember 30-a, Benedek Elek születésnapja egyben ...

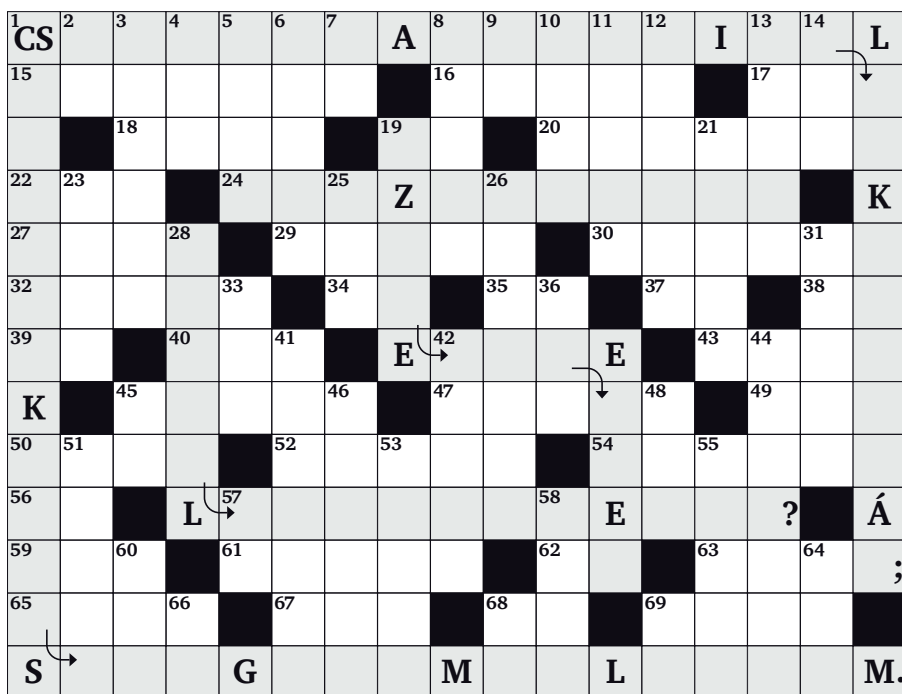
A két üres sor minden négyzetébe írd azt a betűt, ami vele azonos színű alapon van.

Petőfi 200

„Mért is tart hát kertet s benne / Körtefát? / ...” – a rejtvényben a 200 éve született Petőfi Sándor ... (függ. 19.) című versének folytatása található (vízsz. 24., függ. 28. / vízsz. 1. / függ. 1.).

VÍZSZINTES: 15. Fölötte áthelyezi 16. Ilyen gyümölcs is van 17. Mély női énekhang 18. Olasz matematikus (Giovanni) 19. Kén és bőr vegyjele 20. Emlékeztetvesztés 22. Jövendőmondó 27. Méneséről ismert település (ma Dunakeszi része) 29. Lángész 30. Elvégzendő tevékenység 32. Bihar megyei falu 34. Kilogramm (röv.) 35. 3,14159... 37. Cégféle (röv.) 38. Arany (francia) 39. Állóvíz 40. Kissé bűnpártoló! 43. Nem engedélyez 45. Múltbeli tapasztalás 47. Prahova-völgyi síparadicsom 49. Írószkő része! 50. Szokásnak megfelelő 52. Daewoo autótípus 54. Ernyős virágú gyógynövény 56. Mező szélei! 59. Építőmester 61. Szimbólumai 62. Tova 63. Szoba (angol) 65. Románia Szocialista Köztársaság (röv.) 67. Kürtjéről híres magyar vezér (más nevén Lehel) 68. Görög betű 69. Női név (máj. 22.)

FÜGGŐLEGES: 2. Keresztül 3. Csellet rávesz arra, hogy bemenj 4. Lám 5. Odaraká 6. Talján 7. Római 51 8. Bérelt vállalkozás 9. Üres kör! 10. Tényinformáció 11. ... mond (megtagad) 12. Estebéd (Londonban) 13. Folyadékhevítő berendezés 14. Dáliaszirmok! 21. Teljesen kifejlődött (gyümölcs) 23. Fodrászeszköz 25. Eltört kas! 26. Sportbíró jelzései 31. Fájdalom (spanyol) 33. Egyenletben található! 36. Némileg kizuhan! 41. Veszprém megyei község 42. Hamis 44. Adott nyelven ... könyv 45. A távolba 46. Károkozók kipurzítása 48. A faékek közül három! 51. Felvidéki város, az egykori Szepes vármegye székhelye 53. Attila névváltozata 55. Jézus anyja 57. Kolozs megyei autójelzés 58. ... Armstrong (úrhajós) 60. Díszhal testrésze! 64. Páros rohanás! 66. Kogni kezd! 68. Skálahang 69. Vérfaktor

	Október	<i>Mindenszent hava. Magvető hava. Őszhó</i>	Névfejtő
1	Szombat	Andrea, Malvin Lisieux-i Kis Szt. Teréz	Malvin – germán eredetű; jelentése: a jog barátja.
2	Vasárnap	Örs, Petra Szt. Őrőangyalok	Petra – 1. héber–görög–latin eredetű; jelentése: kőszikla; 2. a Petronella önállósult becézője.
3	Hétfő	Apor, Helga, Jozefa	Jozefa – héber eredetű; jelentése: Jahve + gyarapítson.
4	Kedd	Ferenc, Hajnalka Assisi Szt. Ferenc	Ferenc – francia–latin eredetű; jelentése: francia.
5	Szerda	Attila, Aranka, Aurél, Aurélia, Placid	Placid – latin eredetű; jelentése: szelíd, csendes, békés, barátságos.
6	Csütörtök	Brúnó, Kadosa, Renáta Szt. Brúnó <i>Nemzeti ünnep. Az aradi vértanúk emléknapja</i>	Brúnó – ófelnémet eredetű; jelentése: barna, barnamedve. Kadosa – magyar eredetű; jelentése ismeretlen.
7	Péntek	Amália <i>Rózsafüzér királynője</i>	Amália – germán eredetű; jelentése: az Amálok (gót királyi család) + védelem.
8	Szombat	Etelka, Gitta, Koppány, Magor <i>Szűz Mária, Magyarok Nagyasszonya</i>	Gitta – óír–német eredetű; jelentése: erős, erélyes.
9	Vasárnap	Dénes, Elemér Szt. Dénes, Leonárdi Szt. János	Elemér – vitás eredetű; jelentése ismeretlen.
10	Hétfő	Bendegúz, Gedeon Borgia Szt. Ferenc	Bendegúz – hun–magyar eredetű; jelentése: Attila hun uralkodó atyjának nevéből.
11	Kedd	Brigitta, Gitta, Gyöngyi XXIII. Szt. János pápa	Brigitta – óír eredetű; jelentése: erős, erényes.
12	Szerda	Edvin, Miksa, Rezső	Edvin – germán eredetű; jelentése: az örökös barátja. Miksa – a Mikhál (ma: Mihály) önállósult becézőjéből. Rezső – magyar eredetű; jelentése ismeretlen.

	Évfordulók	Népi időjósítások
1	125 éve , 1897-ben adták át a Polgári Fiúiskola új épületét a Nagymalom utcában.	
2		
3		
4		
5	120 éve , 1902-ben született Nagy Albert festőművész († Kolozsvár, 1970. február 25.).	
6	585 éve , 1437-ben az apáti csatában vereséget szenvedett nemesek és Budai Nagy Antal győzelmes felkelői megkötötték a második kolozsmonostori egyezséget.	
7	520 éve , 1502-ben II. Ulászló király Budán kelt parancslevelével négy sátoralja cigányt adományozott Kolozsvárnak, feladatuk a város tisztántartása és a büntetések végrehajtása. 100 éve , 1922-ben született Kolozsváron Polcz Alaine író, pszichológus († Budapest, 2007. szeptember 20.).	
8	150 éve , 1872-ben hunyt el Kolozsváron Kagerbauer Antal, a romantika korának legjelentősebb kolozsvári építész (* Abrudbánya, 1814. jún. 5.).	
9		Déneskor ha esik, esős lesz tavaszig.
10	120 éve , 1902-ben érkezett utoljára Kolozsvárra Jókai Mór, fiatal felesége társaságában, részt vett az Erdélyi Irodalmi Társaság ünnepi ülésén, a színház díszelőadásán és a Mátyás-szobor leleplezésén.	
11		
12	350 éve , 1672-ben kelt adománylevelével I. Apafi Mihály fejedelem az elhunyt Szenczi Ábrahám nyomdáját a Református Kollégiumnak ajándékozta; e nyomda vezetője lett később Misztótfalusi Kis Miklós. 150 éve , 1872-ben a király szentesítette a kolozsvári egyetem felállítására vonatkozó törvénycikkeket. 120 éve , 1902-ben leplezték le Fadrusz János Mátyás-szoborcsoportját. 120 éve , 1902-ben Mátyás király szülőházában megnyílt a Kárpát Múzeum, az EKE néprajzi gyűjteménye.	

	Oktober	<i>Mindenszent hava. Magvető hava. Őszhó</i>	Névfejtő
13	Csütörtök	Ede, Edgár, Kálmán	Edgár – ószász–angol eredetű; jelentése: vagyon + dárda. Kálmán – török–magyar eredetű; jelentése: maradék.
14	Péntek	Beatrix, Helén, Lívia I. Szt. Kallixtusz pápa	Lívia – latin eredetű; jelentése: ólomszínű, kékes.
15	Szombat	Teréz, Terézia Avilai Nagy Szt. Teréz	Teréz, Terézia – görög eredetű; jelentése: hőség, forróság, nyár, aratás, szüret, vadászni.
16	Vasárnap	Aurélia, Gál, Mónika Alacoque Szt. Margit, Szt. Hedvig	Gál – kelta–ír eredetű; jelentése: kakas.
17	Hétfő	Hedvig, Rezső, Rudolf, Szilamér Antiochiai Szt. Ignác	Hedvig – német eredetű; jelentése: harc. Szilamér – magyar eredetű; jelentése: ivadék, sarj, leszármazott, utód.
18	Kedd	Ambrus, Lukács, Szidónia Szent Lukács evangélista <i>A magyar festészet napja</i>	Lukács – latin eredetű; jelentése: Luciana tartományból való férfi.
19	Szerda	Ferdinánd, Nándor Brébeuf Szt. János, Jogues Szt. Izsák, Keresztes Szt. Pál	Nándor – vitás eredetű; jelentése bizonytalan.
20	Csütörtök	Artúr, Irén, Iringó, Kleopátra Szt. Vendel	Artúr – kelta–angol eredetű; jelentése ismeretlen. Kleopátra – görög eredetű; jelentése: az apa dicsősége.
21	Péntek	Orsolya, Tünde, Zselyke, Zsolt IV. Bold. Károly	Orsolya – 1. latin eredetű; jelentése: kis medve; 2. ófelnémet–latin eredetű; jelentése: ló, paripa. Zsolt – magyar eredetű; jelentése ismeretlen.
22	Szombat	Előd, Szalóme, Szörény, Tilda II. Szent János Pál pápa	Szalóme – héber eredetű; jelentése: Sion békéje. Szörény – a Szeverin származéka. Tilda – a Matild és a Klotild német becézője.
23	Vasárnap	Gyöngyi, Gyöngyvér Kapisztrán Szt. János <i>Nemzeti ünnep. Az 1956-os forradalom kitörésének évfordulója</i>	Gyöngyvér – Arany János névalkotása; jelentése: gyöngytestvér.

	Évfordulók	Népi időjósítások
13	120 éve , 1902-ben avatták fel a Ferenc József Tudományegyetem főépületét a Farkas utcában, illetve a Hunyadi tér és a Honvéd utca sarkán épült igazságügyi palotát.	
14		
15		A szüret kezdete.
16		
17		
18	173 éve , 1849-ben végezték ki Tamás András és Sándor László honvédtiszteket Kolozsvár Szamosfalva felőli határában.	
19		
20		
21	175 éve , 1847-ben érkezett első alkalommal Kolozsvárra Petőfi Sándor, felesége kíséretében, nászútjuk alkalmából.	Amilyen Orsolya, olyan a tél. Orsolyakor takarítsd be káposztádat, Simon-Júda hóval tömi be a szádat!
22	200 éve , 1822-ben született Mezőberényben Orlai Petrich Soma festőművész († Budapest, 1880. június 5.). 140 éve , 1882-ben hunyt el Budapesten Arany János költő (* Nagyszalonta, 1817. március 2.).	
23		

	Október	<i>Mindenszent hava. Magvető hava. Őszhó</i>	Névfejtő
24	Hétfő	Armelka, Rúben, Ráhel, Salamon Claret Szt. Antal Mária <i>A magyar operett napja</i>	Amelka – az Amélia becézése. Salamon – héber eredetű; jelentése: békés, szelíd.
25	Kedd	Bianka, Blanka, Vilma Szt. Mór	Bianka, Blanka – középlatin–spanyol eredetű; jelentése: fényes, ragyogó, tiszta.
26	Szerda	Demeter, Döme, Dömötör	Demeter, Döme, Dömötör – görög–szláv eredetű; jelentése: Déméternek, a föld istennőjének ajánlott.
27	Csütörtök	Ellák, Szabin, Szabina	Ellák – hun eredetű; jelentése ismeretlen. Szabin, Szabina – latin eredetű; jelentése: a szabinok népéhez tartozó.
28	Péntek	Júdás, Simon, Taddeus Szt. Simon és Júdás Tádé apostolok	Júdás – görög–latin eredetű, jelentése: magasztal, dicsőít + Isten, aki van Simon – a Simeon rövidüléséből, héber eredetű; jelentése: meghallgattatás. Taddeus – héber–latin eredetű; jelentése: bátor szívű, elszánt, merész.
29	Szombat	Jenő, Melinda, Nárcisz, Szilárd	Jenő – magyar eredetű; jelentése: a hatodik magyar honfoglaló törzs neve. Nárcisz – görög eredetű; jelentése: a virág maga. Szilárd – a Konstantin magyarító lefordítása.
30	Vasárnap	Alfonz, Kolos	Alfonz – germán eredetű, jelentése: nemes + kész, hajlandó. Kolos – német–latin–magyar eredetű; jelentése: iskolához tartozó, tanító, tanuló.
31	Hétfő	Farkas, Kristóf, Wolfgang, Zenóbia Romzsa Bold. Tódor <i>A reformáció ünnepe Az őszirózsás forradalom emléknapja</i>	Farkas, Wolfgang – magyar eredetű; jelentése: farkas. Kristóf – görög eredetű; jelentése: Krisztust hordozó. Zenóbia – görög eredetű; jelentése: Zeuszról származó.

	Évfordulók	Népi időjósok
24		
25		
26		Ha szelet fúj Demeter, a tél hóval temet el.
27		
28	495 éve, 1527-ben I. (Szapolyai) János király rendeletével Kolozsvár arany- és ezüstpénzváltási, illetve pénzveretési jogot kapott.	Ha megjött Simon, Júdás, jaj neked már inges, gatyás! Midőn eljön Simon-Júdás, didereg, fázik a juhász.
29		
30	100 éve, 1922-ben hunyt el Egerben Gárdonyi Géza író (* Agárdpuszta, 1863. augusztus 3.).	
31		

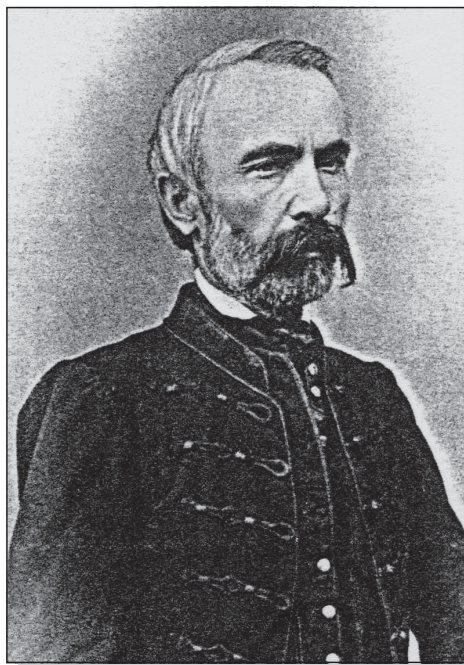
Gaal György

A kolozsvári egyetem megnyitása 150 évvel ezelőtt

1872. november 10-én, vasárnap örömmünnepet ült Kolozsvár: egyeteme megnyitását ünnepelte. Háromszázados vágyálmának megtestesülését láthatta. Sokan tudtak a Báthory-féle 1581-es egyetemalapításról, mely nem tudott szárba szökkeni, a Mária Terézia-féle 1774–75-ös kísérletről, mely csak két karra terjedt ki, s szintén elenyészett. Most végre négykaros, uralkodótól és országgyűléstől jóváhagyott egyetemet kap a város, az ország második tudományegyetemét.

Ennek létesítésére rögtön a kiegyezést és az unió újbóli törvénybe iktatását követően megindult a mozgalom. Kolozsvári kezdeményezések nyomán még báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter nyújtotta be 1870 májusában a parlamentbe az egyetem felállítására vonatkozó törvényjavaslatát. A nagy író-politikus halálát követően Pauler Tivadar miniszter vitte tovább az ügyet, s a parlament késlekedését látva 1872. május 29-én megszerezte Ferenc József királynak az engedélyét az egyetemszervezés megkezdésére. Június 11-én gróf Lónyai Menyhért miniszterelnök és Pauler miniszter Kolozsvárra látogatott, hogy az egyetem felállításának körülményeiről tájékozódják, majd sor került a tanári állások meghirdetésére. A négy kar 40 tanszékére 120-nál többen jelentkeztek. A kinevezéseket már az új miniszter, Trefort Ágoston terjeszti a király elé. Szeptember végén nyilvánosságra kerül a tanári kar névsora. A kinevezéseket megküldik a tanároknak, s október 15-ére rendelik őket Kolozsvárra. Közben a parlament is elfogadja az egyetem felállítására vonatkozó s az uralkodó által szentesítésre kerülő 1872. évi XIX. és XX. törvénycikkelyt. A megszüntetett Erdélyi Főkormányzók – még jezsuiták által emeltetett – épületeit október 1-jén a belügyminiszter átadja a tanügyi tárcának az új egyetem székhelyéül – kivéve a levéltár helyiségeit és a templom melletti sekrestyét. Gondot okoz, hogy a belügy minden használható bútort a fővárosba vitet, úgyhogy teljesen üres helyiségek kerülnek átadásra.

Az összegyűlt egyetemi tanárok pénteken, október 18-án ismerkedési estélyen vesznek részt, majd másnap délelőtt 10 órakor gróf Mikó Imre miniszteri biztos kezébe leteszik az esküt. A tanári kar nevében Imre Sándor, a magyar nyelv és irodalom professzora mond köszönetet Mikónak és a kormánynak, s kéri a város pártfogását. Az eskütétel után a karok megválasztják a négy dékánt és prodékánt, majd a rektor és helyettese kijelölésére kerül sor. A jogi kar javaslatára Berde Áront, a Jogakadémia utolsó igazgatóját, a nemzetgazdaságtan és pénzügytan tanárát választják rektorul, a prorektori tisztséggel, a matematikai és természet-tudományi kar javaslatára, a legidősebb és legtekintélyesebb professzort, Brassai

Berde Áron, az egyetem első rektora

Sámuel tiszteletét meg. A rektorbeiktatási ünnepséget november 10-ére tűzik ki. November 2-ától megkezdődik a diákok beiratkozása.

Kolozsvár városa elhatározza, hogy az éppen vasárnapra eső november 10-ét emlékezetes ünneppé teszi, s egy húsztagú bizottságot hoz létre az ünnepségek szervezésére. A bizottságon belül az okozott vitát, hogy merjenek-e vendégeket hívni a beiktatásra, vagy csak a város keretén belülre korlátozzák az ünnepségeket. A meghívások ugyanis számos többletkiadást eredményeznének. November elején már a műsorrend is kialakult, amikor azok kerekedtek felül, akik a fővárosi méltóságok meghívását szükségesnek tartották. Így gyorsan küldöttek útján Trefort minisztert, valamint az Akadémia elnökét és az egyetem rektorát felkérték a részvételre, de ezek táviratilag kimentették magukat, s üdvözlő sorokat küldtek.

Vasárnap délelőtt mindegyik felekezet templomában ünnepi misét, illetve hála-istentiszteletet tartottak, amelynek keretében imádkoztak az egyetemért is. Fél tizenkettőkor a Katolikus Líceum (a mai Báthory-Líceum) második emeleti nagytermében (ahol addig a Jogakadémia működött) a város szinte valamennyi értelmiségije jelenlétében került sor a rektorbeiktatásra.

Ezen Groisz Gusztáv, a rektort javasoló jogi kar dékánja mondta a beiktató beszédet, hangsúlyozva: „Egy második egyetem szükségességét rég érzi Magyarország, hol a lakosság nagy számára tekintettel az eddigi egyetlen tudományegyetem elégtelennek bizonyult. Örömmel fogadja a tudomány e második nagy templomának megnyitását a tudományosság minden igaz barátja, mint-hogy így hazánkban a tudomány egy második gyűlpontja létesült, s meg van vetve ez által az alapja azon nemes versenynek, mely a tudomány fejlődésére nélkülözhetetlen.”

Berde terjedelmes, a napilapokban is közölt s azóta többször idézett megnyitóbeszédét történelmi visszapillantással kezdi. Reméli, hogy ez az egyetemalapítás nem jut a megelőző kettő sorsára. Mert Báthory István és Mária Terézia jól meghatározott – felekezetes – céllal létesítette főiskoláit. Ez a mostani egyetem viszont az egész ország felismerte szükségletből születik. A továbbiakban a tudás és a szellem felemelő erejéről szól: „Én lehetetlennek tartom, hogy míveletlen

emberek szabadok, és megfordítva, míveltek huzamosan szolgák lehessenek, sőt azt tartom, hogy egyedül a míveltség képes széttörni az emberek közt a társadalmi, sőt az élvezeti egyenlőtlenség korlátait is” – állapítja meg. Kitér a két magyar egyetem közti viszonyra, ezek szerint csak versenytársak lehetnek: „Uraim! A vélemények egysége nyugalmat szül, s a nyugalom halál. A vélemények különbözősége küzdelmet, s ezáltal életet okoz. A tudomány, az eszmék országában bizonyos anarchiára van szükség, hogy az igazságok kifejlődjenek, s a míveltség országa szépüljön. A két egyetem közti verseny kimaradhatatlan.” Ez azonban feltételezi a két intézet paritását, s hogy az új ne legyen előkészítő iskolája a réginek. Berde már ekkor szinte sejti, hogy a legjobb kolozsvári tanerők egyre másra fognak a fővárosba pályázni. Érdekes az egyetemről vallott felfogása is. „Bevallom, hogy ez az egyetem nem az én ideálom szerinti egyetem. Már több mint négy éve, midőn ti. a kolozsvári egyetem eszméje megpendült, s erre nézve egy szerény tervezetet terjesztettünk fel, akkor is az volt a nézetem, hogy ma az egyetemnek kettős hivatása van: a tudomány fejlesztése és terjesztése tudományos emberek képzése által, és a tudomány vívmányainak a társadalomba való bevezetése. Nevelni a tudomány országát és szépíteni a gyakorlati életet. Egyetemünk szervezete szerint ez utolsó csak részben történik, amennyiben gyakorló jogászokat, orvosokat és tanítókat nevel az államnak, de ami nagy fontosságú, a természeti törvények mechanikai vagy technikai alkalmazását közvetíteni nem feladata; nincs politechnikai hivatása. Én ezt elvi és praktikai hibának tartom szervezetében...” Megpróbálja kijelölni az egyetem helyét az akkor 26 ezer lakosú, 3 állami, 3 felekezeti és 1 városi tanintézettel rendelkező városban. Befejezésül a tanárokhöz fordulva figyelmezteti őket: „Uraim! egy új egyetem megalapítása áll előttünk. Önök jól tudják, hogy az egyetemet nem a néma falak, hanem a tanárok szellemi ereje alapítja meg jó hírnevében, áldásos működésben.”

Felolvassák az üdvözlő táviratokat, majd a rektort a Bel-Torda (Egyetem) utcára néző hivatali helyiségéig kíséri a tanári kar.

Délután két órától kerül sor az ünnepi bankettre a Redut nagytermében megterített három hosszú asztalnál. Több mint kétszázan jelentkeztek, nemcsak értelmiségiek, de főurak, sőt iparosok is. A karzaton külön terítettek a nőknek. A finom pezsgők és borok fogyasztása közben a pohárköszöntők végtelen sora következett. A királytól a minisztereken át az új rektorig s a kinevezett tanárokig mindenkire ittak. Szilasi Gergely, a román nyelv professzora a magyar–román testvériséget élte, Jakab Elek a szász nemzetet. Már esteledett, mire véget ért a lakoma. A résztvevők többsége átment a Farkas utcai színházba, ahol ünnepi előadást tartottak: Vörösmartytól az *Árpád ébredését* adták elő, a főszerepben E. Kovács Gyulával és Boér Emmával, majd élőképek következtek: *A tudományok oltára* címmel, s Eötvös vígjátéka, az *Éljen az egyenlőség* zárta a műsort.

Közben kivilágították a várost. Erről a *Kolozsvári Közlöny* így számol be: „Mécsözönben úszott a tanácsház, a báró Jósika- és báró Bánffy-paloták, a »Kör« és Polgári Társalkodó helyiségei, az unitárius és ev[angéliumi] ref[ormátus] főtanodák... Az ev. ref. collegium ablakaiban voltak színes lampionok is, az unitárius

főiskola pedig a második és első emeletet, úgy a földszintet is vörös, fehér, zöld mécsesekkel világítá, tehát tűz-háromszínt rögtönzött... A nemzeti színház is szépen volt világítva. A Közép utcában egy transzparens is volt e felirattal: »Éljen a kolozsvári tudomány-egyetem! Éljenek alkotói! Éljenek munkásai!« A katona-ság nemcsak a főőrtanyán [a Főtéren, kb. a Mátyás-szobor helyén] világított, hanem a nagy kaszárnyában is. Szóval ez is mutatta, hogy a város összes népe örült e nagy napon.” Kolozsvár különben emlékérmét is veretett a nap emlékezetessé tételére.

A következő héten a négy karra beiratkozott 258 diákkal megindult a tanítás a kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetemen.

Líceum-épület, itt nyílt meg az egyetem 1872-ben (Veress F. felvétele, 1860)

Dan Clinci

A Fellegvár. Kolozsvár szimbolikus magaslatának a felújítása

Kolozsvár azok számára, akik csak néhány napig időznek a városban, egyet jelent a Szent Mihály-templom tornyával, a Mátyás-szoborral, illetve a Fellegvárral. Kolozsvárt „a Fellegvár alatti városnak” is nevezték, mintha ez a Kis-Szamos kék vonala mellett húzódó domboldal védelmezné a várost.

Mindannyian, akik itt élünk, a városban jártunkban-keltünkben érezzük azt a „zöld vállat”, amelyen a város megpihenni látszik. Igen. Kolozsvárnak ugyanis az a ritka szerencséje, eltérően a világ sok más városától, hogy a belváros városszövetéhez közel egy természetes hegyfok fekszik, egy olyan domb, amely eddig déli lejtőjén szerencsésen megőrizte természetes jellegét, s amely vizuálisan jelentős mértékben formálja a városképet.

Ha az osztrák erődnek otthont adó hegyfok tetejét ma egy nagyméretű szálloda is uralja, a város déli lejtőjének többi részén már csak kültéri teraszok, illetve a domb tövében felhúzott többemeletes panelházak sorát látjuk. A Fellegvár az évszázadok zűrzavarában szinte csodával határos módon úszta meg a városvezetők megannyi nemzedékének ambícióit. Egy időben a szegényebb néposztály fölöttébb szerény épületei tarkították, majd a huszadik század hetvenes éveitől természeti részévé vált a városképnek. A nyolcvanas években azt is megúsza, hogy a lejtős felszínen lakóépületek sorát építsék fel rá, vagy hogy a gépesített közlekedési eszközök nyomvonalává váljék.

Három éve már, hogy Kolozsvár közttereinek korszerűsítése – köztük a Fellegváré is – újra a közbeszéd tárgya lett: egy nemzetközi pályázaton díjazták a Fellegvár rehabilitációs projektjét. A nyílt verseny, az értékalapú megoldások ösztönzése a város urbanisztikai fejlődésében meghatározó pillanat, hiszen végre nemzetközi hírnévnek örvendő bírálóbizottság dönthetett a pályázatokról. Ahhoz, hogy pontosan lássuk, miért is fontos a Fellegvár korszerűsítésére kiírt pályázat, és miben áll a díjnyertes pályamunka érdeme, ismerjük meg a Fellegvár néven ismert szirtfokot, amely a Kis-Szamos medrével együtt a város legfontosabb látványeleme, azaz mai nemzetközi szakszóval: „ikonja”.

A Fellegvár mint természetes magaslat a folyótól északra emelkedve tekint a tőle délre elterülő városra, úgy, hogy a történelmi városközpont minden pontjáról jól látható. A Fekete-tenger szintjéhez viszonyított magassága 405 m. A talajtani vizsgálat szerint vörös szilikátos agyaglerakódások képezik, köztes homokrétégekkel, valamint homokkövekkel és konglomerátumokkal. Szerkezete egyébként a városból is jól látható, a déli oldal meredek lejtőin hiányzik a növényi takaróréteg. A szirt strukturális vízáteresztő képessége és mállékonysága miatt a múlt

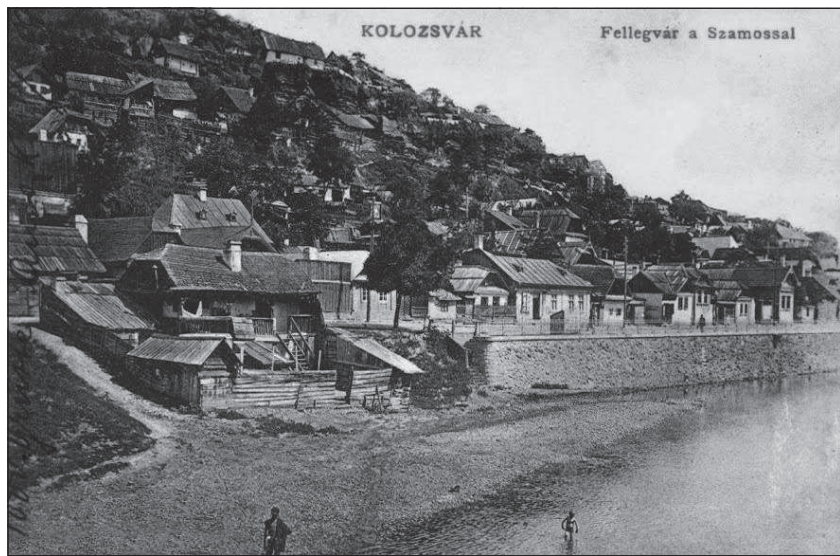

A Fellegvár (Gruia negyed), térkép (1717). Az 1714 és 1724 között a Fellegvár magaslatán épített erődrendszert ábrázolja (Giovanni Visconti építész).
 Forrás: Kolozsvár története világsító rajzai, Buda, 1870.

évszázadok során is gyakoriak voltak a földcsuszamlások és -omlások, amelyek a déli oldalon kialakított lakásokat veszélyeztették elsősorban, és különösen a magaslat alján, a mai Drăgălina utcában álló épületekre jelentett omlásveszélyt. A legutóbbi jelentős földcsuszamlást a múlt század kilencvenes éveinek elején jegyezték, ekkor az utca ingatlanjainak nagy részét ki is ürtették.

Mind a római kori, mind pedig a középkori város megszabta a kezdeti városközpontot, ebből a magból alakultak ki sugárirányban a magaslattal szemben, meglehetősen távolságra a központtól a különböző városrészek, elfoglalva a folyó szemközti partját. Ez érthetővé is válik, ha tanulmányozzuk a Kis-Szamos „viselkedési szokásait” – a meglehetősen kiszámíthatatlan folyót jelentős mértékű és hirtelen hozamingadozások jellemzik. Még ma is – miután a forrástól kezdve egész hosszában évtizedeken át számos mederszabályozási beruházást eszközöltek – állandó az árvízveszély, melynek elkerülése végett az ABAST (Szamos-Tisza Vízügyi Munkálatok Megkezdése előtt a folyó uralta az egész völgyet: szeszélyei állandó változásban lévő átmeneti folyók szövetét húzták, mocsaras és egyben

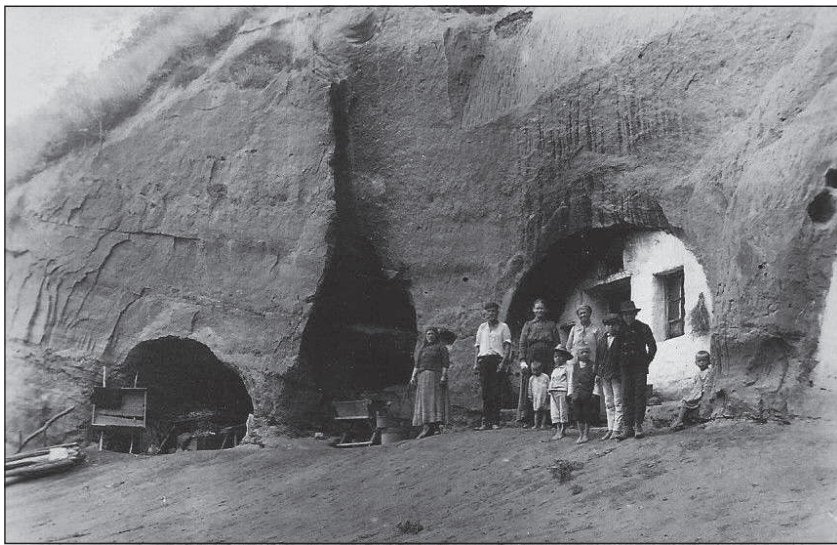
*A déli lejtő és a Kis-Szamos partja a mostani Drägălina utcában,
a mai panelházak vonalán*

veszélyes területté alakítva a terepet, az azonnali vad áradások során a víz betöltötte az egész völgyet és mindent elsodort, ami az útjába került.

A folyónak ez a barátságtalan jellege kényszerítette arra a város lakosait, hogy eltávolodjanak e botrányos szomszédjától. Az idők során a város a meder hosszán, de attól tisztos távolságra fejlődött tovább déli irányba. Ennek is köszönhető, hogy a Szamos később vált a város szövetévé, északi irányban csak a déli-északi tengely mentén fejlődött, a mai Ferdinánd sugárút, illetve annak folytatása, a Horea út vonalán.

A mai Fellegvár hegyfokát sokáig nem tekintették a városhoz tartozónak. Az instabil talaj, a „folyón túli részhez” sorolás a kollektív mentalitásban elszigetelte, „a városon kívülre” helyezte a magaslatot. Ezért sem vették tudomásul városépítészeti szempontból a benne rejlő lehetőségeket. A hegygerinchez hasonlóan – mely a mai napig a város nyugati határáig húzódik – a dombot szőlőtermesztésre használták. Először a Habsburg-uralom kezdetén, illetve a 18. század elején figyelnek fel a Fellegvárra, akkor is katonai mérnökök: olyan hadi támaszpont lehetőségét látják benne, amelyről szemmel tartható a város. Az első tervrajzok 1691-ből valók: egy Vauban-rendszerű erődítmény építését (olyan csillag alakú erődítmény, amelyet földtöltés övez, csúcsain bástyákkal a tüzéségi ütegek számára) irányozták elő. Ez az elrendezés az első ismert ilyen jellegű javaslat Erdély területén. A Habsburg Birodalom hadserege elfogadja a javaslatot, és 1715 és 1735 között megépül a tetősíkon, 60 méterrel a Szamos szintje felett Giovanni Murando Visconti olasz mérnök terve alapján az első olyan erőd, amelynek a

Barlanglakások a déli oldalon

város szemmel tartása lesz a feladata. A helyőrség laktanyáját 1733-tól használták különféle zászlók alatt egészen a második világháború kezdetéig.

A laktanya többféle feladatot látott el az idők során, többek között katonai börtön is volt. Itt őrizték, majd végezték ki (1849. május 11-én) Stefan Ludwig Roth gondolkodót, történészt, tanárt és evangélikus lelkipásztort, aki részt vett az 1848-as forradalomban, és akit az erdélyi szász értelmiség egyik legragyogóbb személyiségének tekintettek.

Az egész együttes, amely ma csak részben maradt fenn, egy erős, kőből és téglából emelt épületcsoportból áll, kő alapokon, cseréptökökkel, amelyeket egy ötszögű Vauban-rendszerű csillagerőd övez. Az erőd egy földtöltésből, öt tüzérségi bástyából és három kőkapuból (nyugaton, északon és keleten) áll, amelyek három irányból biztosították a belépést. Ezen erőd körül egy széles árok húzódott, ami a védelmi rendszer részét képezte. Az 1970-es években az erőd déli része felett egy 156 szobás szállodát építettek, a Belvedere szállodát, míg a Szamos irányába, a magaslat legmeredekebb oldalán lépcsőket képeztek ki. A szálloda megépítésekor parkolókat, gépkocsibejárókat építettek, ezért a helyőrségi épületek egy részét lebontották. A többi épület ma is áll.

Az 1970-es évek átalakítási munkálataival rálátás nyílt a város panorámájára, számos képeslapon és turisztikai reklámfilmén visszaköszön a város látképe. Ugyanekkor kezdődött el a Fellegvár

A mai Lépcsősétány vonala

területének változatosabb kihasználása, és e folyamat az utóbbi két évtizedben felerősödött.

Sajnos a szálloda megépítésekor és a lépcsők kiképzésekor sem a földerőd falaira, sem az egykori helyőrség épületeire nem figyeltek, így ezek részleges pusztulása borítékolható volt.

A nyugati, északi és keleti oldalon az erődítmény állapota azonban megközelíti azt, amit katonai (laktanyai) használata idején mutatott, igaz, a tér öt épülete közül csak kettőt renováltak, a három kapuból kettő nagyon lepusztult állapotban található.

A magaslatnak két jól elkülöníthető része van. Az egyik maga a fennsík, a másik pedig a déli fekvésű lejtő, amely meghatározza a város arculatát. A fennsíkon az egykori helyőrségből megmaradt öt épületet találjuk (három kapu: a keleti, az északi és a nyugati, valamint a várudvaron levő két épület: az egykori puskaporraktár, valamint az egykori gabonaraktár). A földsáncok és az öt épület képezi a Fellegvár műemlékileg védett történelmi együttesét (LMI kód 2004 CJ-II-a-A-07240). Az épületek közül az egyik a város tulajdona (a keleti kapu), a másik egy építészeti iroda székhelye, a harmadikban egy éjszakai szórakozóhely működik, míg a maradék kettő jelenleg használaton kívül van.

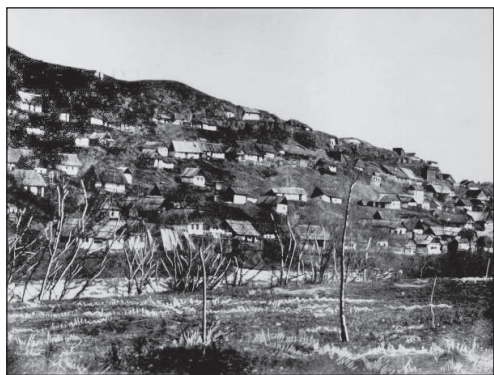
A Călărășilor utca közelében található területet leginkább a szomszédos Gruia negyed lakosai használják: itt egy sportpályát, illetve egy játszóteret képeztek ki.

A térség északnyugati részében található sportpálya a városi közigazgatás tulajdona. Ugyanitt található egy, az 1950-es években, ejtőernyősök képzésére épített Ejtőernyős-torony, melyet jelenleg kerítés övez. A sportterületek nyugat felé folytatódnak, a TCI (egykori ipari építővállalat) sportbázisával.

A Fellegvárt egyértelműen a Belvedere szálloda uralja. Az 1970-es években épített ingatlant fénykorában a város legelegánsabb szállodájaként ismerték, itt szállásolták el a hivatalos küldöttségeket. Jelenleg az UNITA-Turism cég tulajdona. A szálloda megépítésével a helyőrség udvarát parkolóterré alakították, ekkor semmisült meg az egyik bástya is, a szálloda kivitelezésekor nem vették figyelembe a történeti erődítmény irányait.

A város felől nézve a déli lejtő a legszembetűnőbb, mint ahogy innen lehet a legteljesebb képet nyerni a városról.

(A tervpályázat témája, szerzők Mihai Racu és Dan Clinci)

A déli lejtő látványa a mai Kolozsvári Magyar Opera előtti térről

Az 1961-es városrendezésig a Fellegvár a város peremterülete: egyfajta külváros, nyomornegyed, ahol informálisan, rögtönzött lakásokban szegény, nem kolozsvári emberek laktak.

Ezek az ideiglenes épületek lassacskán lefedték az instabil hegyoldalt, kiterjedtek a jelenlegi lépcsősor mindkét oldalán túlra. Az egészségtelen, de festői városzövet troglodita (barlanglakó) életmódja hasznosította a lágy kőzetben kialakult barlangokat is – e funkciót töltötték be, a régészeti ásatások szerint, az újkőkorbán is. Az így lét-

rejött heterogén „lakótelepet” a városi elit nem nézte jó szemmel. A rendfenntartó szervekhez számtalan feljelentés érkezett, amelyekből megtudhatjuk, a sajtó, a céhek, az egyesületek és így tovább razzikiákat követeltek, s egyre sürgetőbbé vált a városnegyed rehabilitációja, felszámolása.

E lakások és utcák létrejöttében szerepet játszott az is, hogy a városrész fejlődésének tengelyét a város és a helyőrség közötti kapcsolat kapozta: azon az úton tudtak a katonák a leggyorsabban lemenni a városba felkelés, lázadás idején, ugyanakkor a helyőrség személyzetét ezen az úton látták el hölgyekkel, akik a Németek Pallójánál keltek át a Szamoson, a mai Tranzit Ház mellett, fel a lak tanya felé. Így a domboldal külvárosában a szegények lakásain kívül a romlás

fészkei is meghúzódtak, amelyek vonzották a tisztelt városlakókat, s amelyek a puritán városi társadalom szemében erkölcsi magatartásukat veszélyeztető csapdákká váltak.

Még a városi multságokat zenével ellátó céh is folyamodványt címzett a csendőrségnek, tiltakozva az ellen, hogy itt megbújjanak azok a muzsikusok, akik aláássák a becsületes céhtagok jogait, elrontva a piacot túl alacsony árakkal, anélkül, hogy adójukkal hozzájárulnának a város fejlődéséhez.

Az alkalmi razziákon kívül a terület a 20. század ötvenes éveig hírhedt maradt, ekkor azonban lebontották. Ekkor szilárdítják meg a sziklaoldalt is. 1961-ben Vasile Mítrea városépítészeti ajánlatára nagyszabású átalakítási munkálatok kezdődnek, amelyek mindmáig hatályban vannak: *a Fellegvár legyen egy olyan sétapark, amelyet minimális építészeti beavatkozással kell megvalósítani, és amelynek célja a városképben való gyönyörködés.* Ez az irányelv megismétli a városi közigazgatásnak a 19-20. század fordulóján megfogalmazott szándékait is. A város polgármestere akkor a befolyásos Haller Károly volt, aki elsőnek sejtje meg a Fellegvár szirtjének a városba, zöldterületként és pihenőhelyként való integrálásának az előnyeit. Haller összekötné a Sétateret a magaslat gerincével: az Erzsébet hídtól a hegyoldalra tervezett sétaút a fennsík kilátópontjáig húzódná. Ezt az elképzelést a császárnő emlékének szentelt együttes elkészültekor valósították meg.

Jelenleg: a legrégebbi elem Erzsébet (Sissi), az osztrák császárnő mellszobra, amit 1901-ben lepleznek le. Ma az eredeti helyen csak a Pákei Lajos városi főépítész által tervezett talapzat áll, a szobrot (Strobl Alajos műve) nemrég fedezték fel a Művészeti Múzeum raktárában.

A lépcsők, amelyek összekötik a Fellegvárat az Erzsébet híddal és a Sétaterrel, jelenleg igen rossz állapotban vannak a hegyoldal stabilitási problémái miatt. A keleti rész lépcsői, amelyek a Horea út felé ereszkednek, jobban állnak, minthogy nemrég végeztek rajtuk javítási munkálatokat. De ajánlott ezek újratanulmányozása, hogy egyévesen kezeljék, a szükséges munkálatok többi részével együtt. A déli lejtő két bekötő útvonala között két sétány van, amely párhuzamos a szintgörbével. E sétányokról látható a városközpont, valamint

A tervpályázat zsűrije a vita teljében

egy sor látványos eróziós terület is. Egy harmadik sétány, amit ma leginkább látogatnak, az oldal gerincének az élén halad.

Mégis, bár ennyire kiemelt helyzetben van, a Fellegváron nagyon kevés tudományos vizsgálatot végeztek eddig a terület rendezése céljából. Csak a következő említésre méltó munkálatokra került sor: a bejárás lépcsők rehabilitációja, pár közétkeztetési egység elhelyezése, amelyek közül néhány már a Belvedere szálló felépítése előtt ott volt, maga a szálló, valamint a Nemzet Hőseinek az Emlékműve, amelyet az 1990-es évek közepén emeltek.

Ami az egykori erőd földfalai által közrezárt teret illeti, amíg magántulajdonban volt, a közösségi tér rendezése iránti érdeklődés minimális volt, és kimerült a parkoló megépítésében. Emiatt minden pozitívuma, a Fellegvár a folyamatos látogatottsága ellenére sem tudta igazán azt nyújtani, amit a város életében nyújtani tudhatott volna.

(A tervpályázat témája, szerzők Mihai Racu és Dan Clinci)

A város teljes közvéleménye, a szakemberek és a nagyközönség számára egyaránt világhosszá vált az elmúlt évtizedben: mind a fennsík, mind a sziklalejtő számára sürgős rehabilitáció szükséges, amellyel a Fellegvár dombját visszaileszthetik a városi térelemek rangsorában az őt megillető helyére. Mindehhez azonban számos olyan komplex problémát kellett megoldani, amelyek időigényesek, s amelyek megoldása nélkül nem képzelhető el a Fellegvár rehabilitációja.

Ilyenek például a nyolcvanas években otromba módon megvalósított hidrotechnikai munkálatok (amelyeket a vasútépítési munkálatoknál alkalmazott technológiával kiviteleztek, mit sem törődve az esztétikai szempontokkal), amelyek ma nagyon rossz állapotban vannak, és kérdéses, hogy megfelelnek-e még egyáltalán eredeti céljuknak. A fedetlen vízvezető csatornák repedeztek, folytonosságuk megszakadt, a függőleges vízvezető csövek eltömődtek, a felületi vakolatok szétmállottak.

A 60-as évek területrendezése során kialakított különféle elemek – a szintgörbét követő sétányok mellvédei, burkolata, valamint a meredélyen felkapaszkodó lépcsők – lepusztultak, míg az eredetileg pihenésre szánt pergolákat, amelyek eredeti célja a pihenés volt, vendéglátóipari beruházások rondítják el.

A Funar-féle városvezetés idején felállított kolosszális emlékmű – amelyet a helyett a diszkrét kereszt helyett állítottak, amely az erődben bezárt áldozatokra emlékezett – a rossz ízlésű monumentalizmusnak, az ízléstelenségnek a példájává vált amellet, hogy a nacionalista-történelmi mentalitás jellemzi (bennünket a lemészárolt észak-macedóniai Skopjére emlékeztet). Funar ideje alatt a tető egész fennsíkja „csomagként”, ajándékként az UNITA-Turism cég tulajdonába került. Jó példája ez annak, hogy a Funar-éra választott képviselői mennyire nem rendelkeztek semmiféle jövőképpel és városirányítási kompetenciával.

A nyertes terv helyszínrajza – a megvalósíthatósági tanulmány fázisa

A Fellegvár azonban mindezek ellenére ma is ugyanaz, ami egykoron: egyedülállóan vonzó térelem, amely néha felkelti a hatóságok többé-kevésbé ihletett kezdeményezőkézségét, hogy időről időre újabb hosszú korszakokra hátráltassák a város fejlődését.

A Fellegvár Kolozsvár számára felbecsülhetetlen értéket képvisel, amely nemcsak azonnali közbelépést igényel, hanem bölcs hozzáállást is: csak ezek által emelhetjük ki értékeit anélkül, hogy elveszítenénk vagy elkendőznénk valódi lehetőségeit.

A Fellegvár ugyanis egyidejűleg:

- egy természetes magaslat, amely mint megkülönböztető jel már pusztán a jelenléte miatt is felbecsülhetetlenül értékes, egy növényzettel fedett sziget a város sűrűn beépített szövetében, s nem utolsósorban a város egymásra rétegződött történelmének tanúja:

- tanúja a város történelmének: az erőd jelen lévő maradványai, a közeli lakóépületek építési korszakai várostörténeti szakaszokat jelölnek, felhívják a figyelmet a 60-as évek tájépítészetének sajátos értékeire, majd az azt követő idők városvezetésének közömbösségére, ahol az esztétikát előbb a mérnöki pragmatizmus, majd a nacionalista gőg hetykesége kényszeríti térdre.

Mindezen aspektusokat egyidejűleg kell tiszteletteljes és diszkrét rehabilitáció során megőrizni és kiemelni úgy, hogy diszkrét szintézist teremtsünk a történelem, a természeti szépség, a reprezentativitás és a funkcionalitás között.

Éveken át próbálta a város lakossága megakadályozni a Fellegvár tönkretételét: a közigazgatás azonban tévovázott lépni – részben a telkek tulajdonviszonyainak a

Légi felvétel a Fellegvárról

megoldatlansága miatt –, miközben a szakemberek attól féltek, egy hozzá nem értő közbelépés miatt az egész hegyoldal leomlik.

Most végre szerencsésebb csillagzat alatt születhet újra a Fellegvár és környéke: a jelen szakaszban egy nyári színház felállítása a prioritás, amely az erőd egykori nyugati árkában kapna helyet, ott, ahol jelenleg házikedvenceket sétáltatnak a városlakók. Ez a kezdeményezés ugyan viszonylag kis részterület rendezésére vállalkozott, de fontossága túlmutat önmagán. A projektnek köszönhetően újra a társadalmi közbeszéd napirendjére tűzte a közterület átalakításának a témáját, melynek eredményeként kiírták a Fellegvár rehabilitációjára vonatkozó pályázatot. Ezután a helyi közigazgatásnak kell megtennie a döntő lépést: a tervpályázat, illetve a jövőbeli munkálatok tárgyának egy konzisztens, kézzel fogható földdarabnak kell lennie. A terület felszíne, amelyre a részt vevő pályázóknak egy integrált fejlesztési mestertervvel javaslatot kellett tenniük, kb. 157 000 négyzetméter, amelyből 102 500 négyzetméter volt a város tulajdona.

E terület számára a Romániai Építészek Rendje (OAR) kidolgozott egy tervezési témát, a kidolgozás feladatával Mihai Racu és Dan Clinci építészeket bízták meg.

A téma szerint:

A Városháza tulajdonában levő terület számára egy olyan fenntartható és vonzó elrendezési/funkcionális rekonfigurálási „forgatókönyvet” várnak el a pályázóktól, amely képes válaszolni a kolozsváriak és a turisták igényeinek, és kihangsúlyozza a Fellegvár értékeit.

A pályázat után a kiválasztott „forgatókönyv” lesz a tervezési szerződés tárgya, hogy a projekt befektetője beindíthassa a kivitelezést. A forgatókönyv kivitelezésekor fontos a teljes terület széles körű tanulmányozása, amelybe a nem városi tulajdonban lévő területek is beletartoznak (a behatárolási rajz szerint). A mesterterv

A város látványa a déli lejtő csúcsáról

megfelelő és fenntartható fejlesztésre vonatkozó elképzeléseket javasol majd, s érvelni fognak a javasolt forgatókönyv hosszú távú előnyei és fejlesztési potenciálja mellett. Ezek a javaslatok irányadó jellegűek, céljuk megalapozni a jövőbeli fejlesztéseket és biztosítani koherenciájukat, miután a polgármesteri hivatal gyakorlatának megfelelően végigjárják a szakmai és lakossági viták útjait.

A javasolt „forgatókönyvnek” be kell bizonyítania, hogy az új terület- és ingatlanrendezés illeszkedik a turisztikai hálózat útvonalába (útvonal: Történelmi városközpont – Fellegvár – a Vântului utcai kilátó – a Néprajzi Park – az USAMV Állatpark – a Hója erdő – a Kerek Tisztás – a Lomb erdő, a Szamos „folyosója”), s meg kell győznie az új javaslat jövőbeli hasznosságáról és vonzerejéről.

(A tervpályázat tervezési témája.

Szerzők Mihai Racu és Dan Clinci építészek)

A pályázati dokumentációt az OAR dolgozta ki és átadta Kolozsvár Polgármesteri Hivatalának. Ezt 2019 elején hozták nyilvánosságra. A nemzetközi pályázaton felkérték a pályázókat, mutassák be saját terveiket – a szaktanulmányok adataival, a témával és a pályázat szabályzatával összhangban. A pályázat nyertesét felkérték a tervezésre, egészen a kivitelezési tervig, odaítélve 1 476 149 lejt. A második díj értéke 70 000 lej, a harmadiké 45 000 lej volt.

Egy ilyen beruházás esetében a verseny hatalmas előnyökkel jár, hiszen a világ minden tájáról az összes elérhető megközelítés összegyűjtését biztosítja, s ugyanakkor egy nemzetközi szakemberekből álló zsűri a biztosítéka annak, hogy a legjobbnak tűnő pályázót fogják kiválasztani. A Fellegvár esetében a beérkezett tervekről három napon át folytattak vitát a résztvevők teljes névtelensége mellett. A nemzetközi zsűri kiváló szakemberekből állt, akik egymást kiegészítő

A környezet modellezése a tervdokumentációban

szakterületekről jöttek: építésszek, várostervezők, tájépítésszek, társadalmi és környezetvédelmi aktivisták. A szakterületek képviselőite azért is kiemelt fontosságú, hogy tisztességes, pártatlan, minden szakszerű elvárásra tekintettel lévő, újító és kortárs szemléletű döntés születhessen. Íme a zsűri tagjai: elnök: Miriam García García építészdoktor, tájépítész, tehno-urbanista – Spanyolország; Köllő Miklós építész

– Románia; Eugen Panescu építész – Románia; Iulia Stanciu építész – Románia; Diana Culescu tájépítész – Románia; Ligia Subțirică, építész, Hermann Georg Gunnlaugsson tájépítész, Anca Virginas kiegészítőépítész és Laura Panait antropológus, városaktivista.

A zsűri által kiválasztott nyertes, egy koncepcscapat volt, amely a következőkből állt: METAPOLIS ARCHITECTS BVBA, ATELIER MASS, ANA HORHAT, fő szerzők: Atelier Mass, Ana Horhat, Metapolis Architects.

A zsűri értékelése szerint a díjnyertes terv koherens, kortárs és érzékeny a táj tervezésére. E terv szerint a „Fellegvár magaslata a legfontosabb tényező, és a csapat jelzi: érti és ismeri a természetes megoldásokat, a morfológiát, a növényzetet és a hidrológiát!” (Részlet a zsűri jelentéséből)

A második díjat az ASIZA BIROU DE ARHITECTURĂ S.R.L. által kidolgozott terv kapta, fő szerzők: Vlad Sebastian Rusu építész, Octav Silviu Olănescu építész, Anamaria Cornelia Olănescu építész, Miruna Moldovan építész, Andra Vlădoiu építész. Társszerzők: a különböző részterületeken: tájépítész: Alexandru Cotoz tájépítészeti mérnök, Valentin Sebastian Dan kertészmérnök, szerkezet: Ovidiu Rusu mérnök.

Ebben az esetben „a zsűri értékelte a tervet, a zónákra osztás általános koncepciójáért, valamint a világos térbútorhasználat koherens és jól kigondolt, jól meghatározott elemeiért. A terv megőrzi és feljavítja a történeti rétegeket. A beavatkozás megmutatja, hogy minden részletet jól átgondoltak, következőképpen a megközelítés helyessége meggyőző, konzisztens.” (Részlet a zsűri jelentéséből).

A harmadik díjat a MOSSFERN S.R.L. által kidolgozott terv kapta. Fő szerzők: MOSSFERN & MVAA.

Ez esetben „a zsűri értékelte a koncepció költőiségét, a lefegyverző narratív diskurzust, az elméleti megalapozottságot és megértést. Az általános koncepció rendelkezik kulturális megközelítéssel, és a szövegek nagyon jól fejezik ki a szándékokat”

Dicséretben részesült a TEAM UP PROIECTARE ȘI CONSTRUCȚII SRL pályaterve, fő szerzők: S.C. Atelier Foai Verde S.R.L. Nicolas Triboi – tájépítész. Társszerzők: Arina Boariu tájépítész, Simona Faje – tájépítész. Építész társszerzők: S.C. Team Up Proiectare și Construcții S.R.L., Pierre Bortnowski építész, Sânziana Macaveiu építész. Szaktervező társ: Eugeniu Triboi agronómus. Ebben az esetben „a zsűri tagjai úgy értékelték, hogy e terv dicséretet érdemel az erdélyi örökséggel való kapcsolatáért és a figyelemért, amelyben a közösséget részeltette egy olyan tervjavaslatban, amely egyetlenként ebben a pályázatban, e zóna számára egy közös tervezési folyamatot (co-design) kezdeményez”.

E pályázat után a Fellegvár sorsa egy szakembercsoport kezébe került: az általa kidolgozott tervtémának megfelelően olyan revitalizációs megoldást fejlesztettek ki, amely a táj természeti és történelmi értékeire egyaránt hangsúlyt fektető irányvonalat tartott szem előtt. Ezt az értékközpontú megoldást választotta a tapasztalt szakemberekből álló zsűri is. Az állami beruházásoknak ez a módja európai szinten már bevett gyakorlatnak számít. Méltányos és bölcs döntés a pályázatot szabad verseny útján, szigorú és átlátható szabályok mentén, az Építésszek Világszövetsége előírásainak megfelelően lebonyolítani:

Három éve aláírták a nyertes csapattal a tervezési szerződést. Megpróbáltunk utánajárni, mi történt azóta.

Felvettük a kapcsolatot Silviu Aldea építésszel, aki a MASS Iroda képviselője, és egyike e komplex projekt koordinátorainak.

Miután 2019 júliusában a zsűri hivatalosan kihirdette a pályázat nyerteseit, aláírásra került a tervezési szerződés, majd ugyanazon év szeptemberében megkezdődött a megvalósíthatósági tanulmány tervezési szakasza.

2020 januárjában előtanulmányokat nyújtottak be, melyek a célterület valós állapotára reflektáltak. E tanulmányok közül a legkomplexebb a talajtani vizsgálat: ez részletekbe menően elemezte a hegyoldal felületének a geomorfológiai állapotát. E hegyoldal szeszélyes és instabil talajok kombinációjából áll, a történelem folyamán megannyi földcsuszamlást okozott. Az általa okozott károk hatalmasak voltak, s nem voltak ritkák az emberáldozatok sem, számuk évente átlagban 40–50 fő közöttire tehető. A tanulmányok 50 m mélységig mélyfúrások elvégzését és külföldi szakemberek segítségét igényelték. Elektroódokat helyeztek el és mágneses szondázással vizsgálták a földalatti vízforrásokat, valamint a kőzetben levő rejtett barlangokat és folytonossághiányokat. A geológusok a lépcsők zónájában meglepő geológiai jelenséget fedeztek fel. Itt a rétegek inverziót szenvedtek, azaz teljesen „megfordultak”: ami az oldal többi részén a felszínen jelenik meg, itt megfordult, és a mélységi rétegek föléjük nyomultak, valószínűleg egy nagy kőzetdarab lezuhanása után. A vizsgálatok során klinométereket (dőlés-, illetve hajlasmérőket) szereltek fel, amelyek monitorizálják a 2020 óta eltelt időszak geológiai tevékenységét. A mérések azt bizonyítják, hogy a hegyorom geológiai szempontból stabil, veszélymentes. Szükség lesz beavatkozásokra – repedések injektálására, valamint szilárdító fémrácsok elhelyezésére az erózió ellen, de mindezen műveletek láthatatlanok, rejtettek, majd a növényzet is befedi

őket, s így egyáltalán nem befolyásolják majd a terep végső képét. A talajtani vizsgálat mellett el kellett készíteni a környezetvédelmi jóváhagyáshoz szükséges dokumentációt is. Silviu elmondása szerint minden egyes fának a sorsát megtárgyalták, a dendrológus szakemberek azonosítottak minden fafajtat, és megállapították minden fa- vagy bokoregyed egészségi állapotát. Érdekességként jegyezzük meg, hogy a környezetvédelmi jóváhagyáshoz szükséges dokumentáció több mint 500 oldalas. Ezután a megoldásnak a Nemzeti Műemlékvédelmi Bizottság és más szak fórumok előtti megvédéseinek a sora következett. A megvalósíthatósági tanulmány átadására nyilvános keretek között került sor, bemutatták a nagyközönségnek is ennek az első, koncepciófázisú szakaszának az eredményét. Az eseményre 2020. november ötödikén került sor, a CIIC alkalmából.

Hogy mekkora az eltérés az első fázisban elkészített terv és a zsűri előtt bemutatott kezdeti terv között? Úgy tűnik, az esetleges változtatások nem lényegesek. (Csak a dendrológiai tanulmány eredménye indokolt igazítást, valamint a valós helyzethez való alkalmazkodás – minthogy a tervezési tevékenység számára most már a terep 3D-s szkennelése képezi az alapot – Digital Terrain Mapping). Szintén e megvalósíthatósági tanulmány keretében részleteztük a hegyfok csúcsán levő fennsík megújítását és a régi Vauban-erőd eredeti földszancái topográfijának restaurálását.

A megvalósíthatósági tanulmányt a kolozsvári városháza Urbanisztikai Bizottsága jóváhagyta, a helyi tanács határozatban elfogadta a tervezési folyamatban, 2021 tavaszán. Ezután új lépés következett: a tanulmány behatárolta a teljes építési terület jogi helyzetének a tisztázása. A beruházó által elvégzett telekkönyvi műveletek – kisajátítások, egyesítések stb. – szükségesek a következő szakaszba való átlépéshez: egy területrendezési terv (PUZ) kidolgozásához, egy új építési engedély alapján, amelynek feltétele az ezen eljárások alapján nyert telekkönyvi bejegyzés. Az építési engedélyhez szükséges műszaki dokumentáció elkészítéséhez szükséges idő három hónap a PUZ jóváhagyása időpontjától számítva, majd egy hat hónapos időszak következik, ami a műszaki terv elkészítésének a hozzávetőleges ideje.

Csak a jogi helyzet tisztázásától, a telekkönyvi eljárások után lehet felbontani azt a szükséges időintervallumot, ami után, a műszaki terv ismeretében, árverés során kiválasztják a kivitelezőt, akit majd megbíznak a munkálatok elvégzésével.

Murádin Jenő: A Mátyás-szobor és alkotója, Fadrusz János (Részlet a szerző azonos című könyvéből)

Ünnepel Kolozsvár – Fejezet a Mátyás-szobor felavatásáról

Kolozsvár történetének addigi legfényesebb ünnepe volt 1902 őszén a Mátyás-szobor fölavatása. Mintha csak akkor tetőzött volna az ezredéves ünnepségek mámora, hiszen maga a szobor is arra az alkalomra készült, s a békeidők nyugalmát még nem árnyékkolták be látható veszélyek.

A század fordulóján másként ünnepeltek, mint későbbi időkben. Ha erre az igazságra ráérzünk, már kevésbé zavaró az egykori leírásokból felénk áradó pátosz, a hétköznapi valóságát elfedő hangzatosság, a görög tüzes lelkesedés. Csak történeti felülnézetből keseredik meg mindez, s válik a pillanat gyorsan múló káprázatává. Mikor a huszadik század arca a négyéves háborús konfliktus után kibontakozik, az újjászerveződő társadalmak egészen más értékszemlélete teszi nyilvánvalóvá az előző nemzedék rövidlátását és hiábavalóságait.

Erdély magyar társadalma, abban a történelmi pillanatban, Hunyadi Mátyásra vagy Wesselényi Miklósról emlékezve, saját történelmének lelkesítő példáját mutatta föl, s bizonyítani kívánta, hogy a polgári fejlődés látványos eredményeivel az egyesült hazában és a Monarchiában is megtalálta helyét.

Kolozsvár ünnepe nem szűkíthető le egyetlen napra, az október 12-i szoboravatás mozzanatára.

A nyár vége és az őszi mozgalmassága minden napra kínált eseményeket. Megbolydult a város már a bronzlovas érkezésének hírére is; sok ezren követték szállításának, kirakódásának műveletét, s fölállításáról is minél többet kívántak megtudni.

Közben két album, történelmi kiadvány jelent meg Mátyásról és koráról, s az emlékműről, melynek létrejöttéhez a polgárság maga is hozzájárult. Szerveződött Erdély és az anyaország művészeinek közös kiállítása, rendezték a Mátyás-házban helyet kapott néprajzi kiállítást, s a város új középületeinek sorát avatták föl.

Könyvtárban, Kolozsvár egykori lapjaiban a mai olvasónak is érdekfeszítő olvasmány az események filmje, a szobor fölállítását napról napra nyomon követő tudósítások és hírek végtelen sora.

A szoborbizottság június 8-án hozta meg döntését arról, hogy a fölavatás végleges dátumát október 12-ére teszik. Egyeztetések következtek a meghívottakról, és számot vetettek a költségekkel, melyek tetemes összegre, 32 ezer koronára

Józsefnek adott megbízást, és annak faragásába maga is beledolgozott. A kolozsvári Klósz József, aki kőfaragóból vált igényes szobrászi munkára képes alkotóvá, mintaszerű munkát végzett. Mély vésetű domborműves címere rég eltűnt azóta, de körvonalai és fölerősítésének nyomai ma is jól kivehetők a talapzat bástyáján.

[...] Érkezik a szobor – adták hírül a régen várt eseményt a kolozsvári lapok 1902. augusztus derekán. A Beschorner cég budapesti Váci út 175. szám alatti gyártelepén állították össze a hatalmas ládákat a szoborcsoport súlyos darabjaival, és tették vasútra augusztus 13-án a lipótvárosi pályaudvaron. A 17 darabból álló szállítmány, különválasztva a lovas és ló igen kényes együttesét, négy nagy vasúti kocsit foglalt el. A zsákvászonba varrt és ládába csomagolt bronzöntvények bruttó súlya 18 815 kilogrammot tett ki.

Mindezek a részletek feltehetően onnan jutottak a sajtó tudomására, hogy a kényes rakománnyal együtt utazott le Kolozsvárra Hoffmann Ferenc, a Beschorner és Fiai Műércöntöde igazgatója.

Ahol csak megállott a vonat (így Nagyváradon), abban a hiú reményben, hogy talán láthatnak valamit, sokan mentek ki a pályaudvarokra. A szállítmány 15-én este érkezett meg a kolozsvári állomásra, ahonnan a kocsikat a városi közúti vasút pályatestére tolták át. A gőzmozdony vontatta városi vasút a pályaudvarról vezetett fel a Főtérre, ahonnan kétfelé ágazott. Csakhogy működését épp akkoriban szüntették meg, így a még föl nem szedett síneken lovakkal húzták be a térre a vagonokat. 18-án kezdődött az öntvények kiemelése a kocsiból. Ez már olyan látvány volt, hogy „ezernyi nézősereget” vonzott a helyszínre. Hoffmann Ferenc felügyeletével végezték a munkát, s ott volt a kora reggeli óráktól Fadrusz János is. Hogy a kényes művelet kár- és balesetmentesen történjék, Téglás Károly

rúgtak. Az uralkodónak szóló meghívást már korábban kézbesítették, de Ferenc József végül is nem jött el a fölavatásra. A király személyét József Ágost főherceg képviselte.

Fadrusz most már sűrűn lejár Kolozsvárra, a munkálatok minden fázisánál jelen van. Július legvégére befejezik a talapzat építését, amelyre azután fölkerül a koronával ékes Hunyadi-címer és föléje a „Mátyás király” felirat. A kőből tervezett címer elkészítésére Fadrusz Klósz

állított össze vastraverzekből maga tervezte emelőszerkezetet és csigákkal, görgőkkel működő szállító platformot. Így vontatták be sorra a szoboralakokat a „munka házba”, a talapzatot is eltakaró magas deszkakerítés mögé.

Szeptember első napjaira megtörtént a szoboralakok összeillesztése, és Fadrusz tovább dolgozhatott a részleteken. Szeptember vége felé a szobrász engedélyt adott arra, hogy a Dunky fivérek (a neves Dunky-fényképészdinasztia tagjai) felvételeket készítsenek a szoborról. Ezek az első képek, melyek a valóságos műről és nem a maketről készültek. Dunky Ferenc készített kiváló felvételeket a fölvatás napján is.

Sokszor közölt művészi fényképek, a legismertebbek kerültek ki ebből a kolozsvári műteremből. Fadrusznak munka közben talán az okozta a legtöbb gondot, hogyan tartsa távol a „munkaházból” szigorúan kitiltott, mégis naponta jelentkező érdeklődőket.

Készen állott a szobor, lebontották a deszkafalakat, s a hatalmas mű fehér vászonnal letakarva várta a fölvatást.

Egy verőfényes őszi vasárnapra esett 1902. október 12-e. A pályaudvarról a Főtérre, azaz most már új nevén: a Mátyás király térre vezető széles Ferenc József utat és a Wesselényi Miklós utcát a Szamos íves vashídjával együtt már földíszítette a külön erre a célra szerződtetett Victoria cég. Polgárok, városiak tömege özönlötte el az utcákat. Kolozsvár lakói virággal, koszorúkkal, zászlókkal készültek a nagy eseményre.

Egy nappal korábban, szombaton, kora délután érkeztek meg a Budapestről indult különvonaton az ünnepség fővárosi vendégei: Széll Kálmán miniszterelnök és kormányának több tagja (köztük Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter, br. Fejérváry Géza honvédelmi miniszter, Darányi Ignác földművelésügyi miniszter) és a törvényhozás két házának mintegy ötven tagja, közöttük Apponyi Albert házelnök tisztelte meg jelenlétével az ünneplő Kolozsvárt. Jelen volt a kor szellemi életének számos kiválósága, köztük Jókai Mór és felesége, Benedek Elek, Alexander Bernát.

Este kigyúltak a Mátyás király tér kandeláberei, a városháza erkélyén hatalmas magyar korona világított lángrozsáival, a Fellegváron tűzijáték kezdődött.

Este 10 óra körül a küldöttség tagjai és a városvezetők ismét a pályaudvarra mentek, a szintén vonattal érkező József Ágost főherceg fogadására. Ekkor történt az az incidens, mely sokáig megmaradt a kolozsváriak emlékezetében. A 21. honvéd gyalogezred díszszázadának tisztelgése közben a zenekar rázendített a császári himnuszra, a *Gotterhalter*a. [...] Mintegy replikaként a tömeg, élén a diáksággal a magyar himnuszt és a *Kossuth-nótát* énekelte. A rendőrök kardlapozva oszlatták szét a tüntetőket, bántalmazva a tömeget tüzelő Nessi Pál ellenzéki képviselőt is.

Az összetűzésnek nem lett folytatása, nem zavarta különösebben a másnapra ünnepet. Semmiképp sem a fiatal és rokonszenves főherceg (a feledhetetlen József nádor unokája) ellen irányult a tüntetés, hanem a *Gotterhalte* kiváltotta osztrákellenes indulatok nyilvánultak meg benne.

A szoboravatás másnap a Szent Mihály-plébániatemplomban tartott, gr. Mailáth Gusztáv erdélyi püspök celebrálta szentmisével kezdődött. Közben a teret is s a belváros utcáit is elárasztotta a tömeg. Zeneszóval, zászlókkal, koszorúkkal vonult föl az intézetek ifjúsága. A lapok különkiadásai adtak számot az eseményekről. [...] Széll Kálmán és József Ágost főherceg beszéde után megtörtént a fényképeken is megörökített szoborleleplezés. [...]

Fadrusz természetesen maga is a nap hőse. A miniszterelnök mutatja be a főhercegnek, akit ő vezet végig a szobor körül, magyarázva a részleteket. Az uralkodótól a szobrász a II. osztályú Vaskorona Rendet kapta.

Folytatás: az EKE néprajzi múzeumának fölavatása a Mátyás-szülőházban, majd délután a sétatéri korcsolyapavilonban a képzőművészeti kiállítás megnyitása.

Az 1899-ben alakult Erdélyrészi Szépművészeti Társaság sokáig szervezett bemutatkozó kiállítását a Mátyás-szobor fölavatásának napjára időzítették. [...]

Más események is fokozták az ünnep hangulatát. Az Erdélyi Irodalmi Társaságban és két estén át (október 11-én és 12-én) a színházban Jókai Mórt ünnepték. Jókainak a szoboravatás alkalmára írt prologusát 12-én Tóvölgyi Margit adta elő. Az érdeklődők kézbe vehették a Kovács Dezső és Szabó Samu szerkesztette *Emlékkönyvet*, melyet Kolozsvár városa a szoboravatás alkalmára időzítve adott ki. [...]

Kispénzű emberek hozzájuthattak a tömegben is osztogatott *Mátyás király Emléklaphoz*, amely mintegy műsorfüzete volt az ünnepi eseményeknek. A dr. Perl Alfréd szerkesztette népszerűsítő kiadvány néhány oldalon irodalmi szemelvényeket kínált, fényképfelvételeket közölt a Mátyás-szobor föllállításának támogatóiról, az ünnepség magas rangú résztvevőiről, a szoborbizottság tagjairól.

Kolozsvár fényei mintha nem akartak volna kialudni. Két napig állottak estétől éjszakáig fényárban a belváros terei és utcái. Meglepetést is tartogattak a szervezők. Először gyulladtak föl villanyégők Kolozsváron; premierjét tartották egyelőre helyi áramfejlesztőkkel a rövidesen általánossá lett villanyvilágításnak. [...] Megjegyezzük, hogy nem volt a városnak egyetlen háza, egyetlen viskója sem, melynek ablakából, ha egyéb nem, egy petróleumlámpa ki ne világított volna.

Fadrusz szobrainak felavatása idején utoljára járt Erdélyben. Mind Zilahon, mind Kolozsváron feleségével s egyben munkatársával együtt élték át a szobrok átadásának fölemelő mozzanatait. [...] Kolozsváron már korábban is jártak együtt, az eljegyzésük körüli időkben (1894) s azután az emlékezetes 1902-es esztendő őszén. Férje emlékezetének és hagyatékának hűséges őrzőjeként Fadruszné levelezésben állott a szobrász kolozsvári barátjával, Fekete Nagy Bélával. Őt értesítette Stószról férje végzetes betegségéről.

Alkotói érdemeiért, köztéri szobraiért Fadrusz Jánost mind Zilah, mind Kolozsvár városa díszpolgárává avatta.

Mindössze egy évvel erdélyi köztéri szobrainak fölavatása után Fadrusz János 1903. október 26-án negyvenöt éves korában Budapesten elhunyt.

Október 10-e nagyajtai **Incze Mihály** (1797–1889) születésének a 225. évfordulója.

Nagyajtán született, Kolozsvárt az Unitárius Kollégiumban végezte középiskolai tanulmányait, majd a katolikus líceumban a jogi tanfolyamot. 1823-tól a guberniumnál dolgozott, s lassan emelkedett a ranglétrán, 1860-ban érte el a fogalmazói besorolást. A kiegyezést követően, a gubernium felszámolásakor miniszteri titkári rangban nyugdíjazták. Szerény, agglegényi életmódot folytatva aránylag kis keresetéből is állandóan adakozott: hol a színház, hol a vallásközösség, hol a leányiskola vagy éppen a székelykeresztúri gimnázium javára. Alapításától tagja volt a Kolozsvári Kaszinónak. Díszes kerítésű, gránitoszlopos sírkertje a Kertek parcellában található, a Paget-kripta előtt, jelenleg az Unitárius Egyház váltja meg.

Október 29-én **Reischel Arthurnak** (Réthy Andor, 1904–1972) lesz a félszázados elhalálási évfordulója. Temesvárt született, s az ottani piarista gimnáziumban már romániai viszonyok közt tett érettségit 1922-ben. Elvégezte a gyulafehérvári teológiát, belépett a piarista rendbe, s a kolozsvári román egyetemen 1928-ban szerzett magyar–német–román szakos tanári diplomát. 1926-tól tanított a kolozsvári Római Katolikus Főgimnáziumban, emellett 1942–1949 között az Egyetemi Könyvtár, majd 1959-ig az Akadémiai Könyvtár kolozsvári fiókjának a munkatársai közé tartozott, 1949 után plébánosi munkakört is betöltött. Pályája elején a *Vasárnap* és a *Pásztortűz* című folyóiratokban közölt ismertetéseket, megemlékezéseket. Mint bibliográfus Réthy Andor álnévvel a romániai magyar irodalom és a román–magyar irodalmi kapcsolatok, kölcsönös befogadás könyvészetét kutatta s tette közzé több kiadványban. A *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*nak egyik kezdeményezője és első bibliográfusa volt. Az I. C parcellában, a piaristák közös sírkertjében nyugszik.

Bálint Tibor

Dsida Jenő

Íme, mily szép már díszes kezdőbetűje is e versnek! – szólta az olvasó, és a tenyere, melyen a kötet feküdt, gyöngéden remegett. – Oly finoman metszett és mégis oly feszes, mint maga a költemény – folytatta párás tekintettel, amikor az antikvárius szemüveget cserélt, és közelebb hajolt: – De uram, ön a betűvésnököt dicséri, pedig az iniciálé alighanem a költő hajszála...

Kós Károly

Úgy van itt kőráncoz arcával és bölcsességének szelíd hunyorgásával, mint a Szent Mihály-templom, mint a Mátyás-szobor vagy a várfa töredezett gyűrűje. Talán azért, mert kőből és vasból gyúrt mondatai korszakokat kötnek össze. Már egyszerű jelenléte is annyira megnyugtat, hogy néha napokig nem gondolok rá: hiszen ami nagyszerűt magunkénak tudunk, az lassan már öntudatlanul is boldogít. De ha elköltözne innen, akárcsak egy másik városba is, rögtön nyugtalan lennék, s bizonyára át kellene rendeznem magamban azt a monumentális képet, amelybe Ő beleépült: palotákat és szobrokat kellene innen oda helyeznem, és tornyokat elmozdítanom, nehogy távoztával siratnivalóan szegény maradjon a táj...

Killyéni András

In memoriam Orbán Olga

Vívósikerek és nehézségek

Az 1957-es év remekül kezdődött Olga számára. Tavasszal ismét győzni tudott a lipcsei nemzetközi versenyen (a szocialista országok versenyzőinek részvételével). Sikerének értékét növelte, hogy ettől a kiírástól a Szovjetunió és Magyarország is nevezte csapatát. A mezőny kiegyensúlyozott volt, ennek ellenére Olga nyolc győzelmet gyűjtött és elnyerte a serleget.

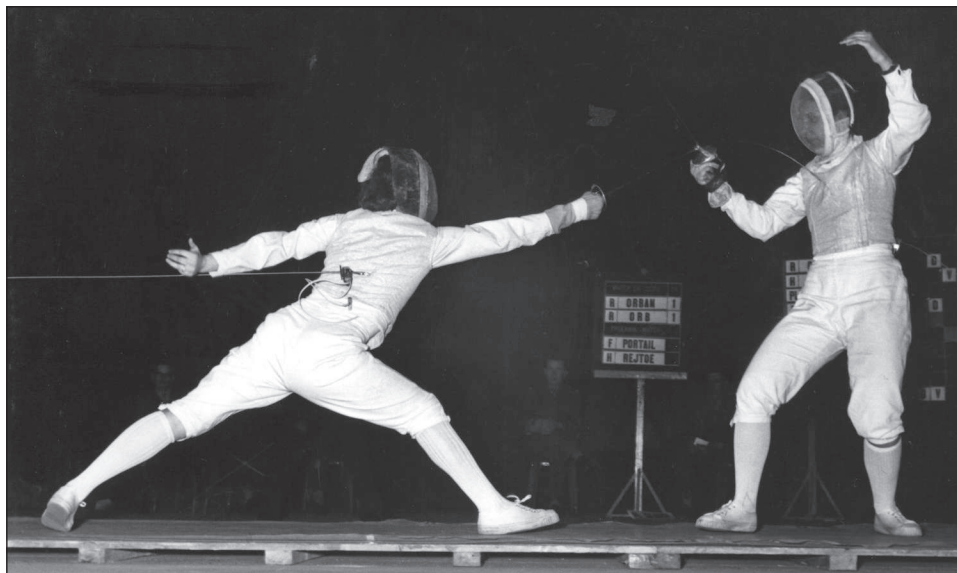
A lipcsei verseny a varsói ifi-világbajnokság követte. Óriási meglepetésre Olga már a selejtezőkben kiesett. Bombahírként kapta fel a korabeli sajtó az olimpiai ezüstérmes korai búcsúját az ifik versenyében. Az 1957-es országos bajnokságon elért harmadik helyezés pedig olajat öntött a tűzre. A bukaresti sajtó „primadonnáskodással” vádolta. A fővárosi sportsajtó és szakvezetés is egyetértett abban, hogy túlságosan fejébe szállt a dicsőség. Pedig a válasz nagyon egyszerű volt: Olga az egyetemi felvételijére összpontosított. Tanult, és csak szabad idejében vívott, ez a tény pedig rányomta bélyegét az elért eredményekre. „Bartos Katalin tanárnőmnek köszönhetem, aki fiatalkoromban azt mondta: »Én vittelek vívni, az én lelkemen ne száradjon a sorsod« – és közös megegyezéssel egy nyáron egyáltalán nem versenyeztem, a tanárnő felkészített az egyetemre, és Kolozsváron elvégeztem a francia–román szakot.”

Az 1957-es vívó világbajnokságot Párizsban rendezték. Orbán a legjobb nyolc közé jutott és a hatodik helyen zárt. Eredménye nagyszerű volt, figyelembe véve, hogy milyen keveset edzett az év folyamán.

A világbajnokság után ismét kritikák érik. A bukaresti edzőket (Vâlcea, Ruxandra Ionescu) sokszor a rosszindulat vezérelte, Elena Mateescu pedig a *Sportul popular* hasábjain egyenesen sztárkodással vádolta, felszólítva a kolozsvári és a fővárosi vívóbizottságokat, hogy ilyen esetben tegyék meg a szükséges lépéseket. Sajnos a korabeli fővárosi sportsajtó számára egy bukaresti versenyző részvétele mindig dicsőséget jelentett, míg egy erdélyi magyar lány hatodik helye az év legfontosabb vívóversenyén csalódást okozott...

A kritikákra a választ ismét László Ferenc adta. „S ha már valakit szapulni kezdenek, akkor mindenki igyekszik kivenni részét a »nagy mosásból«. Mellesleg nem »sztárkodás« miatt hagyta ki a szebeni versenyt: a világbajnokságon való részvétel érdekében az egyetem rektora engedélyezte két vizsgájának halasztását, ezeket hazatérése után kellett pótolnia. Orbán Olga nem hanyagolta el kötelességét, sőt véleményünk szerint példát mutatott, hogyan kell megfelelő módon összekapcsolni a munkát a sporttevékenységgel...”

Olga karrierje igazolta László Frici állítását és megcáfolta „kritikusainak” véleményét. Az 1957-es év végén rendezett bukaresti nemzetközi tornán Olga

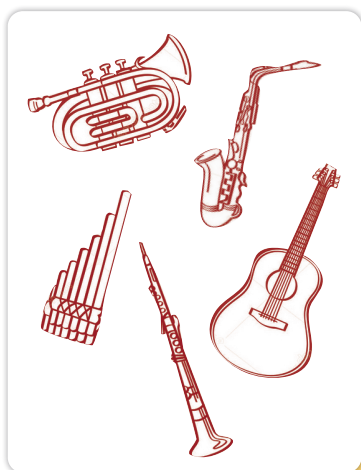
második helyen végzett, a magyar Székely Tiborné mögött. Az év utolsó napján Orbán Olga megkapta a sportmesteri címet.

Az 1958-as bukaresti ifjúsági világbajnokságon Orbán a 4. helyen végzett. A második, harmadik és negyedik helyezett ugyanannyi győzelmet szerzett, így az adott találatok határozták meg a végző sorrendet (nem rendeztek szétvívást). Ezt követően 1959-ben, a párizsi ifjúsági vébén második helyen végzett, óriási sikert érve el. Megnyerte ezután Románia nemzetközi versenyét, majd az országos bajnokságot is. Ez volt Olga harmadik sikere, emellett négy országos ifibajnoki címmel is büszkélkedhetett. Ez év november 12-én kötött házasságot Szabó Sándor vízilabdázó olimpikkal.

Az 1960-as olimpia előtti román–francia felkészülő tornát megnyerte, nagyszerűen vívott. A római olimpia női tőr döntőjébe néhány csörtét elidegeskedett, így nem tudta megismételni négy évvel korábbi eredményét, s szétvívás után az ötödik helyen végzett. Románia női tőr válogatottja – Mateianu, Szabó, Vicol, Lázár-Orb – a negyedöntőben kiesett.

1961-ben először sikerült dobogóra állnia a neves párizsi „Jeanty-kupán”, a második helyen végzett. A szófiai főiskolás világbajnokságon egyéniben második lett, a Szabó, Lázár-Orb, Vicol, Varvarichi Denissa válogatott pedig megnyerte a női tőr csapatbajnokságát. Az országos bajnokságon ismét legyőzte Vicol, öt év után pedig Kolozsvár csapata, a CSM megnyerte a hölgyek csapatversenyét is. A világbajnokságon megismétlődött a római olimpiai forgatókönyv, s Szabó Olga az ötödik helyen végzett. A román válogatott viszont harmadik helyen zárt (Vicol, Szabó, Ene, Lázár-Orb).

folytatás a 192. oldalon

Október / Mindszent hava

6. – Az aradi vértanúk emléknapja

23. – Az 1956-os forradalom kitörésének és a Magyar Köztársaság 1989-es kikiáltásának napja.

31. – A reformáció emléknapja: Luther Márton ezen a napon függesztette ki téziseit a wittenbergi várkapolna kapujára.

Október 1. – A zene világnapja

Az egyik hangszer nem illik a többi közé, „kakukktojás”. Melyik? Miért?

Írd be a vízszintes sorokba a képeken látható állatok nevét.
A sárga oszlopba kerülő betűkből kiderül, minek a világnapja október 4.

		
1	3	7
		2
6	4	2
	5	
5	6	4
7	7	

Petőfi 200

„Láng van szivemben, égből-eredt láng, / ...” – Petőfi Sándor *Sors, nyiss nekem tért...* című versének folytatása található a rejtvényben.

EURÓPAI UNIÓ (RÖV.)	CSAK KÖZELRE NÉZHETNEK JÓL VÁNDORLÓ, DE IDŐNKÉNT MEGTELEPEDŐ	AZ ÉLET LÉNYEGEI!	FLUOR, TELLŰR VEGYJELE	HATALMAS MÉRETŰ NULLA	OLASZ TV-RÁDIÓ ALKOTÓ-ELEM	HOSSZ (A FIZIKÁBAN)	ÖSSZEG FIZETÉSEIT ELKÖNYVELI
	1. SOR SPANYOL FERFINEV						M
				PÁROSAN KÍSÉRI! FÖLDRE TESZ		RÓMAI 6 NYALÁT GYORSAN ARRÁ LÓKI	
BOLDOG ... KIVÁNOK ... BABA ÉS A 40 RABLÓ (MESE)		(KINCSET) A MÉLYBE REJT			MI ... TEREM? ÁROKBAN KÉPZŐDÖTT ÚT		
M		E	GONDOLATAID BANYÁBAN VAN!				
2. SOR/I. ZALA MEGYEI FALU					... ÁLL (AZ 1. HELYRE) 2. SOR/II.		
		SZ		FÉLIG ELRONT! NEVET AD		A VÉGÉN VAN! INDULAT-SZÓ	
ALSÓBB HELYRE KÜSZNA (A HEGYRŐL)	SZINTE ÁTÍR! 3. SOR		FAVORIZÁLT FOEMBER ESZMELETLEN				
				NYÍLÁS VAN RAJTA FELMENŐJE			
ÉSZAK-OLASZ VÁROS FÉLÉV!	CSOPORTOKBA OSZTÁLYOZÓ ARCLEPEL					ELEKTRON (RÖV.) NUGÁT-SZELET!	
... VÁRA (MONTE CRISTO BÖRTÖNE)		NAGY-BÁROD KÖZSÉG ROMÁN NEVE			M	KÓROS KINÓVÉS KIÜRÜLT GRUND!	
ALSÓ VÉGTAG		EGY RÉSZT ELTÁVOLÍT ÉPÍTŐ-JÁTEK				GRAND PRIX (RÖV.) SZERZETES PAP	
VAKCINÁVAL KEZEL				MAGYAR EGYÜTTES TITKON FIGYEL		A GYŐZELM JELE LATYAK, DAGONYA	
			LÁZAS ÉS NÉMA! DÁTUMRAG			KISEBBSÉG TAGJAI! EZ A NAP	
...-MÁSRA ... WOOGIE (TÁNC, ZENE-STÍLUS)				JÖLLEHET, NOHA ORVOSNÁL MONDJUK			
	O				G		T

	November	Szent András hava. Enyészet hava. Őszutó	Névfejtő
1	Kedd	Itala, Marianna <i>Mindenszentek ünnepe</i>	Itala – olasz eredetű; jelentése: Itália tartományból való nő. Marianna – latin eredetű; jelentése: Marius családjához tartozó, Szűz Máriához tartozó.
2	Szerda	Akhilles, Ilka, Ingrid, Viktor <i>Halottak napja</i>	Akhilles – ógörög eredetű, jelentése: a kígyó fia. Viktor – latin eredetű; jelentése: győző, győztes.
3	Csütörtök	Győző, Ilka, Szilvia Porres Szt. Márton <i>A magyar tudomány napja</i>	Győző – a Viktor magyarító lefordítása. Szilvia – latin eredetű; jelentése: erdő.
4	Péntek	Karola, Karolina, Károly Borromeo Szt. Károly <i>Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverésének évfordulója</i>	Karola, Karolina, Károly – latin–germán eredetű; jelentése: legény, fiú.
5	Szombat	Imre Szt. Imre herceg	Imre – germán eredetű; jelentése: hatalmas, híres, királyi.
6	Vasárnap	Énok, Lénárd Szt. Lénárd, Szt. Krisztina	Énok – héber eredetű; jelentése: a felszentelt. Lénárd – germán eredetű; jelentése: erős, mint az oroszlán.
7	Hétfő	Lázár, Rezső, Rudolf	Lázár – héber–görög–latin eredetű; jelentése: Isten a segítőm.
8	Kedd	Lehel, Zsombor	Lehel – magyar eredetű; jelentése: a szó maga. Zsombor – bolgár–török–magyar eredetű; jelentése: bölény.
9	Szerda	Tihamér, Tivadar	Tihamér – szláv–magyar eredetű; jelentése: csendet kedvelő. Tivadar – görög–latin eredetű; jelentése: Isten ajándéka.
10	Csütörtök	Delinke, Réka Nagy Szt. Leó pápa	Delinke – magyar eredetű; jelentése: szép termetű, deli, nimfa.

	Évfordulók	Népi időjósítások
1		Cserefárol levágott ág: ha belül száraz, kemény lesz a tél, ha nedves, akkor enyhe. Ha eső esik, enyhe télre, ha tiszta az idő, kemény, havas télre számíthatunk.
2		
3	390 éve , 1632-ben született Ebesfalván I. Apafi Mihály fejedelem († Fogaras, 1690. április 15.).	
4	260 éve , 1762-ben a kolozsvári tanács elhatározta, hogy bevezeti a kapuzárási adót.	
5		
6		
7		
8		
9		
10	150 éve , 1872-ben a rektorbeiktatási ünnepséggel megnyitották a kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetemet.	

2022–2023

	November	Szent András hava. Enyészet hava. Őszutó	Névfejtő
11	Péntek	Márton Tours-i Szt. Márton	Márton – latin eredetű; jelentése: Mars istenhez hasonló, merész, bátor.
12	Szombat	Aba, Emília, Jónás, Levente, Renáta Szt. Jozafát	Emília – latin eredetű; jelentése: versengő, vetélkedő.
13	Vasárnap	Bulcsú, Szaniszló, Szilvia Magyar szentek és boldogok <i>A magyar nyelv napja</i>	Szaniszló – szláv eredetű; jelentése: állandó dicsőség.
14	Hétfő	Albert, Aliz, Klementina	Aliz – héber–germán–francia–angol eredetű; jelentése: nemes, harcos, bölcs. Klementina – latin eredetű; jelentése: jámbor, szelíd.
15	Kedd	Albert, Lipót Nagy Szt. Albert <i>Dávid Ferenc halálának emléknapja</i>	Lipót – a Leopold bajor változatából.
16	Szerda	Ödön, Örs Skóciai Szt. Margit	Ödön – germán eredetű; jelentése: az öröklött birtokot megőrző.
17	Csütörtök	Gergő, Gerő, Hortenzia, Lenke, Salomé Nagy Szt. Gertrúd	Gergő, Gerő – a Gergely és a Gerhard rövidült, -ő kicsinyítőképzős származéka.
18	Péntek	Jenő	Jenő – magyar eredetű; jelentése: a hatodik honfoglaló törzs neve.
19	Szombat	Betti, Bettina, Erzsébet, Zsóka Árpád-házi Szt. Erzsébet	Erzsébet, Zsóka – héber eredetű; jelentése: Isten az én esküvésem.
20	Vasárnap	Edmond, Jolán, Ödön	Edmond – germán eredetű; jelentése: az öröklött birtokot megőrző. Jolán – Dugonics András névalkotása; jelentése: jó leány (magyar), a viola virága (görög).
21	Hétfő	Ilma, Olivér <i>Krisztus király ünnepe Szűz Mária bemutatása a templomban</i>	Olivér – latin eredetű; jelentése: olajfaültető.

	Évfordulók	Népi időjósítások
11	130 éve , 1892-ben tartották a kolozsvári színjátszás százéves jubileumi ünnepségét, ebből az alkalomból emléktáblát lepleztek le a Jókai (Napoca) utcai Rhédey-házon.	Ha Márton fehér, enyhe lesz a tél. Márton-napi esőre fagy, szárazság következik. Ha Márton napján a lúd jégen jár, karácsonykor sárban botorkál.
12	130 éve , 1892-ben fejezték be a Széki-palota építését.	
13		
14	135 éve , 1887-ben született Brassóban Áprily Lajos költő († Budapest, 1967. augusztus 6.).	
15		
16		
17	45 éve , 1977-ben hunyt el Budapesten Bretter György esszéíró, filozófus (* Pécs, 1932. március 21.).	
18		
19		Ha ezen a napon havazik, azt mondják: Erzsébet megrázta pendelyét.
20		
21		

	November	Szent András hava. Enyészet hava. Őszutó	Névfejtő
22	Kedd	Cecília, Csilla, Filemon Szt. Cecília <i>A magyar közoktatás napja</i>	Cecília – latin eredetű; jelentése: a Caecilius nemzetséghez tartozó. Filemon – görög eredetű; jelentése: barátságos, nyájas, szíves érzelmű.
23	Szerda	Adrien, Kelemen, Klementina Szt. Kelemen, Szt. Kolumbán <i>Az erdélyi magyar tudomány napja</i>	Kelemen, Klementina – latin eredetű; jelentése: jámbor, szelíd.
24	Csütörtök	Emma, Flóra Dung-Lac Szt. András és társai	Emma – a germán Erm-, Irm-kezdetű női nevek önállósult becézője. Flóra – latin eredetű; jelentése: virág.
25	Péntek	Eda, Katalin, Kata Alexandriai Szt. Katalin <i>A magyar labdarúgás napja</i> <i>A Szovjetunióba hurcolt magyar politikai rabok és kényszermunkások emléknapja</i>	Katalin, Kata – egyiptomi–görög–német–magyar eredetű; jelentése: korona, mindig tiszta. Eda – germán eredetű; jelentése: nemesi származású; birtok, javak, szerencse, boldogság.
26	Szombat	Árpád, Csongor, Konrád, Virág	Konrád – német eredetű; jelentése: merész + tanács.
27	Vasárnap	Elemér, Leonárd, Leonóra, Virgil, Virginia <i>Csodásérmű Boldogasszony Advent 1. vasárnapja</i> <i>A magyar véradók napja</i>	Leonárd, Leonóra – német–francia eredetű; jelentése: erős, mint az oroszlán. Virgil, Virginia – latin eredetű; jelentése: szűz, hajadon.
28	Hétfő	Stefánia	Stefánia – latin eredetű; jelentése: virágkoszorú.
29	Kedd	Filoména, Kamilla, Noé, Szabolcs, Taksony	Noé – héber eredetű; jelentése: nyugalom, vigasztalás. Taksony – török–magyar eredetű; jelentése: jóllakott, elégedett, vad, kegyetlen, féktelen, szilaj.
30	Szerda	Andor, András, Andrea, Endre Szt. András apostol	András, Andor – görög eredetű; jelentése: férfi, férfias.

	Évfordulók	Népi időjósítások
22	145 éve , 1877-ben született Érmindszenten Ady Endre költő († Budapest, 1919. január 27.).	
23	80 éve , 1942-ben katonai pompával átszállították I. és II. Apafi Mihály fejedelmek és feleségeik hamvait a Kétágú református templomból a Farkas utcaiba, és ott örök nyugalomra helyezték őket; a síremléket Kós Károly tervezte.	
24		
25		Ha Katalin kopog, a karácsony locsog. Ha Katalin locsog, a karácsony kopog.
26	160 éve , 1862-ben született Budapesten Stein Aurél Kelet-kutató († Kabul, 1943. október 26.). 60 éve , 1962-ben hunyt el Kolozsváron Poór Lili színésznő (* Mariancs, 1886. április 15.).	
27	40 éve , 1982-ben hunyt el Kolozsváron ifj. Xántus János földrajztudós (* Guraszáda, 1888. november 30.).	
28	130 éve , 1892-ben kezdett el működni az első telefonközpont a városban, 62 előfizetővel.	
29		
30		András-napi hó a vetésnek nem jó. Fehér András, rossz év, Víg András, víg év.

Tonk Márton – Hauer Melinda

„Érd el önmagad legjobb verzióját!”

A Sapiientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem első húsz esztendeje

„Sapiientia”. Ha csupán a latin szó eredeti jelentését nézzük, akkor is egyetemünk egyik kiemelt törekvéséhez, a bölcsesség, a belátás, az általában vett tudás átadásához jutunk el. Ámde ma – és különösen igaz ez Erdélyben, a Kárpát-medencében – a latin kifejezés kapcsán nem annyira annak magyar jelentése, hanem inkább a Sapiientia mint egyetem (vagy ahogyan hallgatóink, oktatóink nevezik, a „Sapi”) kerül elő nyelvi asszociációs mezőinkből.

A Sapiientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem (a továbbiakban Sapiientia EMTE) 2001-ben azzal a fő céllal alakult, hogy magas színvonalú, versenyképes oktatást biztosítson, ugyanakkor megfeleljen a nemzetközi elvárásoknak, és olyan szakembereket képezzen, akik a tanulmányaik befejezését követően akár itthon, akár külföldön szakmájukban érvényesülnek. A több száz éves múltra visszatekintő erdélyi magyar felsőoktatási hagyományok szellemében az intézmény fontosnak tartja az értelmiségi utánpótlás kinevelését és helyben tartását. Küldetéséből kifolyólag az intézmény stratégiai céljai között az elkövetkező évtizedben is kettős elvárás szerepelt: egyrészt a nemzetközi mezőnyben is versenyképes intézményként kíván működni, másrészt az erdélyi magyar közösség sajátos szükségleteinek és igényeinek is eleget kíván tenni.

A Sapiientia EMTE létrejöttének szűkebb kontextusát, indokát az 1989-es rendszerváltást követő, az önálló magyar nyelvű állami tudományegyetem (azaz az 1959-ben elvesztett Bolyai Egyetem) visszaállítására tett kísérletek

kudarca, az újraindítás körüli politikai „iszapbirkózás” kilátástalansága nyújtotta. Az 1999–2000-es évek voltak azok, amelyek környékén erős paradigmaváltás következett be, mely aztán elvezetett az önálló, magyar nyelvű, az erdélyi magyar történelmi egyházak védnöksége alatt lévő, az erdélyi magyar akadémiai, szakmai közösség irányítása alatt álló immár nem állami, hanem a Magyar Kormány által finanszírozott romániai magánegyetem megalapításához. Az önálló magyar felsőoktatás megteremtése mellett már megalapításakor (és ez így van a jelenben is) a Sapientia EMTE elsődlegesen olyan képzések indítását tűzte ki céljául, amelyek teljességgel hiányoztak a hazai magyar nyelvű szakkínálatból (ilyenek voltak például a marosvásárhelyi és csíkszeredai karokon elindult műszaki képzések), ugyanakkor pedig törekedett az erdélyi regionális kisebbség- és oktatáspolitikai szempontok figyelembevételére is, így például kiemelt figyelmet és erőforrásokat fordítva a székelyföldi magyar felsőoktatási kínálat megteremtésére. Az alapítást követően az is egyértelművé vált, hogy az intézmény központja, rektori hivatala Kolozsváron lesz, mely döntésben egyaránt szerepet játszottak szakmai, illetve szimbolikus szempontok is.

A Sapientia EMTE jelen pillanatban az önálló romániai magyar felsőoktatás legfontosabb (magán)intézménye, magyar hallgatói létszáma alapján pedig a teljes romániai magyar – állami és magán – felsőoktatás második legnagyobb felsőfokú képzési központja, amely hálózatos földrajzi szerkezetének és a tudományterületek tág spektrumát lefedő szakkínálatának köszönhetően méltán jellemezhető az „universitas” kifejezéssel. Az egyetem teljes jogú tagja a romániai

nemzeti felsőoktatási rendszernek, intézményi beágyazottságát tekintve szerves része az egységes Kárpát-medencei magyar felsőoktatási térségnek, ugyanakkor működésének két évtizede alatt letette „névjegyét” a nemzetközi szintű felsőoktatásban is. Egy 2020-ban készült erdélyi anket szerint a Sapientia EMTE létrejöttje az erdélyi közösség egyik legmeghatározóbb nemzetpolitikai eredménye az elmúlt 30 esztendőben.

A 2021/2022-es tanévben a Csíkszeredában, Kolozsváron és Marosvásárhelyen (beleértve a Sepsiszentgyörgyi Tanulmányi Központot) létező három kar keretében 32 alapképzési szak, illetve 12 mesterszak működik. Ezek a szakok négy tudományterülethez köthetők: matematika és természettudományok, műszaki tudományok, társadalomtudományok, humántudományok és művészetek. Az intézmény jelenleg 2245 hallgató képzését biztosítja, illetve 207 főállású oktatót, mintegy 200 egyéb egyetemi munkatársat, valamint 150 fő körüli társult oktatót foglalkoztat.

A csíkszeredai kar a gazdaság-, humán- és társadalomtudományok, valamint a biotechnológiák tudományterületen kínál szakválasztékot. A közgazdászképzés olyan szakterületekre összpontosít, amelyek a regionális és nemzeti munkaerőpiacon való helytállás mellett a nemzetközi szakmai mezőnyben is széles körű szakmai fejlődés és érvényesülés lehetőségét alapozzák meg. A mérnökképzést a magas színvonalú műszaki eszköztár, a 26 oktatólaboratórium, a tapasztalt oktatói testület és a szakterületen gyorsan fejlődő fiatal oktatói csoport segíti. A humán képzési ág elsődleges célja a tanárképzés, amellyel a Székelyföld és Erdély

magyar nyelvű iskoláinak román–angol szakos tanárhiányát igyekszik pótolni. A társadalomtudományi képzés erőteljes intézményi és személyi háttere, az oktatók széles körű szakmai kapcsolatrendszere, s nem utolsósorban a képzés sokszálú regionális beágyazottsága arra ad esélyt, hogy a végzett hallgatók a térségi fejlesztéspolitikai területén jelentős szerepet vállaljanak. A karon 14 alapképzési szakon és 5 mesterképzési szakon folyik oktatás.

A műszaki oktatás egyik központjának számító marosvásárhelyi kar fő profilja több évtizedes igényre adott választ, hisz a magyar nyelvű műszaki képzés feltételeinek megteremtéséről már a rendszerváltás előtt sok szó esett szakmai körökben. A kar a magyar nyelvű műszaki felsőoktatás legjelentősebb központja, amely országos viszonylatban egyedülálló módon biztosít magyar nyelvű képzést nyolc mérnöki szakon. A műszaki képzések mellett társadalom- és bölcsészettudományi, illetve kertészeti és tájépítész programokra is lehet jelentkezni. A korszerű oktatás kihívásainak minden szempontból megfelelő campusban három amfiteátrum, 14 előadóterem és 40 jól felszerelt laboratórium biztosítja a diákok elméleti és gyakorlati felkészülését. A marosvásárhelyi karon 13 alapképzési szak és 4 mesterképzési szak működik.

2015-ben, kétéves fejlesztési folyamat eredményeként, az egyetem új tanulmányi központot hozott létre Sepsiszentgyörgyön, amely a marosvásárhelyi kar kihelyezett szervezeti egységként működik. A helyi önkormányzat által rendelkezésre bocsátott, korszerűen felújított és felszerelt épületben 17 szaklaboratórium, 3 előadó- és szemináriumi terem, valamint gazdag könyvtár található.

Jelenleg Romániában egyedülálló módon itt folyik magyar nyelvű agrármérnöki és erdőmérnöki képzés, és a helyszín oktatási kínálata rövidesen újabb szakokkal egészül ki.

A kolozsvári kar a helyi magyar felsőoktatási kínálatból az egyetem indulásakor hiányzó szakokra összpontosítva alakította ki képzési kínálatát. A kolozsvári helyszín a színvonalas diákcentrikus oktatást, a szellemi és intézményi nyitottságot, rugalmasságot képviseli. Az oktatás minőségét a jól felszerelt tv- és filmstúdió, környezettudományi és médialaboratóriumok, illetve a Tonk Sándor Könyvtár szakkönyv- és folyóirat-állománya biztosítja. A kolozsvári kar a környezettudomány szak indításával 2002-ben kezdte el működését. A kínálat 2003-ban a filmművészet, fotóművészet, média szak, majd 2006-ban a nemzetközi kapcsolatok és európai tanulmányok szak bevezetésével bővült, a jog szak pedig 2010 szeptemberében indult. 2019 novemberében a táncművészet szak is elnyerte a működési engedélyt, 2022 őszétől pedig elindul a jogi életpályák mester szak, így a kolozsvári karon 5 alapképzési és 4 mesterképzési szakon lehet majd tanulmányokat folytatni.

Az intézmény dinamikus fejlődését a hallgatók egyre kiemelkedőbb fórumokon elért sikerei, valamint az oktatók és kutatók nemzetközi szinten jegyzett tudományos eredményei is bizonyítják. A szakmai sikerek, megvalósítások mellett a hallgatók az egyetem megkülönböztető jegyeként emelik ki az itt uralkodó közvetlen hangulatot, az intézmény közösségépítő erejét, igazolva az egyetem indulásakor megfogalmazott küldetést: a Sapientia EMTE tere és eszköze legyen az erdélyi magyar közösség erősödésének, megmaradásának.

Amennyiben egy gyors mérlegét szeretnénk megvonni mindannak, ami a Sapientia EMTE elmúlt két évtizedének „hozzáadott értékét” jelenti Kolozsvár,

az erdélyi magyar közösség és az erdélyi magyar felsőoktatás tekintetében, a teljesség igénye nélkül a következő szempontok emelendők ki. Mindenekelőtt ma már tény, hogy a Sapientia EMTE (illetve erdélyi magyar társintézményei, a Partiumi Keresztyén Egyetem, illetve a Protestáns Teológiai Intézet) révén létezik Erdélyben önálló, a magyar közösség stratégiai irányítása alatt álló felsőoktatás. Ebben a vonatkozásban az is megjegyzendő, hogy éppen ennek az évnek az elején a három említett intézmény megalapította az erdélyi magyar magánegyetemi oktatást tömörítő Pro Bono Publico egyetemi konzorciumot is, így ma ez a jogi entitás „tömöríti” a Romániában magyar nyelven tanuló hallgatók egyharmadát (mintegy 3300 diákot). Úgyszintén a „hozzáadott

érték” jelentős tényét képviseli, hogy a Sapientia EMTE révén létrejött a széles körű magyar nyelvű felsőoktatási kínálat a Székelyföldön (a magyarul tanuló fiatalok kb. 18%-a végez jelenleg egyetemet székelyföldi helyszíneken), a régió szempontjából pedig olyan kiemelt fontosságú területeken zajlik képzés, kutatás, innováció, mint például a gazdaságtudomány, biotechnológia, élelmiszer-tudomány, agrárium, tanárképzés. A Sapientia EMTE életre hívása nélkül ma nem beszélhetnénk a széles körű magyar nyelvű műszaki képzési kínálat létéről sem, melynek gerincét, központját jelen pillanatban az intézmény marosvásárhelyi, illetve csíkszeredai helyszínei jelentik. Ugyanez mondható el az agrár- és erdészeti tudományok tekintetében is: az, hogy ma magyar nyelven is hozzáférhetőek ezek a képzési területek, ismét csak a Sapientia EMTE elmúlt két évtizedének „hozzáadott értékét” jelentik. Végül, de nem utolsósorban az egyetem keretében helyet kaptak olyan, az erdélyi magyar közösség szempontjából nem pusztán képzési feladatokat felvállaló, ún. „kisebbségpolitikai szakok” is, mint például a kolozsvári jogászképzés, a székelyföldi magyar ajkú románnyelvtanár-képzés, vagy akár a sokféle kisebbségi érdekképviseletre felkészítő diplomácia mester szak és a nemzeti kulturális örökség ápolására is törekvő néptánc képzés.

2022 májusában a romániai országos felsőoktatási minőségbiztosítási ügynökség (ARACIS), azaz a hazai akkreditációs bizottság a Sapientia EMTE bő két évtizedes működésének alapján és eredményeként először ítélte meg az

intézmény számára a Romániában használatos legmagasabb, „kiemelt bizalmi” minősítést, amellyel az itt zajló magas szintű oktatási, tudományos és társadalmi szerepvállalási tevékenységet ismerték el mind hazai, mind pedig európai uniós viszonylatban. Ezáltal a 2022-es esztendő felvételi kampánymondata – „érd el önmagad legjobb verzióját!” – nem csupán az elkövetkező esztendők „sapis” hallgatói irányába megfogalmazott hívó szónak bizonyult, hanem az egyetem eddigi tevékenységét, eredményeit minősítő jelzővé is vált: két évtized alatt oktatási, kutatási, közösségépítési tekintetben is sikerült elérni a Sapientia EMTE eddigi „legjobb verzióját”.

MÉRFÖLDKÖVEK

- 2000. március 16.** Az erdélyi magyar történelmi egyházak vezetői létrehozzák a Sapientia Alapítványt.
- 2000. december 6.** A Sapientia Alapítvány Kolozsváron létrehozza a Kutatási Programok Intézetét (KPI). Ugyanezen a napon a Kuratórium dönt arról, hogy megvásárolja az egyetem Rektori Hivatala számára a kolozsvári Bocskai-házat.
- 2001. március** A Sapientia Alapítvány megvásárolja a csíkszeredai oktatási helyszín részére a volt Hargita Szálló épületét.
- 2001. június 28.** Ettől a naptól jogerősen működik a budapesti Sapientia Hungariae Alapítvány (SHA), melynek célja az egyetemünkhöz kapcsolódó magyarországi tevékenységek összehangolása és adminisztrálása.
- 2001. október 3.** Az első egyetemi évnyitó
- 2001. október 8.** Elindul az oktatás két karon, Csíkszeredában és Marosvásárhelyen.
- 2002. szeptember 30.** Elindul az oktatás a kolozsvári karon.
- 2003. június 6.** A Sapientia EMTE központi hivatalainak, a kolozsvári karnak, a Sapientia Alapítványnak székhelyet biztosító, frissen felújított Bocskai-ház avatása
- 2004. november 7.** Marosvásárhelyen ünnepélyesen átadják a kar új épületét.
- 2005. június** Elballagnak a Sapientia EMTE első végzős évfolyamai: Csíkszeredában 81 diák és Marosvásárhelyen 51 diák.
- 2008. július 8.** A Szenátus jóváhagyja az első kutatóközpontok létrehozását, és kérvényezi ezek ANCS (Országos Tudományos Kutatási Ügynökség) általi elismerését.
- 2010. április 13–16.** Az intézményi akkreditációs szakértői bizottság felméri az egyetemet.
- 2012. március 28.** Románia államelnöke kihirdeti a Sapientia EMTE akkreditált felsőoktatási intézmény létrehozásáról szóló törvényt.
- 2013. október 4.** Felavatásra kerül a kolozsvári kar új épülete.
- 2014. október 3.** A marosvásárhelyi bentlakás avatóünnepsége.

- 2015. február 6.** A Szenátus létrehozza az Egyetemi Tehetséggondozási és Diák-köri Tanácsot (ETDT).
- 2015. szeptember 14.** A tanév ünnepélyes megnyitója és épületátadó ünnepség Sepsiszentgyörgyön, a Sapientia EMTE új helyszínén.
- 2017. május 12.** Az egyetem első Doctor Honoris Causa avatási ünnepsége. Az EMTE díszdoktori címét dr. Vékás Lajos akadémikusnak ítélte a Szenátus.
- 2018. november 12.** A Collegium Iuridicum jogi szakkollégium épületének felavatása Kolozsváron.
- 2020. július 23.** A Sapientia Alapítvány megvásárolja a Melody Hotel épületét Kolozsvár főterén.
- 2021. március 26.** Az egyetem Szenátusa létrehozza a sepsiszentgyörgyi Helyszíni Tanácsot, melyben az egyetem három karának, illetve a jelenleg már itt működő szakok oktató képviselői fogják össze az oktatás- és ingatlanfejlesztési tevékenységet.
- 2021. október 3.** Jubileumi Egyetem Napja ünnepség Csíkszeredában az egyetem alapításának húszéves évfordulója alkalmából.
- 2022. május 26.** A Román Akkreditációs és Minőségbiztosítási Ügynökség kiemelt bizalmi minősítéssel értékelte az egyetemet.

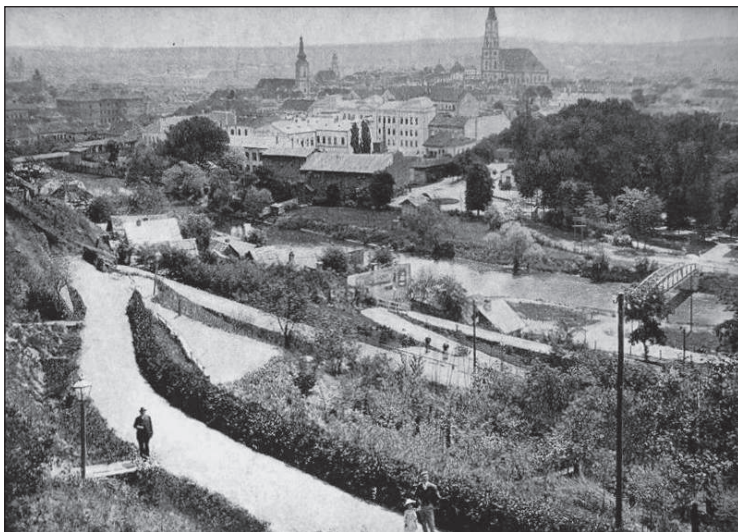
Nagy Béla

Fellegvári mulatók a századforduló idején

A Szamos bal partján a város fölé emelkedő köves, sziklás domboldalt a csilag alakú osztrák katonai erődítmény, az ún. fellegvár felépítéséig (1723), de még azután is sokáig Kómálnak hívták. A 19. század végéig a várat, a déli, meredek sziklás oldalon kialakult kétes hírű városrész, a Sánccoldal kivételével, gyümölcsösök, szőlősök vagy éppenséggel kertek és szántóföldek vették körül. Szép fekvése, jó levegője és az akkor még elég cikcakkos folyású Szamos völgyében meghúzódó város gyönyörű panorámája miatt a Borjumál/Rákóczi hegy, a Hója és a Házsongárdi oldal mellett a Kómál/Fellegvár egyike volt a kolozsvári polgárok kedvenc kirándulóhelyeinek. És ahol az emberek sűrűbben és nagyobb számban megfordulnak, ott előbb-utóbb megjelennek a vendéglők és a nyárikertek is. Nem volt ez másképpen a Kómál esetében sem, ahol a századforduló idején virágzó vendéglátás és kávéházi kultúra elterjedésének köszönhetően több mulató is működött egyszerre, amelyek kedvenc szórakozóhelyei voltak az ide kiruccanó módosabb városi polgároknak.

„Föl a Hercegovinába!”

A Hercegovina, a kolozsváriak egyik közkedvelt nyári mulatója a Bácsi/Erzsébet/E. Racovița út felső, bal oldali része és a várhoz kanyarodó út közötti részen nyitotta meg kapuit valamikor a 19. század végén. Hogy pontosan mikor, nem tudjuk, de a korabeli lapok szerint 1892-ben már létezett. Nevét a környék elnevezéséről kölcsönözte; az akkori kolozsváriak – minden bizonnyal az 1878-as bosznia-hercegovinai hadjáratból visszatérő katonák beszámolóí hatására – így hívták a Kómál akkor még rendezetlen, elhanyagolt, szőlők és gyümölcsösök által közrefogott részét. A vadgesztenyefák által körülvett platón kialakított nyári szórakozóhely első ismert vendéglőse Beregi Emil volt, aki a *Magyar Polgár* napilapban megjelent hirdetés szerint 1892 áprilisában vette át a vendéglő működtetését ismeretlen nevű elődjétől. Beregi 1889-től a kolozsvári Pannónia szálloda éttermét irányította, előzőleg pedig a tordai vasúti vendéglőnek volt bérlője. Egy évre rá Nagy Ferenc ismert kolozsvári vendéglős vette bérbe és működtette a város legmagasabb pontján lévő mulatót. A múlt század végén gyalogosan ide látogatni valóságos kirándulásnak számított. A mai ember számára furcsának tűnhet, de még 1904-ben is a kolozsvári Polgári Dalegyelet a Szent István-napi ünnepély alkalmából „jótékony célú kirándulásra” hívta fel a Hercegovinába pártoló tagjait. Persze a kerthelyiség vendéggöze a tehetősebb polgárság soraiából került ki, akik megengedhették maguknak, hogy fiákeren vagy saját fogatukon

A város panorámája fotó: Dunky fivérek

látogassanak ki a távoli szórakozóhelyre. A fiákeresek külön díjszabást állapítottak meg az egy- és kétlovas fogatok számára, és az ár függött a várakozási időtől is. Akik pedig saját kocsival érkeztek, lovaik és fogatjaik számára külön istálló és szén állt a rendelkezésükre.

A Hercegovina bérlői igyekeztek mindent megtenni, hogy a nyári idényben felcsalogassák a kényelemhez szokott kényes és igényes városi polgárokat. 1895. június elején, amikor a kolozsvári Dalkör tagjai és meghívottjai számára itt szervezett nyári mulatságot, Dobos József (1853–1906), a vendéglő akkori bérlője, konyhájának és „cukrászatának” legfinomabb fogásaival kedveskedett az oda gyűlteknak, a mulatság szünetében még tűzijáték is volt. Nagy szenzációnak számított, amikor az egyik évben fekete pincért is szerzödtettek. Állítólag ő volt az első fekete bőrű ember a városban. Tódult is a nép „szerecsent” látni, még azok is felruccantak a Kómál tetejére, akik egyébként nem voltak különösen nagy vendéglőjárók. Igazán jó reklámnak számított, ha egy-egy híresebb személyiség kolozsvári tartózkodása alatt a Hercegovinában vacsorázott tisztelői társaságában. Az ilyen eseményeket, ha lehetett, már előre beharangozták, de az utólagos hírlapi beszámolók is hozzájárultak a mulató forgalmának a fellendítéséhez. Egy ilyen különleges eseménynek számított Ábrányiné Wein Margitnak (1861–1948), a Magyar Királyi Operaház kiváló énekművésznőjének – 1893-as kolozsvári vendégszereplése alkalmából – és az őt elkísérő férje, Ábrányi Emil (1850–1920) költő, műfordító és hírlapíró tiszteletére a barátai és tisztelői által rendezett „uzsonna”. A kolozsvári Honvéd Egylet és az Ereklýmúzeum igazgatóságai által 1895. május 15-én rendezett „estély” díszvendége, Hegyesi Márton (1846–1907) nagyváradi ügyvéd, publicista, politikus és országgyűlési képviselő jelentette a

Ábrányi Emil. Forrás: Wikipédia

Ábrányiné Wein Margit. Forrás: Wikipédia

Hercegovina számára a „húzónevet”. Igen szépszámú előkelő társaság gyűlt össze Ráth Károly (1838–1902), a budapesti Kereskedelmi és Iparkamara alelnöke, a Kereskedelmi Múzeum igazgatója, királyi tanácsos és miniszteri biztos 1896. június végén, Kolozsváron tett hivatalos látogatása végeztével rendezett búcsúestélyen a kómáli kerthelyiségben.

„Este az ipartestület vendégül hívta meg a Hercegovina kellemes nyári helyiségébe, ahol a híres kolozsvári vendégszereteten kívül a még speciálisabb erdélyi ételek is be lettek mutatva és a Herczeg konyhája általános elismerésben részesült. A víg társaságban ott láttuk dr. Ferenczi Zoltán és Pákei Lajos tanműhelyi igazgatókat, id. Hirschfeld József, Bak Lajos, Demjén Ágoston, Ferenczi Ignác, Matutsek József, Hirschfeld Lajos, dr. Gámán József, Badinszki Lajos, Szeszák Ferencz, Terkál Béla, Böckel Károly, Böckel Árpád, Régeni György, Hevesi József, Farkas Antal, Csukai János, Haas János, Molnár Károly és Fikker Lajos urakat” – olvashatjuk a *Kolozsvár (Magyar Polgár)* 1896. 06. 26-i számában.

Hétvégeken általában az akkori időkben szép számmal működő művelődési egyesületek és szakmai szervezetek foglalták le a Hercegovinát, amelyek itt

rendezték meg társas összejöveteleiket, jótékonyági báljaikat. De tartottak itt előadóesteket, felolvasásokat is, amelyek természetesen vidám hangulatú „lakomával” értek véget. Ilyen volt például az Erekyemúzeum 1893-ban megszervezett rendezvénye is, amelyen Kovács János (1846–1905) unitárius tanár és főgimnáziumi igazgató Kossuth Lajos amerikai útjáról és szónoklatairól emlékezett meg, illetve tartott előadást saját amerikai útjáról. A nyomdászok egyesülete, illetve dalköre előszeretettel rendezett a Hercegovinában „tréfás műsorral egybekötött »zártkörű« nyári összejöveteleket”, de a kolozsvári keresztény munkásegylet női szakosztálya is tartott itt „segélyalpjuk javára virágpostával és tombolával egybekötött zártkörű táncvigadalmat”. A már említett egyesületeken kívül az ügyvédek is szívesen tartották itt, a kerthelyiség fáinak lombjai alatt nyári vidám összejöveteleiket. Persze nem egyszer előfordult, hogy bizonyos előre nem látható okok, vagy a kedvezőtlen időjárás miatt a rendezvényeket el kellett halasztani. Bevett szokás volt, hogy „a rendezvény megtartását a Hercegovina felső részében levő vadgesztenyefán egy nemzeti színű lobogó” jelezte.

A Hercegovina másfél évtizedes működésének végét a Nagy Gábor-féle Kómáli mulató megnyitása jelentette. A *Magyar Polgár* 1909. július 2-i számában sajnálatosul közölte, hogy „Az Erzsébet úton fekvő »Hercegovina«, mely régen híres nyári mulatója volt Kolozsvárnak, s mely az utóbbi időben teljesen elhanyagolt állapotba jutott, új gazdáik kezébe került. Ugyanis az egyik felszámolás alatt lévő banktól 40 000 koronáért megvették Spáda János építész és Feszl József, a Pannónia szálloda tulajdonosa, kik a Hercegovina területét lakóházak építésére parcellázták fel. Ilyen formán nemsokára az Erzsébet út Hercegovina-sora is lakóházakkal lesz beépítve, ami egyúttal eltűnését jelenti a régi Kolozsvár egy szép nyári mulatójának.” (A felparcellázott területből egy telket Spáda János megtartott a maga számára, ahol felépítette az Erzsébet út 51. szám alatti, ma is álló családi villáját.)

A Kikiriki vendéglő

A Kómál talán legrégebbi vendéglője, amely valahol a mai Belvedere szálloda környékén lehetett, előzőleg a Béka nevet viselte. Szabó T. Attila szerint: „A múlt század végén a fellegvári Erzsébet-sétaút végén, a hegyoldal sziklás talajába vájt kis fensíkocsokán épült, később Kikiriki néven emlegetett nyári vendéglő a címszóbeli nevét onnan nyerte, mert cégjelvényül a tulajdonos egy hatalmas, legalább két méter nagyságú papíryanagból készült békát alkalmazott.” Tréfás nevét valószínű, hogy a bécsi *Kikiriki* gúnylaptól kölcsönözte. Szabó T. Attila szerint a nyári mulató régebben tisztí vendéglőként működött, de valamikor az 1920-as évek végén, az 1930-as évek elején már „teljesen elhagyott és elpusztult” volt. Dr. Riegler Gusztáv *Vezető Kolozsvár városában* című, 1903-ban kiadott ismertetőjében, a nyári mulatóhelyek között, a Sétatéri kioszk és a Hercegovina mellett ezt a vendéglőt is megemlíti, dicsérve a gyönyörű kilátást és a „jó konyhát”.

A Kikiriki nem tévesztendő össze az 1900-as év végére elkészült Erzsébet sétaút utolsó kanyarulatában kialakított platón lévő kioszkkal. Ennek átadásáról az *Ellenzék* 1906. augusztus 11-i számában közölt tudósításban olvashatunk:

„Magyaros stílű szép fedett helyiséget épített a Kolozsvár városi szépitő egyesület megrendelésére Báthory Kálmán kolozsvári ácsmester, az Erzsébet-sétaút felső pihenőjén. Ez új vendéglői helyiség tetszetős homlokzataival igen jó benyomást kelt a sétaterről nézve is. A múlt héten vette át dr. Haller Károly főrendiházi tag, elnök az új épületet, a mérnöki hivatal egyik tagjának felülvizsgálata után, mely az épület kivitelét egészen helyesnek találta. Az újonnan épült helyiségbe Strek József jeles szerelő rendezett be, nagyon praktikus, olcsó és szépen világító lámpákat, s ezek között egy új találmányú, 2000 gyertyafényű árboc-lámpát, melynek üzeme igen olcsó.”

Nagy Gábor.
Forrás: www.muvelodes.ro

Ez a nyári kiosk, melyet a kolozsváriak Fa vendéglő néven ismertek, az 1930-as évek elején kigyulladt és leégett.

Nagy Gábor kómáli mulatója

A Fellegvár leghíresebb és az akkori idők legmodernebb nyári mulatója kétségkívül a város legismertebb vendéglőse és szállodatulajdonosa, Nagy Gábor által a saját szőlőse tetején működtetett kerthelyiség volt. Nagy Gábor, aki ezelőtt 100 évvel, 1922. április 27-én fejezte be földi pályafutását, egyike volt a békebeli Kolozsvár azon jelentősebb személyiségeinek, akik nevüket kitörölhetetlenül beírták a város történetébe, s akik, bár nem vittek véghez világra szóló tetteket, mindennapi életükkel, családjuk iránti szeretetükkel és gondoskodásukkal, szakmai hozzáértésükkel, tisztességes helytállásukkal s a közösség érdekében kifejtett tevékenységükkel követendő példát mutattak nemcsak kortársaiknak, hanem a ma embere számára is.

Nagy Gábor 1845. november 6-án született a Duna menti, ma a Ráckevei járáshoz tartozó Dömsödön, a hasonló nevet viselő helyi kávéházas és Szalai Klára gyermekeként. Az ifjú Gábor a helyi elemi iskola elvégzése után a közeli

A Kőmál, háttérben Nagy Gábor mulatója.
Forrás: Darabanth

főváros lutheránus iskolájában folytatta tanulmányait, de emellett zenei tanulmányokat is folytatott az akkor még fiatal, de később híressé vált Huber/Hubay Károly (1828–1885) kitűnő hegedűművész, zeneszerző és karnagy irányítása alatt. Édesanyja korai halála azonban a szépmenyű zenei karrier elé néző fiatal Gábor életét is megváltoztatta. Édesapja kérésére, aki valószínűleg nem zenei pályát képzelt el

fia számára, tanulmányait megszakítva hazatért szülőhelyére, és édesapja mellett a kávéház működtetésében vállalt részt. Az 1867-es kiegészítést követően az ambiciózus, magát önállósítani akaró huszoneves fiatal Nagy Gábor Kolozsvárra költözik, ahol az akkori legelőkelőbbnek számító Nemzeti Szállodában vállal szobapincéri állást. Szaktudásának, megbízhatóságának köszönhetően rövidesen főpincéri beosztásba kerül. A főpincéri munka és a hegedülés – erről sohasem mondott le, sőt játékát folyamatosan igyekezett tökéletesíteni – között telnek napjai, de önálló vendéglős szeretett volna lenni, ezért Marosvásárhelyre telepedik, ahol 1873-ban sikerül megszereznie a Transsylvania Szálló néven ismert, a város legelőkelőbb szállodájának és vendéglőjének bérleti jogát, ahol végre önálló vállalkozóként lehetősége nyílik a kor követelményeinek megfelelő vendéglátásra vonatkozó elképzeléseit megvalósítani.

Néhány évnyi marosvásárhelyi tartózkodás után visszatér Kolozsvárra, ahol a vásárhelyi tapasztalatok birtokában mintegy 10 éven keresztül a Vigadó vendéglőse volt, de közben szintén ő bérelte az Úri Kaszinó és a Nemzeti Szálló éttermeit is. 1883 őszén, amikor egyébként nagyon helyesen megérzi az új szelek fújását, bérbe veszi a Bánffy-palota földszintjének néhány helyiségét, majd azokat átalakítva megnyitja a város első „igazi” kávéházát. A kávéházhoz a palota udvarán kerthelyiség is tartozott, s ami igazán szenzációnak számított, voltak külön a nők számára fenntartott szalonok is. Néhány évnyi sikeres működés után, 1889-ben a kávéház működési jogát átadja egy bizonyos Fülöp Károlynak, és ő egy újabb, még nagyobb vállalkozásba kezd. 1890-ben, az addigi bérlő Plihal Ferenc halála után, a Katolikus Státus által rendezett árlejtés megnyerését követően megszerzi az addig Pannónia név alatt működő szálloda és vendéglő bérleti jogát. Az Oriold Arnold és Endstrasser Benedek építészek által részben átépített és modernizált, a Belső Magyar utca és a Főtér sarkán lévő épületben nyitja meg 1891 szeptemberében Kolozsvár legmodernebb, 36 szobás szálloda-étteremegyüttesét. „Új neve Központi Szálló, de a cégtáblájáról már a szomszédos kávéházzal kapcsolatosan

Nagy Gábor kőmáli mulatója és szőlőse.

Forrás: https://www.europeana.eu/en/item/2022404/bjc_cv_cs_foto_486_jpg

megismert bérlő, Nagy Gábor neve ragadt rá, úgyhogy a kolozsváriak »Nagyábor« alatt e szállodát és éttermet értették az I. világháború előtt.”

A szálloda hamarosan az idelátogató hírességek kedvenc szálláshelyévé válik. Vendékönyvében olyan személyiségek nevével találkozunk, mint például Habsburg József Ágost főherceg, Samassa József egri érsek, Jókai Mór és neje, Kacziáni Ödön budapesti festőművész és még sokan mások. A Központi Szálló leghíresebb vendége mégis maga a koronás fő, Ferenc József osztrák császár és magyar király volt, akinek 1895 szeptemberében megejtett kolozsvári látogatása idején itt volt a szálláshelye.

Nagy Gábor a Kőmál (Fellegvár) délkeleti oldalában elhelyezkedő nyári vendéglő-mulatóját 1904 nyarán nyitotta meg. A saját szőlőseiben, amelyet már régebbtől birtokolt, elhelyezkedő gyönyörű fekvésű vendéglőhöz tekepálya, zenepavilon és szépen rendezett kerthelyiség is tartozott, ahol nyári esteken Kolozsvár szórakozni vágyó közönsége a kor divatos zenéjére kedvére táncolhatott, vagy gyönyörködhetett az évek teltével egyre jobban kivilágított város panorámájában. A mulató szezonális jelleggel, nyár elejétől a hideg idő beálltáig tartott nyitva. Az 1905-ös idény megnyitása előtt egy korabeli beharangozóban (*Ellenzék*, 1905. június 16.) a mulatóról a következő leírást olvashatjuk:

Nagy Gábor kőmáli mulatója

„Mintegy kilencven lépcsőn halad föl az ember a pompásan megművelt szőlőtáblák között, közben kiugró pihenőpadok kínálnak pár percnyi megnyugvást. A szőlőtáblák szegélyén rózsafák virágoznak, amint a felső teraszok köröskörül cserépvirágok ezrével van elborítva. Az első nagy teraszon szabad ég alatt Kolozsvár festői panorámáját élvezheti a vendég, köröskörül piros, fehér és zöld asztalkák, csinos, könnyű székek mind vadonatújak, még ragyog rajtuk a cég jegyzéke. Az asztalok mellett szolgálatkész pincérek, az ember önkéntelenül Svájc egyik előkelő mulatóhelyén érzi magát, a Genfi-tó legszebb partján. A zenészek részére külön ízléssel kifestett pavilon van berendezve, a teraszon gyümölcs és díszfák, s a természet nyújtotta szépségek között egy-egy nagykalapos erdei manó vagy ülőhely nagyságú piros fedelű mûgomba, kisebb, nagyobb, úgy, hogy tökéletes legyen a csalódás. A villában világos, nagy szobák, modern, magyaros stílusú új bútorokkal, biliárdszoba, kártyaszoba, társalgó az emeleten, a földszinten ebédlő, vagy étkező, szórakozóhelységek, mind a kor igényeinek megfelelően berendezve. A villa előtt tágas, üveges veranda, mely esős időben megbecsülhetetlen, az asztalok mellett bucsai nádszékek a legremekebb párisi mintára. Annyi itt a látni és élvezni való, hogy a nyert impressziók közül alig lehet leírni egyet-kettőt. Az udvar felső feléről megemlítjük a kuglizót, mely ragyogó tisztaságával, villanylámpáival páratlan a maga nemében. Ez a mulatóhely abban is különbözik másoktól, hogy nem fagyúgyertya

mellett tálalják fel a lipcsei túrót, hanem a legtisztább villanyfény mellett. Nagy Gábor külön villanytelepet rendezett be, s csak a külső teraszon három izzólámpa fénygömbje szórja a legvakítóbb, legkellemesebb fényességet. Csak nyíljanak meg a mulatóhely kapui, a közönség méltányolja ezt a pazarul előkelő berendezést, és a kőmáli kert lesz legkedvesebb szórakozó helye.”

Az egykori kőmáli mulató épülete ma, Cosmin Rusu felvétele.

Forrás: <https://peregristorii.wordpress.com/2020/11/25/periegheza-prin-cluj-in-cautarea-restaurantului-lui-nagy-gabor/>

A modernnek számító és az akkori kornak megfelelő ízléssel berendezett, esténként villanyfényben úszó kőmáli nyárikertet a „luxus világ” szórakozni vágyó polgárai nyaranta gyakran felkeresték, és sokszor hajnalba nyúló éjszakákön át is ott maradtak. Nem csoda, a kellemes időtöltéshez minden adva volt: a pompás környezet, az udvarias kiszolgálás, a kitűnő konyha és persze a legkitűnőbb válogatott italok. Ez utóbbiak közül elmaradhatatlan volt a Szamosvíz márkanévvel viselő bor, Nagy Gábor saját borászatának terméke, amely a saját szőlősében termesztett szőlőből származott.

A Szamosvíz az akkori Kolozsvár egyik leghíresebb bora volt – Jékey Aladár, Szabolcska Mihály csak a Szamosvíz mellett voltak jókedvűek –, amely olyan helyi specialitásává vált Kolozsvárnak, mint a híres kolozsvári rakott káposzta vagy Tordának a tordai pecsenye. Ezért a boráért Nagy Gábort az 1896-os Millenniumi Országos Kiállításon a szőlészet, borászat kategóriában Millenniumi Nagyéremmel tüntették ki. A jó hangulat megteremtéséhez, a kellemes környezetben felszolgált finom ételek és italok mellé természetesen jó muzsika is kellett. Ezt jól tudta a tulajdonos Nagy Gábor is, aki értő zenészként igyekezett estéről estére a vendégeit a legszínvonalasabb zenével szórakoztatni. A mulató zene-pavilonjában a kor legismertebb muzsikusai léptek fel zenekaruk élén, akik közül a legismertebbek Pongrácz Lajos, Rudolf trónörökös kedvelt primása, Csikai György, Kolozsvár akkoriban élő egyik közkedvelt cigányprimása vagy a tasnádi születésű Kócze Antal voltak. De gyakran katonazenekar is szolgáltatva a zenét, és fellépett a MÁV Összhang önképző dal- és zeneegyletének énekkara is, amely 1907 augusztusában az országos dalosversenyre készülve itt tartotta műsorának bemutatását.

A mulató vendégköre Kolozsvár jómódú polgárai köréből alakult ki, de megfordultak itt a városban vendégeskedő írók, zenészek, színészek és más hírességek is. Fedák Sári közkedvelt színész nő kolozsvári vendégszereplése után sem térhetett vissza Budapestre anélkül, hogy fel ne kereste volna Nagy Gábor mulatóját, amelynek híre fővárosig is eljutott:

„Az *Aranyvirág* előadása után Fedák Sári szombaton este felment vacsorázni Nagy Gábor Kőmáli kertjébe. A művésznő társaságában voltak a francia társalkodónőjén kívül: Dr. Janovics Jenő, Vécsey Géza, Kerner Jenő, Rubos Árpád, Mészáros Alajos és Kiss Menyhért. A közönség, melynek körében elterjedt villámgyorsan a híre, hogy Fedák Sári a Kőmáli kertben vacsorázik, roppant nagy számban kereste fel az amúgy is rendkívül népszerű mulatót, melynek tágas teraszai most ugyancsak nem voltak képesek befogadni a publikumot.

Nagy Gábor igen előzékenyen és udvariasan szolgáltattott fel, s az udvariassága annyira ment, hogy amikor az ünnepezt díva ezért neki teljes elismerését fejezte ki, csupán a jó levegőre hivatkozott. Fedák Sári azonban nem engedett a maga igazából:

– „Nem csak a jó levegő fontos. Hanem ez a parkklubszerű berendezés s az a pompás étel, melyhez a Vampeticsé (a városligeti Gundel étterem elődje – N. B. megj.) kismiska...”

A művésznő fél háromig maradt a Kőmáli kertben, s mikor elindult, a közönség zajos ovációval kísérte el. Azután a kora hajnali szürkületben a felvirágzott automobiljába ült, mellyel vasárnap délre már Pestre érkeztek. A művésznőt Janovics Jenő dr. automobilon föl kísérte Budapestre, s nagy örömmel ígérte meg neki, ha még eljön Kolozsvárra vendégszereplésre, a tantiemen (jutalék – N. B. megj.) kívül hajlandó az összes benzinköltségeket viselni.” (*Ellenzék*, 1907. július 3.)

Nagy Gábor kőmáli kertjében gyakorta gyűltek össze a város különböző egyesületeinek vezető testületei és tagjai egy-egy jól sikerült rendezvény, közgyűlés után baráti „lakomára” vagy valamilyen jeles évforduló megünneplésére. Rendeztek itt tiszti estélyeket, amikor természetesen a honvédzenekar is fellépett, de ide gyűltek össze vacsorára 1905 júliusának egyik estéjén a vidéki újságírók a városházában megtartott közgyűlésük után. Volt olyan év is, amikor a teljes nyári idény alatt a kőmáli vendéglő helyiségének emeleti részei, valamint a tekepálya a Kolozsvári Nemzeti Kaszinó tagjai számára voltak fenntartva.

A kőmáli mulató legutoljára az 1909-es év nyarán nyitotta meg kapuit a nagyközönség számára. Ezt követően a vendéglőt a hozzá tartozó szőlőssel együtt Nagy Gábor még életében eladta. Ma már a szőlősnek híre-hamva sincs, de az egykori vendéglő épülete, amely jelenleg lakóházként szolgál, még áll. A Gizella/Galileo Galilei utcához tartozó épület a köréje épített új házak szorításában

alig-alig vehető észre, s a szakszerűtlen javítási és módosítási beavatkozások következtében egykori szépsége és patinája is már csak a múlté, de a fennmaradt korabeli fényképfelvételek híuen bizonyítják Nagy Gábor jó ízlését, igényességét.

Felhasznált irodalom:

- Szakács Szidónia: *Vendéglátás, kávéházak, szabadidő a dualizmus elején, Kolozsváron (1870–1880)*. Forrás: <https://www.academia.edu>
- Szabó T. Attila: *Kolozsvár települése a XIX. század végéig*. Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.T., 1946.
- Dr. Rigler Gusztáv, Dr. Filep Gyula: *Vezető Kolozsvár városában*. Kolozsvár, Ajtai K. Albert könyvnyomdája, 1903
- Pillich László: *Városom évgyűrűi*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1985.
- Nagy Béla: Dömsödtől Kolozsvárig. *Művelődés*, LXXIV. évf., 2021. február

Szilágyi Adrien Rebeka

Janovics Jenő és Poór Lili kolozsvári életének színterei

Kevés olyan házaspár élt és alkotott Kolozsváron, mint a múlt század elején tevékenykedő Janovics Jenő rendező, színházigazgató, és felesége, Poór Lili színésznő. A kettejük életének – színháztörténeti szempontból is – meghatározó színtereit ismerteti a tanulmány, fényt derítve a házaspár életének jelentős pillanataira is.

Janovics Jenő és a Farkas utcai kőszínház

Janovics Jenő, a későbbi sokoldalú, innovatív rendező és igazgató 1872. december 8-án született Ungváron, egy szegény család ötödik gyermekeként. A családnak sikerült Budapestre költöznie, és Janovics 1891-ben ott érettségizett le. Már fiatalkorában érdeklődött a színművek iránt, emellett pedig az esztétika, történelem is lekötötte a figyelmét. Szülei mérnöki pályára szánták, ezért beiratkozott a Műegyetemre, ahol becsületesen tanulta a matematikát, fizikát. Ám továbbra is a színház felé húzta a szíve, és végül sikerült meggyőznie szüleit is arról, hogy beiratkozzon a Színművészeti Egyetemre – ott pedig olyan művészek egyengették az útját, mint Paulay Ede, Péterfi Jenő, Alexander Bernat vagy Csiky Gergely. Az Akadémiát 1894-ben végezte el, és közben folyamatosan játszott kisebb szerepeket Budapesten, majd Pozsonyban, Temesváron és Nagyváradon is. Kolozsvárra 1896-ban került, Megyeri Dezső, a színház akkori igazgatójának meghívására. Még ugyanabban az évben beiratkozott a Ferenc József Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára, hogy a magyar–francia nyelv és irodalom, illetve a filozófia szakokon mélyíthesse el tudását. Mindeközben különböző szerepeket alakított a Farkas utcai kőszínház épületében 1821 óta játszó, egyébként 1792-től Tháliát szolgáló társulatban. Itt tanúskodott elhivatottságáról: a legkisebb szerepeket is olyan hévvel, odaadással játszotta, hogy egyből megszerették a nézők. Janovics érezte és tudta, mit kell cselekednie a színpadon, hamar rájött arra, hogy a legkisebb szereplő jellemének kivitelezési módja is hozzájárul az előadás sikeréhez.

Egy éven belül az igazgató, Bölönyi József kinevezte őt művészeti vezetőnek, amikor azonban Bölönyi konfliktusba került a kormányfővel, Széll Kálmánnal, Janovics is szívügyének érezte, hogy távozzon a kolozsvári színpadról. Így került Szegedre, ahol három éven keresztül igazgatóként dolgozott. Szegeden sokat tapasztalt, finomodott a színházi játék és a rendezés iránti érzéke is, és ezen

értékeit kitűnően tudta kamatoztatni Kolozsváron, ahova 1905 tavaszán, a kőszínház igazgatói állásának betöltése végett is érkezett vissza. Tehetsége meggyőzte munkatársait és a nézőket egyaránt, hogy alkalmas a tisztség betöltésére, és a korabeli sajtó is bizakodva tekintett az új igazgatóra: „nem fojthatjuk el szimpátiánkat az új direktor személye iránt, akit modern gondolkodásának, művelt lelkűnek és finom ízlésűnek ismerünk a múltból”. Azonban a századfordulót követően elavult, igencsak tűzveszélyes Farkas utcai színházat a tűzoltók, a helyi hatóságok, az orvosok egyaránt veszélyesnek nyilvánították. Janovics erősen tiltakozott, próbált küzdeni az ellen, hogy lebontsák az épületet, ám hiábavaló volt minden erőfeszítése: 1904-re a város vezetősége úgy döntött, hogy a színházulatnak el kell költöznie. A kőszínház utolsó bemutatóját 1906. június 17-én tartották, Katona József *Bánk bánját* játszották el, továbbá a Hunyadi téri színház avatásának előestéjén, 1906. szeptember 6-án Janovics egy utolsó, búcsúzó jellegű eseményt szervezett szeretett kőszínházában.

A Hunyadi téri színház

Amikor 1904 szeptemberében elkezdődött az új épület készítése a Hunyadi téren, a magyar kormánynak nem volt megfelelő fedezete egy új színházépület felemelésére, így a banki pénzfelvételekre hagyatkoztak. Ezt az Országos Színházi Alap birtokaiból befolyt összegből állták, ám az építés közben ez kimerült, így újabb fedezetre volt szükség. Végül az újdonsült igazgató, Janovics szubvenciójából – a színészek fizetésére és a színház fenntartására szánt összegből – fizették a palota – így nevezték kortársai – építési munkálatait, ami 1 010 000 koronába került.

Az avatóünnepséget 1906. szeptember 8-án tartották, délelőtt az épület zárókövét helyezték el, felavatták Kótsi Patkó János és E. Kovács Gyula szobrait, illetve két, kifejezetten erre az alkalomra íródott darabbal zárták az ünnepélyt. Herczeg Ferenc: *Színházavatás és Bujdosók* című művei komoly hangvételű előadások voltak, amelyekre Janovics így emlékezett vissza: „De ez a komor hangulat csodálatosan illett a nagy alkalomhoz. Nem dínomdánom, nem kurjongatás, nem dicsekvés, nem üres fogadkozás, hanem a múltban való elmélyedés hangjai kísérték az ünneplő, távozó közönséget az új színházból.”

A fiatal, lelkes igazgató teljes szívvel elkötelezett volt a szakmája mellett, nemcsak az új épület költségeit állta, hanem a színjátszás finomításán is dolgozott. Igyekezett egyensúlyt teremteni a könnyed és komolyabb darabok között. Inkább a drámákat, tragédiákat, történelmi színműveket, drámai költeményeket, vígjátékokat részesítette előnyben. Ezen kívül a kortárs alkotók műveit is bevonta a repertoárba, és folyamatosan keresgélt fiatal tehetségeket, így talált rá a későbbi feleségére is.

Poór Lili a Hunyadi téri színházban kezdte meg kolozsvári színészi pályafutását, és vált egyszerű szendéket alakító leányból a közönség által tisztelt, erős

személyiségű szereplőket játszó színésznővé. Az 1886. április 15-én Mariancsban, a mai Horvátország területén született Poór Lili már gyermekkorában tehetséges volt: szép beszédén, kiváló szavalókészségén ámuldoztak a hallgatói. Értelmiségi családból származott, akik Budapestre költöztek. Az érettségi vizsga elvégzése után – bár szülei előbb orvosi pályára szerették volna terelni – a Színművészeti Akadémiára iratkozott be. Tanulmányi évei alatt a Nemzetiben és a Vígszínházban is játszott kisebb szerepeket. Az Akadémia elvégzése után az Andrassy úti Színháznál dolgozott, ahol Janovics Jenő épp új tagok után kutatott a kolozsvári társulatba. Felfigyelt Poór Lili tehetségére, és szerződést ajánlott neki. A fiatal, még kiskorú leányzó elfogadta az ajánlatot, és szüleivel együtt, 1910-ben megérkezett a kincses városba. Az első szerepe nem az volt, amit leginkább szeretett volna – vagyis Schiller *Ármány és szerelem* című darabjának Lujzája, hanem Janovics felajánlotta neki Bernstein *Baccarat*-jának egy kisebb szerepét. A kezdeti években hozzá kellett szoknia a kisebb szerepekhez, ez ugyanakkor azzal járt, hogy a legnagyobbaktól, például Jászai Maritól tanulhatta el a mesterséget. Poór Lili fokozatosan hozzászokott a környezethez, és igyekezett barátságokat kialakítani a színpad mögött, azonban természete távolságtartóbb volt, mint az általa alakított szereplőké. Karrierje viszont egyre szebben alakult, rövid időn belül fontosabb szerepeket játszott. Későbbi férje akkoriban ilyen véleményt alkotott róla: „A modern ideges leányok belső vívódásainak kevés hozzá hasonló lélekformálója volt a magyar színpadon. Ízlése külsőségekben is divatot irányított a társaságokban. Később egyre mélyült művészete, a nagy tragédiák hősnő-szerepeit sorra vette át, és a klasszikus műsor legbiztosabb oszlopává erősödött.” Rövidesen megkapta Gertrudis szerepét a *Bánk bán*-ban, akivel egész munkássága összefonódott. Jordáky Lajos ekképp méltatta a színésznő játék közbeni tehetségét: „képzeljünk magunk elé egy nőt [...] aki mindig ugyanaz és mindig más, dialektikus egységként fogja össze régi elképzeléseit és színpadi megvalósításait múlt idővel együtti érlelődéssel és továbbéréssel. Mennyi keménység és ravaszság, büszkeség és sértődöttség, gög és félelem van ebben az uralkodni vágyó és uralkodó Gertrudisban, akit Poór Lili formált.”

Mialatt Janovics Jenő a Hunyadi téri színház igazgatója volt, naponta tartott előadásokat, sőt vasárnaponként kettőt is. A Hunyadi téri színházban 1910-ig nemcsak színműveket adtak elő, hanem moziszkiccseket is, amik alatt a vetített kép vegyült a színészek előadásával. Janovics műsorpolitikáját két igazán fontos újítása jellemezte. Egyrészt az ifjúsági előadások által igyekezett a „diri” a színházba járó emberek következő generációját megalapozni. Ezen előadások előtt sokszor ő maga tartott felvezető beszédet, de alkalmanként a kor neves irodalmárait, tanárait is meghívta. Folyamatosan egyeztetett az iskolákkal, hogy megfelelő, a tananyaghoz illeszkedő műsorokat lássanak a gyerekek – és mindezt csökkentett jegyáron élvezhették. Nagy fontossággal bírt az is, hogy a fél századdal azelőtti hagyományokat követve, előadásciklusokat rendezett. Az 1911–12-es évadban 26 magyar darabból álló sorozatot szervezett, amelyet egy 1559-ből származó művel, Sztárai Mihály *Az igaz papságnak tükrö*e című hitvitázó

alkotásával kezdett, és kortárs darabokkal zárt. A következő évadokban antik dráma ciklust (1912–1913), Shakespeare-ciklust (1913–1914) szervezett, a *Hamlet*ben ő maga játszotta a főszerepet, Poór Lili pedig *Ophelia* szerepét kapta. Az utolsó tervezett ciklust, amely Molière műveiből állott volna, nem sikerült kivitelezni a világháború kitörése miatt. A világégés következtében az összes magyar színház bezárt, csak a kolozsvári maradt talpon. A háború elején az előadások típusai módosultak, többségbe kerültek a hazafias darabok. Ám rövidesen a rendező visszatért a klasszikus művekhez, és újra Shakespeare-darabokat hozott a repertoárba, ugyanakkor a tervezett Molière-ciklus műveiből is bemutatott néhányat.

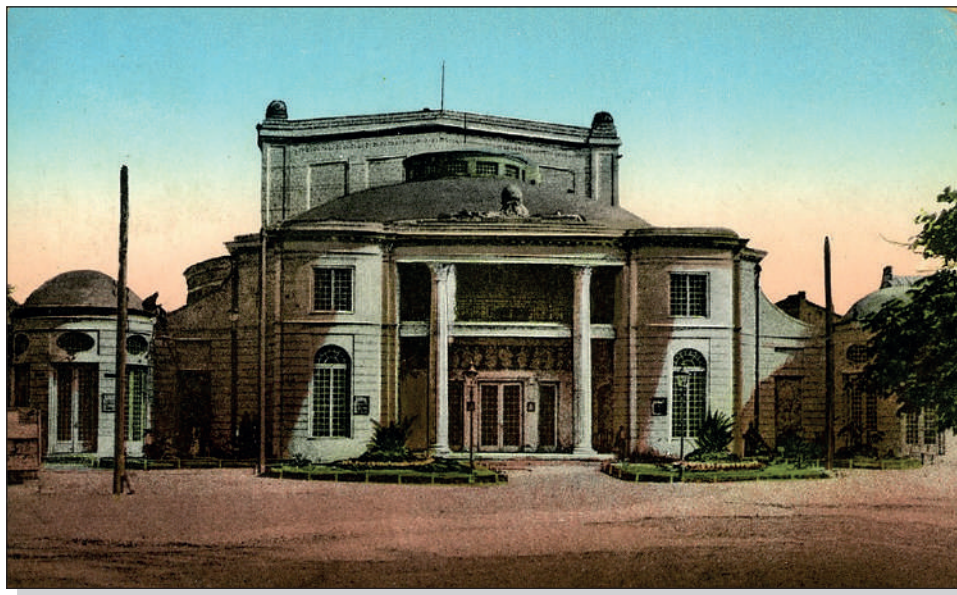
A világháborút követő változások sokat alakítottak a magyar színházi életen: annak helyszínében is, de a tartalmában még inkább. Az 1919-es bevonulást követően még pár hónapot a Hunyadi téri épületben játszhatott a társulat, ám a cenzúrák, az előadások hirtelen leállításai, a letartóztatások megnehezítették a színházi életet. Október 1-jétől az épületet államosították, és felszólították a társulatot, hogy hagyják el a színházat. Janovicsnak felajánlották, hogy maradhat továbbra is az épületben igazgató, abban az esetben, ha hűségesküvet fogad a román államnak – ezt ő minden további nélkül visszautasította. Ezen felül a román kormány azt is előírta, hogy a színházban lévő színpadi berendezésből, felszerelésből, díszletekből, ruhákból és kellékekből egy darabot sem szabad továbbvinnie a magyar társulatnak – annak ellenére, hogy a felszerelés Janovics tulajdonában állott. Ezt a határozatot, a biztonság kedvéért, 1922 őszén ismét hatályba léptették. Az utolsó előadást szeptember 30-án tartották meg, a *Hamlet*et adták elő, amelynek végső jelenetét a cenzor törölte, és így – bár véletlen módon – ezen sorokkal ért véget az előadás:

„Én meghalok, te élsz, győzd meg felőlem
És igaz ügyem felől a kétkedőket!”

A Színkör Mozgó

A moziszekecskek, csakúgy, mint az egyre jobban teret hódító mozi eleinte nem volt kedvére való a város értelmiségének, így azt sem tűrték, hogy a színház „tisztaságát” felváltsa a mozi könnyed stílusa. Janovics Jenő ezen szeretett volna változtatni, enyhíteni, amikor Szvacsina Géza polgármestert arra ösztönözte, hogy a Nyári Színkört Színkör Mozgóvá kell alakítani. Azt is hozzátette indoklásához, hogy a városnak szüksége van egy nagyobb teret magában foglaló épületre, amely akár bálloknak is helyszínéül szolgálhat. Bár Szvacsinának tetszett az ötlet, a városnak nem volt kellő anyagi fedezete a kivitelezésre. Janovics annyira ragaszkodott tervéhez, hogy felkínálta, saját költségén építteti fel az új létesítményt. Ebbe természetesen a város vezetősége is beleegyezett, és kölcsönt vettek fel, amit majd a „diri” törlesztett számukra. Végül 1910. július 18-án került sor az épület avatóünnepségére. Az új, szecessziós stílusú épület mindenkinek elnyerte

A Nyári Színház

a tetszését, és annak ellenére, hogy a nagy terem akusztikája nem volt megfelelő, sokan látogatták, hiszen a könnyed előadásokat, operetteket itt játszották. A Hunyadi téri színház elköltöztetése után a Színház Mozgó teljes mértékben átvette a színházi repertoárt.

1911-től a kolozsvári mozizás központja lett a Mozgó. Részben ennek is köszönhető, hogy 1913-ban Janovics némafilmet készített Csepreghy Ferenc népszínművéből, a *Sárga csikóból*. Előbb lefordította a forgatókönyvet franciára, és elküldte a Pathé filmgyárba, akiknek olyannyira megtetszett a mű, hogy még 1913 augusztusában elküldték egy rendezőjüket, Felix Vanylt és két operatőrüket. A városnak nem volt kijelölt filmstúdiója, emiatt a Mozgó mögötti teret használták fel erre a célra. Janovics Jenő így emlékezik erre: „Műtermünk persze nem volt. A Színház mögötti, széltől védett, zárt térséget kipadlóztam, a díszleteket szilárdabb anyagból készítettem el, s a legtöbb jelenetet külső felvételek gyanánt a kiválasztott szabad vidéken vettük fel.” Hegyi Lili színésznő visszaemlékezései alapján megtudhatjuk azt is, hogy a francia rendező felvétel előtt sokat és gyorsan magyarul beszélt. Janovics ezt alig győzte pontosan lefordítani, ezért inkább a nehéz jeleneteket előjátszotta. „A diri nem volt jó színész, ezt mindenki tudta, különösen mi, hiszen kenyéradó gazdánk volt, s az illető mikor ismeri el a színészt? De előjátszani úgy tudott, hogy azt tanítani kellett volna. Egy-két mozdulat, egy-két szó és már rávezette a színészt a helyes útra.” A film óriási sikernek örvendett, és öt kontinens meghódítva vált a magyar mozifilmgyártás első számottevő sikerévé. Janovics Jenő a siker láttán még eltökéltebben

Jelenet a Vágy című filmből, Poór Lili (középen) főszereplésével

kezdett újabb filmek gyártásába, illetve filmvállalatok létrehozásába. 1914-ben a ProJa, 1916-ban a Corvin, 1917-ben pedig a Transsylvania filmstúdió gyártott némafilmeket az ő vezetésével.

A világháború évei alatt sem lankadt a mozizásra való igény. Ennek egyik oka az volt, hogy a nézők felejteti is a moziba, a színházba jártak. A háború négy éve alatt Janovics filmvállalatai 60 filmet és 8 filmszkeccset készítettek el, a vetítések előtt pedig a színészek háborús aktuális jeleneteket játszottak el. A Janovics vállalatai által gyártott filmek közül kiemelendők a *Bánk bán* (1914), a *Tolonc* (1914), a *tanítónő* (1917), a *Jó éjt, muki!* (1915), a *Mágnás Miska* (1916), a *gyónás szentsége* (1916). Ha ezeknek a filmeknek a szereposztását vizsgáljuk meg, elmondhatjuk, hogy a szereplők közül a magyar filmgyártás első nagyobb színészei, rendezői váltak: Berky Lili, Hegyi Lili, Várkonyi Mihály, Szentgyörgyi István, Szakács Andor, Kertész Mihály, Fekete Mihály.

Poór Lili, bár kevesebb némafilmben szerepelt, mint színházi előadásban, mégis úgy emlékeztek rá, mint aki „filmszerű jelenség és jó filmszínész volt”. Első szerepe az 1915-ös *Börzsekirály* című vígjátékban volt. Ezt követte a már említett *Jó éjt, Muki!*, a *Vágy* (1917), a *Vén bakancsos és a fia, a huszár* (1918). A *Világrémben* (1920) nyújtott, meggyőző szereplését követően a Pathé filmgyár szerződést ajánlott fel számára, ezt azonban visszautasította, arra hivatkozva, hogy a színház az, ami leginkább vonzza, és az ajánlás elfogadásával kis időre el kellene szakadjon Tháliától. Ezután évtizedekig nem szerepelt filmben. Csak

1943-ban, egy Madáchról készült filmben játszotta a költő édesanyját – az alkotás azonban, a német megszállás következtében, sosem került bemutatásra.

A házaspár Petőfi utcai lakása

Janovics Jenő és Poór Lili munkásságának lábnyomait követve eljutunk ahhoz a helyszínhez, ahol mindennapjaikat töltötték. Feltehetően a Petőfi utca 19. szám alatt bérelték a lakásukat, ám az épület mára már nem látható eredeti formájában.

A két művész számára, az első világháborút követő román megszállás következtében megpróbáltatásokkal teli időszak következett. Poór Lili az 1920-as években azoknak a művészeknek a csoportjának lett tagja, akik – kettős célt szolgálva – a kisebbségi magyarság nemzeti tudatát erősítették, ugyanakkor a románság és a magyarság közötti együttműködést is igyekeztek elősegíteni. Poór Lili számára ez leginkább abban mutatkozott meg, hogy nem szerződött a kolozsvári színházhoz, azért, hogy Erdély nagyvárosait bejárva a magyar színházi kultúrát, a színészi nevelést, illetve a közönség színházhoz való visszaszoktatását szolgálja. A színésznőt 1921-ben letartóztatták, katonai fogházba zárták. A közvélemény hatására azonban kénytelenek voltak kiengedni – viszont a fogházban elkapott betegségét csak nehezen tudta kiheverni. Második letartóztatására Aradon került sor, ahol 1922. január 14-én az ottani „sziguranca” vezetője, Gritta Ovidius a *Kaméliás hölgy* előadása közben hívatta le a színpadról. Végül innen is kiszabadult, Janovics Jenő és két színésztársa segítségével, akik megszóktették és Kolozsvárra vitték. Janovics ezt követően mozgósította a közvéleményt a *Keleti Újságban* megjelent *Halló, itt Scarpa* című cikkével, ami a román értelmiségiek és a munkásmozgalmak szervezeteit is arra készítette, hogy a művésznő pártjára álljanak. Poór Lili az üldöztetések közepette több szerződési ajánlatot kapott Budapestről, ám ő egyiket sem fogadta el, sőt, román darabokban játszott, tovább vendégszerepelt Erdély városaiban, illetve Bukarestben is.

1928. augusztus 29-én Janovics Jenő és Poór Lili összeházasodtak, ám felhőtlen boldogságuk nem tartott hosszú ideig. A román állam által szenvedett megpróbáltatásaik folyamán, illetve a közelgő háború előfutáraként ismét üldöztetések miatt kellett elszakadniuk a színháztól. 1933-tól Janovics nem lehetett a színház igazgatója, és emiatt száműzte magát a színpadról, felesége pedig vele tartott. A következő években Erdély egyéb színházaiban – Nagyváradon, Temesváron – szerepeltek. Továbbra is Kolozsváron laktak, ám nem élvezhették a közönség szeretetét a színpadon, csak a város utcáin történő, személyes találkozások alatt. 1944-ben német csapatok szállták meg a várost, és a veszélyesnek tartott személyeket elhurcolták. Mivel Janovics zsidó származású volt – hiába keresztelkedett

Janovics Jenő

át, illetve a felesége is keresztény volt –, vele is hasonlatos volt a tervük, ám nem sikerült megtalálniuk. Erre vonatkozóan több szóbeszéd, történet is terjedt – és terjed napjainkig. Ezek közül az egyik legérdekesebb egy anekdota, amely szerint egy délután Janovicsékhoz is bekopogtattak, és megkérdezték, hogy ott lakik-e Eugen Janovitz – ő erre természetesen azt felelte, hogy Eugen Janovitz nem, csak Janovics Jenő. Erre a válaszra a Gestapo embere továbbment, és mire később rájött a turpisságra, Janovicséknak már hűlt helyük volt. Az azonban bizonyos, hogy a házaspár Budapestre menekült, ahol több színésztársukkal együtt rejtegették őket az Edömer utca 8. szám alatt, ami ugyancsak azt tükrözi, mennyire közkedveltek voltak kortársaik, kollégáik körében is. Az itthon maradottak ugyancsak aggódtak kedvenceik miatt: Méhes György, aki többször meglátogatta a házaspárt a Petőfi utcai házukban, a menekülésüket követő napokban is becsengetett a Janovics-házba – ám nem talált ott senkit sem. Ő reményteljesen emlékezik vissza az esetre, megemlítve ugyanakkor azt is, hogy Kolozsváron – bármennyire is szerették az emberek –, akadtak azért olyanok is, akik szemében a sokat elért „diri” szálkát jelentett. „Lehetetlen, hogy Janovicsnak baja essék – gondoltam. Annyi barátja, tisztelője, jóembere van, elrejtik, hamis papírokat szereznek neki. Jobb, hogy elment. Itt kipécéznék azok, akik egész életében áskálódtak ellene.”

Házsongárd

A Janovics házaspár életének utolsó kolozsvári állomása a Házsongárdi temetőben található közös sírmlékük. A több mint 430 éves múltra visszatekintő temető temérdek jeles kolozsvári személyiségnek állít örök emléket: különböző felekezetek, társadalmi osztályok temetkeztek az évszázadok folyamán ide. A Janovics-sírmlék, mely a II. A parcellában helyezkedik el, közvetlen közelében található a nagy karakterszínész, Szentgyörgyi István sírja is. A Házsongárdi temető Janovicsnak is kedvelt kolozsvári sétahelyszíne volt. Méhes György szerint a színész-rendező valamelyest erőt, inspirációt keresett az elmúlt korok művészeitől: „Rendszerint a közeli temetőben, a Házsongárdban bolyongtunk. A régi művészsírokat látogattuk. Olvastuk a nemesen megformált mondatokat – gyakran századoknak kell eltelnie, míg akadnak hálás utódok – tett le a sírra egy zöld ágat Janovics.”

Janovics Jenő és Poór Lili a második világháborút követően, 1945 nyarán visszatértek Kolozsvárra, hogy újult erővel folytathassák munkájukat ott, ahol másfél évtizeddel ezelőtt befejezték. A rendező Katona József *Bánk bánját* akarta a színpadra vinni ismét, amelyben ő a hozzá már oly közel álló Biberachot játszotta volna. Ám a megnyitó napjának, november 16-a délelőttjén főpróbát tartottak, amelyen nem tudott jelen lenni, gyengélkedésre hivatkozva. A megnyitó beszéd alatt, amelyet Fekete Mihály tartott – a nézőknek tragikus hírral kellett szembesülniük, miszerint mindenki „diri”-je eltávozott az élők sorából. Janovics

sírfát Kósa-Huba Ferenc készítette, és lapjára egy, a *Hamlet*ből való idézetet vészt, amely méltó emléket állít az oly sok nehézséget, megpróbáltatást megélt rendezőnek, és az őt mindenben támogató, nem kevésbé kitartó feleségének.

Poór Lili a férje halálát követő időszakban továbbra is közösségoktatói szerepet vállalt, és a nagyváradi Szigligeti Társulatnál játszott vendég szerepet. Irodalmi előadásokon, felolvasóesteken, verses rádióműsorokban vett részt, a Színművészeti Főiskola és a Józsa Béla Athenaeum munkásszínházi csoportjait tanította, tehetségeket kutatott, ugyanakkor nőszövetségi és békebizottsági tag is volt. 1962. november 26-án, 76 éves korában hunyt el. Bár nincs arra vonatkozó adatunk, hogy miben halt meg, Jordáky Lajos emlékezéseiből arra következtethetünk, hogy kora, illetve szíve miatt távozott: „Halála olyan, mint élete nagy alkotásai. A szíve ölte meg, a szíve, amelyet telítettek, szépítettek s végül is felőröltek a világirodalom nagy hősnői.”

Válogatott irodalom

- Balogh Gyöngyi, Zágoni Bálint (szerk.): *A kolozsvári filmgyártás képes története 1913-tól 1920-ig*. Filmtett Egyesület és a Magyar Nemzeti Filmarchívum, Kolozsvár, 2009.
- Dáné Tibor Kálmán – Egyed Ákos – Sipos Gábor – Wolf Rudolf (szerk.): *Kolozsvár 1000 éve. A 2000. október 13–14-én rendezett konferencia előadásai*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2001.
- Gaal György: *Tört kövön és porladó kereszten. Pusztuló múlt és fájó jelen a Házsongárdi temetőben*. Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 2010.
- Gaal György: *Képes Kolozsvár. A belváros írásban és képben*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2012.
- Imre Sándor: *Dr. Janovics Jenő és a színház*. Az Erdélyi és Bánáti Színészegyesület kiadványa, Kolozsvár, 1924.
- Janovics Jenő: *A Farkas-utcai színház*. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1941.
- Janovics Jenő: *A Hunyadi téri színház*. Korunk Baráti Társaság, Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 2001.
- Jordáky Lajos: *Az erdélyi némafilmgyártás története (1903–1930)*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1980.
- Jordáky Lajos: *Janovics Jenő és Poór Lili. Két színész arcképe*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971.
- Liptay Árpád (szerk.): *Kolozsvári útmutató és lakásjegyzék*. Stief, Kolozsvár, 1905.
- Székely György (szerk.): *Magyar színházművészeti lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.
- Zakariás Erzsébet (szerk.): *Janovics Jenő. 1872–1945*. Kolozsvári Operabarátok Köre, Kolozsvár, 2015.

November 2. **Klösz József** (1843–1922) halálának a centenáriuma. Kolozsvárt született német családból. Sírkövén a szülei családneve még Kloes formában szerepel. Ma már csak nagyon kevesen tudják róla, hogy a tizenkilencedik század utolsó negyedének legjobb kolozsvári szobrásza volt. A főtéri templom új tornyának építéskor mint segéd sajátította el a kőfaragást és a szobrászati alapsmereteket. Párizsi, bécsi és pesti tanulóévek után kezdett Kolozsvárt igényesebb munkákra vállalkozni. Első köztéri szobra a Széchenyi téren a névadót ábrázolta, s az ottani kutat díszítette (1867). A legtöbb kolozsvári épület szobordíszzeit ő faragta. Részt vett az Iparos Egylet 1883-ban emelt főtéri székháza szobrainak a kifaragásában. Több emléktábla keretét készítette. A Mátyás király-szobor Pákei Lajos tervezte talpazatának az – utóbb levésett – címerét is ő kivitelezte. Nevéhez fűződik a temető sírkövein Bethlen Gergely, E. Kovács Gyula, Kéler Ilona és Salamon János domborműves portréja. Szüleivel egy sírban, szerény kis kő előtt pihen a Lutheránus temetőben.

November 9-én **Bernád Ágoston** (1929–1997) irodalomtörténész halálának a negyedszázados évfordulója késztet emlékezésre. Kolozsvárt született, az itteni Piarista Főgimnáziumban érettségizett 1948-ban, majd a Bolyai Tudományegyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom szakos diplomát 1952-ben. Kolozsvár környéki falvakban tanított, s közben a Tanügyi és Pedagógiai Könyvkiadó megrendelésére tankönyveket és szöveggyűjteményeket állított össze. 1970-ben *A Hét* című bukaresti hetilap kolozsvári szerkesztője lett, 1985-ben nyugdíjazták. A *Téka* és a *Tanulók Könyvtára* sorozatok számára több kötetet rendezett sajtó alá, látott el bevezető tanulmánnyal. *A Hét évkönyvében* (1978) közölte a Romániai Magyar Írók Repertóriumát. Sírja a II. B parcellában található.

November 24-én **Deák Nándor** (1883–1947) festőművész emlékét idézzük fel halála 75. évfordulóján. Budapesten született, az ottani Képzőművészeti Főiskolán szerezte alapképzését. Münchenben Hollósy Simon tanítványa volt, 1905-ben költözött Kolozsvárra. Az 1920-as években a nagybányai festőkolónia tagja lett. Ott Thorma János volt hatással művészetére. Többnyire expresszionista hangvételű tájképeket, vásári jeleneteket, portrékat és aktokat festett. A II. B parcellában fekete márványbetétes beton-sírban nyugszik.

Bálint Tibor Mikszáth

Most pedig rászólok a kaszásra, álljunk meg itt az olvasók vendégfogadójánál, és hajtsunk fel egy meszely bort, mert nem csak halálból áll az élet, és nem csak életből a halál. Erről tudok egy anekdotát is, nincs annak párja (nem is volt soha), és el nem évül, amíg ember él a földön. (No, abból mindig több volt, mint kellett volna.) Tudok egy történetet, mondom (az öreg már felejt, mindent kétszer mond, hogy legalább egyszer megjegyezze?!), tömör és sima ez a história, és aranyló mag lakik benne, mint a tyúktojásban (Jókai Móric pipakupak alatt főz-te, azért nem füstölt soha, inkább gőzölgött a csibukja a tisztelt ház folyosóján). Érdekes anekdotát tudok, mondom, sokkal érdekesebbet, mint azok, amelyeket ti szövögettek be a regényeitekbe a mitalpgyártásról, hogy inkább tehetségte-lennek lássatok, mint ostobának. Egyszóval, tudok egy csodálatos kis történetést arról, hogyan is bátorkodott világra az első anekdota, amelynek nincs párja...

Móricz Zsigmond

Nagy, piros hátú kenyereket sütöttem, tápláltam vele egy népet, és jó szándékat is csak tőle reméltem. Mert aki császárszemplét tördel finomkodón, s mint kényes csecsemő, hunyt pillával szívja az osztriga levét, tudtam, hogy annak én örökké paraszt maradok, és a bécsi gyorsul lekésset magyar...

Boros Miklós

Ilyen sem volt még: forralt boros foci-vb

A világ- vagy Európa-bajnokság nyári sport – teraszokon sörözve-fröccsözve egész nap meccset nézhetünk, már ha az ember szereti a focit. De talán még akkor is, ha nem szereti, a világbajnoki meccsnézés közösségi élmény, a társaság legalább olyan fontos, mint a meccs. Főleg ha a társaság (sokkal) jobb, mint a meccs, mert az is gyakran előfordul.

Ezt az axiómát rúgta fel 2009-ben a Nemzetközi Labdarúgó-szövetség (FIFA), amikor Katarnak ítélte a 2022-es torna rendezési jogát. Egy olyan szupergazdag, mindent (is) megvásárolni képes és akaró miniállamnak, amely viszont nulla futballhagyománnyal rendelkezik. Próbálnak persze megvásárolni minden játékost és edzőt, aki hajlandó jó pénzért a sivatagban, átlag száz néző előtt meccset játszani, Bölöni László is dolgozott ott három évet az Al-Hor nevű csapatnál, vagy a korábbi CFR-gólkirály, Gregory Tadé is lehúzott egy évet a Qatar SC-nél, de akkor is: a világranglista 86. helyén (ezen a helyen állt Katar a rendezés elnyerésekor) álló országok nem szoktak világbajnokságot rendezni.

Az odaítélés módja bűzlött a korrupciótól, Sepp Blatter FIFA-elnök bele is bukott az ügybe, de a katari rendezést utóda, Gianni Infantino sem próbálta visszavonni. Ugyhogya a világ legjobb focistái a szezon kellős közepén, november 21. és december 18. között mehetnek focizni egy sivatagi ország hipermodern stadionjaiba, drukkereik pedig szurkolni egy olyan arab államba, ahol elvileg tilos az alkoholfogyasztás.

Mi meg a teraszok helyett beszorulunk a négy fal közé, kocsmába vagy saját fotelünkbe világbajnokságot nézni, hideg sör vagy fröccs helyett forralt bort kortyolgatva. Remélhetőleg először és utoljára.

A 2022-ES VILÁGBAJNOKSÁG CSOPORTBEOSZTÁSA

A-CSOPORT: Katar, Ecuador, Szenegál, Hollandia

B-CSOPORT: Anglia, Irán, Egyesült Államok, Wales

C-CSOPORT: Argentína, Szaúd-Arábia, Mexikó, Lengyelország

D-CSOPORT: Franciaország, Dánia, Tunézia, Ausztrália

E-CSOPORT: Spanyolország, Németország, Japán, Costa Rica

F-CSOPORT: Belgium, Kanada, Marokkó, Horvátország

G-CSOPORT: Brazília, Szerbia, Svájc, Kamerun

H-CSOPORT: Portugália, Ghána, Uruguay, Dél-Korea

Idén november 27-én gyűjtheted meg az első gyertyát az adventi koszorún.

November / Szent András hava

1. – Mindenszentek, illetve világítás napja

11. – Márton-nap – Népi hiedelem: *Aki Márton-napon libát nem eszik, egész évben éhezik.*

25. – Katalin-nap

Ha Katalin kopog, ... A népi megfigyelés folytatása kiderül a rejtvény sárga négyzeteiből.

VÍZSZINTES

1. A megfejtés
3. Nagy Anna monogramja
5. Éééé!
6. CHIP
8. Szúrós szárú, illatos virág
10. Soron következő
12. Nagyon értékes tárgy
13. Bújócska szereplője
15. Ilyen állat a rák
17. Tejtermék
19. Sövény közepe!
20. Igaz Réka monogramja

FÜGGŐLEGES

1. Esdeklő
2. Régi úrmérték
3. Nudliszélek!
4. Egyik szülőhöz jobban vonzódo gyerek
7. Részt vesz a csatában
9. Díszítésre használt vékony kötél
11. Most, a közepén!

1	2	R	Á		3	4
5			6	7		
8		9				Á
Ő		10			11	
	12					
13						14 Ő
E		15			16	
17	18				19	
20			C	S		

12. Kutyafej!
13. Ilyen lap is van
14. Fejtelten hőség!

16. Védő
18. Nagy hatalmú személy

VAJNÁR ILONA rejtvénye

	December	<i>Karácsony hava. Álom hava. Télelő</i>	Névfejtő
1	Csütörtök	Blanka, Elza, Natália <i>A magyar rádiózás napja</i>	Elza – az Erzsébet német rövidülése. Natália – latin eredetű; jelentése: Jézus születésnapja.
2	Péntek	Aranka, Melinda, Vivien	Vivien – a Viviána angol változata.
3	Szombat	Atala, Ferenc, Olívia Xavéri Szt. Ferenc <i>A magyar költészet napja</i>	Atala – az Atália név alakváltozata. Olívia – latin eredetű; jelentése: olajfa.
4	Vasárnap	Barbara, Borbála, Boróka Damaszkuszi Szt. János, Szt. Borbála <i>Advent 2. vasárnapja</i>	Barbara, Borbála – görög eredetű; jelentése: idegen, külföldi nő.
5	Hétfő	Csaba, Csanád, Ünige, Vilma	Csaba – török–magyar eredetű; jelentése: pásztor, kóborló. Ünige – ótörök eredetű; jelentése: megbízható.
6	Kedd	Csinszka, Miklós, Nikoletta Szt. Miklós	Csinszka – Ady Endre játékos névalkotása (csacsi-csacsinszka); Miklós – görög–szláv eredetű; jelentése: győzelem + nép.
7	Szerda	Ambrózia, Ambrus, Ányos Szt. Ambrus	Ambrózia, Ambrus – görög eredetű; jelentése: halhatatlan. Ányos – görög–latin eredetű; jelentése ismeretlen.
8	Csütörtök	Emőke, Immakuláta, Mária, Márta <i>Szűz Mária Szeplőtelen Fogantatása</i>	Emőke – magyar eredetű; jelentése: anyatejjel táplált újszülött, bébi. Immakuláta – latin eredetű, jelentése: szeplőtlen. Márta – héber eredetű; jelentése: úrnő.
9	Péntek	Gyöngyi, Györgyi, Leona, Natália Szt. Juan Diego	Györgyi – a Georgina női név magyarosítása. Leona – görög–latin eredetű; jelentése: oroszlán.
10	Szombat	Judit	Judit – héber eredetű; jelentése: Júdeából származó nő.
11	Vasárnap	Árpád, Dániel, Lehel Szt. Damazusz pápa <i>Advent 3. vasárnapja</i>	Dániel – héber eredetű; jelentése: Isten a bírám.

	Évfordulók	Népi időjósítások
1	155 éve , 1867-ben a városháza üléstermében alakult meg a Kolozsvári Dalkör. 150 éve , 1872-ben nyitották meg a Széchenyi téri Tornavívodát.	
2		
3	85 éve , 1937-ben hunyt el Balatonszárszón József Attila költő (* Budapest, 1905. április 11.).	
4		
5		
6		
7		
8	150 éve , 1872-ben született Ungváron Janovics Jenő színész, rendező, a magyar filmgyártás úttörője († Kolozsvár, 1945. november 16.).	
9		
10	145 éve , 1877-en született Kolozson Spáda János építőmester († Kolozsvár, 1913. július 7.).	
11		

	December	<i>Karácsony hava. Álom hava. Télelő</i>	Névfejtő
12	Hétfő	Gabriella Guadalupei Szűz Mária	Gabriella – héber–latin eredetű; jelentése: Isten embere, Isten bajnoka.
13	Kedd	Luca, Lúcia, Otília Szt. Lúcia	Luca, Lúcia – latin eredetű; jelentése: virradatkor, hajnalhasadáskor született.
14	Szerda	Huba, Konrád, Szilárda Keresztes Szt. János	Huba – magyar eredetű; jelentése bizonytalan. Szilárda – latin eredetű; jelentése: szilárd, állhatatos, következetes.
15	Csütörtök	Albina, Detre, Dezső, Valér	Albina – az Albin női névpárja. Detre – germán eredetű; jelentése: nép + hatalmas. Dezső – latin–magyar eredetű; jelentése: óhajtott, kívánt gyermek. Valér – latin eredetű; jelentése: erős, egészséges.
16	Péntek	Aletta, Etelka <i>A magyar kórusok napja</i>	Aletta – német–olasz eredetű; jelentése: nemes.
17	Szombat	Iza, Olimpia Szt. Lázár	Iza – az Izabella, Izolda önállósult német becézője. Olimpia – a görög Olimpiasz névből származik; jelentése: Olümposz hegyéről való.
18	Vasárnap	Ákos, Álmos, Augusztá, Töhötöm <i>Advent 4. vasárnapja</i>	Augusztá – latin eredetű; jelentése: fenséges, fennkölt. Töhötöm – török–magyar eredetű; jelentése: fejedelem.
19	Hétfő	Anasztáz, Nemere, Viola	Anasztáz – görög eredetű; jelentése: a feltámadott.
20	Kedd	Apor, Csaba, Domonkos, Otília, Timót Szt. Teofil	Timót – a görög–latin eredetű Timóteusz név magyar rövidülése; jelentése: istentisztelő.
21	Szerda	Tamás Kanisius Szt. Péter	Tamás – arámeus–görög eredetű; jelentése: iker, csodálatos.

	Évfordulók	Népi időjósítások
12		
13		Szent Lucának híres napja, A napot rövidre szabja. Ha Luca sárban jár, A karácsony hóban áll.
14	415 éve , 1607-ben született Magyarbükksőn Kemény János fejedelem († Nagyszőlős, 1662. január 23.).	
15	220 éve , 1802-ben született Kolozsváron Bolyai János, a legnagyobb magyar matematikus († Marosvásárhely, 1860. január 27.). 150 éve , 1872-ben nyílt meg az árvaház a Fellegvári út és a Rákóczi út sarkán. 135 éve , 1887-ben létesült a Siketnéma Intézet.	
16	140 éve , 1882-ben született Kecskeméten Kodály Zoltán zeneszerző († Budapest, 1967. március 6.). 100 éve , 1922-ben avatták fel a budapesti Corvin Filmszínházat.	
17	230 éve , 1792-ben a Rhédey-ház tánctermeiben tartotta első előadását az Erdélyi Magyar Nemes Színjátszó Társaság, és ezzel kezdetét vette a kolozsvári hivatásos színház.	
18		
19	50 éve , 1972-ben volt az első útja a Hold felszínén Pavlics Ferenc holdjáró járművének.	
20	75 éve , 1947-ben avatták fel az újjáépített automata telefonközpontot.	
21		Ha Tamás reggelén friss hó esett, boldog, békés karácsonyt remélhettek.

	December	<i>Karácsony hava. Álom hava. Télelő</i>	Névfejtő
22	Csütörtök	Anikó, Márk, Zénó, Zenóbia	Márk – latin eredetű; jelentése: Mars hadistenhez tartozó, neki szentelt. Zénó, Zenóbia – görög–latin eredetű; jelentése: Zeusztól származó.
23	Péntek	Győző, Viktória Kenty Szt. János	Viktória – latin eredetű; jelentése: győzelem.
24	Szombat	Ádám, Adél, Éva <i>Szenteste</i>	Adél – német–francia eredetű; jelentése: nemes. Éva – héber eredetű; jelentése: élet, életet adó.
25	Vasárnap	Eugénia <i>Jézus Krisztus születése</i> <i>Karácsony ünnepe</i>	Eugénia – görög–latin–német eredetű; jelentése: előkelő, jeles nemzetségből való.
26	Hétfő	István Szt. István első vértanú <i>Karácsony 2. napja</i>	István – görög–német–magyar eredetű; jelentése: virágkoszorú.
27	Kedd	János Szt. János apostol <i>Karácsony 3. napja</i>	János – héber–görög–latin eredetű; jelentése: Isten kegyelme, Isten kegyelmes.
28	Szerda	Apor, Kamilla, Ráhel <i>Aprószentek</i>	Kamilla – latin eredetű; jelentése: nemesi születésű.
29	Csütörtök	Dávid, Tamás, Tamara Becket Szt. Tamás	Dávid – héber eredetű; jelentése: kedvelt, szeretett; egyesítő.
30	Péntek	Annamária, Dávid, Zoárd	Zoárd – türk–magyar eredetű; jelentése ismeretlen.
31	Szombat	Szilveszter I. Szt. Szilveszter pápa <i>Szilveszter, az év utolsó napja</i>	Szilveszter – latin eredetű; jelentése: erdő, erdő mellett lakó férfi.

	Évfordulók	Népi időjósítások
22		
23		
24		Ha karácsony éjszakáján szépen hull a hó, reményiséget ad, hogy leszen minden jó.
25	450 éve , 1572-ben hunyt el Debrecenben Méliusz Juhász Péter református lelkész, író, botanikus (* Horhi, 1532.).	Ha fehér karácsony, akkor zöld húsvét, ha fekete karácsony, akkor fehér húsvét.
26	200 éve , 1822-ben Kolozsváron mutatták be az első magyar operát, Ruzitska József művét, a <i>Béla futását</i> .	Ha zúzmarások a fák, és kisüt a nap, akkor jó makktermés várható.
27		
28	100 éve , 1922-ben a kolozsvári Iparosegylet dísztermében tartott ülésen a Magyar Nemzeti Párt és a Magyar Néppárt egyesüléséből létrejött az (Országos) Magyar Párt.	
29		
30	55 éve , 1967-ben avatták fel a kolozsvári Rádióstúdió Donát úti épületét.	
31	195 éve , 1827-ben este a város piacán és főbb utcáin 247 lámpásban gyúlt ki a fény, és ezzel vette kezdetét a közvilágítás Kolozsváron.	Ha az esztendő utolsó estéje s a következő év első napjának időjárása egyforma, akkor együttesen jó termés, gazdag esztendő várható.

Laskay Adrienne

A kolozsvári magyar zenés színpad 230 éve

A kolozsvári magyar zenés színpad 230. évadját ünnepeljük. Ma a kolozsvári az egyetlen olyan operaház, amely kisebbségben működik Kolozsvári Magyar Opera néven, megkülönböztetve a szintén kolozsvári Nemzeti Operától. Történetét hangos sikerek, kudarcok, sőt tragédiák is kísérték. Fennállása óta a kolozsvári magyar nyelvű operajátszás három helyszínen történt-történik: a Farkas utcai Kőszínházban (1821–1906), a Hunyadi téri palotában (1906–1918 és 1940–1944), valamint a Sétatéri Színkörben (1918–1940 között és 1945-től napjainkig.)

Kezdetben – a Singspiel hagyományaira támaszkodva – a zenés színpad szorosán kötődött az erdélyi magyar színjátszáshoz – ezt elsősorban a korabeli arisztokrácia igényei határozták meg. Megalapításának szándékát hivatalos formában 1791-ben, a Kolozsváron tartott országgyűlésen terjesztették elő, az első jelentős előadásra pedig 1792-ben, a Nemes Magyar Jász Társaság rendezésében Kótsi Patkó János vezetésével került sor, aki már az évad megnyitáskor tervbe vette énekes játékok műsorra tűzését. Az első előadás helyszíne a Rhédey-palota bálterme volt. A későbbiekben az előadások helyszíne állandóan változott – a színjátszás állandósulása ugyanakkor természetes módon igényelte az állandó színházépületet, melynek megnyitására csak 1821-ben került sor a Farkas utcában. A Kőszínház néven ismert létesítmény – az összmagyarság első színházépülete – közel nyolc és fél évtizeden át a prózai és zenés színjátszásnak egyaránt otthona volt.

Az első, aki kézbe vette az alakuló színtársulat irányítását, a már említett Kótsi Patkó János volt: művelt, zeneileg is képzett igazgatóként ismerték, fontos szerepe volt nemcsak az énekes művek műsorra tűzésében, hanem a betanításukban is, és maga is írt alkalmyszerűen kísérőzenét egyik-másik színművhöz. 1803-tól szerepet vállalt egy állandó zenekar megalapításában és karmesterének szerződötetésében, ezek jogainak érvénybe léptetésében, előtte a társulat nem rendelkezett állandó zenekarral és állandó karmesterrel.

A Kőszínház színpada szcenikailag is biztosítani tudta az operák bemutatását. Itt viszik színre az első magyar nemzeti operát 1822. december 26-án, a Ruzitska József karmester által írt *Béla futását*.

Igazi sikernek számított Déryné Széppataki Róza Kolozsvárra csábítása. 1823–1827 között Déryné a kolozsvári társulat primadonnájaként a magyar nyelvű operajátszás központjává avatja Kolozsvárt, ekkor kerülnek színpadra Mozart, Rossini, Weber stb. operái.

A Kótsi Patkót követő igazgatók mindegyike jelentősen hozzájárult a zenés színpad fejlesztéséhez. Jelentős korszaka a kolozsvári operajátszásnak Havi Mihály dalszínház-igazgató tevékenysége 1844–1860 között, vállalkozó szellemét bizonyítja a levéltárban őrzött repertoárja Donizetti, Verdi, Meyerbeer, Erkel operáival, valamint Offenbach operettjeivel. Társulatvezetői korszakában jelenik meg Kolozsváron az első nyomtatott színházi periodika, a *Kolozsvári Színházi Közlöny*. Igazgatásának idejét sikeres turnék is fémjelzik. Társulatának 1860-as bukaresti vendégszereplése Cantacuzino fejedelem elismerését is kivívja, a vendégjáték színháztörténeti eseménnyé válik.

Havi Mihályt Follinus János, majd Megyeri Dezső követi a színház igazgatói székében. Follinus mindent elkövet, hogy a dalmúvek minél jobb és modernebb előadásban kerüljenek a közönség elé. Az ő idejében modernizálják első ízben a színházépületet, társulata bemutatja az 1865–1866-os évadban Erkel Ferenc *Bánk bán* című operáját. Az operett kezdetben inkább a nyári idényben volt kedvelt, ennél fontosabb volt a népszínmű. Ennek közkedvelt művelői Balogh Györgyné, Várady Miklós, Szentgyörgyi István és a városban gyakran megforduló Blaha Lujza és Palmay Ilka.

A sikerek mellett azonban voltak olyan évadok, amikor lanyhult az opera iránti érdeklődés, az anyagi gondok kiküszöbölésére gyakrabban szerepel a társulat repertoárjában az operett: Suppé, Johann Strauss, Zeller, Doppler Károly, Konti József művei állandó repertoárdarabjaivá váltak a műsorpolitikának.

A századforduló gyökeres változást hozott a társulat életében, ekkor a színház igazgatói székében dr. Janovics Jenőt találjuk. Személye meghatározza a következő évtizedek kolozsvári színjátszását és a zenés színpad jövőjét is. Janovics érdeme az európai színvonalú, modern színházpalota felépítése az egykori Trencsény (később Hunyadi) téren, az 1821-ben felavatott Kőszínházat a város ekkorra már „kinőtte”, ezenkívül tűzveszélyes is lett. Az új színház megnyitójára 1906. szeptember 8-án került sor. Bár Kolozsvár városa ingyen adta a telket, az állam nem járult hozzá az építési költségekhez, így kölcsönt kellett felvenni, amelyet teljes egészében az igazgató törlesztett.

A színház három részleggel működött: drámai, opera- és operett részleggel. A Janovics által vezetett operatársulat működését magas színvonalú előadásai is jelzik. A nagyszerű művészgárda tagjai: Farkas Ödön, Müller Ottó, Kerner Jenő, Virányi Jenő és Bródy Miklós karmesterek, Sándor Erzsi és Székelyhídy Ferenc magánénekesek, valamint az induló reménységek: Baranyai Jolán, Berki Lili, Soyer Ilonka, Lévay Ilonka, Bretan Miklós, Farkas Sándor és Papp László, alias Pavel Constantin.

A nemzeti színházból katonai erőszakkal eltávolított társulat 1919. október 1-jén

Janovics bővíti a meglévő repertoárt, így az európai nagyszínpadokon bemutatott operák nagyon rövid időn belül megjelennek a kolozsvári operaszínpadon is. Janovics szívügyének tekinti a magyar zeneszerzők színpadi műveinek bemutatását, színre kerülnek Erkel Ferenc operái, Goldmark Károly *Sába királynője*, Szabados Béla, Bródy Miklós és Farkas Ödön dalművei, Kacsóh Pongrác *János vitéz* című daljátéka. Ezzel párhuzamosan a századforduló utáni operett nagymesterei is állandó jelleggel a színlapon szerepelnek műveikkel. Ezt tekintjük a Janovics-korszak első, sikeres éveinek (1906–1919). Bár Janovics megkísérelte mérsékelni az egyre inkább túltengő operettkultuszt, ez csak részben sikerült, így a színház továbbra is vegyes műsorú maradt, ahol a prózától az operáig, a balettől az operettig, a népszínműtől a zenés színműig mindent játszottak.

A színház az évadok közti nyári idényben a Színkörben tartotta előadásait, leginkább operetteket. A favázás alkotmány, melyet Korbuly Bogdán ácsoltatott 1874-ben, amellet, hogy tűzveszélyes volt, nehezen elégítette ki az igényeket. Janovics még 1907 decemberében felterjesztést intézett a kultuszminiszterhez, és a favázás színkör helyébe egy korszerű Nyári Színkör építését kérvényezte, egész éves nyitvatartással tervezvén: eszerint az előadások télen a Hunyadi téren, nyáron a Színkörben kerültek volna bemutatásra.

A világháború évei nem kedveznek a komolyzenei műfajoknak, opera-előadásra alig kerül sor. 1918-ra világossá válik, hogy Magyarország nem kerül ki győztesen a háborúból. Az ezt követő békeszerződés után a magyar közönség

elveszíti színvonalas opera- és balett-társulatát. Ettől kezdve számítjuk a második Janovics-korszakot (1919–1930-as évek eleje).

A háború befejeztével Erdélyt Romániához csatolják. 1919. október 1-jével a kolozsvári Nemzeti Színház épületét és teljes felszerelését a román kormányzótanács rendelkezésére kell bocsátani. A Hunyadi téri színházban tartott utolsó bemutató Lehár Ferenc operettje, a *Pacsirta*. A társulatot katonai erőszakkal távolítják el a nemzeti színház épületéből. A társulat az egykor Janovics által építtetett, nyári színházként működő Sétatéri Színkörbe szorul. A színház itt folytatja működtetését immár kisebbségi státusban, évadát október 4-én nyitja meg Huszka Jenő *Lili bárónő* című operettjével. Jellemző a társulat népszerűségére, hogy a rendkívüli helyzetben az évad folyamán 62 opera- és 158 operett-előadást tartottak.

Janovicsnak sikerült elérnie, hogy a Román Operától díszleteket és jelmezeket kölcsönözzön, ezt azonban az 1922/1923-as évadban leállítják, ezenkívül a bukaresti belügyminisztérium szigorúan megtiltja, hogy a trianoni Magyarország területéről művészeket szerződtessenek vagy vendégszerepeltessenek. Bródy Miklós rövidesen elszerződik a magyar társulattól, a kolozsvári Román Operának lesz a karmestere, de a román társulathoz szegődik Bretan Miklós bariton és rendező, valamint Pavel Constantin, aki a román társulat igazgatói tisztjét tölti be. Az operajátszás fokozatosan elszorvad, az opera-előadások száma egyre kevesebb, míg végül az 1926–1927-es évadban a társulat már nem tart bemutatókat, csupán a meglévő, egyre inkább leépülőfélben létező repertoárból tartanak előadásokat. Végül maradnak az operettek, a népszínművek és a kísérezés darabok, és 1929-től a társulat már nem játszik operát. Az áldatlan helyzet következtében sokan el is szerződnek, esetleg vendégként térnek vissza Kolozsvárra.

A leépülő repertoárnak egyik oka a húszas évek gazdasági világválsága, amely begyűrűzött térségünkbe is. Bár a közönség rajong az operáért, operettért, mégis kialakul az a sajátos helyzet, hogy a magyar operakedvelő közönségnek, ha opera-előadásra vágyik, az 1921-ben alakult Román Opera előadásait kell látogatnia.

1930-tól a Színpártoló Egyesület átveszi a színház vezetését, Janovics már csak névleg szerepel a vezetőségben. Két év múlva távozik a társulattól. 1933. szeptember 1-jétől a Thália Rt. veszi át a színház vezetését.

A színház műsorpolitikája szerint a repertoár a heteken át tartó operett-előadásokból, vígjátékokból és egyéb színpadi rangra emelt bohózatokból áll. Divat lett az ún. revüoperettek beemelése a repertoárba. A színház igazgatója ekkor dr. Kádár Imre, aki jól ismeri a színház problémáit, korszerűsége törekedik mind a műsor összeállításában, mind az előadások művészi kivitelezésében. Új, fiatal tehetségeket szerződött, többek között Kovács Györgyöt, Senkálzsky Endrét, Csóka Józsefet, Kőszegi Margitot, Borovszky Oszkárt, Delly Ferencet, Gróf Lászlót, Flóra Jenőt, Felszegi Máriát, Fekete Mihályt.

Az 1932–1939 közötti időszakot Lakatos István így jellemzi: „A zenés műveket ettől kezdve jó néhány évig már szinte kizárólag csak az operettek, népszínművek

és kísérőzenés prózai darabok képviselik. A kor ízlésének megfelelően a silány tartalmú operetteknek van a legnagyobb közönségsikere, és minthogy a társulat fenntartásához szükséges anyagiak előteremtése egyre nagyobb gondot okoz, a színház vezetősége ezek műsorra tűzésével próbálja bevételeit biztosítani.” Mindemellett azt is hozzá kell tennünk, hogy a darabok színvonalától függetlenül a színház kitűnő operettgárdával rendelkezett.

1933 és 1941 között a színház karmesterei Stephanidesz József és Szabó Ica. Az 1937/1938-as évad zenei eseménye Kodály Zoltán *Háry János*ának bemutatója, melynek szerepeit elsősorban prózai színészek játszották. Az előadás rendezője Gróf László, aki a címszerepet is játssza, mellette Solymosán Magda, Tompa Sándor, Ürmössy Magda, Tóth Elek, V. Hegyi Lili, Deésy Jenő. A díszleteket Vásárhelyi Ziegler Emil készítette.

Ebben a periódusban kell megoldani a magyar nyelvű színészképzés problémáját is, ennek egyedül járható útját a magániskolák létrehozása jelenti. A magániskolák által kibocsátott diplomákat a román állam elismerte. A legjelentősebbek a korszak magániskolái közül a Nagyváradról Kolozsvárra költözött Hetényi-féle iskola és az Izsó Miklós vezette képző. A Thália is megindította a Magyar Színház Stúdióját. Ezek az iskolák számos tehetséget hoztak felszínre, köztük Nagy Istvánt, Tompa Sándort, Kiss Manyit, Dayka Margitot, Fényes Alizt, Senkálzky Endrét és még sokan másokat.

Ami a táncutánpótlást illeti, a Román Opera balettmestere, Ligeti József és Várady Ilonka indított képzést több-kevesebb sikerrel.

A kolozsvári zenés színpadon az operajátszás reneszánsza az 1940 szeptemberében bekövetkezett bécsi döntéshez köthető. Az Észak-Erdély területén újjászerveződő magyar államiság művelődéspolitikája anyagilag gondoskodik a Hunyadi téri színházépület teljes restaurálásáról, Kós Károly vezetésével. A magyargyerőmonostori báró Kemény János szintársulati elnök-igazgató Vaszy Viktort bízta meg egy európai színvonalú operatársulat megszervezésével, amely részét képezte a prózai társulatnak. A Vaszy Viktor fő-zeneigazgató által verbuvált és vezetett operatársulat új, gazdag repertoárt alakított ki, amely magában foglalta a nagy európai színpadok repertoárját, kibővítve a magyar szerzők műveivel, mint Farkas Ferenc *A bűvös szekrény* c. operája, Erkel *Bánk bánja*, Bartók Béla *A fából faragott királyfi* c. táncjátéka, Kodály Zoltán *Háry János*a. Nyaranta az operett-társulat a Színkörben szervezett előadásokat a kitűnő operettgárda előadásában.

1941—1942	
1942. JUNIUS 2-ÁN, KEDDEN ESTE 8 ORAKOR	Bemutató helyárak.
Bemutató hértel 30. szám.	Bemutató helyárak.
HÁRY JÁNOS	
Daljáték 4 kalandban, elő- és utójátékkal.	
Írták: Paulini Béla és Hársányi Zsolt.	
Zenejét szerztette: Kodály Zoltán.	
Vezényel: Vaszy Viktor és Endre Béla.	
Rendező: Vitéz Tibor.	
Háry János	Szabady István
Órse, Háry mátkája	Lőrincz Zsuzsa
Ferenc császár	Dancsó György
Császárné	Sándor Mária
Napoleon	Andresi Márton
Mária Lujza	Szende Bessy
Óreg Marci, császári kocsis	(Vitéz Tibor
	Szanati József
Ebelasztin lovag	Kishonty József
Melusina grófnő	Turay Margit
Estrella báróné	Tihanyi Mária
Magyar sálbák	Virágos Mihály
Muzsika sálbák	Földes István
Generális Krucifix	Csúka József
Generális Dulla	Mári Alfréd
I. huszár	Kezayeres Zoltán
II. huszár	Szabó László
I. tüzér	Sipos László
II. tüzér	Kemény József
Údvari lakáj	Kozma Gyula
Bíró úram	Garamszégy Károly
A deák	Flóra Jenő
Az abonyi korcsmáros	Senkácsy Endre
I. pór	Sebestyén Kálmán
II. pór	Mészáros Sándor
Történet: Az elő- és utójáték a nagyabonyi korcsmárban, az I. kaland a muzsika határon II. Ferenc császár kerületben III. Majdnán alatt. IV. A bécsi Burgban, Háry szobájában.	
Karigazgató: Farkas Ferenc.	
A táncokat betanította: Morawszky Román.	
Díszlettervező: Varga Mátyás. Jelmeztervező: Déry Eta.	

Ez egy rövid, de igen gyümölcsöző korszaka a teljes értékű magyar nyelvű kolozsvári operajátszásnak. Sok kiváló magánénekes fordult meg meghívott előadóként a társulatnál. Ugyanakkor számos új operaénekes is színre lép a változatos repertoár elvárásainak megfelelően.

A társulat vezetői Vaszi Viktor karmester, Vitéz (Welsel) Tibor rendező, Varga Mátyás díszlettervező és Farkas Ferenc karigazgató, aki Vaszy távozása után (1944-ben) átveszi az opera vezetését. Az opera- és operetténekesek közt megemlíthjük a következőket: Eöry Ilona, Hegyi Lili, Hidy Franciska, Krémer Manca, Lőrincz Zsuzsa, Mészáros Erzsébet, Páka Jolán, Szende Bessy, Takács Paula, Angyal Nagy Gyula, Ditrói Puskás Béla, Fehérpataky Ervin, Mélykúti Horváth Jó-

zsef, Horváth László, Király Sándor, Kishonty József, Sándor István és Szanati József.

A balettkar vezetője a Kolozsváron maradt Roman Morawszky, a jeles szólisták pedig Keresztes Kató, Lotte Lehmann, Rimóczy Viola, Tóth Jolán, Cserminszky Kurt, Domby Imre, Komáromi Attila és Szaboray Zoltán.

Bár a világháború javában tombolt, magyar földön még működött a színház és az opera. A front azonban vészesen közeledett, ezért a vezetőség két hét kényszerszünetet rendelt el, amely véglegesnek bizonyult. Kolozsváron a Hunyadi téri Nemzeti Színházban, az 1941-ben felállított operatársulat nagyobb része, mintegy 250 fő a kiürítési parancs következtében 1944 szeptemberében Budapestre menekül. Magukkal viszik a díszletek, kosztümök és egyéb kellékek java részét. A társulat tagjai a budapesti Városi Színházban – akkori nevén Magyar Művelődési Ház (ma Erkel Színház) – kezdi meg nagy sikerű előadás-sorozatát. *A János vitéz*, *Carmen*, *Rigoletto*, *Pillangókisasszony*, *Traviata*, *A mosoly országa*, a prózai darabok közül a *Csongor és Tünde* (Farkas Ferenc kísérőzenéjével) alkotja a műsort.

Közben Szeged városa felajánlotta városi színházát, és meghívta a kolozsvári társulatot, telepedjék le a Tisza-parti városban. Vaszy Viktort felmentették címzetes kolozsvári zene-főigazgatói tisztségéből, és kinevezték a Szegedi Nemzeti Színház zeneigazgatójának. Ilyenformán gyakorlatilag a Budapestre menekült operatársulat kettéválik, nagyobbik része Szegeden folytatja művészpályáját, míg maradék része visszatér Észak-Erdélybe, Kolozsvárra, az újból román fennhatóság alá került városba.

1945 őszen a kolozsvári Román Opera társulata is visszatér Temesvárról. Ennek következtében a magyar színház társulata újból visszakényszerül a Sétatéri Színkörbe, ahol a már megtapasztalt kisebbségi létkörülmények között működik tovább.

A Kolozsváron székelő szovjet parancsnokság követeli a színház újraindítását. Fekete Mihály védnöksége alatt bemutatnak pár előadást, s megalakul a Városi Színház román és magyar tagozattal. Ezt a periódust rendszeresen elhallgatják a történészek, pedig talán első és utolsó ízben valósul meg a két etnikum művészeinek feltétlen közreműködése az egymásra utaltságból fakadóan. A magyar társulat vezetője ideiglenesen Kőműves Nagy Lajos, a román társulaté Nicolae Bretan.

Az 1945–1947-es korszak műsorpolitikáját az operett felkarolása jellemzi: Takács Paula, Mélykuty Horváth József, Szanati József, Sallay Margit, Bán Kató, Bretan Endre magánénekesek mellett Szabó Ica és Osváth Richárd karmesterek érdemei kiemelkedők.

Eközben a magyarság képviselői kiharcolják, hogy az addig Városi Színház néven működő társulat állami szubvenciót kapjon, és felvegye a Kolozsvári Állami Magyar Színház nevet. Az új igazgató Szentimrei Jenő költő-politikus lesz.

A kolozsvári Állami Magyar Opera előtörténetének két igen fontos állomása az Erdélyi Magyar Művészeti Vezérfelügyelőség felállítása és a kolozsvári Állami Magyar Zene- és Színművészeti Főiskola megnyitása. A Vezérfelügyelőség léteinek törvényerőre emelése a továbbiakban biztosította a magyar művelődéspolitikai megfelelő irányításának és tervezésének lehetőségét.

Az 1947-es év nagy veszteségekkel is jár. Megindul a magyar értelmiség hazatelepedésének folyamata Magyarországra. Velük távoznak vezető énekművészek is. Ebben a vonatkozásban megemlíthjük Takács Paula, Lőrincz Zsuzsa és Horváth József nevét. E folyamat kiegyensúlyozására a színház vezetősége új tagokat szerzött, akik szerte az országból verbuválódnak.

Ebben az időben fogalmazódik meg az önálló magyar operaház megteremtésének gondolata. Szentimreiék hangsúlyozzák, hogy egy, a Román Operától megkülönböztethető, eltérő vonásokat hordozó intézményt akarnak létrehozni Népopera néven.

1948. május 3-án, a Magyar Művészeti Vezérfelügyelőség előterjesztésére a Színházak Vezérigazgatósága dr. Eisikovits Miksát, a Magyar Zenefőiskola tanárát bízta meg a megalakuló Népopera társulatának megszervezésével és igazgatásával, aki meghatározza az új intézmény irányvonalát: „Az opera megszokott polgári formáját úgy érzem, a daljáték, a témájában és zenéjében egyaránt népi gyökerű és hangulatú daljáték fogja felváltani és továbbfejleszteni, melynek magyar példaképét Kodály Zoltán a *Háry János*ban valósította meg. Ezt a kibontakozó új műfajt tovább ápolni, támogatni szándékozunk minden erőnkkel.”

Az indulás pillanatában Eisikovits igazgató értő és lelkes munkatársakra támaszkodhatott. Talán legfontosabb szerepe Antonin Ciolan karmesternek volt, aki megszervezte a zenekart és felvállalta ennek nevelését, és aki mellett

karmesterként még Demián Vilmos és Rónai Antal működött. Az intézmény művészeti titkára Sigmond Lajos, rendezői D'André Albert és Jánosházy György, karigazgatója Péterffy István. Korrepetitorok Tatár Ferenc, Szabó Ica, Grünwald László, Sándor Aliz. Magánénekesek: Kallós József, Püllök Géza, Vida Viktor, Schneider-Sass László, dr. Horváth László, Márky Alfréd, Wilkovits Kató, Sallay Margit, Melegh Kató, Vancea Erzsébet, Trenka Éva, Horosz Mimi, Bucsy Sarolta és Orosz Bea. Hangversenymesterek: Balogh Ferenc és Zsurka Péter. Az indulás pillanatában a zenekar 41, az énekkar 45, a balettkar 25 tagból állt.

1948. december 11-én került sor az ünnepi megnyitó előadásra. A nagy sikerű bemutató után, december 17-én szétválik a két intézmény, és az operatársulat egy törvény módosításával a továbbiakban külön, önálló intézményként folytatja tevékenységét Kolozsvári Állami Magyar Opera néven.

Az első bemutató előadások mintegy bevezetésül szolgáltnak a majdani repertoár bővítéséhez, biztosítják a társulat számára a felkészülést a nagyobb kihívásokra, de ugyanez vonatkozik a közönségre is.

Eisikovits Miksa az opera megszervezése után lemond, őt Kallós József operaezenész, majd Rónai Antal karmester követi az igazgatói székben. Az opera alapító tagjainak és néhány később szerződött művésznak köszönhetően (Puni Júlia, László Éva, Vonica Lucia, Mester József) a következő évek a repertoár kiszélesítésének, bővítésének éveit jelentik. Meghatározó személyisége volt ennek a művészi munkának Szinberger Sándor igazgató-főrendező, aki látványos, a kor szellemének megfelelő „szuperprodukciókat” varázsolt a színpadra. Az ő vezetésével került sor az első külföldi turnéokra is Jugoszláviába és Olaszországba.

Az 1989-es forradalmi eseményeket megelőzően az opera repertoárja leszűkült, jobbára román műveket, erős cenzúrának alávetett műveket lehetett csupán játszani. Az 1990-es évek elején a tagság nagyobb része elhagyta az intézményt, ki nyugdíjba, ki külföldre menekült.

A rendszerváltás utáni első évtizedekben az opera-operett-balett egyensúly felbomlani látszik. A műsorrendből egyre inkább kiszorul a klasszikus nagyopera, helyette az európai operaszínpadokon is keveset játszott rövidebb-hosszabb operák egész sora kerül bemutatásra, többnyire kísérleti jelleggel, melyekhez egy-egy magyar zeneszerző műve is társul. Mindez akár erény is lehetne, csak hogy sem a befektetett munka, sem az anyagiak nem térültek meg, mivel ezek a művek igen kis számú előadást értek meg. Úgy tűnik, az opera repertoárja leépült, kiürült, helyette gálákat, különféle hangversenyeket rendeznek, ha még oly színvonalas előadásban is. Nagyopera-bemutatóra kezdetben ritkábban került sor (ennek számos széttartó oka van), de a közönséget kompenzálандó, rövidebb-hosszabb operák egész sora került bemutatásra a klasszikus repertoárból, illetve a kortárs magyar opera egy-egy kiemelkedő alkotása is. Az európai színpadokon is ritkán játszott, érdekességszámba menő zenedrámák bemutatóit érdemes megemlíteni, mint Liszt Ferenc: *A szerelem kastélya* (2004), W. A. Mozart: *Az álruhás kertészlány* (a 2005-ös Mozart-fesztivál keretében), F. Schubert: *Aszszonyháború* (2006) stb. A közönség, mely maga is kicserélődött, ha úgy tetszik,

„megfiatalodott”, próbál ehhez hozzáilleszkedni. És ami minden korosztályt egyaránt foglalkoztató probléma: a nagy repertoárból megmaradt előadások többnyire olasz nyelvűek.

Az időközben lejátszódott nemzedékváltás egyaránt érintette a zenei vezetőket (karmesterek, korrepetitorok), rendezőket és magát a nagy társulatot is. A befektetett, megfeszített munka eredményeként az opera társulata sikerrel szerepelhetett 1991-ben a Budapesti Tavasz Fesztiválon olyan igényes művekkel, mint Camille Saint-Saëns: *Sámson és Delila*, Kodály Zoltán: *Székely fonó* (ebből később tévéfilm is készült), Vermesy Péter: *Ördögváltozás Csíkban* és Vajda János: *Márió és a varázsló*.

Az első évek után, melyek sajnos kevésbé voltak sikeresek, a következő évtizedekben a repertoár szempontjából soha nem látott bővülés tapasztalható, megkezdődik az opera alaprepertoárjának a visszaállítása. Egyik bemutató a másikat követi, ami fantasztikus eredménynek mondható, mégis negatívumként kell megélnünk annak a tényét, hogy egy-egy előadás legtöbbször kétszer vagy háromszor kerül színre, majd következik az újabb bemutató.

A Kolozsvári Magyar Operának (az *Állami* jelzőt a román hatóságok eltörölték) célkitűzése a mindenkori magyar és a magyar kortárs művek bemutatása. Ez érinti mind az operát, mind a balettet, vagy az időközben megjelent rock-opera műfaját is. Ami pedig a nagyrepertoár bővítését illeti, az utóbbi években magyarországi művészek segítségét, valamint magyarországi támogatásokat is igénybe véve az intézmény igyekszik felzárkózni a nagy európai színházak repertoárjának színvonalához.

Áttekintve a kolozsvári zenés színpad történetét, megállapíthatjuk, hogy az teljesítette és a jelenben is teljesíti funkcióját: hozzájárult a magyar nyelvű (és nem csak) opera-, operett- és balettműfajok repertoárjának – ezen belül a kortárs magyar és nemzetközi zenés színpadi irodalom – megismertetéséhez, terjesztéséhez és a mindenkori közönség szórakoztatásához, szórakoztatva neveléséhez. Legyen így a jövőben is!

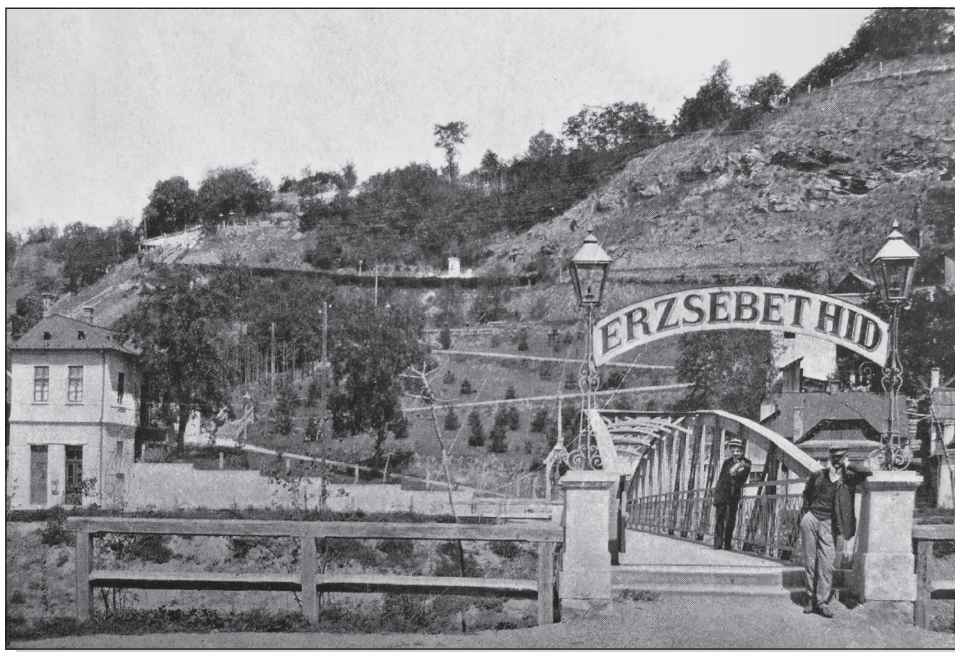
Gaal György

Sétaút és Erzsébet-szobor a Fellegvár oldalán

A Kőmál, majd Fellegvár dombvállnak a keleti és déli (városra néző) napos oldalát évszázadokon át szőlők borították. A módosabb polgárok bírtak itt telkekkel. 1890-ben a filoxéra kipusztította a szőlők nagy részét, s ezután a lakásabb részeket gyümölcsösként hasznosították, a meredek, sziklás déli oldal azonban egyre gazosabb lett. A századforduló előtt Kőváry László történész, a város szépítésének egyik élharcosa többször is felvetette, hogy a domboldalt rendezni kellene, a Fellegvár Kolozsvár Gellért-hegye lehetne. A kivitelezésre azonban csak Haller Károly szervezőtehetségének köszönhetően került sor. Ő a városi Szépítőegylet alapítója 1883-ban, majd a város polgármestere 1884–1886 között. 1898-ban újra a Szépítőegylet élére áll, s ennek nevében 1898. december 18-án javaslatot tesz a Fellegvár-oldal rendezésére a városi közgyűlésnek. A közgyűlés a javaslatot a következő évben február 18-án fogadja el, kiegészítve azzal, hogy a szeptemberben meggyilkolt Erzsébet királynőre emlékeztetőn a domboldalon kiépítendő sétány neve legyen Erzsébet-sétaút, ezt fásítsák be, s közepe táján helyezték el a királyné szobrát. Pénzt nem tudnak a munkálatokra kiutalni.

Haller a kisajátításokhoz és a tereprendezéshez szükséges összeget gyűjtés útján teremti elő, főleg nők vállalkoznak a gyűjtőmunkára. Ugyanakkor kijárja a katonai parancsnokságnál, hogy egy tiszttel vezetésével 54 műszaki katonát rendeljenek ki az út építésére. 1900. szeptember 17-én kezdődnek a munkálatok. Kénytelenek robbantásokat is végezni a nagyobb kősziklák eltávolítására, ami miatt egyes polgárok tiltakoznak. Az Emmanuel Knaute főhadnagy irányította csapat 1900. november 29-re készíti el a 420 m hosszú, öt kanyarral 50 métert emelkedő sétautat, melyen padokat is elhelyeznek. November 30-án délben kerül sor az út ünnepélyes átadására, ezen a támogató hölgyek mellett megjelent Béli Ákos főispán is. Haller beszédben ismertette az út építésének történetét, s fejezte ki köszönetét a támogatóknak. Szvacsin Géza polgármester átvette az utat. A hölgyek ajándékot nyújtottak át Knaute főhadnagynak. Majd a Fellegvár ormáról egy kürtből megszólalt a *Himnusz*. Ezt követően a társaság felsétált a Fellegvárra. Utóbb a sétány felső végénél egy teraszt alakítottak ki, amelyenél nyári hónapokban egy kiosk is működött.

A következő lépés a sétaút közepe táján az Erzsébet-szobor felállítása volt. Magát a mellszobrot Bölöny József színházi intendáns felesége ajándékozta az együletnek: Stróbl Alajos szobrászművész remek mellszobrának egyik példányát. A kialakított kis platóra Pákei Lajos mérnökkel terveztettek egy igen költséges,

Az Erzsébet-híd felavatás után

paddal is ellátott márványtalapzatot. A pénz azonban nehezen gyűlt, úgyhogy a talapzatot végül a Tessitori–Gurizatti Céggel műkőből kivitelezették. Rá ez a felirat került: Erzsébet / királynénk / 1898. A szobor környezetét Zobácz Ferenc kertész díszítette. A leleplezésre 1901. június 16-án került sor. Megjelentek a hadsereg, az egyházak, tanintézetek, a kolozsvári intézmények képviselői, a Szépítőegylet hölgybizottságának tagjai. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter Szentkirályi Ákossal, a kolozsmonostori Gazdasági Tanintézet igazgatójával képviseltette magát. Haller beszédében Darányi Ignácot idézte, aki a gödöllői Erzsébet-szobor leleplezésénél a király előtt ezeket mondta: „Akit egy nemzet zárt szívébe, az nem halhat meg. Földi napjai letűnhetnek, de ő tovább él a nép emlékében és hagyományaiban, imájában és legendáiban.” A beszéd után kürtön elhangzott a *Himnusz*, majd Ditrói Nándor színművész elszavalta Felszeghy Dezső *Oltár a Fellegváron* című alkalmi versét. Végül Haller rövid beszéd kíséretében átadta Szvacsina polgármesternek a szobrot. Koszorúzás zárta az ünnepséget.

Az Erzsébet sétány és -szobor ugyan a Sétatérrel látható volt, de megközelítése nehézségbe ütközött. A Szamoson akkoriban csak a távolabb eső Németek pallóján, vagy a még távolabbi Vashídon lehetett átkelni. A bornyumáli fahíd (a későbbi Rákóczi út elején) számításba se jöhetett. A sétáló közönség részére egy keskenyebb hidat kellett építeni a Szamoson át. A Szépítőegylet terveket és

Az Erzsébet-szobor leleplezése

költségvetést készítettett több céggel. Számos javaslat közül a fővárosi Schlick céget fogadták el, ez egy 35 m hosszú és 1,5 m széles vashíd építését ajánlotta. A város eleinte nem vállalta a költségeket, később is csak 15 éves törlesztésre adott hitelt. A hölgybizottság gyűjtése sem volt túl eredményes. A híd végül mégis megépült. A kőalapzatot Székely Mihály vállalkozó készítette, erre 1902 augusztusában a Schlick gyár felépítette a hidat. Augusztus 17-én megtartották a terhelési próbát, 21-én az átadási ünnepséget. Ezen Haller beszédében rámutatott, hogy a híddal kiteljesedik Erzsébet királyné emlékének megörökítése, s ezért a híd is róla kell elnevezni. Az átvevő Szvacsina Géza polgármester viszont Haller lelkes és kitartó munkáját dicsérte, s hangsúlyozta, hogy az ő leleményessége nélkül ez a híd nem készülhetett volna el. Az új hídon díjfizetés nélkül lehetett áthaladni, úgyhogy még a megnyitás napján 1100 egyén sétált át rajta. Rövidesen a hídfőket parkosították, s a hegyoldali szerpentin alján befejezték a két lakással bíró Erzsébet-örházat.

A királyné szobrát 1919-ben ledöntötték, majd a városháza raktárában helyezték el. A bécsi döntést követően itt találtak rá a magyar hatóságok. A nagyjából épen maradt talapzatra 1940. október 13-án ünnepélyesen visszahelyezték a szobrot. 1944 őszén a szobor újra a földre került, de ekkor is műértők gondoskodtak a megőrzéséről. 2011-ben mozgalom indult a még mindig álló talapzat ellátására szoborral. A Stróbl-szobor jó másolata el is készült, de végül csak a lutheránus templom udvarán sikerült felállítani 2012. május 11-én. Közben a Művészeti Múzeum raktárából előkerült az 1901-es szobor is, mely ma a múzeumnak helyt adó Bánffy-palota belső körfolyosóján látható.

Az Erzsébet-szobor talapzata napjainkban

A Fellegvár-oldal sétányát több ízben sziklagörgeteg rongálta meg, ezen ma már csak mászkálni lehet. A szobortalapzat ma is ösz-szefirkálva, graffitizve nehezen megközelíthető helyen áll. 1960–1963 között a Fellegvár lábánál, a Szamos mentén és az oldalban elterülő kunyhókat lebontják, helyükre tömbházak épülnek, s kialakítják az Erzsébet út kezdetétől a domboldalra felvezető lépcsős járatot, amely máig is a legfelső, kilátó sétány fő gyalogos megközelítési útvonala.

Gaal György

Fejedelemszobrok a Fellegváron

Mára csak egyetlen, a múlt századfordulót követő években készített színes levelezőlap őrzi a kolozsvári fejedelemszobrok emlékét.

Kolozsvár első sétatere a Külső Magyar utcában volt, a 44. szám alatt, mely utóbb a Lenin, majd 1989. December 21. sugárút 106. számot kapta. Napjainkban a romladozó kaszárnyaépület vár restaurálásra a telken, s mögötte hatalmas autóparkolót alakítottak ki. A tervek szerint ide épül fel a város kulturális központja.

Az itteni sétatér keletkezésének idejét az 1820-as évek végére teszik, 1827-ben már díszes bejáratát alakították ki. A kertben sétányok kanyarogtak, a központi út díszítésére állították fel a honfoglaláskori hét vezér kőszobrát. Innen származott a sétatér utóbbi elnevezése: Fejedelemkert. Ide jártak ki tavasztól őszi vasárnap délutánonként a város polgárai felfrissülni, virágokban gyönyörködni. Semmilyen adatunk sincs a szobrok alkotóiról, illetve felállításuk idejéről. Valószínűleg a városban működő egyik tehetségesebb kőfaragó munkái voltak.

Nagyjából e kerttel párhuzamosan folyt 1827-től a városi Sétatér kiépítése a körülkerített város nyugati szélénél a Kis-Szamos mentén. Ott kedvezőbbek voltak a körülmények, s azért az 1840-es években már inkább arra vették útjukat a „Várból” kisétalók. Több főúri család is külvárosi telkén magánsétateret alakított ki. Így a Fejedelemkert rendre elhagyatottá vált, ellepte a gaz. A város

A fejedelemszobrok a Fellegváron (képeslap)

többé nem gondozta. 1850 táján figyelt fel a város e vidékén lévő üres telkekre Sigmond Elek, az első kolozsvári nagyiparos. A szemben lévő, ma 81–86. számú telken létesített szeszgyárat, mely 1853-ban nyílt meg. A Fejedelemskertet pedig megvásárolta a várostól, s oda sütődét és szolgálati lakásokat építtetett. Sigmond Elek 1877-ben bekövetkezett halála után örökösei

eladták a telket a városnak, s az oda emeltette a laktanyát. Valószínűleg ekkoriban útba állhattak a már töredezett szobrok, a város elszállította őket, s ideiglenesen a Házsongárdi temető alján találtak helyet számukra. Itt felállításukra nem került sor. Valószínűleg az északi (Petőfi utca felőli) kerítés mentén heverhettek, az ottani „kőtárban”, a régi sírkövek közt.

Haller Károly polgármester 1885-ben a még épebb négy szobrot (Árpád, Lehel, Örs, Verbulcs) valamennyire restauráltatja, s az egyre jobban kiépiülő Nagysétátér elejére állíttatja fel őket, illő talapzatra. Úgy tűnik, hogy a magyar múlt megtestesítőivé válnak, mert az 1893–94-es memorandum-per idején román hazafiak megrongálják egyik-másikat. A Sétátérrel szomszédos Bánffy-kertet 1896-ban megvásárolja az állam, hogy oda húzzák fel a Felsőbb Leányiskola, az igazgatónőjéről csak De Gerandonak nevezett tanintézet kétemeletes épületét.

Mikor 1899-ben az építkezésekhez kezdtek, a szobrok útban álltak, s ezért a Sétátér nyugati végébe, a katonai uszoda mögé, eldugott helyre vitték őket. Haller Károly volt polgármester, mint a Lövészegylet elnöke gyakran megfordult a közeli Lövdénél, s látta a romladozó szobrokat. A Szépítőegylet vezetőjeként kijárta a városnál, hogy helyezték át a szobrokat az éppen befejezett fellegvári sétaút legmagasabb, kiszélesített sétányára. Az Árpád-szobor restaurálását Tessitori Eronimo cégtulajdonos szobrászművész ingyen vállalta, a többi szobor helyreállításáért díjazták. 1902 augusztusának közepére mind a négy szobor állt. Közben ismeretlen suhancok ismételten kárt tettek a szobrokban. Mint a képeslapon is látható, jó kétméteres talapzaton állottak a derékszobrok. Restaurálásuk a romantikus hagyományoknak megfelelő tartozékok kíséretében képezték ki a már felismerhetetlen szobrokat. Valószínűleg a talapzatokra is felírták az ábrázolt vezérek nevét: Árpád, Lehel, Verbulcs [Bulcsú], Örs. A szobrok között padokat helyeztek el, ahonnan csodálni lehetett a város panorámáját.

A szobrokat a hatalomváltozást követően, 1920 táján összetörték, végül maradványaikat a város eltakarította.

Kása Zoltán

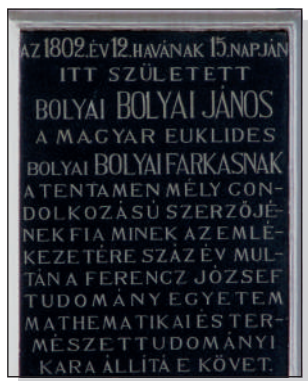
220 éve született Bolyai János, a magyar Euklidész

Bolyai János születésének századik évfordulóját, a rendkívüli időjárás miatt, csak egy hónap késéssel, 1903. január 15-én ünnepelték meg Kolozsváron. Ekkor helyezték el a szülőházán azt az emléktáblát, amely Jánost „a magyar Euklidésznek” nevezi. Ettől számíthatjuk a Bolyai-kultusz kezdetét Erdélyben, ettől kezdve olvashatott többet az egyszerű olvasó az újságokban a legnagyobb magyar matematikusról. Az egyetemen a helyzet más volt, ott már korábban tanították a nemeuklideszi geometriát Brassai Sámuel minden gáncsoskodása ellenére. Vályi Gyula 1892-től minden négy évben meghirdette a *Bolyai János Appendixe* című előadását. Réthy Mór és Schlesinger Lajos is tartottak előadásokat a Bolyai-geometriáról.

Bolyai Farkasnak, János apjának megadatott az a lehetőség, hogy fiatalon három évet tölthetett Göttingában, a tudomány akkori fellegvárában, ahol megismerkedett és összebarátkozott Carl Friedrich Gauss-szal, a későbbi „matematikus fejedelemmel”. Életük végéig leveleztek, eleinte gyakrabban, később egyre ritkábban.

Bolyai János szülőháza Kolozsváron

Emléktáblák a szülőházon

Bolyai Farkas élete nagy élményéről, első fia születéséről így ír barátjának 1803. február 27-én:

„Nagyon drága Barátom! [...] Írd meg nekem postán (mert itt semmihez sem juthatok), amit csak lehet, a fontosabbat, szebbet a Ceres pályájáról s az egésznek vázát. Ezenközben én is egy új plánétát indítottam el a Földre, de sem középpontját, sem pályáját meghatározni nem tudom; Isten szép fiúgyermekkel ajándékozott meg, 1802. december 15-én Jánosnak kereszteltük (mert sem az én, sem nóm családjában senkit így nem hívnak, hogy elkerüljük először a hízelkedést, másodszor meg idővel a levelekben a konfúziót).”

Bolyai Farkast 1804-ben meghívták a marosvásárhelyi református kollégiumba tanárnak, ahol 1851-ig tanított. De nemcsak tanítással foglalkozott, hanem mélyebben is elmerült a matematika kutatásában. Legjelentősebb eredményei: a Raabe-féle konvergenciakritériummal tartalmilag azonos kritérium és a Wallace–Bolyai–Gerwien-tétel néven ismert sokszögdarabolási tétel. Sokat foglalkozott a mértan egyik fontos, de nehéz problémájával. Az ókori görög matematikus, Euklidész rendszerbe foglalta kora mértani ismereteit, axiómákból vezetve le az egészet. Egyik axióma, a párhuzamosságának nevezett tizenegyedik felkeltette a matematikusok figyelmét és gyanúját. Kétezer éven át próbálkoztak azzal, hogy bebizonyítsák, nem független a többitől, hanem azokból levezethető. Bolyai Farkas is sok időt töltött ezzel, de csak az eredeti állítással egyenértékű eredményekre jutott. Tanítványainak is beszélt erről. Így a tehetséges János már gyermekkorában megtudta, hogy milyen fontos lenne ennek a rendbetétele. Amikor Farkas megtudta, hogy a Bécsben, a hadmérnöki akadémián tanuló fiát is komolyan foglalkoztatja ez a probléma, kétségbeesve kérte, hogy hagyjon fel vele. 1820 áprilisában írja:

„A parallelákat azon az úton ne próbáld: tudom én azt az utat is mind végig – megmértem azt a feneketlen éjszakát én, és az életemnek minden világossága, minden öröme kialudt benne – az Istenre kérek! hagyj békét a paralleláknak – úgy irtózz tőlük, mint akármicsoda feslett társalkodástól, éppen úgy megfoszthat minden idődtől, egészségedtől, csendességedtől s egész életed boldogságától. [...] Tanulj te az én példámon; én a parallelákat akarva megtudni, tudatlan maradtam, életem s időm virágját mind az vette el. [...] Megfoghatatlan, hogy ez az elháríthatatlan homály, ez az örök napfogyatkozás, ez a mocskok, hogy hagyatott a geometriában, ez az örök felleg a szűztiszta igazságon.”

Bolyai János azonban nem hagyta abba, és az a zseniális ötlete volt, hogy ennek az axiómának igaz vagy hamis voltától független elméletet dolgozzon ki, amelyet abszolút geometriának nevezett el. Ha a párhuzamossági axiómát tagadjuk, akkor a hiperbolikus geometria néven ismert elmélethez jutunk, amelynek az euklideszi mértan határesetete.

János 1823. november 3-án írta apjának Temesvárról a híres levelét:

„Annyi teménytelen megírni valóm van az új találmányaimról, hogy éppen most nem tudok másként segíteni magamon, mintha semmibe se ereszkedem belé, s csak egy quartára írok. [...] A feltételem már áll, hogy mihelyt rendbe szedem, elkészítem, s mód lesz, a parallelákról egy munkát adok ki; ebben a pillanatban nincs kitalálva, de az út, melyen mentem, csaknem bizonyosan ígerte a cél elérésit, ha egyébaránt lehetséges; nincs meg, de olyan felséges dolgokat hoztam ki, hogy magam is elbámultam, s örökös kár volna elveszni; ha meglátja Édes Apám, megesmeri; most többet nem szólhatok, csak annyit: hogy **semmiből egy új, más világot teremtetem**; mindaz, valamit eddig küldöttem, csak kártyaház a toronyhoz képest. Meg vagyok győződve, hogy nem sokkal fog kevesebb becsületemre szolgálni, mintha feltaláltam volna. [...] Választ várva vagyok örökös háládatossággal tisztelő fia Bolyai mk”

János 1826-ban katonai parancsnokának, Johann Wolter von Eckwehr századosnak átadott egy német nyelvű kéziratot, amely geometriai vizsgálatainak összefoglalását tartalmazta, és amelynek nyoma veszett. Apja biztatására 26 oldalon leírta eredményeit latinul, amelynek címe: *Scientiam spatii absolute...* (A térnek abszolút igaz tudománya...), és apja *Tentamen* című könyvének függelékéként jelent meg, ezért ma *Appendix* néven közismert. A függelék már 1831-ben kész volt, és Farkas különlenyomat formájában elküldte Gaussnak, a következő levél kíséretében:

Bolyai Farkas és Bolyai János a marosvásárhelyi Kultúrpalota homlokzatán

„Nagyra becsült Gauss! Bocsásd meg, hogy háborgatlak óriáspályádon, tarts egy kis szünetet, s ajándékozz egy percet a barátságunk! [...] A tavaszi napéjegyenlőségtől az őszi napéjegyenlőségig, egész nyáron által (legalább látszatra) holtak voltunk egymás számára, én (mindig változatlan) sok ezerszer gondoltam Rád! Nem kétlem, hogy nagy munkáid közben – jóllehet abban megakadályoztak, hogy utolsó két levelemre (az utolsóval küldtem egy szép valódi tajtékefejet) válaszoljál – olykor Te is gondoltál rám. [...]

Fiam most már a műszaki alakulatok főhadnagya, nemsokára kapitány, szép fiú, virtuóz hegedűs, jó és merész vívó, de túl sokat párbajozik, és általában még nagyon féktelen katona, de ugyanakkor igen érzékeny, – fény a sötétben és sötét a fényben, és szenvedélyes matematikus, párját ritkító értelmi képességekkel. Most a lemergi garnizonban van. Téged igen-igen tisztel, megérteni és értékelni képes.

Az ő kérésére küldöm ezt az ő kis munkáját Hozzád: légy szíves, ítéld meg éles, átható szemekkel, s válaszodban, melyet epedve várok, írd meg kímélés nélkül magas ítéleted. [...]

Bolyai János és Farkas

(Bolyai tér, Marosvásárhely, Izsák Márton és Csorvássy István szobra, 1957)

A válasz késett, talán elkallódott a küldemény, ezért Farkas újabb példányt küldött, amelyre Gauss válaszolt 1832. március 6-án:

„[...] Most valamit a fiad munkájáról. Ha azzal kezdem, hogy nem szabad dicsérnem, bizonyára meghökkensz egy pillanatra. Más azonban nem tehetek: ha dicsérném, akkor magamat dicsérném, mivel a mű egész tartalma, az út, melyet fiad követ és az eredmények, amelyekre jutott, majdnem végig megegyeznek részben már 30–35 év óta folytatott elmélkedéseimmel. Ez valóban rendkívül meglepett engem. Szándékom volt, hogy saját munkámból, melyből egyébiránt mostanáig csak keveset tettem papirosra, életemben semmit sem bocsátok nyilvánosságra. A legtöbb embernek nincs is meg a helyes érzéke az iránt, amin ez a dolog múlik, és én csak kevés olyan emberre akadtam, aki azt, amit vele közöltem, különös érdeklődéssel fogadta. Erre csak az képesít, hogy élénken érezzük, hogy mi az, ami tulajdonképpen hiányzik, és ami ezt illeti a legtöbb ember nincs vele tisztában. Ellenben az volt a szándékom, hogy idővel mindent úgy írjak meg, hogy legalább majdan velem el ne pusztuljon.

Nagyon meglepett tehát, hogy e fáradságtól már most megkímélhetem magam, és nagyon örvendek, hogy éppen régi jó barátom fia az, ki engem olyan csodálatos módon megelőzött.”

Gauss elhallgatta János művét, meg se próbálta ismertetni a tudományos világgal. De magánbeszélgetéseken mindig dicsérte, így például az őt meglátogató erdélyi diákoknak. Gerling német matematikusnak írta még 1832 februárjában: „Ezt a fiatal geometert, Bolyait, elsőrangú lángésznek tartom.”

Farkas a Gauss levelét dicséretnek vette, Jánost ellenben elszomorította, és joggal, hisz Gauss hagyatékában semmit sem találtak, ami arra utalna, hogy hasonló mélységekig eljutott volna a nemeuklideszi geometria vizsgálatában. János 1833-as (betegség miatti) nyugdíjazásától magányosan élt Marosvásárhelyen és Domáldon, de elkeseredettsége ellenére sem szűnt meg matematikával foglalkozni, amely munkálkodásában egyetlen társa apja volt.

Jánostól függetlenül, a Kazanyban élő Nyikolaj Ivanovics Lobacsevszkij egyetemi tanár hasonló eredményre jutott. Neki sikerült művét, Gauss segítségével megjelentetni német nyelven. Ez került, a marosvásárhelyi Téka segítségével, Bolyai János kezébe 1848-ban – először gyanakodva forgatta, arra gondolt, hogy Gauss ellopta, és álnéven megjelentette az *Appendixet* –, de miután elolvasta, a legnagyobb elismeréssel írt a nagy orosz matematikusról, „tagadhatatlanul lángeszűen jeles, kitűnő, ékes és elegáns, tündöklő, érdekes, nagybecsű és nemes mű szerzőjének” nevezve.

Sajnos Lobacsevszkijnek nem volt tudomása Bolyai Jánosról és munkájáról. Hiába levelezett Gauss-szal, a matematika fejedelme nem tartotta fontosnak, hogy említést tegyen róla, vagy elküldje Bolyai János 1832-ben latin nyelven megjelent munkáját. Pedig a rektor úrnak bizonyára jólesett volna, ha a meg nem értés közepette rokon lélekre talál. Osztrogradszkij akadémikus azt írta Lobacsevszkij akadémiaához beküldött dolgozatáról, hogy a rektor úr műve tele van hibákkal, és „nem tarthat igényt az akadémia figyelmére”. Kellemetlen lehetett egy rektornak ilyesmit hallani! Tévhit az (amit Kiss Elemér is cáfolt 1999-ben megjelent könyvében), hogy Lobacsevszkij már 1826-ban tartott előadásában megfogalmazta volna az új geometria alapelveit. Valójában ez csak az 1829 és 1831 közötti cikksorozatában jelenik meg.

Bolyai János, apja halálakor, 1856-ban ezt jegyzi fel:

„Mivel a matematika iránt különös hajlandóságot mutattam, apám Gaussnak ajánlott, hogy engem esetleg magához vegyen, hogy ott az ő közelében és környezetében képességeim minél jobban fejlődjenek, mely alkalommal apám egyben egy nagy, szép tajtékpipát küldött neki ajándékba. Valószínű azonban, hogy Gauss az ajánlatot sem elfogadni, sem visszautasítani nem akarta; – az elsőt, tekintve a tanítástól való idegenkedést, nem csodálom, minthogy az én csekélységem is, különös esetektől eltekintve, végtelen idegenkedéssel viseltetik

íránta; az utóbbi pedig, ti. apám kérésének a megtagadása, viszonyukat nyomasztóvá, vagy legalábbis kényelmetlenné tette volna. – Szóval Gauss jobbnak látta, hogy ettől az időtől fogva a válasszal adós maradjon, és folytassa a hallgatást 1832 tavaszáig. [...]

Bolyai Farkas teljesen egyenlő rangú Gauss-szal. [...] Mindent összevéve, egyetlen halandó sem lehet tökéletes. Farkas munkássága sem kevésbé fontos, és előnyösebbnek tartom, hogy inkább az utóbbinak vezetése alatt álltam, mint a Gaussé alatt, mert Gauss sohasem csepegtette volna belém a matematika, és még kevésbé a filozófia iránti tiszta lelkesedést, és egyáltalán, nem lett volna képes önképzésemnek legkevesebb és legjobb részének úgy járulni hozzá, mint Bolyai Farkas.

Egy Euklid, Archimedes, Newton, Euler, Lagrange, Gauss és Bolyai Farkas mily nagy tanítói a világnak! S hol lenne ma a tudomány, ha akármelyik kimaradott volna? [...] A Tentamen szelleme magasban kiviláglik. [...] A Tentamen II. kötetének elején saját csínnal bíró, igazi hellén szellemű új és nagyon szép s jó ízlésű nemes egyszerűsítést tesz a XI. axióma elvén. [...] Atyámnak sok derék találmányai vannak. [...] Atyámnak örök hála, s poraira, hamvaira is áldás.”

Amikor 1860. január 27-én Bolyai János elhunyt, a *Kolozsvári Közlöny* rövid nekrológban méltatta munkásságát, amelyből egyértelműen kiderül, hogy már akkor is voltak, akik tudták, hogy rendkívülit alkotott: „Nemcsak kis Erdélyünk, hanem az összes tudós világ, mely előtt egy rövid számtani művével honunknak fényt, dicsőséget szerzett, sokat vesztett kora halála által, mert nagybecsű kéziratait nem adhatá, elhatározott célja szerint, sajtó alá, s kérdés vajjon sikerülend-e avatott kezeknek úgy rendbeszedni s világ elibe bocsátani, hogy magas értékek szerint méltó elismerést vivjanak ki.”

Ma nyugodtan kijelenthetjük, hogy sikerült. És nemcsak a „rövid számtani mű”, az *Appendix* által. Kiss Elemér marosvásárhelyi matematikusnak hála, napvilágra kerültek Bolyai János hagyatékából egyéb matematikai eredmények, amelyekről csak az utóbbi évtizedben értesülhettünk, és amelyek egy részét közben mások újra felfedezték.

Bolyai János létezéséről és munkásságáról a tudósvilág Gauss hagyatékának feldolgozása során értesült. Így a matematika fedelme közvetve és akarata ellenére mégiscsak hozzájárult ahhoz, hogy Bolyai János elfoglalja méltó helyét a tudományban.

A latin nyelven írt *Appendixet* előbb fordították le olaszra, franciára, angolra, mint magyarra. Az angol fordítást George Bruce Halsted (1853–1922) texasi matematikaprofesszor készítette, aki 1896-ban utazást tett Erdélyben és Oroszországban, Bolyai és Lobacsevszkij nyomát keresve. Marosvásárhelyen arra biztatta Bedőházi János gimnáziumi tanárt, hogy írja meg a két Bolyai életét. Felháborodva mondta, hogy a világ már megismerte Bolyai János érdemeit, de

Magyarországon meglegszenek annyival, hogy 34 év után végre megjelöljék egy síremléssel a beroskadt sírját.

Halsted kemény ember volt, kortársai „különc és kissé bizarr” jelzővel illeték. Miután összetűzésbe keveredett a Texasi Egyetem vezetésével egy tanársági állás körüli vitában, eltanácsolták az egyetemről. Azután több egyetemen is dolgozott, végül a családi vállalkozás villanyszerelője volt. Míg mások mentették Gausst a Bolyai János iránti viselkedése miatt, Halsted így fogalmazott: „Mindig tiszteltem a csodálatos fiatal magyar hőst, Gauss aljasságának áldozatát, csakúgy áldozat volt saját fia is, aki száműzetésben élt itt.”

Kolozsvári látogatása alkalmával az Angol Kör ünnepi vacsorával tisztelte meg, amelyen Farkas Gyula matematikus egyetemi tanár is részt vett. Halsted pohárköszöntője megérdemli, hogy közöljük:

„Tisztelt Elnök úr! Tisztelt Uraim!

Megilletődve és szívem mélyéből mondok köszönetet azért a szíves vendégszeretetért, mellyel engem Magyarországon, s különösen itt Kolozsvárt kitüntettek. Én már hallottam, hogy a magyarok híresek a vendégszeretetről. Most azonban meggyőződtem, hogy a valóság a képzeletet is felülmúlja. A messze távolból 18 napi szakadatlan utat tettem meg Austin városából, hogy megláthassam az erdélyi részeken szülőhelyét annak a mély tudományú férfiúnak, akinek a műve Marosvásárhelyt ezelőtt egy félszázaddal jelent meg, de a tudományos világ csak most kezdi annak kiváló értékét méltányolni s azt közkinccsé tenni.

A magyar Bolyai Farkas és Bolyai János híresek egyaránt Texasban, mint Japánban. E két ország mindenik egyeteme részletes tanulmány tárgyává tette e két tudós műveit. Azért jöttem ide, hogy hódoljak a magyar géniusznak. És mit találok? Találok egy képzeletet felülmúló szép országot, bámulatos fekvésű, igézően szép fővárossal, mely mint világváros bevezetett s melynek jövője a legszebb reményt nyújtja, melynek bájait a milleniumi kiállítás a legmagasabb fokra emeli.

Itt, Kolozsvárt egy valódi Athént találtam. A műveltségnek és nevelésnek számos intézetével, szép fekvésével. De bármerre megyek e kedves országban, mely 48–49-ben a legszebb példát nyújtotta a világnak a hazaszeretéből, mindenütt elbűvöl a magyar nők szépsége s a férfiak erőteljes, deli alakja.

Rólunk, amerikaiakról sok rossz vélemény jut önök közé. Talán nem lesz felesleges, ha hazámról is szólok önöknek egy pár szót. E társaságban képviseli Bostonból Chester dr. barátom az Egyesült Államok északi és keleti részét. Bostont az unitáriusok városának nevezik (30 unitárius temploma van), ahol az élet egészen puritán. Az emberek bort nem isznak, nem szivaroznak, fehérek és jók. Én pedig egy egészen különböző tájékat képviselek itt Texasból, nyugatot és delet. E vidéken 4 különböző fajú és színű emberek küzdenek a létért.

Az uralkodó fehér fajon kívül vannak a kegyetlen, rézszerű indiánok, az álnok lelkű, sárgaszínű mexikóiak és a babonás, fekete bőrű szerencsenek. Itt még nincsenek unitáriusok, s az emberi élet is kevésbé van biztonságban.

Texasban egy lólopást jobban büntetnek, mint az emberölést. Ha a fehér megöl egy feketét, nem büntetik meg. A feketét azonban felakasztják, ha fehér embert öl. Íme láthatják, mily nehéz Amerikáról mondani ítéletet.

Hanem amikor mi nemcsak százévesek leszünk, de mint önök, ezer évet fogunk ünnepelni, a mi országunk is oly boldog lesz, mint az önöké.

Emelem a poharam az Angol Körre és Magyarországra.”

Halsted 1896-ban Kolozsvárról Oroszországba ment, ahol elintézte, hogy a cár életjáradékot fizessen Lobacevszkij igen szegény körülmények között élő lányának, és közbenjárt a nagy matematikus Szibériába száműzött fiának a kiszabadításáért. A magyar és az orosz tudósrészes nem lehet elég hálás ennek a nemes lelkű, önfeláldozó embernek.

Befejezésül idézzük G. B. Halsted híres mondatát: „Bolyai János csak kéttucatnyi oldalt publikált; amit én régóta az emberi gondolkodás legcsodálatosabb kéttucatnyi oldalának nevezek.”

A két Bolyai sírja a marosvásárhelyi református temetőben

Könyvészet

1. Benkő Samu: *Bolyai János vallomásai*. Bukarest, Kriterion Kiadó, 1972, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2002.
2. Kiss Elemér: *Matematikai kincsek Bolyai János kéziratok hagyatékából*. Budapest, Akadémiai Kiadó, Typotex Kiadó, 1999.
3. Oláh-Gál Róbert: *Bolyai-breviárium*, 2. jav. kiad. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2015.
4. Amerikai tudósok ünneplése Kolozsvártt, *Kolozsvár*, 1896. július 24. <http://digiteka.ro>

December 15-én **Elekes Miklós** (1897–1947) orvosíróra emlékezzünk halála 75. évfordulóján. A vajdasági Óbecsén született, Budapesten, Bécsben és Kolozsvárt végezte orvosi tanulmányait. A freudizmus híve és terjesztője lett. 1921-től 1928-ig a román egyetem elmegyógyászati klinikáján volt tanársegéd, azután a Zsidó Kórházban osztályvezető főorvos. Nevéhez fűződik az Antal Márk Diáksegélyező megszervezése. Túléli a munkaszolgálatot és a deportálást. Számos tanulmány és népszerűsítő írás szerzője. Műgyűjtő volt és művészettörténettel is foglalkozott. A Zsidó Kórház udvaráról temették. Vass Zoltán kórházigazgató, Mihail Kernbach, az egyetem orvosi karának dékánja, a sírnál pedig Valeriu Bologa orvosprofesszor és Gaál Gábor, az *Utunk* főszerkesztője búcsúztatta. Sírja a neológ zsidó temetőben található.

December 19. **Czetz Dénes** (1869–1922) gyógyszerész halálának a centenáriuma.

Egy híres kolozsvári temetkezési vállalat tulajdonosának a fiaként született. A Piarista Főgimnáziumban tett érettségét. Egy év gyakornokoskodást követően a kolozsvári egyetem gyógyszerészeti kurzusára iratkozott be, s itt 1892-ben gyógyszerészmesteri oklevelet szerzett. 1893-ban doktorált is. Eleinte Budapesten dolgozott, aztán megvásárolta Kolozsvárt, a Monostori úton lévő Isteni Gondviselés nevet viselő patikát. Ezt rövidesen Czetz-gyógyszertárként emlegették. A gyógyszerésztársadalom vezetésében is kivette részét. A gyógyszerészkamara örökös tiszteletbeli tagjává választotta. Az I. B parcellában, ráccsal övezett családi sírkertben található emlékoszlopa.

Bálint Tibor

József Attila

[In: *Forrás*, 2001/11.]

Mivel nekem elsősorban Ő a költő, sosem tudtam egyetlen jellemző sort sem írni róla. S íme az este, ezen tűnődvén megjelent előttem, mint különös látomásban. Fölfordított lyukas mosófazéken ült, tenyerébe fogott arcát térde közé csüngetve, amikor a külváros távolabbi gyárai felől Isten lebegett oda hozzá, és mezítlábas talpával megérintette a vállát:

– Ismét eljöttél ide, ahol minden csupa rom, és ahol ernyőt nyit a kutyatej az elhagyott gyárudvaron?... Mi örömed telik e tájban, ahol hetvennyolc kék, ötvenkilenc zöld és kétszáznegyven fekete légy donog és cikkan át előtted felváltva, s ahol ötvenhétezer szem homok pörgött alá az imént?...

– Én gyűszűnyit mondtam, Uram...

– Az körülbelül ennyi...

Attila mélyen elgondolkozott:

– A költői kép sosem ilyen pontos, de épp tétovaságával, kancsalságával hivatott teljesebben átfogni birodalmadat. Egyébként én magam sem tudom, milyen öntudat kopár öröme húz-vonz, hogy e táj nem enged, és miféle gazdag szenvedés taszít ide.

Az Isten pipára gyújtva mosolygott:

– Ó, te szegény, te szegény!... Látom, hogy mint ólmos ég alatt lecsapódva, telten, füst száll a szomorú táj felett; úgy leng a lelked, édes fiam; leng, nem suhan...

A költő fölnézett rá; fájón nevetett:

– Ezek a te szavaid, Uram, vagy az enyéimek?... Te utánczol engem, vagy én téged?...

Isten még mindig kedélyesen s egy kis cinkossággal pillantott rá, miközben a füstfelhő puha pamlagként megállapodott a költő mellett, ahol kínlódó gyepüket sárba száradt üvegcserepek nézték fénytelen, merev szemmel.

– Sublótomból, amely Kozmosz-palotámban áll, az utóbbi időkben rendkívül értékes költői képek tűntek el... Ezek már csupán amiatt is pótolhatatlanok, mert velük az anyag és a szellem világát igyekeztem egybemarkolni; hiszen öregszem, és egyre inkább érzem, hogy a költői összegezéssel inkább bele tudok tekinteni a földi kavargásba, mint a logika távcsovével...

– Végre az Isten is magára eszmél...

– Jobb későn, mint soha, Attila fiam...

– De miért épp engem gyanúsítasz?...

– Mert az elvont gondolatot mostanában egyedül te tudod ilyen istenien képekké átfogalmazni...

A költő megrendülten nézett maga elé:

– Átlátsz, tudom, a bűnök cifra gyolcsán, erény rongyán, bátorság mentebő-rén. Vádaskodni, gyanakodni azonban én is tudok, s mindjárt meg is kérdem: miért van kő, ha nem lesz épülete? Hát nem segít a jaj s az alleluja?... Széthull az ember millió darabra, mint esőben a vályog kaliba?

– Ejnye! – csóválta a fejét az Isten, s hátradőlt a füstgomolyra, amely a pipájából göngyölgött a tarkója alá: – Biz isten olyan türelmetlen vagy. Itt a pipám, szippants vagy kettőt belőle...

– Kedves vagy, de ne fáradozz. Csak isteni fogadat vászlalná szám erjedt ecetje, és arcod vonásai eltorzulnának a savanyú és keserű ízeztől...

– Megfigyelésem szerint az ellenkezést, a vitát még a verseidnél is jobban szereted. A magam személyét már nem is említem...

– Ne is említsd azok után, hogy plagizálással vádoltál!...

– Én ezt a szót nem említettem, de szinte hihetetlen számomra, hogy mennyei sublótomban nem volt utalás arra a vázlatok között, hogy az anyag fogalma úgy remeg át az idea ujjbegyébe, megőrizvén mégis a maga határait, mint nálad az Ódában... Ott arról szólsz, hogy a néember vérkörei, miként a rózsabokrok, reszketnek szüntelen, s viszik az örök áramot, hogy arcán nyíljon ki a szerelem, és méhének áldott gyümölcse legyen... Továbbá azt írod, hogy gazdag életet nyer a salak a vesék forró kútjain...

– Mondjad csak tovább! Végre hallok egy isteni szavalatot, amely nem mindennapi dolog!...

– Mondom is, fiam, mégpedig nem ok nélkül. Mert ha eget-földet érintő szerelmedben, zengve és sikoltva ezt te fogalmaztad is meg így, azt viszont én magam már jóval előtted láttam, hogy a hideg úrön holló repül át, és a csend kihül. És mivel a hallásom sem épp a régi, emlékszem, hogy egy fényözönös világreggelen betű szerint azt kérdeztem magamtól: Hallod-e, csont, a csöndet? Fáradtan összekoccannak a molekulák...

József Attila ekkor fáradtan feltápáskodott; szeme, mint a legyeké, feketén és megtörten, ezernyi kis prizmából szórta a fényt; karját széttárta, majd tántorogva előrelépett:

– Azt, amit adtál – megvan épen, vedd el! Hisz csak hitegettem magam a neveddel. Te jól tudsz engem, sorsom is jól tudod, vedd el tőlem a talentumod!...

– Csillapodj, édes fiam...

– Hogyan csillapodhatnék, amikor annyi csalódás, fájdalom után, íme már az Isten is engem vádol... Most már csak azt áruld el nékem, találkoznak-e a sínpárok a végtelenben, hogy tilalmadat megszegve összeölelkezzenek?... Találkoznak-e, Uram?!...

– Attila, Attila, te hitehagyott gyermek!...

Az Isten széthessentette a felhőket, és leugrott hozzá, hogy magához ölelje, épp abban a pillanatban, amikor a világ összes mozdonyai jajgatni kezdtek, hogy aztán többé soha el ne hallgassanak...

Killyéni András

In memoriam Orbán Olga

A világbajnok

Az 1962-es év hozta Szabó Olga számára a legnagyobb sikert. A román–magyar–olasz nemzetközi versenyen uralta a mezőnyt, majd egy újabb országos bajnoki címet szerzett. Ezután következett július 17. és 29. között a Buenos Aires-i világbajnokság. A versenyek során a női tőr mezőnye volt a legkisebb létszámú, hiszen itt teljes szovjet és magyar fölényrel számoltak a részt vevő országok képviselői, s többen nem is utaztak ki teljes csapattal.

Szabó Olga így emlékezett vissza:

„Meglépetés volt a hazaiaknak az 1956-os ezüstérem megnyerése, de az 1962-es világbajnoki cím is. Ide csak engem és Maria Vicolt küldtek el, edző nélkül, és ez azért volt szenzáció. Argentínába készültünk a csapattal, és egy-két héttel az indulás előtt meghívták a magyar törvályogatott második csapatát, hogy ellenőrizték le, milyen formában vagyunk. Én megnyertem az egyénit, de mégis csúnya vereséget szenvedtünk csapatban. 1962 nyarán fél évvel elhalasztottam az államvizsgám, és szívvel-lélekkel készültem Bukarestben a világbajnokságra. A válogatott vezetősege először azt mondta, nem utazhatok Argentínába, mivel nem küldhetik ki a csapatot, és Pellegrini Angelo nem kapta meg a vízumát. A javaslatomra azonban Vicollal elutazhattam a világbajnokságra. Se pénzünk, semmi... Telefonáltam Vicolnak, hogy hozza a személyazonosságát az útlevel elkészítéséhez. Felkerestük a minisztérium kasszásnőjét, akivel aztán lementünk a városba, hogy pénzt kapjunk. Leadták Buenos Airesben az argentin román nagykövetség telefonszámát, hogy tudjuk meg, hova kell mennünk, mi ugyanis táviratilag lemondunk a részvételtől. Volt már pénz, de nem volt repülőjegy, sőt járat sem. Nekünk hétfőn este el kellett volna utaznunk Párizsból. Egy üres repülő elvitt kettőnket Brüsszelig, onnan Párizsba mentünk egy szállodába, ahonnan mindenki indult. Buenos Airesben nyári papsban jártunk, azt hittük, jó idő lesz, közben hideg, késő ős volt. Elmentünk a román nagykövetséghez, de amikor odaérkeztünk, az Indonéziai Nagykövetség felirat fogadott. Egy lélek nem volt az épületben, megtudtuk, hogy onnan egy éve elköltözött a román követség. Miután leadták az új címet, és megtaláltuk, kiderült meglepetésünkre, hogy a titkár és a nagykövet is kolozsvári. Felöltöztettek, majd tolmácsot állítottak rendelkezésünkre, akik nagyon rendesek voltak... A döntőben

szerencsém volt, ugyanis a két hatos elődöntőből négy sportoló ment tovább. Az első három helyezettet mind megvertem, a gyengébbiktől, egy amerikaiától azonban kikaptam. Utána 2–0-ra vezetett ellenem egy ismeretlen japán, nem ment semmi, én pedig kétségbeesetten hallgattam Bay Béla tanácsát. Végül négy sikeres tus után bekerültem a nyolcas döntőbe, miközben Vicol sírt mellettem, ő ugyanis már kiesett.”

A döntő mezőnyébe négy szovjet, két magyar, egy olasz és egy romániai versenyző jutott. Olga rosszul kezdett: nagy meglepetésre kikapott a látszólag esélytelen Nicole Ragnótól és Juhász Katalintól. A szovjet Valentina Rastvorova 3–0-ra vezetett ellene, és úgy tűnt, szertefoszlanak az éremesélyek. Ám ekkor Olga fordított, megnyerte a csörtét 4–3-ra, majd a másik három szovjet versenyzőt (Galina Gohorova, Valentina Prudskova és Alexandra Zabelina) egyaránt 4–1-re győzte le, Rejtőt pedig 42-re. Így Orbán, Juhász és Gohorova egyaránt öt-öt győzelmet gyűjtött. Hármasholtverseny következett, ahol mindkét ellenfelét legyőzte 4–1 arányban, elhódítva a világbajnoki címet. A második helyen Gohorova, a harmadikon pedig Juhász végzett. A budapesti *Népsport* kiküldött tudósítója, Sákovics József ezt írta Olgáról: jól érezte a tempót, a távolságot, s idegileg is nagyon együtt volt. A hármas holtverseny során sem ingott meg egy pillanatra sem, s biztosan, megérdemelten lett világbajnok.

Ami a verseny végén történt: „miután a versenyt megnyertem, felálltam a dobogóra, és a zenekar egy egészen ismeretlen himnuszot kezdett játszani, a *Träiascã Regele* kezdetűt. A nagykövet hamar odament a karmesterhez, hogy álljon le, de az folytatta. A nagyváradi születésű Bay Béla csapkodta a kalapját, úgy kacagott.”

folytatás a 225. oldalon

December / Karácsony hava

6. – Miklós-nap. A Szent Miklós alakjára visszavezethető, nálunk ismert nagy szakállú, piros ruhás Mikulás csak a mi vidékünkön csempész ajándékot a jó gyerekek cipőjébe.

Mézeskalács recept

Hozzávalók: 1 kg liszt, ½ kg méz, 20 dkg vaj, 30 dkg cukor, 4 tojás sárgája és 2 egész tojás, 2 csapott kiskanál szódobikarbóna, citromlé, reszelt citromhéj, mézeskalács-fűszerkeverék.

A mézet, a vajat és a cukrot gőz fölélt összekeverjük, majd a gőzről levéve hozzáadjuk a fűszereket, a tojást, a kevés lisztben elkevert, citromlével felfuttatott szódobikarbónát, és végül, fokozatosan, a lisztet. A tálát lefedve a tésztát a hűtőbe tesszük egy időre, akár több napra. Gyúrólapon adagonként átgyúrjuk annyi liszttel, amennyit felvesz. Vigyázva, hogy alatta elég lisztes legyen a felület (különben oda-

ragadhat), kinyújtjuk kb. 5 mm vastagra, formákkal szaggatjuk, sütőpapírral bélelt tepsiben, gyenge tűznél sütjük. Nagyon hamar sül!

Mikor kihültek a figurák, házi készítésű vagy a kereskedelemben kapható cukormázzal díszíthetjük őket (glazurá cu gust de lămâie, Dr. Oetker). A habot kis nylonzacskó egyik sarkába tesszük, a zacskót megbogozzuk, majd a sarkát picit levágjuk (ne legyen túl nagy a lyuk, mert akkor vastag lesz az írás).

Ha jól záródó dobozba tesszük a kihült figurákat egy cikkre vágott alma vagy fél citrom kíséretében, néhány nap alatt megpuhulnak.

Mindenik mézeskalácsnak van párja – egy kivétellel.
Kerisd meg!

Szabó Kinga mézeskalácsreceptje és figurái

	Január	<i>Boldogasszony hava. Fergeteg hava. Télhó</i>	Névfejtő
1	Vasárnap	Álmos, Fruzsina, Mária <i>Újév. Szűz Mária Isten Anyja. Karácsony nyolcada (kiskarácsony) A béke világnapja</i>	Fruzsina – görög eredetű, jelentése: vidám, vidámság.
2	Hétfő	Ábel, Ákos, Alpár Nagy Szt. Vazul, Nazianzi Szt. Gergely	Ábel – héber eredetű, jelentése: pára, lehelet, mulandóság.
3	Kedd	Benjámín, Genovéva Jézus Szent Neve, Szt. Genovéva	Benjámín – Ben-jemíni (héber); jelentése: jobb kéz fia, jobбом fia, átvitt értelemben a „szerencse fia”.
4	Szerda	Angéla, Éva, Leona, Titusz Szt. Angela, Angyalka, Szt. Renáta	Angéla – a görög Angelusz női megfelelője; jelentése: Isten követe.
5	Csütörtök	Árpád, Leona, Simon, Simeon Szt. Simeon, Szt. Emília	Simon, Simeon – héber eredetű; jelentése: meghallgattatás.
6	Péntek	Boldizsár, Gáspár, Menyhért <i>Vízkereszt, Urunk megjelenése</i>	Boldizsár – asszír–babilóniai eredetű; jelentése: Baal isten óvja életét. Gáspár – perzsa eredetű; jelentése: kincset megőrző. Menyhért – héber eredetű; jelentése: királyi fény.
7	Szombat	Artúr, Attila, Etele, Ramóna Penyaforti Szt. Rajmund	Attila – hun–gót eredetű; jelentése: atyácska. Ramóna – germán–spanyol eredetű; jelentése: okos védelmező.
8	Vasárnap	Artúr, Gyöngyvér, Szörény, Virág Szt. Szeverin <i>Urunk megkeresztelkedése</i>	Gyöngyvér – Arany János névalkotása; jelentése: gyöngytestvér.
9	Hétfő	Etele, Marcell Szt. Marcella, Szt. Juliánusz	Etele – hun–magyar eredetű; jelentése: szeretett apánk.
10	Kedd	Melánia, Vilmos, Vilma Szt. Vilmos	Melánia – görög eredetű; jelentése: fekete, sötét. Vilmos – latin–germán eredetű; jelentése: erős akaratú védelmező.
11	Szerda	Ágota, Baltazár, Barna, Tasziló Szt. Honoráta	Baltazár – asszír–babilóniai–német eredetű; jelentése: Baal isten óvja életét. Tasziló – olasz eredetű; jelentése ismeretlen.

	Évfordulók	Népi időjósítások
1	<p>200 éve, 1823-ban született Kiskőrösön Petőfi Sándor költő († Fehéregyháza, 1849. július 31.).</p> <p>100 éve, 1923-ban létesült Károly tónörökös kezdeményezésére az Erdélyi Néprajzi Múzeum.</p>	Ha újév napján csillagos az ég, rövid lesz a tél, ha piros a hajnal, szeles lesz az esztendő.
2		
3		
4	<p>160 éve, 1863-ben született Pesten Apáthy István természettudós, zoológus († Szeged, 1922. szeptember 27.).</p>	
5		
6		Ha vízkereszt vizet ereszt, A tél soká ki nem ereszt.
7		
8		
9	<p>210 éve, 1813-ban született Érmihályfalván Kuthy Lajos regény- és drámaíró († Nagyvárad, 1864. augusztus 27.).</p>	
10	<p>50 éve, 1973-ban alapították a 81 000 hektár kiterjedésű Hortobágyi Nemzeti Parkot, amely Európa legnagyobb szikes pusztája.</p>	
11		

	Január	<i>Boldogasszony hava. Fergeteg hava. Télhó</i>	Névfejtő
12	Csütörtök	Erna, Ernő, Tatjana	Ernő – ófelnémet eredetű; jelentése: komoly, határozott. Tatjana – latin–oros–német–magyar eredetű; jelentése: Tatiusz családjához tartozó.
13	Péntek	Csongor, Veronika Szt. Hiláriusz (Vidor), Szt. Veronika <i>Vallásszabadság napja</i>	Veronika – görög–latin eredetű; jelentése: 1. győzelmet hozó; 2. igaz + ikon.
14	Szombat	Bódog, Edömér, Félix Szt. Félix	Bódog – régi magyar eredetű, jelentése: gazdag. Édömer – kun eredetű; jelentése ismeretlen.
15	Vasárnap	Aurél, Loránd, Lóránt, Vitus Remete Szt. Pál, Szt. Mór	Aurél – latin eredetű; jelentése: aranyos. Vitus – latin–magyar eredetű; jelentése: szíves, készséges, jóindulatú, szófogadó.
16	Hétfő	Dániel, Gusztáv, Stefánia	Gusztáv – skandináv–német eredetű; jelentése: harc + támasz.
17	Kedd	Antal, Antónia, Bánk Remete Szt. Antal	Bánk – a Bán magyar méltóságnév-k kicsinyítőképzős származéka.
18	Szerda	Piroska Árpád-házi Szt. Margit, Szt. Piroska	Piroska – latin–magyar eredetű; jelentése: régi, egykori, tiszteletré méltó.
19	Csütörtök	Csala, Kenéz, Márió, Máriusz, Sára, Sarolta Szt. Sára	Márió, Máriusz – latin eredetű; jelentése: férfi. Sára – héber eredetű; jelentése: hercegnő, uralkodónő. Sarolta – 1. török–magyar eredetű; jelentése: fehér menyét; 2. a Charlotte név magyarosítása.
20	Péntek	Fábián, Sebestyén, Tímea Szt. Fábián, Szt. Sebestyén, Boldog Özséb	Sebestyén – görög–latin eredetű; jelentése: magasztos, felséges. Tímea – görög–magyar eredetű; jelentése: jó + tisztelet.

	Évfordulók	Népi időjósítások
12		
13	<p>455 éve, 1568-ban János Zsigmond fejedelem jelenlétében, Dávid Ferenc szuperintendens közreműködésével, a Tordán tartott országgyűlés alkalmával, Erdélyben, a világon először iktatták törvénybe a választás szabadság fogalmát; ugyanezen dátummal jelölik az Erdélyi Unitárius Egyház fennállásának kezdetét is.</p> <p>140 éve, 1833-ban Bölöni Farkas Sándor és gróf Béldi Ferenc szervezőmunkájának köszönhetően gróf Kendey Ádám Belső-Közép utcai házában megnyílt a Kolozsvári Kaszinó.</p>	
14		
15		
16		
17		
18		Ha Piroska napján fagy, negyven napig el nem hagy!
19		
20	<p>200 éve, 1823-ban született Alsósztrégovában Madách Imre költő († Alsósztrégova, 1864. október 5.).</p>	

	Január	<i>Boldogasszony hava. Fergeteg hava. Télhó</i>	Névfejtő
21	Szombat	Ágnes Szt. Ágnes	Ágnes – görög eredetű; jelentése: szent, tiszta, szemérmes, érintetlen, szűzies, tartózkodó.
22	Vasárnap	Alfonz, Artúr, Vince Szt. Vince, Batthyány Strattman Bold. László <i>A magyar kultúra napja</i>	Alfonz – germán eredetű; jelentése: nemes, készséges; harcra kész. Vince – latin eredetű; jelentése: győztes.
23	Hétfő	Aladár, Artúr, Emese, Rajmond, Zelma Szt. Emerencia	Rajmond – német eredetű; jelentése: okos védő. Zelma – héber–latin eredetű; jelentése: az istenség védelme alatt álló nő.
24	Kedd	Erik, Erika, Hanga, Márton, Timót, Tünde Szalézi Szt. Ferenc	Timót – görög eredetű; jelentése: Isten becsülője.
25	Szerda	Henrik, Pál, Saul Szt. Pál apostol megtérése	Pál – latin eredetű; jelentése: kicsi, kis termetű férfi. Saul – héber eredetű; jelentése: kért.
26	Csütörtök	Paula, Vanda Szt. Timóteus és Szt. Titusz	Vanda – lengyel eredetű; jelentése: vend nő.
27	Péntek	Angéla, Angelika, Lotár, Zsolt Merici Szt. Angéla	Angelika – latin eredetű; jelentése: angyali, angyalhoz hasonló. Lotár – ófrank–német eredetű; jelentése: hírneves harcos.
28	Szombat	Karola, Károly, Manassé Aquinói Szt. Tamás	Károly – germán–latin eredetű; jelentése: legény, fiú. Manassé – héber eredetű; jelentése: az elfelejtett ember.
29	Vasárnap	Adél, Emőke, Eta, Valér	Eta – az Etelka rövidített és -a kicsinyítő képzővel ellátott származéka.
30	Hétfő	Gellért, Gerda, Jácinta, Martina, Noémi	Jácinta – görög eredetű; jelentése: a virág maga. Martina – latin eredetű; jelentése: Mars istenhez hasonló, merész, bátor.
31	Kedd	Lujza, Marcella Bosco Szt. János	Lujza – a francia Louise magyarosított formája. Marcella – latin eredetű; jelentése: határerdő, a határvidék védője.

	Évfordulók	Népi időjósítások
21		Ha Ágnes hideg: engesztel Vince, hogy teljék a pince.
22	200 éve, 1823-ban született meg a <i>Himnusz</i> .	Ha fénylik Vince, tele lesz a pince. Ha csepeg, csurog, kevés lesz a borod.
23		
24	565 éve, 1458-ban választották Hunyadi Mátyást Magyarország királyává.	
25		Ha fényes Szent Pál, minden termés szépen áll. Ha Pál fordul köddel, jószág hullik döggel.
26		
27		
28		
29		
30	205 éve, 1818-ban született Toporcon Görgey Artúr 1848–49-es honvédtábornok, hadügyminiszter († Budapest, 1916. május 21.).	
31		

Ősz Előd

Kolozsvár nyomdái a 16–17. században

Kolozsvár kora újkori nyomdászata jelentős helyet foglal el a Kárpát-medence tipográfiai térképén. V. Ecsedi Judit nemrég megjelent nagyszabású nyomdatörténetében¹ is tekintélyes helyet foglal el a kincses város. A továbbiakban elsősorban e munka alapján mutatjuk be a nagyközönségnek Kolozsvár 16–17. századi könyvnyomtató műhelyeit.

A magyarországi könyvnyomtatás kezdetei Mátyás korára nyúlnak vissza. A humanista király korában bizonyíthatóan két nyomtatvány készült Budán. A 16. század első felében néhány nyomda létesült ugyan a Kárpát-medencében, de egyik sem bizonyult hosszú életűnek. 1539-ben Johannes Honterus Brassóban alapította az első olyan nyomdát, amely több évtizedig működött világos kiadói programmal.

A 16. századi Kárpát-medence magyar nyelvű könyvkiadásának szíve viszont Kolozsvár. A kincses városban 1600-ig 204 könyv jelent meg, ez a magyarországi könyvtermelés negyedét jelenti. Ilyen mennyiséget abban a korban a történelmi Magyarország egyetlen officínája sem termelt.

A nyomdát 1550-ben alapította a város egyik méltatlanul elfelejtett fia, Georg Hoffgreff. Ő – valószínűleg Adrianus Wolphardus kolozsvári plébános támogatásával – 1542-től tanult Wittenberg egyetemén, majd rövid brassói tanítószkodás után Nürnbergbe utazott. Itt nyomdászmesterséget tanult, több jeles tipográfus műhelyében is dolgozott, és beszerezte nyomdája felszerelését. 1549 végén tért haza, és azonnal működésbe állította a műhelyét. 1550-ben vállalkozásához társult a város elsőpapja, Heltai Gáspár. Hoffgreff alighanem anyagi okokból, a piac kiszélesítése és a patrónusok megnyerése céljából vonta be őt a vállalkozásba. A nyomda Heltai óvári házában, Bocskai István szülőházának közelében működött.

Heltai elsősorban szerkesztőként, a kiadói program meghatározójaként volt jelen a nyomda életében. Működésének eredménye, hogy eldőlt: a magyar nyelvű szövegeket ezután nem fraktúr betűvel (így nyomtatták pl. a 20. század elejéig a német nyelvű műveket), hanem az ún. antikvával nyomtatják – és teszik ezt a mai napig. Szintén neki köszönhetjük a *ly*, *gy*, *ny*, *ty*, illetve az *sz* hang jelöléseit.

A tulajdonosok nem sokáig dolgoztak együtt, 1552–1553 között Heltai, 1553–1558 között Hoffgreff volt a nyomda egyedüli tulajdonosa. Hoffgreff halála (1558 k.) után már végérvényesen Heltai vezette az officínát, halála (1574) után özvegye, majd fia, ifjabb Heltai Gáspár birtokolja a műhelyt. Heltai a nyomda mellé papírmalmot is létesített, így mintegy másfél évtizedig szinte monopolizálta

1 *A könyvnyomtatás története Magyarországon a kéziszajtó korában 1473–1830.* MTA Könyvtár és Információs Központ – Kossuth Kiadó 2021.

városunk könyvkiadását: a szerzők többsége az ő köréből került ki, vagy éppen maga írt és szerkesztett munkákat, a legfontosabb alapanyagot, a papírt saját vállalkozása termelte, és könyvkereskedőként sem volt utolsó.

A korban a könyveket kötetlenül, ívfüzetekben (a korabeli nyelvhasználatban *crudában*) árulták, a vásárló ezeket a füzeteket vitte könyvkötőhöz, akitől ízlésének és anyagi lehetőségeinek függvényében rendelt kötést. A folyamatosan termelő nyomda megerősítette és felvirágoztatta a kolozsvári könyvkötőcéhet.

A nyomda számos jelentős terméke közül ki kell emelnünk a nyolc nyomtatványból álló – csaknem teljes – Biblia-kiadást, amely a Kolozsváron működő egyházi-tudományos közösség (Gyulai István, Vizaknai Gergely, Ozorai István, valamint Heltai Gáspár) munkája és az 1551–1565-ös időszakban került ki sajtó alól. Szintén itt látott napvilágot Heltai *Krónikája* (1575), amely hosszú évtizedek után elsőként emeli vissza Hunyadi Mátyás személyét és kultuszát a magyar és különösen a kolozsvári köztudatba. (Ebben valószínűleg szerepe volt Heltai wittenbergi tanárának, Philipp Melanchthonnak, aki ismerte és diákjaival meg is ismertette az idős és ifjú Hunyadi nagyságát.) Ennek a nyomdának köszönhetjük, hogy országosan ismertté lett Tinódi Lantos Sebestyén krónikája vagy Melius Juhász Péter *Herbariuma*, de több egyházi és világi énekeskönyv, hitvallás, széphistória is kikerült a műhelyből.

A műhelyt 1611-ig ifjú Heltai vezette, majd vejére, Thomas Langra (Hosszú Tamásként is említik) szállt, 1621 után pedig az özvegy Heltai Anna volt a tulajdonos. Heltai Annától szintén veje, Szőrös (Ravius) Mátyás örökölte a nyomdát, tőle fiaira, Andrásra és Mátyásra szállt. Mátyás a kolozsvári unitárius eklézsia első papja volt, András pedig 1644-ben református vallásra tért. A nyomda valószínűleg a család unitárius ágának tulajdonában maradt, majd átkerült az egyházközség érdekeltségébe, utolsó kiadványát 1660-ból ismerjük, 1667-ben felszérése még megvolt ugyan, de már hasznavehetetlen állapotban.

1611-től már nem a tulajdonosok vezették a nyomdát, hanem hivatásos nyomdászok: Makai Nyírő János (1611 k.–1622), Válaszúti Szilvási András (1623–1627) és Abrugi György (1630–1660). Kezük alól mintegy száz kiadvány került ki.

A tipográfia az unitárius egyház „félhivatalos” kiadója is volt, itt készültek az egyház legfőbb hitvallási iratai, énekeskönyvei, tankönyvei. Ezek közül kiemelkedik Enyedi György püspök (155–1597) *Explicationes Locorum Veteris et Novi Testamenti* című bibliamagyarázata.

Az 1473–1660-as időszakban 2959 magyarországi nyomtatványt ismerünk. Ezek tizede, szám szerint 306, a kolozsvári Heltai-műhelyben látott napvilágot.

A kolozsvári nyomdászat történetének igen érdekes színfoltja szintén Biblia-kiadáshoz kötődik. Köleséri Sámuel, a váradi iskola rektora 1657 és 1659 között végezte el a Károlyi Gáspár bibliafordításának ötödik revízióját, és készítette elő a szöveget újabb kiadásra. A nyomtatáshoz 1658-ban kezdtek hozzá Szenci Kertész Ábrahám váradi műhelyében. 1660 nyarán Váradot bekerítették az Ali basa vezette török csapatok. Barcsai Ákos várkapitány a túlerőnek engedve feladta a várat, de a megadási feltételek között szerepelt, hogy a nyomdát és a Biblia

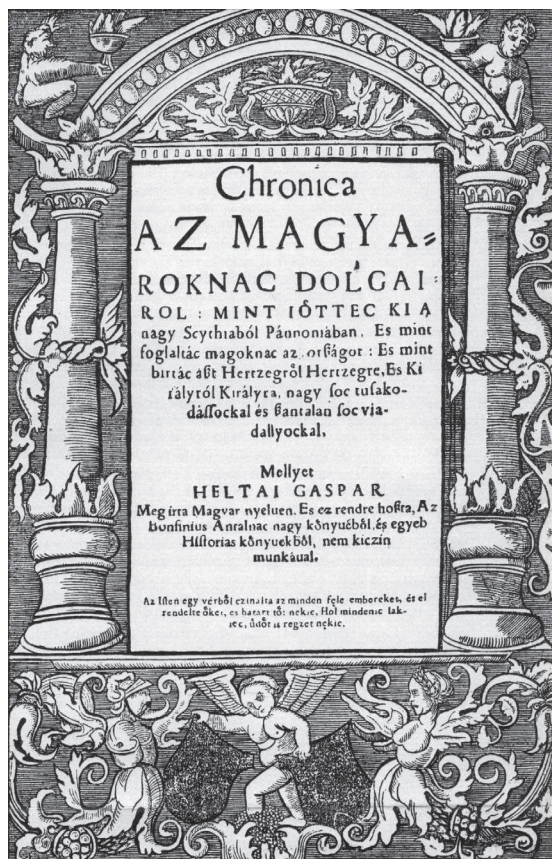
már elkészült nyomdai íveit sértetlenül magukkal vihették a menekülők. Szenci Kertész sajtójával együtt Kolozsvárra került, és itt fejezte be 1661-ben a Biblia nyomtatását.

A kiadványról el kell mondanunk, hogy ez a legszelebb körben elterjedt 17. századi magyar nyelvű Biblia-kiadás. Bod Péter szerint 1500 példányban jelent meg. Ebből ma mintegy 150 példányt ismerünk, így ez a legnagyobb példányszámban fennmaradt 1711 előtti nyomtatványunk is. Elsősorban protestáns lelkészek kézikönyvéül szolgált, a fellelhető példányok fele ma is egyházközségek, templomi szószékek féltve őrzött kincse.

Szenci Kertész Ábrahám további nyolc, kisebb művet nyomtatott Kolozsváron, majd Szebenbe költözött, halála (1667) után műhelye a fejedelmi kincstárra szállt.

1668-ban Apafi Mihály fejedelem Kolozsvárra hozatta Szenci Kertész nyomdáját, és egyesítette a gyulafehérvári fejedelmi nyomda megmaradt, szintén a kincses városba került készletével. Az egyesített műhely 1669–1672 között az Erdélyi Református Egyház fennhatósága alatt működött. 350 évvel ezelőtt, 1672. október 12-én a fejedelem a kolozsvári Református Kollégiumnak adományozta Szenci, egy évvel később pedig a fejedelmi udvar tipográfiáját is. A műhelyt 1669-től 1683-ig Veresegyházi Szentyel Mihály vezette, aki nemcsak kiváló nyomdász, hanem képzett teológus is volt. Őt Némethi Mihály, majd fia, Veresegyházi István követte a nyomda élén. Kezük alól 220 kiadvány került ki. A műhely gyakorlatilag fejedelmi nyomdaként működött. Az ország hivatalos kiadványai mellett elsősorban református egyházi és iskolai célokat szolgáló művek jelentek meg itt: több prédikációs-kötet, tankönyv, énekeskönyv, liturgia stb. Veresegyházi több ilyen jellegű kiadvány (pl. az ágendáskönyv) szakmai szerkesztésében is részt vállalt.

A nyomdai felszerelés egy részét 1684-ben Keresdre szállították, a hiányt vásárlással próbálták pótolni: Ghillányi Jakab tizedfőrendátor hagyatékából

ismeretlen helyről vásároltak betűkészletet. Ezt – a hagyományozó akaratának megfelelően – elsősorban tankönyvek nyomtatására használták. Emellett idekerültek a Heltai-nyomda maradványai is.

Az 1693-as év újabb fordulópont Kolozsvár nyomdatörténetében, ugyanis ekkor települt a városba Misztótfalusi Kis Miklós (1650–1702). A nyugati világ elismert betűmetszőjét és tipográfusát Kolozsváron szedett-vedett, legalább négy forrásból származó, legkevésbé sem egységes nyomdai felszerelés várta. Azonnal betűöntő műhelyt létesített, hogy így saját metszésű és öntésű betűkkel frissítse fel az állományt. Szűk évtizednyi tevékenységét számos vita terhelte: személyes viszályok Kolozsvár lelkészeivel és professzoraival, a nyomda tulajdonjoga feletti pereskedés az országos egyház vezetésével. Védekezésének közismert emléke az 1698-ban megjelent *Mentség*. Mindezek ellenére kolozsvári működése idején 92 kiadványt jelentetett meg. Halála után betűkészlete legalább négy (pl. a balázsfalvi görögkatolikus) nyomdába szóródott szét.

Misztótfalusi működésével párhuzamosan, 1697 és 1703 között az unitárius egyház is működtetett nyomdát Kolozsváron. Betűkészletét Bécsben vásárolták. Hozzávetőlegesen 15 kiadvány került ki innen.

Ha végigtekintünk a kolozsvári könyvnyomtatás első másfél évszázadán, elmondhatjuk, hogy az 1550–1703-as időszakban folyamatosan működött legalább egy nyomda a kincses városban. A műhelyek erőteljesen magukon viselték tulajdonosuk, illetve nyomdászaik felekezeti hovatartozását, akik gyakran szerkesztőként is bábáskodtak a kiadványok felett. A vizsgált időszakban összesen 633 nyomtatvány hagyta el Kolozsvárot a sajtót. Erre a számra, az egész magyar nyomdászatot meghatározó újításokra, a kiadványok minőségére okkal lehet büszke közösségünk.

Gaal György

Az Erzsébet út házról házra

Neve csak a 20. században vált fogalommá Kolozsvárt. A 19. század végéig egy kaptatós utca volt, amelyen a kőmáli szőlőket lehetett megközelíteni, a hegyvállon túl le lehetett ereszkedni Bács falu irányába, esetleg a dombtetőn bekaparodva a Fellegvárat lehetett megközelíteni. Így sokáig az utcának nem volt külön neve, hol Bácsai útnak, hol Fellegvári utcának, esetleg Kőmálalji új utcaként emlegették. Csak az alján volt néhány állandóbb ház, feljebb a szőlők közt kereti lakok tünedeztek fel. A fellegvári katonaság többnyire nem ezt az útvonalat használta, ők a meredek lépcsősoron ereszkedtek le a Szamoshoz, és a „Németek pallóján” keltek át a város megközelítésekor.

Az új utca kiépülése, belakása két tényezővel is összefüggésbe hozható. Egyrészt a századfordulóra rendezik a Fellegvár déli lejtőjét, sétautat építenek oda, leleplezik Erzsébet királyné mellsobrát. Másrészt 1889-re felépül a Szamoson átvezető Vashíd, annak négy hídfőjére felépül egy-egy világvárosi palota, s ezzel a híd északnyugati hídfője mögötti terület is rendezettebbé válik. Azelőtt itt a Szent Erzsébet-ispotály már elhagyott, szedett-vedett épületei álltak, s hozzájuk tartozott egy kis temető. A századfordulón itt kisebb terecske jött létre, melyből nyugatra a Szamos partja mentén húzódó rossz hírű Sáncauja utca ágazott el, észak felé a dombnak vivő meredek utca, melyet az utcanevék rendezésekor, 1899-ben Erzsébet útra kereszteltek. Az első állandónak tekinthető, ma 28. sz. alatti, a járdáig kiugró épület, a „pásztorház” volt, melyben a szőlők pásztorja lakott, sokáig itt ért véget az út városi szakasza. A századfordulón még a szőlőkben, gyümölcsösökben megbúvó nyaralók épültek az utca két oldalára, nyaranta néhány hónapra költözött ki ide a család, élvezték a természet nyújtotta örömeiket. A „kitelepedés” csak az 1910-es években vált véglegessé. Ekkoriban aztán egyre tartósabb anyagból elegáns villákat emeltettek, rendszerint meghagyva egy széles sávot előkertnek. Az utca felé elegáns rácsos kerítést építettek, néhol díszesebb kapuval. E kerítések máig őrzik a századeleji hangulatot. Korábban a Majális utca mentén épültek a villák, ott rendre telítődtek a telkek, úgyhogy az Erzsébet út vált 1910 tájára a város előkelő villanegyedévé. Az utca neve lényegében a hatalomváltozást követően sem változott, mert Regina Elisabeta (Erzsébet királynő – a román megfelelőre utalva!) maradt. 1941-ben csak visszafordították a nevet, de 1948-ban a király elűzését és az itt lakó tudós halálát követően Emil Racovițăról nevezték el.

A kolozsvári háztulajdonosok 1899-es címjegyzékében az Erzsébet út páratlan oldalán összesen tíz háztulajdonos neve van feltüntetve, a többi szőlő (ahol nem jelzik a tulajdonost), a legmagasabb házszám: 53. A páros, vagyis a keleti oldalon 18-ig halad a számozás, s hat tulajdonos nevére találunk. Az 1914-es jegyzékben

a páratlan oldalon 63-ig futnak a számok, a pároson pedig 32-ig, néhol már /a jelzet is adódik a házzámhoz, vagyis osztódtak a telkek. Ez aztán egy későbbi újraszámozáskor főleg a páros oldalon eltolja a házzámokat. Jelenleg is folyik a telkek osztódása, s több helyen is feltűnnek a jelzetes számok. Ez nehézséget jelent a házak és régebbi tulajdonosaik, lakóik azonosításában.

A továbbiakban néhány házról és nevesebb lakójáról szólunk. Elsődleges adatainkat az 1990-es évek közepén Placsintár Adrienn, az utca régi háztulajdonosa szolgáltatta, újabb adatokat kaptunk még Kovács Hintz Edittől, az Újvári családtól és Abafáy Deák Csillagtól. Ezúton köszönjük őket.

Erzsébet út 1–3.

Az 1–3. szám mintha ikerháznak épült volna. Egyforma kapujuktól kétirányba vezet a lépcső. Az 1. számon portrés fehér márvány emléktábla tudatja, hogy ott lakott Emil Racoviță egyetemi tanár, a Román Akadémia egykori elnöke, a bioszpeológia megalapítója. A 3. sz. alatt Márton Gyula nyelvtudós, nyelvjárás-kutató lakott. A Bolyai Tudományegyetem rektorhelyettese, az egyetem magyar nyelvészeti tanszékének a vezetője volt.

Az egykor 9. számú ingatlannak már a múlt századfordulótól Kiss Mór egyetemi tanár és felesége a birtokosa. Kiss a római jogot adta elő, dékánnak és rektor-nak is megválasztották. A 13. számnak is a kezdetektől Gámán Dezső a tulajdonosa. Édesapja, Gámán János a város első magánnyomdáját alapította. Halála után örökösei, mindenekelőtt Dezső vezette tovább a vállalatot, mely az Unitárius Kollegium régi épületében bérelt helyiségeket. A 17. számú földszintes villát Fikker Lajos főpénztáros építtette, bérlője volt Pósta Béla régészprofesszor, akinek a nevéhez fűződik az egyetem és az Erdélyi Múzeum-Egyesület Érem- és Régiség-tárának új otthonba költöztetése. Iskolát teremtett maga körül. A régi 19. szám

Erzsébet út 9.

alatti villát Széchy Károly építtette magának. 1880-ban került Kolozsvárra mint az akkor megnyílt Felsőbb Leányiskola, a híres „De Gerando” magyartanára. Öt év múlva az egyetemen magántanárrá habilitáltak, majd 1890-ben vele töltötték be az egyetem magyar irodalomtörténeti tanszékét. Akadémikus lett. 1905-ben távozott a budapesti egyetemre. Felesége, Lorenz Jozefin is tollforgató volt.

A mai 19–21. szám alatti kettős ingatlan rangos tudományos intézetnek ad otthont. A 21. számú villában Sextil Pușcariu brassói származású román nyelvutódos, a Kolozsvárt 1919 novemberében megnyitott új román egyetem első rektora lakott. Ő rendezte be ide a Román Nyelv Múzeuma elnevezésű kutatóintézetét.

Erzsébet út 19–21.

A bécsi döntést követően, 1940-ben a magyar kormány alapította, 11 szakosztállyal működő Erdélyi Tudományos Intézet nyílt meg az itteni helyiségekben. Ez aztán 1945-től rendre beolvadt a Bolyai Tudományegyetembe. Jelenleg a Román Tudományos Akadémia Sextil Pușcariuról elnevezett Nyelvészeti és Irodalomtudományi Intézete működik itt. Ennek keretében szerkesztik a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* című szakfolyóiratot.

Erzsébet út 25.

A 25. szám alatti formás kis villa szecessziós kerítésével és a 27. szám alatti kis családi otthon díszes ablakkereteivel még érzékeltetik az utca száz évvel ezelőtti hangulatát. A 29. számmal jelölt emeletes villa Botár István szobrászművész háza volt. Számos síremlékét a Házsongárdi temető őrzi. Felesége, T. Karácsony Emmy festőművésznő és emlékiró utóbb Török Zoltán geológusprofesszor hitvese lett. Ő 1945-től a Bolyai Tudományegyetemen a földtant adta elő, a Kelemen-havasok kutatójaként tartják számon. Mára a legtöbb kis családi ház cégek székhelyévé vált, egyik-másikat stílszerűen restaurálták. Viszont a dombnak nekifutó kertjeikbe vagy éppen a házak közé, ahol erre tér nyílt, bezsúfoltak újabb, sokszor minden ízlést nélkülöző építményeket.

A 31. számú emeletes, klinkertéglás díszítésű villa az Emil Hațieganu jogászprofesszoré volt. A kolozsvári román egyetem rektori székét töltötte be, politizált, több alkalommal miniszteri tárcát kapott. A 39. szám lakója volt Pataki Jenő, az első jelentős erdélyi orvostörténész, az egyetemen e tárgy előadója az 1940-es években.

Az 51. szám alatti tekintélyes emeletes épület már közel fekszik a tetőhöz. Ezt Spáda János, Kolozsvár egyik tekintélyes építésze emelte saját maga és lányai számára. A két Spáda lány azután az Orbán testvérekhez ment férjhez, így lett a

Erzsébet út 27.

Erzsébet út 39.

ház Orbán Lajos amatőr fényképész otthona. Felvételeiből 2018-ban album készült Blos-Jáni Melinda szerkesztésében.

Erzsébet út 51.

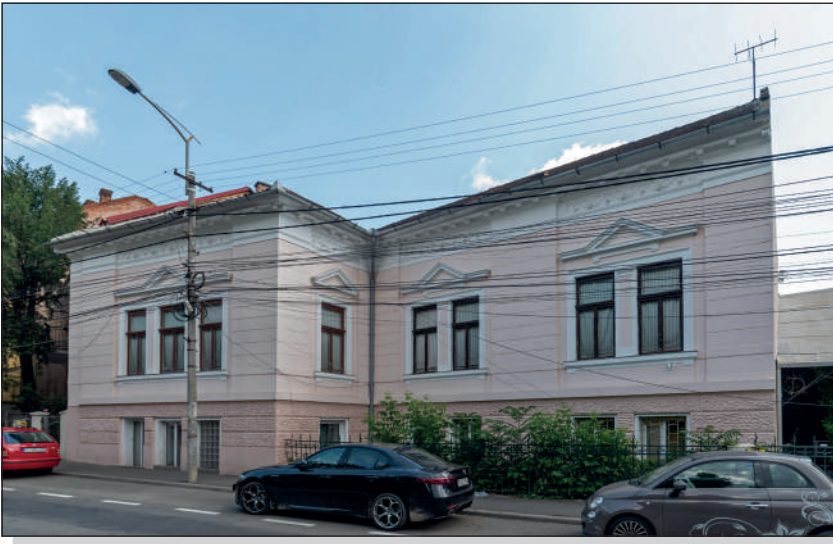
Erzsébet út 59.

Ezen a soron figyelemre méltó még az 57. számú, eredetileg Deutsch Miksa tulajdonát képező emeletes villa. Itt élt le utolsó éveiben Gaál Gábor, a *Korunk* legendás szerkesztője, majd a Bolyai Tudományegyetem tanára. A legutóbbi

időig itt lakott a Fodor család. Fodor Sándor író, műfordító szülőföldjéről, Csíksomlyóról hozta magával a székely észjárást. A *Napsugár* híres-neves szerkesztői közé tartozott. Nemzedékek nevelkedtek írásain. Felesége, Fodor Nagy Éva festőművész, könyvillusztrátor, a *Napsugár* külső munkatársa az idén, 2022 májusában bekövetkezett haláláig élt itt. Mindketten, korán elhunyt lányukkal együtt, a közeli Kismezői temetőben nyugszanak.

Az utca bal oldali utolsó épülete, az 59. szám alatti földszintes villa ma óvodaként szolgál.

Erzsébet út 4.

A jobb oldali, kelet felőli páros számú házsor első, hatablakos földszintes épülete mai elhanyagolt állapotában lehangoló képet nyújt, ráadásul hozzá még toldaléképületek is csatlakoznak az utca mentén. A 4. számú, magas földszintű ház már inkább villának tekinthető. Benne lakott haláláig Jakó Zsigmond történettudós, a Bolyai-, majd a Babeş–Bolyai-egyetemek tanára, az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1990-es újjászervezője, elnöke, aki történelmi iskolát teremtett maga körül. A 6. szám alatti kis emeletes ház Balogh Ernő geológus-mineralógus lakhelye volt. 1940-ig a Marianum Leánynevelő Intézetben tanított, majd az egyetem tanára lett. Az Erdélyi Kárpát-Egyesület elnökéül is megválasztották.

A 10. szám alatti emeletes villa első lakója az 1903-ban megözvegyült Ferenczy Gyula bankigazgató és három árvája volt. Leánya, Ferenczy Zsuzsi népdalénekes, előadóművész életútja is innen indult. Ő utóbb Szentimrei Jenő író-szerkesztő, színikazgató felesége lett. E házban lakott hosszasabban Kесе György, a város egyik legismertebb, köztiszteletnek örvendő nőgyógyásza. A két régi ház közé

Erzsébet út 6.

Erzsébet út 10.

beszorított, ide nem illő társasház után a 14. számú kis villa érdemel figyelmet. E telek már 1899-ben Kováts Ede tulajdonaként szerepel. Testvérével együtt az első kolozsvári fotószaküzletet vezették. Kováts leánya, Irén, Schäfer László felesége lett, úgyhogy 1943-ban már ő szerepel tulajdonosként. Schäfer – a fentebb

Erzsébet út 14.

említett Orbán Lajossal összefogva – tovább vezette a fotószaküzletet. Utóbb a Kabay család lakott itt, Béla kitűnő fényképész, Lizett virágművész volt. A lenyúló kertben teremtek a szebbnél szebb virágok. Itt lakott az 1960-as évek végén

Erzsébet út 18.

Kocsis István novella- és drámaíró feleségével, Abafáy-Deák Csillag művészeti íróval.

A 16. számú, kétemeletes bérház ugyan stílusával illeszkedik a villákhoz, de nagy tömbje kirí a régi sorból. 1943-ban tulajdonosa az Erdélyi Római Katolikus Püspökség volt. Bizonyára ennek bérlőjeként székelt itt magyar konzulátus egy ideig. Jelenleg éppen olasz konzulátus található benne. A bérlők közül kiemelkedik Delly Ferenc színművész, a marosvásárhelyi Székely Színház egyik alapítója, a kolozsvári társulat főrendezője. Továbbá dr. Xántus János természettudós, köztisztviselőnek örvendő biológianővér. A 18. számról bárki megállapíthatja, hogy egy régi épület megtoldásából jött létre. Miklóssy Gábor festőművész részére épült

Erzsébet út 22.

ide műteremlakás. Mint monumentális képek szerzője kapott állami megrendeléseket és elismeréseket. A képzőművészeti főiskolán nemzedékeket nevelt.

A 22. szám alatti elegáns, tágas manzárdos villát Farkas Mózes, a Dermata Bőrgyár egykori vezérigazgatója építtette magának. Az államosítást követően különböző állami szervek székelték benne. Hosszasabban volt Pionírház, az 1990-es években Fehér Ház elnevezéssel vendéglő, majd panzió működött itt. Jelenleg a Transilvania Bank székháza.

A 28. szám alatti kis „pásztorház” ma is jelzi az utca felső végét, onnan túl már szőlők és gyümölcsösök következtek. A pásztorház melletti, 1914-ben 28, 1943-ban 30. számot viselő családi ház a Pálffy Márton unitárius tanár tulajdona, illetve felesége öröksége volt. Pálffy magyar–latin szakos tanárként tanított az Unitárius Kollégiumban, számos nyelvből fordított, jól megtanult finnül és

Erzsébet út 30.

románul is. Az Unitárius Énekeskönyv egyik átdolgozója. Sírját a Házsongárdi temetőben elpusztították, sírkövét szülőfalujában, Várfalván állították fel újra.

Az Erzsébet út jobb oldalán az utca végéig az unitáriusok Kismező néven emlegetett kertje feküdt. Ez a szőlők között a Kismezői temetőig terjedő 1¼ holdas telek volt. Már 1696-tól az ifjúság játszótérnek használta. A 19. század folyamán rendszerint bérbe adták, aztán a század végén bekerítették, kapuval látták el, részben be is fásították. A diákok a tornatanár vezetésével, négy csoportra osztva délutánonként 2–2 órát tölthettek ott, ezek voltak a játékdélutánok. Idővel árnyékszéket is építettek és néhány tornaszert állítottak be. Az első világháború alatt az elegyengetett részbe burgonyát és babot ültettek, mely a konviktus ellátására szolgált. Egy sarokba a teológusok méhészetet állítottak be. Aztán a román agrárreformtörvény megpecsételte a telek sorsát. Hogy ne sajátíthassák ki, az egyház inkább felparcellázta, s házhelyekként áruba bocsátotta az 1920-as évek elején. Boros György unitárius teológiai tanár, egyházi főjegyző több egymással szomszédos telket is megvásárolt itt. Az egyikre maga Boros építtet házat, a másikra leánya, Hintz György gyógyszerész neje húzat emeletes villát Moll Elemér műépítész tervei szerint. Ma e villák (egykor 38–44., ma 46–48. szám) az útról alig láthatók a bozót miatt, a kerítés is nagyon rossz állapotú.

Az utca ezen oldalán a 60. számig mind kisebb-nagyobb házak következnek, több még emlékeztet a villanegyedre, az újabbak azonban irodaházzá, rendelőintézetévé vedlettek át. Az utolsó ház sarokra épült, s 1944-ben bombakárokat szenvedett. Akkoriban a kis térre fodrászüzlet nézett, sarkának pedig telefonfülke támaszkodott. Tulajdonosaként özv. Vermes Józsefné szerepelt.

Erzsébet út 56–60.

Egykor rangot jelentett az Erzsébet úton lakni, házat birtokolni. Mára már a forgalmas utca csak részleteiben őrzi a „boldog békeidők” hangulatát. A belvároshoz közeli villák egyre inkább cégközpontokká válnak, reprezentációt szolgálnak. A friss levegőre, csendes családi otthonra vágyóknak jóval távolabbra kell kiköltözni.

Újvári Dorottya

„Szerény művészetem által a jövődőségnek átadni”

190 éve született Veress Ferenc fényképész

Tíz év múlva lesz Veress Ferenc fényképész születésének 200 éves évfordulója: a 190. születésnap jó alkalom készülődni a bicentenáriumra. Áttekinteni munkásságát, élettörténetét, jobban megismertetni nemcsak a fényképészt, hanem a városa iránt elkötelezett polgárt.

Veress Ferenc munkásságáról a 20. század végén kezdtek megjelenni az átfogóbb kutatások. Fényképész tevékenységét Miklósi-Sikes Csaba és Kincses Károly próbálták minél behatóbban feltárni tanulmányokban, illetve kötetben.¹ Két tárlatot is szerveztek Veress munkáiból a nyolcvanas években, az elsőt 1983-ban Kolozsváron, a Korunk Galériában, melyet a rá következő évben egy gödöllői kiállítás követett.

A következő nagyobb szabású kiállításig azonban több évtizedet kellett várni: az Erdélyi Történeti Múzeum 2017-ben készített kiállítást Veress Ferenc náluk őrzött fényképeiből. Úgy tűnik, hogy a sokáig mellőzött, s főként csak a szűkebb szakma által ismert fényképész iránt felélénkült az érdeklődés. Munkásságának behatóbb megismerését nagyban segíthetik a 19. századi újságok és szaklapok, amelyek már digitálisan is elérhetőek.

Veress Ferenc Kolozsváron született 1832. szeptember 1-jén. Családi háttéréről, iskoláiról hiányosak az információink. Azt viszont biztos, hogy aranyművesnek tanult és vizsgamunkáját 1849-ben készítette el, ez fenn is maradt a kolozsvári Történelmi Múzeum gyűjteményében.² A fényképezéssel való megismerkedéséről sincsenek biztos adataink. Kincses Károly valószínűsíti, hogy az ornitológiával is foglalkozó³ Buda Elektől tanulhatott, aki az egyik első fotóamatőr volt Erdélyben. Miklósi-Sikes Csaba azonban arra vonatkozóan is talált adatokat, miszerint Veress az Enyeden élő Budai Károly ötvöstől tanult volna, akit Zeyk Miklós vezetett be a fényképezés rejtjelmeibe.⁴

1 Kincses Károly: Levétegetett Veressnél, Kolozsvárt, Magyar Fotográfiai Múzeum – VIPress, Kecskemét–Budapest, 1993; Miklósi-Sikes Csaba: Fényképészek és műtermek Erdélyben 1839–1916. Székelyudvarhely: Haáz Rezső alapítvány. 2001.

2 Miklósi-Sikes 2001, 52.

3 Kincses 1993, 11.

4 Miklósi-Sikes 2019. <https://muvelodes.net/enciklopedia/adatok-az-erdelyi-fotografia-tortenetehez> (2022.06.15)

Önarckép az 1860-as évekből

Ha tanáraitól nem is közölt részleteket, első fényképezőgépéről már Veress írt a *Fényképészeti Lapok* cikkében: egyszer a lomtárban meglátta a „negyvenes években Weibeltől nagyon előcskult fényképezőgépet”, s eszébe jutott, hogy azt 18 éves korában kapta az édesanyjától. Ahogyan a legtöbben a korszakban, először dagerrotípiát és talbotípiát tanulhatott meg készíteni, majd a szaklapokban közölt új felfedezésekkel kísérletezhetett.

A fényképezést már a kezdetektől egyfajta demokratikusság jellemezte: nagyon változatos háttérű személyek fogtak neki az új találmánnyal kísérletezni. Találunk közöttük tanárokat, festőket, grófokat és bárókat egyaránt. Így tudott Veress is kapcsolatba kerülni Apor Károly báróval és Kornis Zsigmond gróffal, akiknek fényképészeti pályája elindulását köszönhette. Apor segítségével ismerhette meg Mikó Imrét, aki szintén ra-

jongott a fényképezésért. Mikó Bécsben vásárolt magának korszerű fényképezőgépet, hazajövele után pedig fejleszteni szeretne tudását, így Apor Károly átírányította Veresshez. A gróf és a fényképész 1853–1855 között többször is együtt dolgozott és kísérletezett, Veressnek is lehetőséget adva, hogy megismerje a legújabb felszereléseket.

1853-ban nyitja meg Veress Ferenc saját fotografiai műtermét Kolozsváron, amely Erdélyben is az első állandó műteremnek számított. Mikó Imre ajánlásával az első megrendelői a főúri körökből kerültek ki. A főúri megrendelői kör, illetve Mikó ajánlása ismertté tette Veress műtermét, az elkészült portrékból pedig lehetősége nyílt albumokat összeállítani. A portrégyűjtemények divatja ekkor kezdett elterjedni: eladásukkal hamarosan lelkes gyűjtőkre talált. Az így befolyt összeg nagy részét a kolozsvári színház számára ajánlotta fel.⁵ Ez Veress első társadalmi célú munkája, amelyet aztán több is követett az elkövetkező évtizedekben.

A portrégyűjtemény eladásából származó többi bevételt külföldi szakmai utazásra költötte Veress: szakmai szempontból fontos államosok ezek az utazások. Először Bécsbe utazott, ahol találkozott Anton Martinnal, az osztrák fotográfia egyik úttörő alakjával, az első német nyelvű fotografiai kézikönyv szerzőjével. A *Fényképészeti Lapok*ban is megemlékezett erről a találkozásról, amikor 1882 szeptemberében Anton Martin halálhírét közölte: „Martinnak amilyen nagy vala tudománya, olyan jó volt szíve is. 1855-ben a párizsi nemzetközi általános

⁵ Kincses Károly: Levétezett Veressnél, Kolozsvárt, Magyar Fotografiai Múzeum – VIPress, Kecskemét–Budapest, 1993, 34–35.

iparműkiállításra útban lévén, meglátogatták őt s felette rossz németiségünket nem tekintve, nagyon szívesen fogadott. Csaknem atyai jósággal utasított, tanácsolt és vezetett mindenben.”⁶

Charles Gayner angol fotóssal Münchenben ismerkedett meg, és együtt utaztak tovább Párizsba, az 1855-ös első világkiállításra. Itt Vaillant műtermét is felkereste, néhány napig tanult nála, elsajátítva a viaszpapír-negatív és aranszínezés módszerét.⁷ Ekkor láthatott először fotókerámiát is, amelynek előállításával ő is sokat foglalkozott a későbbiekben.

Veress technikai tudásának fejlesztését mindig szem előtt tartotta, de nem feledkezett el a fényképészek érdekképviseletéről és a fényképezés népszerűsítéséről sem. Az Erdélyi Múzeum-Egyletnek 1865-ben lett a fényképésze. Első jelentkezésekor felajánlotta, a könyvamatok áráért a kiadványaikhoz fényképeket készít, valamint az erdélyi tájakat, épületeket, népviseleteket megörökítő albumából egy díszpéldányt biztosít számukra. Mivel erre a felvetésére nem kapott választ, felajánlotta, hogy ingyen fényképez. Ajánlatát így már nem utasították vissza.

Néhány évtizeddel később, az 1880-as évek legelején a kolozsvári egyetem magántanára lett, fényképészetet oktatta a diákoknak. Szintén ebben az időszakban indította el a *Fényképészeti Lapokat*, amely az első, huzamosabb ideig megjelenő magyar fényképészeti szaklap volt. Ebben is többször írt a fényképész egyesület fontosságáról, amely szerinte biztosította volna a szakma megbecsültségét, a színvonalat és a támogatást. Ügye mellé azonban nem sikerült elegendő hasonló gondolkodású fotográfust összegyűjtenie.

A fentiekből is kiderülhetett, Veress nemcsak az 1800-as évekre jellemző műtermi fényképészként tevékenykedett: fontos volt számára a környezete megörökítése, ezáltal is – legalább képek formájában – megőrizhette a fontosnak vélt értékeket. Ilyen elgondolással járta be Kolozsvár utcáit az 1850-es évek legvégén: a város fontosabb terei, épületei visszaköszönnek fotóiról. Képeit két albumba gyűjtötte össze, s az akkor létrejött Erdélyi Múzeum-Egyletnek adományozta. Ma ezeket az albumokat a Központi Egyetemi Könyvtár őrzi, de az album fényképeivel gyakran találkozhatunk, a régi Kolozsvár megidézéséhez folyamatosan felhasználják őket.

Néhány évvel később újabb Kolozsvár-albumot állított össze Veress, s ezt Erzsébet királynénak küldte ajándékba.⁸ Ennek különlegessége, hogy lefényképezte az akkor még álló városkapukat, valamint Kolozsvár környékét is bejárta, megörökítve a bonchidai Bánffy-kastélyt, Torockó környékét és további kulturális kincseket.

Műterme, ahol a legtöbb fényképét készítette, a Sétatér közelében volt. A kisméretű vizitkártya portrék a korszak divatja szerint berendezett térről

6 *Fényképészeti Lapok*. 1882. 9. 152.

7 Kincses Károly: *Levétetett Veressnél, Kolozsvárt, Magyar Fotográfiai Múzeum – VIPress, Kecskemét–Budapest, 1993, 35–36.*

8 Budapestten őrzik, a Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményében.

áruzkodnak: drapériák, kis bútorok – asztalok, székek, gipszoszlopok és festett hátterek előtt *vétethették le* magukat a gyerekek, hölgyek s urak. A festett hátterei között kiemelkedő az, amely Kolozsvár látképét jelenítette meg. Elképzelhető, hogy ez még Vastagh György festő munkája volt, akivel egy ideig együtt dolgozott. Az 1870-es években műtermében öt-hat segédet, tanítványt is foglalkoztatott, köztük többen nők voltak. Róluk pozitívan nyilatkozott a *Fényképészeti Lapokban*: a nők gyorsabban tanultak, írja, és ha megfelelő oktatásban részesülhetnének, akkor a fényképészet bizonyos területein is többet tudnának felmutatni, mint a férfiak. Rövid írásával egy külföldi szaklapban megjelent cikkekre szeretett volna reflektálni, amely, „*férfihoz éppen nem illő udvariatlansággal szólva fecsegett*” a fényképésznőkről.⁹

Veress nemcsak fényképész volt, hanem elkötelezett pomológus is: gyümölcsfákat gyűjtött, rózsat nemesített. Amikor 1867-ben megvásárolta a Kagerbauer-kertet, még a lapokban is örömmel számoltak be róla: „A kert jövőre is nyilvános lesz, s a hátulsó része nagyszerű gyümölcsfaiskolává lesz átalakítva. Hogy V.[Veress] úr a napsugarait tíz év alatt ügyesen tudta felhasználni, abból az a hasznunk lesz, hogy Kolozsvár pár év múlva olyan minta gyümölcsöskertet fog felmutatni, amilyennel még nem bírtunk; de nagyon is óhajandó, hogy bírjunk, mert azt mondja az írás: nem csak photographiával él az ember, hanem jó almával is!”¹⁰

Műtermét 1890-ig vezette, utána átadta Kató Józsefnek. Veress Ferenc haláláig folytatta a színes fényképezési eljárásokkal való kísérletezést, meséket és történeteket írt s gondozta kertjét.

Bibliográfia:

Kincses Károly: *Levétetett Veressnél, Kolozsvárt*. Magyar Fotográfiai Múzeum – VIPress, Kecskemét–Budapest, 1993.

Miklósi-Sikes Csaba: *Fényképészek és műtermek Erdélyben 1839–1916*. Székelyudvarhely, Haáz Rezső alapítvány. 2001.

Újvári Dorottya: Ferenc Veress, one of the pioneers of photography in Transylvania. IN: *Uncommon Culture*. Vol. 5. 2014, no. 9/10

9 Fényképészeti Lapok 1883.01.20.

10 Magyar Polgár. 1867.03.17.

Január 3. **Benczédi Sándor** (1912–1998) szobrászművész halálának a negyedszázados évfordulója. Tarcsafalván született, tanítóképzőt végzett Székelykeresztúron (1932), utóbb képzőművészeti főiskolát Budapesten (1942). 1945-től vidéken tanító, majd 1949-től a kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán a mintázás tanára. 1953-ban önálló műtermet nyitott. Fő műfaja a kerámiai kispasztika, de fában és műkőben is dolgozott. Híres az *Utunk* című irodalmi folyóiratban 1971-ben megindított *Utunk-széli szobrok* c. sorozata, melyben 200 íróról-művésztől készített kispasztikájának fényképe jelent meg. Számos egyéni és csoportos kiállításon szerepelt. A Házsongárdi temetőben Karácsonyi Ferenc zongoraművész, Márkos András szobrászművész, Márkos Albert zeneszerző portrés síremlékének ő az alkotója. Saját szobrával díszített síremléke a Lutheránus temetőben található.

Január 13-án **Reich Jenőné Lorber Ilona** (1896–1923) énekesnő halálának a centenáriuma kelti fel figyelmünket. Budapesti lányként nevelkedett, egy keresett kolozsvári mérnök felesége lett. Kitűnően énekelt, operákban lépett fel vendégszereplőként. Korai halála megdöbbenést keltett. A *Keleti Újság*-ban Nyirő József írt lírai búcsúcikket ilyen szavakkal: „Úgy költötte fel énekével ezt a nemzetet, ahogy az igénytelen fülemile a nyári éj álmában nyugvó falut. A világ elismerését ugyan nem kereste Lorber Ilona, csak a szívét hordotta ajkain. És a szív a dalnak titka – amely most bezárult.” A temetésen mind a Román Opera, mind a Magyar Színház képviseltette magát. A Balassa utcai régi zsidó temetőben lévő művészi síremléke virágokkal borított lanton éneklő madarat ábrázol. A talpazaton olvasható sírverset *Piccola* címmel Ignotus írta: „Egy villanat, egy pillanat, / a mosolyából mi maradt? / Egy zizzenet, egy rezzenet. / Szitakötő, Isten veled! / Egy lebbenés, egy jelenés, / Télnek sok és nyárnak kevés, / Szakadt sugár, amit beföd / A köd, a köd, a köd.”

Január 26. **Fojt Jakab** (†1723) gyógyszerész halálának a 300. évfordulója. Emlékét egy máig olvasható feliratú tumba őrzi, mely sokáig a III. B parcella szélén hevert kidobva. A Házsongárd Alapítvány 2003-ban restauráltatta, majd 2008-ban az iktári Bethlenkripta kertjébe menekítette. A kő egykori déli oldalán csücsköslapú pajzsban medve áll, két első lábával tartott mozsárütővel kétfülű mozsárban gyógyszert tör. Ez a gyógyszerész jelvény, mellette a latin disztichonos vers bölcs megállapítása szerint az idő magával hozza a halált, mely ellen nincs a gyógyszerész kertjében szer, ami használhat. Azt is megtudjuk, hogy Fojt gyakran és örömmel adta pirulákban a szert, mit Galenus és a kémia előírt, mókushoz hasonló ügyességgel keverte őket. A túloldalán alexandrinusban írt magyar vers olvasható, a szöveg végén levő négyzetkivágás két hosszú inges, koronás gyermekalakot ábrázol. Íme a felirat:

A[NNO] 1723 26 JAN[UARI] / FOJT JAKAB VOLT NEVEM, EPERJEST SZVLETTEM, / NEGYVENNEGY ESZTENDOT TOT ROVID ELETEM, / DE ABBAN IS ENNEK S SOK SZEGENYNEK ELTEM / ARVA S EÖZVEGY ELÖT AJTOT BE NEM TETTEM / TIZENKÉT ESZTENDOT HOCZ SARAVAL LAKTAM, / DE CSAK [E]GY NAPJAIM SOHA MEG NEM UNTAM, / KIRE S KET ARVAKRA SZOMORU GYASZT HATTAM, / KÉT F[IA]MAT PENIGH MAGAMIS SIRATTAM.

Január 31-én a 250 éve született **Bodor Pál** (1773–1828) pomológus emlékét idézzük fel. Egykor híres gyümölcsöskerttel bírt a Házsongárdban, a temetőnek is a Lutheránus sírkertbe betüremkedő kis magánparcellája Bodor-kert néven ismert. Annak 1961-es államosítása után mára már egykori birtoklójának egy hantnyi helye sincs, csak a kopott-töredezett kőtábla őrzi még emlékét, az is az eléje húzott betonsírtól alig olvasható. Bodor a kolozsvári Református Kollégium elvégzése után, 1795-től a jénai, majd a göttingeni egyetemen jogot tanult, Bécsben is többször megfordult. 1798-tól a Főkormányzék tisztviselője, később a Kincstartóság alkalmazottja volt. Kertjében faiskolát alapított, melyben főleg a magyar gyümölcsfafajtákat termesztette. 1812-től rendszeresen kiadta az *Eladó válogatott gyümölcsfa oltványok laistromát*, az első magyar nyelvű mezőgazdasági árkatálogust.

Bálint Tibor Kosztolányi

Hosszú, kivilágított folyosón siet, hóna alatt dolgozatfüzetekkel; két oldalán tarka írónépség sodródik: tanár úr, mit szól a munkámhoz?, tanár úr, ugye felfigyelt a morálomra?, tanár úr, ugye az én témám bátor? Méltányolta-e stílusom ragyogását, tanár úr? Ő azonban mosolyogva lépdel, majd végül halkán így szól: de, uraim, mi ez az izgágaság?... És hányszor magyaráztam, hogy nincs bátor írás, csak mélység és szépség létezik és eredetiség!... Egy vidéki nemesasszonyt megírni éppoly merész vállalkozás, mint éles fénybe állítani egy lotyót... Ami pedig az erkölcsöt illeti, amellyel annyiszor visszaéltek – nos, erről inkább hallgatók: *homo aestheticus sum!*... Tudják, mily nagy dolog írni?... Nem csodálom, hogy az igazi művészt minden alkalommal elfogja a fehér papír borzalma... Üres ívlapon kalandozni egy vékonyka acéltollal, ezer esély és millió veszély közepete... Van ebben valami szédületes, rettegő és ájulatos... És nemcsak a tehetségtől függ az írás, de attól is, hogy violaszín tintával írunk-e vagy feketével... Még a papírt is egy ínycenc szeretetével választjuk... Ezek azonban csak külsőségek... Mert mibennünk magunkban megy végbe a változás, mindennap, a nap minden órájában, percében... Ha ködös reggelen éhomra elszívunk egy cigarettát, pesszimizták leszünk... Vannak hangulataink, amelyek csak zöld pázsiton, tulipánok között látogatnak meg... Ha reggel véletlenül nem tekintünk be egy elhagyott udvarba, délután nem találunk meg egy kapcsolatot... Legyenek hát, uraim, igyekvők és alázatosak... A mi utunk sötét... Nem intenek jelzőlámpák... Állomásainknak nincs neve... Megyünk előre vakon és bizonytalanul, és nem tudjuk, mikor, hol és miért érkezünk meg...

Így beszél halkán, tapintatosan, szenvedéllyel. Aztán megáll, és vigasztalón még hozzáteszi: egyébként a dolgozatok nem rosszak... Java részük hetes, nyolcas, sőt, akad köztük kilences is... Bocsássanak meg, tízest senkinek sem adtam... De rögtön megértetek, ha elmondom, hogy például az Európa VIII. B-ben két Nobel-díjas tanulót buktattam meg...

S azzal otthonosan befordul a világirodalom dohányzójába...

Killyéni András

In memoriam Orbán Olga

Egy furcsa világbajnokság története (Párizs, 1965)

1962-ben Szabó Olga átigazolt a bukaresti Steauához, amely aztán a szatmári lányokat, Stahl Katalint, Gyulai Ilonát és Tasi Zsuzsát is leigazolta, így Románia legerősebb női törccsapata lett. Sok esetben ezután a Steaua a román válogatottat is jelentette.

Az 1963-as év újabb nemzetközi sikert hozott Olga számára: megnyerte a Jeanty-kupát. Az év legfontosabb versenye viszont a lengyelországi világbajnokság volt, melynek Danzig (Gdansk) adott otthont. Szabó Olga címvédőként az első csoportot veretlenül zárta, ezután a következő körben is megnyerte csoportját. A nyolcaddöntőben Kovácsné Nyári Magdolnát, a negyeddöntőben pedig az olasz Giovanna Masciottát búcsúztatta. A legjobb négy közé három magyar töröző

jutott: Rejtő Ildikó, Sákovicsné Dömölky Lídia és Juhász Katalin. A versenyt Rejtő Ildikó nyerte meg, Olga a negyedik helyen végzett.

Az 1964-es év ismét sikeresen kezdődött. Megvédte címét a párizsi Jeanty-kupán, majd második helyen végzett az országos bajnokságon, Maria Vicol mögött. Az év legfontosabb eseményét viszont az olimpiai játékok jelentették. A tokiói törversenyek egyik meglepetését épp Szabó Olga első fordulóbeli kiesése okozta. Románia képviselői közül senki sem jutott a női tör egyéni döntőjébe, a Gyulai Ilona, Ana Pascu, Stahl Katalin, Szabó Olga, Vicol Maria csapat viszont tisztességesen helytállt, és ötödik helyen zárta a versenyt.

1965-ben ismét Párizsban rendezték a világbajnokságot. A verseny érdekessége, hogy nem nyolcas, hanem hatos döntőt rendeztek, amelybe két orosz versenyző (Galina Gohorova és Valentina Prudskova) mellett Szabó Olga, Maria Vicol,

Jencsik Katalin és Drîmbă (Gyulai) Ilona jutott be. Bár mind a négy romániai versenyző esélyes volt a végső győzelemre, végül az orosz Gohorova győzött.

A döntő egyik érdekes eseménye csak évtizedekkel később tisztázódott, amikor bajnoknőnk elmesélte a román válogatott tagjainak taktikázását. „Négy román és két orosz lány volt a hatos döntőben. Így hát taktikáztunk, Jencsik-Stahl és Gyulai le kellett adják nekem az asszót, ugyanúgy Vicol is. Ha nem így történik, Jencsik megnyerheti a vb-t. A nézők kifütyültek, én is borzalmasan éreztem magam. Nem voltam szellemileg felkészülve rá, kető leadta nekem az asszót, a másik kikészített fizikailag. Végül egy orosz, Gohorova győzött.

Az eredmények igazolják mindazt, amit a bajnoknő mesélt: a Jencsik és a Drîmbă elleni mérkőzéseket 4–0-ra nyerte, Vicol ellen 4–2-re nyert. Ugyanakkor Vicol is megkapta a „stratégiai” győzelmeket: 4–0 Jencsik ellen, 4–1 Drîmbă ellen. A nap legszebb mérkőzésén Jencsik 4–3-ra legyőzte a későbbi világbajnok Gohorovát. A döntő másik érdekessége, hogy a győztes Gohorova két szoros mérkőzést nyert Drîmbă és Vicol ellen, míg Prudskova hármat. Mindezen szoros csörténél felmerült, hogy a vezetőbíró a szovjet versenyzők javára részleghajlóan bíraskodott. Ezt Bay Béla is elismerte egy nyilatkozatában: „[...] míg Christian D’Oriola nagyszerűen bíraskodott, kollegája, Bouhatell sokszor hibázott. Néhány csörte végeredményét megváltoztatták ezek a hibák.”

A női csapat világbajnokság elődöntőjében Románia és Magyarország csatázott. Az órákig tartó drámai küzdelemben első csörtéi után Magyarország csapata elhúzott 4–2-re, majd a román válogatott fordított 7–4-re, és úgy tűnt, simán döntőbe jut. Ám ekkor a magyar lányok egyenlítettek, így a döntőbe jutást az utolsó két összecsapás döntötte le. Jencsik legyőzte Sákovicsné Dömölky Lídiát, majd Szabó Olga az olimpiai bajnok Rejtő Ildikót. A döntőben a szovjet csapat 9–5 arányban diadalmaskodott, bár a mérkőzés sokkal szorosabb volt, mint azt

Dolgozó nő

XVIII. ÉVF. 9. SZÁM
1962. SZEPTEMBER

az eredmény tükrözte. 5–5-ös állásnál a francia bíró elvette Drimba Ilonától a mérkőzést, ez pedig kihatott a csapatra.

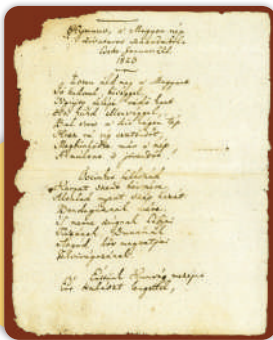
Mintegy három héttel ezelőtt egyik lengyel kollégám, egyben a Lengyel Vívó Szövetség elnökhelyettesének véleményét idéztem, aki szerint a román női tőr-csapat a jövő világbajnokcsapata. Nos, a jelek szerint a női tőr-csapatversenyt illetően lehetséges, hogy igaza lesz. A román női tőr-csapat a jövő csapata marad, és ezt mi a női tőr egyéni verseny után őszintén reméljük is. Ami viszont a női tőr egyéni viadalt illeti, a román vívónők már korántsem a jövő, hanem a jelen csapatának bizonyultak – jegyezte fel a *Népsport*.

folytatás a 250. oldalon

Január / Boldogasszony hava

1. Újév – Sok szokás és hiedelem kapcsolódik ehhez az ünnepnaphoz. Például disznót kell enni, mert „előretúrja”, tilos viszont tyúkot fogyasztani, mert az „hátrakarja” a szerencsét. Ha az év első napján megvágunk egy egész kenyeret, a családnak egész évben lesz kenyerere.

6. Vízkereszt – Le lehet szedni a karácsonyfát; a farsang kezdete; a napkeleti bölcsek látogatását idézi fel.

Január 22. – A magyar kultúra napja

1823-ban Kölcsey Ferenc ezen a napon fejezte be a *Himnusz* megírását. Együtt tudod énekelni a felnőttekkel?

	a	b	c	d	e	f
1	A	Á	B	C	Cs	D
2	E	É	F	G	GY	H
3	I	J	K	L	M	N
4	NY	O	Ö	P	R	S
5	SZ	T	U	Ü	V	Z

A hiedelem szerint miért kell lencsét enni újévkor?

Azért, hogy ..... az új évben.

Keress ki a táblázatból a betűket megadott helyük szerint, írd be őket a lenti, sárga sorba, és kiderül a válasz.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

f4   b4   c3   d4   b2   f3   f5   d5   f3   c3

--	--	--	--	--

d3   a2   e2   a2   f3

Petőfi 200

„Légy tölgyfa, mit a fergeteg / ...” – a 200 éve született Petőfi Sándor ... (függ. 25.) című versének sorait (vízsz. 1. / vízsz. 13. / vízsz. 7.) idézzük a rejtvényben.

1	2	3	É	4	5	6	D	7	8	9	N
10				11				12			
13			É		14					15	
16				17	18			19		20	
	21	22				23			24		
25					26			27			R
28					29			30		31	
F		32		33			34			35	
36	37			G			38			39	T
40		41		42			43			44	
45			46			47		48	49		E
50						51	52			53	
V					É						I

VÍZSZINTES: 10. Járom 11. Vajon végrehajta bűntettét? 14. Befejezni (francia) 15. Kissé hajmeresztő! 16. Román személyes névmás 17. Helyőrség tagjai! 19. Lassan, cammogva megy 21. Karókat földbe szúr 24. „Férfi sorsa ...” (Jókai Mór) 25. Jégkorongcsapat létszámával egyezően 26. Finnországi tó 28. Ilyen hordó is van 29. Törvény (francia) 30. Sémip nép 32. Vízínövénnyel benőtt terület 34. Köcsögben található! 35. Mely személy? 36. Lécvég! 40. Áresés egyneműi 42. Sakkban áll! 43. Tangens (röv.) 44. Oxigén, szén, hidrogén vegyjele 45. Agyaggal dolgozó kézműves 48. Ijesztő lény 50. Inni adó 51. Együttműködő személyek közössége

FÜGGŐLEGES: 1. Kolozs megyei falu 2. Mondatrész formája 3. Kezdődik a kampány! 4. Peru tartománya! 5. Étel rosszul készít 6. Párosan csuklik! 7. Hiszen, ugyanis 8. Spielberg úrmanója 9. Spanyol kikötőváros 12. Ibolya 18. Egy kicsit hazamegyünk! 20. ... Lapid (izraeli külügyminiszter) 22. Angol iskola város 23. Pest megyei kisváros 27. Futam (angol) 29. Vékonyra kinyújtott gyúrt tésztaból készült metélt 31. Illatos virágú, kemény fajta 33. Kikötőbe beáll 34. Márki 37. Ütközet 38. Latin kötőszó 39. Mogorva, zord 41. Illat 46. Páros petty! 47. Szerbia–Montenegró államszövetség autójelzése volt 49. Középre lépés! 52. Szárnyvégek! 53. Némileg furfangos!

	Február	<i>Böjtelő hava. Jégbontó hava. Télutó</i>	Névfejtő
1	Szerda	Brigitta, Efraim, Enikő, Gitta, Ignác, Kincső Szt. Ignác	Efraim – héber eredetű; jelentése: kettős termés, kettős örökség. Ignác – latin eredetű; jelentése: tűz.
2	Csütörtök	Aida, Apor, Karolina <i>Urunk bemutatása (Gyertyaszentelő Boldogasszony)</i>	Karolina – a Karola továbbképzése.
3	Péntek	Balázs, Nimród Szt. Balázs, Szt. Oszkár <i>A magyar rejtvényfejtők napja</i>	Balázs – latin–magyar eredetű; jelentése: királyi.
4	Szombat	Andrea, Csenge, Janka, Ráhel <i>A magyar katonai térképészet napja</i>	Csenge – magyar eredetű; jelentése ismeretlen. Janka – a János rövidített, becézett formája.
5	Vasárnap	Ágota, Ingrid, Richárd Szt. Ágota	Ágota – az Agáta régi magyar formája. Ingrid – germán eredetű; jelentése: Ingwio isten által oltalmazott lovasnő. Richárd – germán eredetű férfinév; jelentése: hatalmas, uralkodó + erős, merész.
6	Hétfő	Amanda, Dóra, Dorottya, Réka Miki Szt. Pál és társai, japán vértanúk, Szt. Dorottya	Amanda – latin eredetű; jelentése: szeretetre méltó. Dorottya, Dóra – görög eredetű; jelentése: Isten ajándéka.
7	Kedd	Rómeó, Tódor Szt. Richárd	Rómeó – olasz eredetű; jelentése: Rómába zárandokló. Tódor – görög–német–latin eredetű; jelentése: Isten ajándéka.
8	Szerda	Aranka, Salamon Emiliáni Szt. Jeromos, Bakhita Szt. Jozefina	Aranka – magyar eredetű; jelentése: az arany szó kicsinyítő képzős származéka. Salamon – héber eredetű; jelentése: békés, szelíd.
9	Csütörtök	Abigél, Apollónia, Alex, Csilla Szt. Apollónia	Abigél – héber eredetű; jelentése: az apa öröme. Apollónia – görög–latin eredetű; jelentése: Apollónak szentelt. Alex – görög–latin eredetű; jelentése: harcra kész férfi.

	Évfordulók	Népi időjósítások
1	310 éve , 1713-ban hunyt el Bécsben II. Apafi Mihály erdélyi fejedelem (* Gyulafehérvár, 1676. október 13.).	
2		Gyertyaszentelőn ha esik a hó, fú a szél, nem marad soká a tél.
3		A Balázs-napi eső jégverést hoz.
4		
5	65 éve , 1958-ban hunyt el Budapesten Berky (Berki) Lili színésznő (* Győr, 1886. március 15.).	Ágota még szorítja, de Dorottya majd tágítja.
6		Ha Dorottya szorítja, Julianna tágítja.
7		
8	140 éve , 1883-ban kezdetét vette az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat első kiállítása a Római Katolikus Főgimnázium dísztermében.	
9		

	Február	Böjtelő hava. Jégbontó hava. Télutó	Névfejtő
10	Péntek	Elvira, Gabriella Szt. Skolasztika	Elvira – nyugati gót eredetű; jelentése: akit az erekleje megvéd. Gabriella – héber–latin eredetű; jelentése: Isten embere, Isten bajnoka.
11	Szombat	Adolf, Bertold, Dezső, Elek, Marietta <i>Lourdes-i Boldogasszony (A betegek világnapja)</i>	Adolf – germán eredetű; jelentése: nemes + farkas. Elek – magyar eredetű; jelentése ismeretlen.
12	Vasárnap	Lídia, Lívia	Lívia – latin eredetű; jelentése: ólomszínű, kékes.
13	Hétfő	Ella, Fruzsina, Gergő, Levente, Linda	Ella – az Erzsébet (Elisabeth) és a Heléna női nevek önállósult becézője. Linda – német eredetű; jelentése: hársfából készült pajzs; kígyó.
14	Kedd	Bálint, Valentin Szt. Cirill és Metód, Szt. Bálint	Bálint – latin eredetű; jelentése: erős, egészséges. Valentin – latin eredetű; jelentése: erős, egészséges.
15	Szerda	Fausztina, Georgina, Györgyi, Kolos, Levente	Fausztina – latin eredetű; jelentése: szerencsés. Georgina – görög–latin eredetű; jelentése: földműves, gazdálkodó; dália, gyöngyike.
16	Csütörtök	Csilla, Julianna, Lilla, Samu Szt. Julianna	Julianna – latin eredetű; jelentése: ragyogó, Jupiternek szentelt. Lilla – a Lídia és Lívia régi magyar becézőjéből önállósult. Samu – a Sámuel rövidüléséből.
17	Péntek	Álmos, Donát, Emőd A szervita rend hét szt. alapítója, Szt. Donát	Donát – latin eredetű; jelentése: Istentől ajándékozott. Emőd – magyar eredetű; jelentése: anyácska.
18	Szombat	Bernadett, Ellák, Konrád, Simeon, Zenkő Szt. Bernadett	Bernadette – germán–francia eredetű; jelentése: erős, mint a medve. Simeon – héber eredetű; jelentése: meghallgattatás. Zenkő – magyar eredetű, jelentése ismeretlen.

	Évfordulók	Népi időjósítások
10		
11		
12	125 éve, 1898-ban hunyt el Budapesten Barabás Miklós festő, grafikus, akadémikus (* Márkosfalva, 1810. február 10.).	
13		
14		Ha házasodnak a verebek Bálintkor, Készülődhetsz a tavaszra bármikor.
15		
16		Ha Juliska fészülködik, a tavasz már közeledik.
17		
18		

	Február	Böjtelő hava. Jégbontó hava. Télutó	Névfejtő
19	Vasárnap	Eliza, Ozsvát, Zsuzsanna Szt. Zsuzsanna	Eliza – az Erzsébet önállósult rövidülése. Ozsvát – az Oszvold régi magyar változatának fejleménye.
20	Hétfő	Aladár, Álmos, Zelinda Bold. Ferenc és Jácinta	Zelinda – germán eredetű, jelentése: győzelem + hársfa pajzs
21	Kedd	Eleonóra, Nóra Damiáni Szt. Péter <i>Húshagyókedd</i>	Eleonóra – arab eredetű; jelentése: Isten az én világosságom. Nóra – arab eredetű; jelentése: Isten az én világosságom.
22	Szerda	Gerzson Szt. Péter apostol székfoglalása <i>Hamvazószerda</i>	Gerzson – héber eredetű; jelentése: az idegen, a száműzött.
23	Csütörtök	Alfréd, Lázár, Szemere, Tas Szt. Alfréd, Szt. Polikárp	Alfréd – germán eredetű; jelentése: tündér, tanács. Lázár – héber–görög–latin eredetű; jelentése: Isten a segítőm. Szemere – 1. magyar eredetű; jelentése: kis termetű. 2. török eredetű; jelentése: rontó, pusztító. Tas – török–magyar eredetű; jelentése: kő; jóllakott, megtelt.
24	Péntek	Etel, Mátyás Szt. Mátyás apostol	Etel – angol eredetű; jelentése: nemesi származású. Mátyás – héber–latin eredetű; jelentése: Jahve ajándéka.
25	Szombat	Cézár, Géza, Vanda <i>A magyarországi kommunista diktatúrák áldozatainak emléknapja</i>	Géza – török–német–magyar eredetű; jelentése: méltóságnév.
26	Vasárnap	Edina, Géza, Győző, Izabella, Sándor Szt. Viktor	Edina – germán eredetű; jelentése: állatbőr, bunda. Izabella – az Elisabeth spanyol módosulata.
27	Hétfő	Ákos, Bátor, Gábor Szt. Leánder	Bátor – török–magyar eredetű; jelentése: a szó maga. Gábor – héber eredetű; jelentése: Isten embere, Isten bajnoka.
28	Kedd	Ákos, Elemér, Oszvold, Román	Oszvold – német eredetű; jelentése: istenség + hatalom. Román – latin eredetű; jelentése: római, latin.

	Évfordulók	Népi időjósítások
19		Ha Zsuzsanna napján a pacsirták szólnak, vége lesz a hónapnak.
20		
21		
22		Amilyen az idő ezen a napon, olyan lesz Józsefnapkor is.
23	580 éve , 1443-ban született Kolozsváron Hunyadi Mátyás király († Bécs, 1490. április 6.).	
24		Ha Mátyás jeget talál, akkor töri, ha nem talál, akkor csinál.
25	185 éve , 1838-ban tartotta első közgyűlését Tauffer József kereskedő óvári házában a Társalkodói Egylet (végleges neve a Polgári Társalkodó lett).	
26		
27		
28		

Simonffy Katalin

Ház a Fellegváron

Van egy ház a Fellegváron (Vasile Lucaciu 27. szám / Kőrösi Csoma Sándor / ma Dornei utca 30. szám), ahol kisgyerekkoromtól vágytam élni. Anyai nagyszüleim építették, az első világháború után, megnövelve az egyszoba-konyhás, nagykertes ingatlant, elegáns négyszoba-összkomfortos, kényelmes otthonná bővítve a növekvő család számára. Amire 1930-ban beköltözhetek, megszületett édesanyám húga is. Ez idő tájt ültették, a kertre nyíló nappali ablakával szemben, a diófát. Mire egyetemista lettem, és 1967-ben Tordáról a Kőrösi Csoma Sándor utcai házba, nagyapám alagsori műhelyébe költöztettek szüleim, ez a fa az emeletig nőtt. Beárnyékolta a szobát, s ha otthon voltam, szinte mindig villanyt kellett kapcsolnom. Kerti madarak lakták be a faóriást, odakint, hajnaltól késő estig „akusztikus kommunikáció” volt velem. Versenyt koncerteztek, amikor leültem gyakorolni Petrof-zongorámhoz. Konzis kollégáim, barátaim szerettek idejárni. Illedelmesen köszöntek Elek nagyapámnak, Mari nagynénémnek, s vonultak hátra a virágokkal szegélyezett keskeny járdán. Átadom a szót anyámnak, Simonffy Károlyné Szabó Mártának, aki megírta unokái/dédunokái számára az életét:

„Anyám szép fiatal lány volt, 19–20 éves, amikor megismerkedett édesapámmal. Ő is délceg ember volt, 7 évvel idősebb, és szerelem volt az első látásra. Akkor szemérmesebbek voltak a fiatalok, de mi láttuk, milyen szeretetben éltek. Apu szeretett szépen öltözködni, amint a képein látható, akkor nagy fizetése volt az Ardealul nyomdában, ahol fel kellett szerelje a Kner nyomdából hozott-lopott gépeket, és betanítsa a gépek kezelőit. Olyan gyönyörű briliánsgyűrűt vett anyunak, hogy abból kaptam én egy szobabútort (kombinált szekrényt, rekámiét ágyneműtartóval, toalett-tükörrel, asztalt 4 töltött székkal), amikor férjhez mentem, és karikagyűrűt is vett. [...]

A román telefonhálózatot megvette az amerikai Morgan cég. Szerződésük szerint egy bizonyos számú tisztviselőt át kellett venniük a postától, ami akkor a telefonnal együtt működött. Olyan igényesek voltak, hogy a nők közül a szakmai képességük mellett a szépeket választották ki. Édesanyám bekerült. Új telefonpalotát építettek a postához közeli kicsi utcában a ferencesek templomának környékén. Azt hiszem, ma

is megvan kibővítve. Ott láttam először folyékony szappant és szépen felszerelt vécépapírt. Minden bútorzat modern amerikai volt, az alkalmazottak zöld egyenköpenyt kaptak a cégtől. A fizetések is megemelkedtek, ha jól emlékszem, az anyué 12 000 lej volt, amikor a tojást 0,25 lejért árulták. Évente 16 fizetést kaptak: a plusz négyből egyet karácsonykor, egyet áprilisban, amikor a könyvelési évet zárták, továbbá szabadságra menéskor és szeptemberben a téli fűtéshez való fához és egyéb beszerzésre. [...]

Mivel a cégnél a házvételre kölcsönt adtak, édesanyámék úgy gondolták, házat vesznek. Az Erzsébet út tetejétől felfele a hegyen az akkori Gruia utcából négy utcácska nyílt. Az utolsó a Lucaciu volt, ott vettek házat. A Gruia Andrásy, a Lucaciu Kőrösi Csoma lett a magyar idő alatt, most nem tudom, hogy hívják őket. Az utcánk másik végétől nem messze volt a kaszárnya. Ezt hívták Felleg-

várnak Kolozsváron. A kis házakban vasutas munkások és a katonasághoz tartozó személyek laktak. A mi utcánkban mind magyar vasutasok. Akkor szoba-konyha-kamarás ház volt, de hozzákezdtek a bővítéshez, mert a telek nagy volt, szép kerttel. Lett 4 szoba, konyha, fürdőszobánk és nagy, beüvegezett veranda kályhával. Minden szobában nagyon szép csempekályha volt. Fával fűtöttünk, mert Kolozsvárnak nem volt még gázvezetéke, csak az 50-es években hozták be. Az utcában a legszebb és legmodernebb ház a mienk volt. [...]

1922-ben készült az esküvői kép Belle Zoltán műtermében

Amikor nálunk az építkezés folyt, én 6 éves, Mári 2 éves volt. Cigányasszonyok hordták a maltert targoncával, nagyon szerették a gyermekeket és vigyáztak ránk, bár volt mellettünk a kis cseléd is. Tanultunk tőlük cigányéneket.

Zsálé ruca popányi
Eberkerek trasányi
Mángel-mángá kikombár
Nizsde abrud porumbál.

Semmit nem értettünk – most sem –, de lelkesen fújtuk. A dallamát még mindig tudom.

Édesanyám a ház elé gyönyörű virágoskertet varázsolt, a magas és a törpe-rózsák száma ötvenen felül volt, de volt olyan grupp is, amelyben a virágok évszakonként váltakoztak, kezdve a tulipántól a szálviáig, a magas rózsák alatt sok színes virág nyílt. A kerítés mellett bokrok zöldelltek és sárga kavicsos volt az udvar. A hátsó kert felé vezető utat nyitott sövény szegélyezte, mellette füves rész volt paddal (ott üldögéltünk szerelmesen az én drága Karcsimmal), végül egy filagória épült padokkal, asztallal, majd következett a gyümölcsöskert, szilva,

nyári alma, sárga- és őszibarack valamint, fekete, kissé keserű gyümölcsű cseresznyefával, málnabokrok, delavár szőlő, ribizli, egresbokrok sorjában, minden gondosan eltervezve. A szomszéd felőli része tyúkudvar és disznóól volt, ahol a tyúkok laktak télen, mi meg szerettünk a cserepes tetején mászkálni. Volt még hintánk is.

Édesanyám nagyon szeretett kertészkedni. A szomszédaink Nagy bácsiék voltak. Az öreg vasutas volt, kicsi szoba-konyhás, de nagyon tiszta lakásban laktak, és rendbetartott kertjük volt. Anyám sokszor találkozott Nagy bácsival, amikor mindketten kertészkedtek, és kérdezte:

- Ugye szép a kertünk, Nagy bácsi?
- Igen, nagyságos asszony, nagyon szép.”

Átadom a szót nagynénémnek, anyám húgának, Szegő Miklósné Szabó Máriának: „Hároméves koromtól sok emlékem van a családról, a házunkról, amibe beleszülettem. Imádtam a szüleimet. Édesanyám vitt magával kozmetikushoz, varázslatos volt az a hely, a jó szagok. Anyunak Chanel 5 volt a kölnije. Apám vette neki a nagy üveget. Amikor Párizsban felnőttként jártam, egy illatszerboltban felismertem, de olyan ára volt, hogy nem tudtam megvenni. Később Spanyolországban vásároltam egyet. Apám minden héten hozott haza mentolos zöld cukorkát, amit betett Anyám éjjeliszekrényébe. Persze mi is kaptunk belőle.

Nagyon szerettem a szomszédba, Nagy nénihez menni. Főleg ebédidőben. Leültetett, megterített egy hokedlit, és jött az étellel, szilvásgombóccal. Ha kérdezték otthon, hogy hol voltam, azt mondtam, hogy »véletlenül átmentem a szomszédba«. Az öreg Nagy bácsitól félt az egész család. Hatalmas keze volt, kidolgozott vasutaskéz, amit úgy tett a fejemre, hogy éreztem a szeretetét. Sokat kaptam tőlük, a dolgozó szülőket pótolták.

Imádtam a kertet. Minden az enyém volt. Ott guggoltam a kert végén, ahol a ribizlibokrok voltak. Ott volt egy budi, ahonnan át lehetett nézni a szomszédokhoz. Láttam, hogy a kerítésen túl mások nyomorban élnek. Lepukkant családok voltak, sok csúnya szót tanultam meg tőlük. Mikor Bálint Tibor könyvét (*Zokogó majom*) elolvastam, ráismertem, ez volt az alja nép.

Gyermekként minden élmény volt a ház körül. Fára mászni, hintázni egész nap. Két nagy oszlopra voltak felfüggesztve, a diófa mellett. Utána jött a kert. A mosókonyhával szembeni telekrészre fürdőmedencét csináltattak Bálint Tiborék, akik megvásárolták tőlünk a házat, amikor Magyarországra költöztem Miklós férjemmel és a két fiúval, Mikivel és Andrissal. Volt ott egy magnóliafa és három gyönyörű virágágyás. Olyan szépek, mintha párizsi kertész tervezte volna őket. A középsőbe mindig tulipánokat ültetett anyám, a két szélsőben törperózsa volt. A kerítés közelében volt egy kút, onnan öntöztük a virágokat. Amíg élt, édesanyám rendezte a kertet, segítséggel. Nagycék ásták föl a földet. Hátul fű volt, bokrok és gyümölcsfák. A ház hátsó oldalán, a kertre nyíló alagsori kis szoba mellett, ahol egyetemistaként laktál, volt egy bódé. Ott tanyázott egy keresztes pók. Mondták, hogy ne menjek a közelébe, mert megcsíp, és orvoshoz kell

vigyenek. Fogtam neki legyet, kiteptem a szárnyát és bedobtam a hálóba. Kijött a nagy pók, megsúrta a legyet, és elkezdte behálózni, mint egy csomagot, majd bevitte magához. Aztán kijött és újraszótte a hálót.

Az udvar felé, az utcai kerítéshez közel volt egy kút. Az zárta le a virágoskertet. Oda kötötték a slagot, és onnan öntözték a felső kertet, a virágokat. Elég sokat pancsoltunk ott gyerekként. Amikor voltak az eltevések, akkor a kútnál mostuk a zöldséget és gyümölcsöt. Segítettünk édesanyának. Rengeteg paradicsom termett, volt legalább 40 kg, amit meg kellett főzni. Nagy vājlingokban mosták, imádtam vizeskedni. A paradicsom mellett a paprikát is eltettük. Azokat le kellett forrázni, és egy nagy fakanál nyelével kiszedegetni a fazékból. A kicsi Szabó Mária nagyon szerette ezt csinálni, egy nyújtódeszkára kellett egymás mellé beállítani őket. Visszafordították, egymásba rakták, majd be a nagy üvegekbe és beleöntötték a forró, átpasszírozott paradicsomot, utána jött a dunszt.

Márial 1943-ban

Ami eldobnivaló volt, megették a csirkék. A kúttól a rózsatövekhez egy kis betonkanálison ment le az elfolyt víz az orgonabokorig, onnan pedig a kertbe. A slagot akkor vették ki a kezünkből, amikor már sokat pancsoltunk. Karikába összeszedték és bevitték a pincébe. Az igazság az, hogy a kertet állandóan gondozni kellett. Minden gruppnak a széle apró fehér jégvirággal volt beültetve, a leveleik mint gyöngyszemek szegélyezték.”

Ismét anyámé a szó, aki édesapjáról, Szabó Elekről is írt:

„Apám a Békés megyei Gyomán született, egyszerű földműves családban. Jó eszű, modern gondolkozású lévén, már fiatalon követte az újdonságokat, kissé kirítt a családjából.

A gyomai híres, ma is létező Kner Nyomdában kezdte a pályafutását. Volt inas, segéd, és nyomdászként szabadult fel. A nyomdászszövetség igen jól megszervezett lévén, el kellett mennie úgynevezett valcra. Ez abból állt, hogy aki felszabadult nyomdász lett, kapott erről írást, és egy évig bejárhatta Európa nyomdáit. Ahol megállt, eltölthetett egy hónapot, kapott szállást, fizetést, ott dolgozott, azután, ha ott tartották és maradni akart, még maradhatott vagy továbbmehe-tett. Egy év múlva, ha biztosították ezt az állást, maradhatott, de visszamehetett Gyomára, ahol a tulajdonos vissza kellett fogadja. Tette is ezt szívesen, mert sok tapasztalattal tért vissza a világot járt nyomdász, amit otthon hasznosíthatott. [...]

1919-ben, amikor a románok Budapestig hatoltak, Gyomán a Kner nyomdában sok gépet leszereltek, és apámat erőszakkal elhozták Kolozsvárra, hogy

üzemelje be nekik az Ardealul nyomdát, és tanítsa be a munkásokat. Rendesen megfizették, és amikor kész lett, 6 hónap után hazaengedték, de nem ment el, mert feleségül vette édesanyámat és Kolozsváron maradt. Igen ám, de nem volt állampolgársága, és így csak magánnyomdánál helyezkedhetett el. A Minerva nyomdába vették fel, ami az unitárius egyházé volt, de gyengébb volt a fizetés. A törvény szerint 10 év itteni munka után járt az állampolgárság, csak hogy akkor is, mint most is, mindent pénzzel lehetett elintézni. Egy ügyvéd jelentkezett, hogy 10 000-ért elintézi, de apu azt mondta »ez törvény, nem érdemes fizetni«, mire az ügyvéd »na, majd meglátja, hány év telik el, amíg megkapja«, és valóban, 1940-ben, pár hónappal a bécsi döntés előtt kapta meg. Anyu meg folyton izgult, hogy kiteszik az országból, ezért nem leveleztek a gyomaiakkal.

A nyomdászok olvasott, művelt emberek voltak. Tökéletesen kellett ismerniük a helyesírást, mert írók szövegeit is javították. Egy anekdota szerint az egyik író történelmi regényében az akácfát a nyomdász más fajtára javította ki. Az író felelősségre vonta, mire a nyomdász: »de kérem szépen, az időben, amiről a regény szól, nem volt Európában akácfa, mert azt Amerikából honosították meg, és akkor még Amerika nem volt felfedezve«.

Apám idejében oldalanként, ólombetűikkel szedték ki a szöveget, ami az ólom miatt nagyon káros volt az egészségre.

Nyugdíjba vonulása előtt a nyomdásziskolában tanított Kolozsvárt, és később igazgató lett. A nyomdászok szocdemek voltak. Aput alapszervezeti titkárnak választották meg a nyomdában. Azt mondta:

- Én kevesebb rosszat csinálok, mint más.
- De apu, jönnek az amerikaiak és felakasztanak.
- Bár már ott látnám magam – mondta viccből. [...]

Nemsokára Észak-Erdélyben magyar világ lett.

Ez nekünk egy más világ volt, most is úgy emlékszem rá, hogy nagyon szép volt. Akkoriban a politika nem érdekelt engem, bár sokan haragudtak, mert az anyaországiak gyarmatnak tekintettek. Azokat, akik átvészelték a nehézségeket, mellőzték a magasabb állásokból. Ejtőernyősöknek hívták az anyaországiakat. Eleinte sok volt a hőbörgés, aztán beállt a rend, de vége is lett. Az életszínvonal leromlott a háborús időkben, a jegyrendszer nem »ízlett«, és főleg szokatlan volt a törvények szigorú betartása, mert Romániában mindent el lehetett intézni, ahogy mondták – apát, anyát is lehetett szerezni pénzért –, ott mindig korrupció volt.

Én az iskolában és általában ezt az erkölcsi felfogást szerettem. A bécsi döntés után más lett a mentalitás, az ifjúsági nevelés terén, például olyan kérdésben,

*Édesanyám, édesapám, nagyanyám és
nagybátyám, Bodó Laci a kertben*

hogy szentesíti-e a cél az eszközt, önképzőkörök alakultak, érdekes témákat vitattak meg, fontossá vált a komolyzenei oktatás, a Kodály által kezdeményezett »Énekelj, magyar ifjúság« összejövelelek, ahol sok százan voltunk. Osztályunk egy sokgyerekes családot gondozott, vittünk nekik élelmet, takarítottunk náluk.

Édesanyámnak voltak munkatársai, akiknek családtagjai Dél-Erdélyben maradtak, főleg Tordán, ahová a román konzulá-

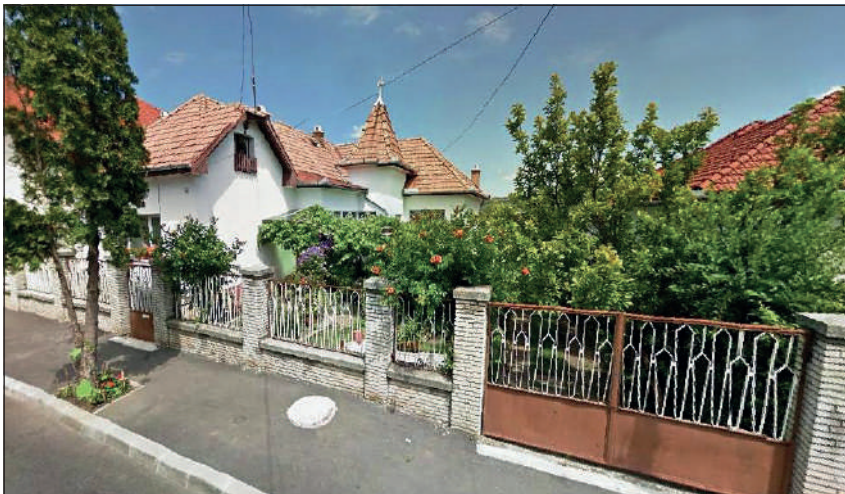
tustól kapott engedéllyel pár napra el lehetett menni, messzebbre csak vízummal, amit szintén ott rendeztek. Ő jól beszélt románul, és azonnal el tudta intézni. Viszonzásul irigységből »mentek« ellene a névtelen levelek. »Az az oláh református mit keres a postán, a román konzul barátnője, gyermekei nem is tudnak magyarul stb.« Így aztán a vasúti postára helyezték. Nagyon megnehezedett a dolga, mert mint mindenkinek, új módszereket kellett megtanulni, a törvények is változtak. A rágalom csak nem szűnt meg. Egyszer, amikor hazafelé jött, mint később megtudtuk, útközben senkit nem ismert meg, és ahogy belépett a házba, összeesett és kómába került. Az orvos azt mondta, valami nagy stressz érte. A táskájában megtalálták az áthelyezési papírt Sopronba. Az ideggyógyászaton még egy megpróbáltatás érte. Behoztak egy beteget, akit nem vizsgáltak meg, és nem tudták, hogy közveszélyes. Többen voltak a teremben, de anyámnak volt egy szép színes szaténpongyolája, ami irritálhatta a beteget, aki nekiesett. Persze azonnal jöttek az ápolók, de az eset kikészítette az amúgy is gyenge idegzetét. Hazajött és súlyos depressziót kapott, amit akkor nem ismertek fel. Semmi nem érdekelt többé. Nagyanyám azt mondta: »ne hagyd el magad, hiszen itt vannak a gyermekeid«. Ő azt válaszolta: »majd ti felnevelitek őket«.

A légiriadók miatt sokat voltunk a pincében, hozzánk jöttek a szomszédokból is többen, mert a kis házakban nem volt pince. A júniusi nagy bombázás is otthon érte őt.

Mikor bejöttek Kolozsvárra az oroszok, mivel a nagyhidat a Szamoson át a németek lebombázták, hozzánk a hegyre csak később értek fel. Kijöttünk a pincéből, de apu gondoskodott rólunk, hogy biztonságban legyünk. A padlásunkon volt egy toronyféle kiugró rész, ahová felköltöztetett Márikával és Nagyék nagyobbik lányával, Terikével, takarókkal, párnával, bilivel, amit a csatornába lehetett üríteni. Mivel a torony kereken be volt deszkázva, csak annyit kellett kívágni, hogy bebújhassunk és beadhassák az ennivalót, azután vissza lehetett tenni a deszkát. Ételbeadáskor Jancsi a kapuban motoszkált valamivel, nagymama a bejárati ajtónál, és Apu jött fel a kamarából a padlásra, egy létrán, amit

fel kellett állítani a padlásajtóig. Ha Jancsi jelt adott, akkor minden leállt és későbbre maradt. Mi a cserepek és csatorna között kiláttunk az utcára, onnan jött valami világítás is. Az utcánkból sok nő megjárta, az oroszok megerőszkolták, ezért irigységből megmondták, hogy nálunk is vannak lányok a padláson, csak nem tudták, hol. Egy orosz próbált feljönni, be is világította a padlást az ajtóból, de nem látott semmit, leszállt. Édesanyám a szobában térden állva imádkozott és elájult, apámék el voltak készülve, hogy halál lesz, mert az orosznál fegyver volt, de ők ketten voltak Jancsival. Hála Istennek, megúsztuk.

Ebben az időben apu lent dolgozott a nyomdában, ahol villanyáram nem lévén, a foglyok hajtották kézzel a gépeket, és az oroszoknak röpcédulákat gyártottak, de orosz igazolványokat is a dolgozóknak, hogy az utcán el ne fogják őket, mert ha hadifoglyokat kísérték, és valamelyiket elengedték pálinkáért, mást szedtek össze az utcán, hogy meglegyen a létszám. Ilyen igazolványokat pluszban is gyártott. Másnap nem mert minket a padláson hagyni. Rossz ruhákba öltöztetve, kendőbe betekerve és az arcunkat bemocskolva elvitt a nyomdába mint segédmunkásokat. Amikor az Erzsébet úton mentünk lefele, nagy horda orosz jött felfele elfoglalni a villákat. Rettenetesen néztek ki, mindenféle kaukázusi, ázsiai arcok, mocskosan. Nagyon féltünk, Mária kancsalított, hogy csúnyább legyen. A nyomda kapujában őr állt, de aput már ismerték. Felvitt az emeleti irodába, ami mellett WC is volt, és oda bezárt. Egyik szomszédunknak adott igazolványt, hogy nyugodtan közlekedhessen és hozzon nekünk ennivalót hazulról. Ő csak néhány nap múlva tudott hazamenni, mert sürgették a munkát az oroszok. Anyut betegen, nagy lázban találta. Két emberrel hordágyon levitték, és egy ismerős orvosra, Sári Bélára bízta, majd értem jött, és engem is odavitt. A klinika tele volt sok fiatal nővel, akik oda menekültek az oroszok elől. Anyunak súlyos tüdőgyulladás

A Kőrösi Csoma Sándor utcai ház manapság

volt, amit valószínűleg még a pincében szedett össze, és már nagyon le volt gyengülve a sok megpróbáltatástól. Penicillin még nem volt ismeretes nálunk, és a nagy lázat nem bírta a szíve. Gyógyszer, injekció nem használt, már beszélni sem tudott, csak a könnyei folytak, ahogy rám nézett, és akkor éjjel elhunyt.

A szép, vidám, életkedvvel teli, csodás édesanyám a két nemzet sovinizmusának áldozata lett.

Sírdogáltunk apuval reggelig. Nehéz volt elmondani Márinak, hogy árvák lettünk, de 14 évesen mindent könnyebben vészel át az ember, szinte nem is érti. Mi hárman temettük el a Laci bátyámék házsongárdi sírjába.”

Amikor 1971-ben nagynéném és családja Magyarországra költözött, nagyapám pedig Tordára, a szüleimhez, a házat eladták Bálint Tiboréknak. Bár nagyon szerettünk volna odaköltözni, nem tudtuk megvásárolni az ingatlan fele részét. Azóta sem jártam ott, tudom, hogy szépen rendbe tették és gondozzák. Talán most jött el az ideje, hogy szívfájdalom nélkül járjam be a fél évszázados szembejövő emlék helyszínét.

Jánó Mihály

Radákné Gróf Rhédey Klára kolozsvári arcképei

A kolozsvári Művészeti Múzeumban Barabás Miklós festményei után kutatva többek között egy miniatúr, akvarell technikával készült női portré akadt a kezembe, amelyet a készítője nem írt alá, de a munka hátlapján, kék krétával valaki, valamikor följegyezte: „Radákné Barabás Miklós”.

Báró Radák Istvánné, született gróf Rhédey Kláráról (1809–1868) – mert róla lehet szó – Barabás Miklós több arcképet festett az évtizedek során. Az első portrét 1831-ben készítette Kolozsváron 16 forintért, és fel is írta a képjegyzékébe: „G. Rhédei Klára (miniatúrbn) 16 Cfl.” Majd 1835-ben, 1842-ben és 1844-ben készült akvarell arckép Radák Kláráról. A kolozsvári múzeumban őrzött akvarell portré, ha valóban Radáknét ábrázolja, és valóban Barabás Miklós festette, feltehetően 1842-ben készülhetett, a hölgyet 33 éves korában ábrázolva, egy kerti padon ülve, könnyű, kék színű ruhába öltözve. Jól szemügyre véve a festményt (festményt írok, bár a technika szerinti muzeográfiai besorolása grafika lenne) biztosak lehetünk, hogy ez a munka a legcsekélyebb mértékben sem játszhatott szerepet a festő művészi hírnevének megalapozásában. Ebben a képben nyoma sincs a „biedermeier kedvesség”-nek, és láthatóan nem sikerült „az ábrázolt pozitív vonásainak kiemelése”, azaz azok a jellemző vonások, amelyek már Barabás korai munkáiban felfedezhetőek. Az anatómiai ábrázolás eszménye tekintetében vagy a ruhakelmék, ékszerek, hajviselet megelevenítésében sem ismerhetünk festőnk ecsetvonásaira, holott 1842-ben mindezt már a legtöbb portréján rutinosan oldotta meg (1. kép).

Így hát lépünk tovább, mert elsősorban Gróf Radák Klára – akiről manapság alig hallunk – későbbi emberi kiteljesedését szeretném a kortársak szavaival felidézni, és két idősebb kori, kitűnő arcképét közölni, amelyekből az egyik csak az utóbbi időben került elő.

„1850-ben Haynau kijelentette, hogy szeretné, ha a magyar intelligenciának csak egy feje volna, hogy azt egyszerre levágathatná, ez időben tudvalevőleg a legbátrabb férfiak is külföldre menekültek vagy egészen félrevonultak. Egyedül egy asszony: báró Radák Istvánné, született gróf Rhédey Klára vette fel a harczot a szörnyeteggel; kockára tette életét és ami még több, kitette magát annak a veszélynek is, hogy nyílt piacon vesszőütésekkel büntetik meg, ha hazafias buzgólkodását leleplezik. [...] Mig Haynau a honvédeket üldözte és akasztatta, addig Radákné istápolta őket, a szerencsétleneket; az

1. kép. Gróf Rhédey Klára portréja (akvarell, 1842?). A Kolozsvári Művészeti Múzeum gyűjteményéből

2. kép. Gróf Rhédey Klára portréja (litográfia, 1860). Megjelent a Szilágy István és P. Szathmáry Károly által kiadott Szigeti Albumban

özvegyeket és árvákat vigasztalta. Egy titkos szövetkezetet is szervezett, melynek célja volt az üldözött hazafiak segélyezése, szökésük előmozdítása és a családjukról való gondoskodás.

[...] Radákné nem engedte, hogy az öngyilkosság gondolata a kétségbeesett honvédek közt lábrakapjon. Megérdemli, hogy nevét a legnagyobb magyar honleányoké közt említsék és később, mikor az utókor higgadtan fog itélni, az ő neve fog az elsők közt tündökölni.”

Az utókor higgadt ítéletére várva hozzáteszem, az idézett szöveg az 1860-ban megjelent *Szigeti Album*ból való, szerzője pedig P. Szathmáry Károly (1831–1891), aki a díszes kötetben közölt írásához illusztrációként Barabás Miklóstól kért portrét a híres nagyasszonyról (2. kép).

Nem ismerem az eredeti portrét, amely Barabás képjegyzéke szerint olajfestmény lehetett, viszont a hölgy díszes ruhája alapján azt feltételezem, hogy a közölt könyv az olajfestmény nyomán készült.

Ugyanebben az időben született egy másik portré is Rhédey Kláráról, mely szintén a kolozsvári múzeumban lappangott eddig. A sötét ruhában, faragott támlás székben ülő hölgy fölött az 1865-ben elhunyt Radák István és a Rhédey család

3. kép. Gróf Rhédey Klára portréja
(olajfestmény, 1866–1867?).
A Kolozsvári Művészeti Múzeum
gyűjteményéből

címere látható. A festmény 1866-ban vagy 1867-ben készülhetett (3. kép).

S ha már a nagyszony szép ruháját hoztam szóba, megemlítem, hogy a gödöllői Grassalkovich kastélyban őrzik azt az ünnepi viseletet, amelyet valaha gróf Rhédey Klára öltött magára. Talán ebben örökítette meg őt a festő a mellékelt litográfiában.

Idetartozik még Tompos Lilla leírása a ruháról: „Az alkóvban (a szobán belül elkülönülő ablaktalan fülke) bemutatott női díszviselet a magyar történelem értékes művészettörténeti darabja, melyet gróf Rhédey Klára (1809–1868) viseletként ismerünk. (Rhédey Klára unokatestvére volt Rhédey Claudianak, Erzsébet brit királynő ükanyjának.) A ruha halványkék habosselyemből és lampaszelyemből készült, ezüstlamellás hímzéssel, aranyezüst lampasz szalagokkal és hímzett selyemtüllel díszített. Legrégibb részei 1750 körül készültek, azóta többször átalakították. A díszviselet családi ereklyeként, magántulajdonban maradt fenn.”

P. Szatmáry Károly csak érintőleg említi Rhédey Klára érdemei között az irodalom pártolását. Pedig nem feledkezhetünk meg arról, hogy ha a grófnő nem találja meg a család ózdi kastélyában Petrőczy Kata Szidónia (1658–1708) kéziratot kötötét, nem ismerhetnénk a költőnő barokkos szomorú verseit. Itt néhány sort idézek az *Áldott vagy mihecske* című verséből:

„Vetem szemeimet kerti virágokra,
Tavasszal zöldellő árnyékos ágakra,
Szép folyó vizekre, csorgó patakokra,
De az is nem használ, minden fordul búra.
Ez világi pompát könyves szemmel nézem,
Tündöklő szép voltát noha én szemlélem,
De semmi örömem nincsen abba nékem,
Semmi vígasztalást nem lelhet bús szívem.”

Február 12-én **Stahel Károly** (1789–1848) altábornagy halálának a 175. évfordulójára emlékezzünk. Mint császári katonatiszt végigharcolta a napóleoni háborúkat, a lipcsei csatában már főhadnagy volt. 1832-ben vezényelték Erdélybe, 1840-ben Kolozsvárra. Mint itteni parancsnok érdemelte ki a III. B parcellában emelt jó háromméteres neogótikus, tetején ágyúval díszített emlékoszlopot.

Február 13. **Finály Henrik** (1825–1898) egyetemi tanár halálának a 125. évfordulója.

Óbudai zsidó családból született, s piarista tanárai hatására katolizált. Bécsben mérnöki tanulmányokat folytatott és klasszika-filológiát hallgatott. Az 1848-as időkben a honvéd tüzér-főhadnagyságig emelkedik, amiért utóbb meghurcolják. Gróf Bethlen János fiainak nevelőjeként kerül Erdélybe. 1853-tól a kolozsvári Római Katolikus Főgimnázium tanára, bekapcsolódik a város szellemi életébe. Az 1859-ben megalakuló EME titkárául választják. 1858-ban jelenik meg híres latin–magyar szótára, s az Akadémia levelező tagsággal tünteti ki. A megnyíló egyetemen a történeti segédtudományok és archeológia tanszéket kapja. Számos nyelvészeti, történelmi, régészeti tanulmány szerzője. Ő ismerteti először magyarul a méter-rendszert. Miután sírjába mást temettek, kis követ a Lutheránus temető bejáratánál helyezték el.

Február 16-án lesz fél százada, hogy elhunyt **Szász István** (1899–1973) mezőgazdász. A kolozsvári Református Kollégiumban szerzett érettségi diplomát 1917-ben, majd önkéntesként az olasz fronton harcolt. 1921-ben Debrecenben fejezte be a gazdamérnöki tanulmányokat. 1923-tól különböző cégek kolozsvári alkalmazottja. 1935-ben családi házában kerül sor a *Hitel* című folyóirat alapítására, s ennek munkatársa is lesz. Az 1940-es bécsi döntés után az Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet főtisztviselője, utóbb ügyvezető alelnöke. 1945–1949 között a Bolyai Tudományegyetemen mezőgazdasági közgazdaságtant ad elő. Egy ideig a Gazdasági Akadémia adjunktusa. Származása miatt kényszernyugdíjazták. Mezőgazdasági folyóiratokban több tanulmánya jelent meg. A Lutheránus temető keleti szélén lévő szövérdi Szász-sírboltban nyugszik.

Február 20. **Haller Gusztáv** (1873–1923) jogász, polgármester halálának a centenáriuma. Jó nevű, módos ügyvéd fiaként született Kolozsvárt. A Római Katolikus Főgimnáziumban 1891-ben végezte iskolai tanulmányait. Az intézet Dalegyletének vezető tagja, kitűnően zongorázik. A kolozsvári konzervatóriumban tökéletesíti tudását. Szülei kívánságára 1892 őszén beiratkozik a kolozsvári egyetem jogi karára. Itt szerez doktorátust, marosvásárhelyen pedig leteszi az ügyvédi vizsgát. 1900-ban édesapja irodájában kezd dolgozni, s 1901-ben átveszi annak vezetését. Ugyancsak apja nyomába lép a Római Katolikus Státus és az EMKE jogtanácsosi tisztségében. 1906-tól függetlenségi párti városi tanácsos. 1913-ban választják Kolozsvár polgármesterévé. Pártsemlegességet ígérve nagy tervekkel foglalja el székét, de a kitörő világháború miatt még a földgáz kolozsvári bevezetését sem tudja megoldani. Támogatja a művészeti kezdeményezéseket. 1918. december 24-én neki kell a város határában fogadni a bevonuló román csapatokat. Mivel 1919. január 18-án a város háza tisztviselőivel együtt megtagadja a román király iránti hűségkültetét, elbocsátják tisztségéből. Az 1921-ben induló erdélyi magyar politikai szervezkedésben is vezető szerepet játszik, az Országos Magyar Párt egyik alelnökévé választják. Az Erdélyi Kárpát-Egyesület elnöki székét is elnyeri. A Bánffy-palotában működő Magyar Kaszinóban sakkozás közben éri a hirtelen halál. A piarista templomból temetik a Lutheránus temetőben lévő családi kriptába.

Bálint Tibor Karinthy

Igen, a műtét... mindenre tisztán emlékszem – mondta lehunyva a szemét, miközben fölötte a borbély ollója csattogott. – Sovány kutya vagyok, valami átmenet a vizsla és a dán dog között... De csak egyik oldalról vagyok teljesen hibátlan... Ezért rohanok Trelleborg felé az éjszakában... Trelleborgban kettészelt a vonat, hosszában, és én, a fél eb, most hideglelős elszánással rohanok Trelleborgba, a sínek mentén, hogy megtaláljam elveszett másik feletem, amíg nem késő... Érti ezt, mester?... – kérdezte végül.

– Hogyne, kérem! – felelte a borbély. – Önnek mindig ilyen jópofa viccei vannak!

Kuncz Aladár

Egy külvárosi asszony mesélte nekem, hogy a *művész úr* valamely hajnalon az utcai szemetesládából síró csecsemőt emelt ki, őhozzá vitte, és éveken át gondoskodott a piciről. Kortársai szerint mindig szelíd jószág lengte körül, hasonló a lélek illatához. Talán ezzel biztatta fel a sorsot, hogy megkísértse, és a kék égből fekete köveket zúdítson rá. Mire a robaj elcsöndesült, a káoszról már kiszakadt a szigetnyi pokol. Pléhvödrökből csepegett a leves, és egy fogoly hirtelen összetakolt koporsójából csepegett a vér... Férfiak pározottak férfiakkal a bástyafokon, és egy tébolyodott a szakadék széléről akart lesújtani a világra... De amikor a sors a kövek fölé hajolva figyelni kezdte, honnan kiált majd fel ez a huszadik századi Jób, hogy *vesszen el az a nap, amelyen születtem*, panasz helyett halk zsoltárt hallott; a sziklák közül elővergődő fűszál dicséretét, egy elvénhedt kutya dicséretét, a víz, a levegő, egy tenyérnyi kék ég dicséretét, a szenvedésben összeölelkező emberek dicséretét. Állítom, hogy az egyéni kálvária, a csontba-húsba-önérzetbe maró fájdalom századunkban kevés író emelt az emberi méltóságnak oly magas fokára, mint Kuncz Aladárt. Ő a háborús irodalom szentje. De amikor ezt mondjuk, egy fájó sóhajjal még hozzágondoljuk: a szentek jutalma pedig a kín...

Killyéni András

In memoriam Orbán Olga

A világbajnok csapat

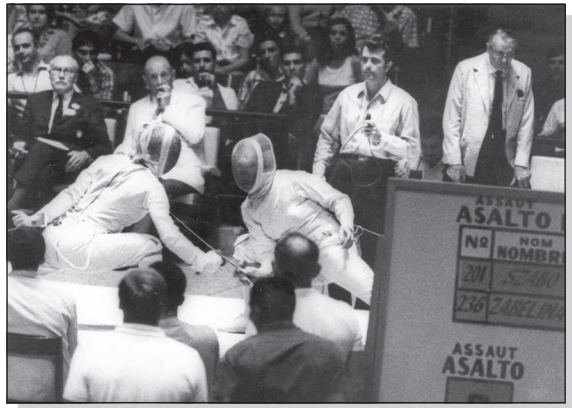
1966 tavaszán Szabó Olga második helyen végzett a Comóban rendezett tradicionális nemzetközi versenyen. Ezután hosszabb szünet következett, a Szabó házaspárnak megszületett Sándor nevű fia.

A nagy visszatérést az 1967-es montreali világbajnokság jelentette Szabó Olga számára. A hölgyek egyéni törversenyében Szabó Olga megnyerte az első selejtező kört, továbbjutott a másodikból, majd az egyenes kieséses körök során sikerült a döntőbe jutnia. A versenyt óriási csatában a szovjet Alexandra Zabelina nyerte az olasz Antonella Ragno előtt. A harmadik helyen Bóbis Ildikó végzett, a negyedik pedig Szabó Olga (mindkettőjüknek ugyanannyi győzelmük volt, így a kapott találatok döntöttek).

A csapatversenyre tizenkét ország válogatottját neveztek be. Románia (Szabó, Drîmbă, Jencsik, Ene, Stanca) legyőzte az Egyesült Államok és Nyugat-Németország válogatottját, a negyeddöntőben pedig ismét a nyugatnémeteket. Az elvesztett elődöntő után az olasz csapattal mérkőztek a bronzéremért. A végig szoros csata végül 8–8-as döntetlennel végződött, ám a jobb tusaránynak köszönhetően Románia nyerte a bronzéremet.

Az 1968-as mexikói olimpia női tőr versenyébe Szabó Olga az egyenes kieséses körben kikapott, és nem jutott a döntőbe. A csapatversenyen a válogatott jóval motiváltabban versenyzett. A három lány mellé negyedik csapattagként Ana Enet, tartalékként pedig Maria Vicolt neveztek. A korábbi világbajnokság bronzérmesének nehezen indult a verseny, ám hamarosan sikerült összerázódnia és nagyszerű győzelmeket elérnie, és végül harmadik helyen végzett.

Az 1969-es havannai világbajnokság egyéni versenyében már a második körben kiesett Szabó Olga. A csapatverseny elődöntőjében Románia legyőzte Lengyelországot, a másik elődöntőben pedig a Szovjetunió múlta felül rendkívül szoros mérkőzésen Magyarország csapatát. A döntő esélyese látszólag a Szovjetunió csapata volt, amely az elmúlt négy egyéni világbajnokkal lépett pástra: Gohorova

(1965), Samusenko (1966), Zabelina (1967) és Novikova (1969). Románia Vicol, Szabó, Drîmbă, Ardeleanu felállásban állt versenyre. A döntő közel három órát tartott, az utolsó asszó előtt Szovjetunió ismét átvette a vezetést (8–7, a tusarány pedig 50–49). Az utolsó asszót Szabó és Samusenko vívta. 2–1-es Szabó-vezetésénél az orosz lány véletlenül megszúrta ellenfele jobb karját, így Olga megsérült. Ám hihetetlen önkontrolljának köszönhetően két villámgyors pontot szerzett, és megnyerte mérkőzését. Végeredmény: Románia–Szovjetunió 8–8, tusarány 50–49.

„Az 1969-es, csapatban elért világbajnoki címnek nagyon örültem, mert az utolsó, az én asszómtól függött a győzelem. Sikert nyernem Samusenko ellen, és a végső siker azért volt annyira értékes, mert rajtam kívül három csapattársam is örülhetett” – emlékezett vissza évtizedekkel később.

Az 1970-es ankarai világbajnokságon bejutott a döntőbe, ahol a harmadik helyen végzett. A csapatversenyben Románia bejutott a döntőbe, ahol Szovjetunió csapatának sikerült visszavágnia. Ezt követően az 1972-es olimpián a román ismét bronzérmes lett.

A müncheni olimpia volt az utolsó világverseny, amelyen Szabó Olga tagja volt a nemzeti válogatottnak. A következő években indult az országos bajnokságokon, 1973-ban második, 1975-ben pedig az ötödik helyen végzett. Tagja volt a Steaua csapatának, amely 1972-ben és 1973-ban elhódította a Bajnokcsapatok Európa Kupáját. 1976-ban vonult vissza, világbajnoki arany-, ezüst- és bronz-, valamint olimpiai ezüst- és bronzérmekkel a tarsolyában. 1996-ban beválasztották a vívó Hírességek Csarnokába, a Hall of Fame tagjai közé.

Február / Böjtelő hava

3. – Balázs-nap. Szent Balázs a torokbetegségek elleni védelem szentje a katolikus hit szerint. Régen ez a nap az iskolások ünnepe is volt: balázsjárás során a diákoknak és a tanítóknak gyűjtöttek adományokat.

14. – Bálint-nap – Valentine’s Day néven nemzetközi ünnep, a szerelmesek napja; a néphagyományban párválasztás napja, sokféle babonával meg lehetett jósolni a leendő férjet.

24. – Mátyás-nap. Időjósoló nap: *Mátyás jeget tör, ha talál, ha nem talál, akkor csinál.*

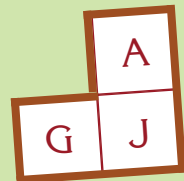
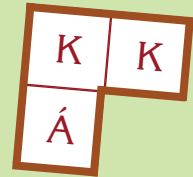
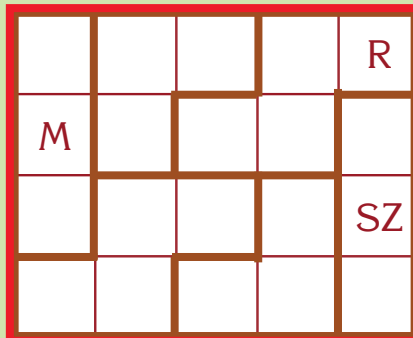
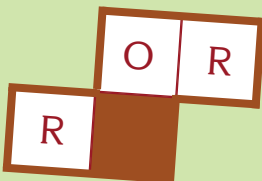
Február 3. – A magyar rejtvényfejtők napja. A rejtvényfejtés nemcsak jó szórakozás, de sokat tanulhatsz is, miközben töröd a kobakod.

Február másodikához kapcsolódó időjósoló hiedelmünk szerint:

**Ha a medve szép időt lát,
tovább folytatja az álmát,
de ha hideg, csúf az idő,**

.....

Az utolsó, hiányzó sort megtudhatod, ha képzeletben a helyükre illeszted a piros keretes téglalapból kivágott formákat, bemásolod a bennük lévő betűket, majd összeolvasod őket.

Petőfi 200

„Le a tenger fenekére / Merül a halász, / Lent a tenger fenekében / Gyöngyöket halász./ ...”
– a 200 éve született Petőfi Sándor versének sorait idézzük a rejtvényben.

A DUNA PARTJAI!		▼	TÖBB ÖRMÉNY KIRÁLY NEVE LJEDŐSEK	▼	KÖLTŐ (GÉZA) MAGA	ÉLETRE-VALÓBB NEWTON (RÖV.)	▼	KISSÉ KEGYETLEN!	FILMFEL-VEVŐ GÉP EMBER (LATIN)	▼	▼	LOMB-SZÖNYEG A, A, A, ...
ÉSZAK-FRANCIA-ORSZÁGI TELEPÜLÉS, KÁLVIN JÁNOS SZÜLŐVÁROSA	3. SOR 1. SOR	▶										A
		▼				ANGOL SZABAD-BIRTOKOS HIBÁZÓ	▶					
		▶			RAG, A -VA PÁRJA ZAMBIA HATÁRAI!			MIVEL FIATALOSAN VIGADOZÓ				
TELÍTETT SZÉN- HIDROGÉN KIFELE!		▶	A VERS CÍME SEMMIKOR									NÁDSZÁL! VAJON VAN ELEG HELYE?
NÉMILEG LESÁROZI!		▼			ATEISTA (ROMÁN) 4. SOR			NÉMILEG ABNORMÁLIS!				
BOHÓSÁG A HÉT VEZÉR EGYIKE					2. SOR NÉZELŐDNI KEZD!				E		BECÉZETT EDUÁRD CIN	
		▶	CINK VEGYJELE SZINTE INOG!			AKASZTÁS KELLÉKE OLTÉNIAI VÁROS	▶					
KATOLIKUS SZERZETESREND TAGJA		▶						MUZSIKÁL BUDAPESTI EGYETEM				
		▶			... A PROFI (FILM) GYŐR... SOPRON MEGYE							ARAD KÖZPONTJAI HÖMPÖLYGŐ (VÍZ)
DÜLEDEZŐ (ÉPÜLET) RUMCSÉPP!		▶	ARAB FÉRFINÉV USA-TAG-ÁLLAM					SZÍNESZ (OSZKÁRI) TÖRÖK, MAGYAR AJTÓJELZÉS				
PÁROSAN VONULI AZ EGYIK NAPSAZAK			HÁRMAN A SZENÁTÓROK KÖZÜL!		K						E	M
		▶			... LEONE (AFRIKAI ORSZÁG) EGYENRÚHA RÉSZE!							BIKAFEJ! IDOM BELSEJE!
A JELENLEGI MAGYARORSZÁG TERÜLETÉN ÉLT ÓKORI NÉPTÖRZS		▶						... GABLER (H. IBSEN) KELET (RÖV.)				
	O	▶						HOLD (ANGOL)		,		,

	Március	Böjtmás hava. Kikelet hava. Tavaszelő	Névfejtő
1	Szerda	Albin, Albina, Gyopárka, Lea, Leontina, Levente	Albin, Albina – 1. latin eredetű; jelentése: fehér; 2. germán eredetű; jelentése: nemes barát.
2	Csütörtök	Dalma, Lujza, Magor	Dalma – Vörösmarty Mihály névalkotása a dal szóból.
3	Péntek	Frigyes, Kornél Szt. Frigyes, Szt. Kornélia	Frigyes – német–magyar eredetű; jelentése: béke + hatalom.
4	Szombat	Adrián, Adrienn, Kázmér, Zorán Meszlényi Bold. Zoltán, Szt. Kázmér	Kázmér – lengyel eredetű; jelentése: békealapító, békebontó. Zorán – délszláv eredetű; jelentése: hajnal.
5	Vasárnap	Adorján, Adrián Szt. Adorján	Adorján – latin eredetű; jelentése: Hadria városából való férfi.
6	Hétfő	Elvira, Frigyes, Inez, Jenő, Leonóra	Elvira – nyugati gót eredetű; jelentése: akit az erekle megvéd. Inez – az Ágnes spanyol formája.
7	Kedd	Tamás Szt. Perpétua és Felicitász	Tamás – arámeus–görög eredetű; jelentése: iker, csodálatos.
8	Szerda	Apolka, Zoltán Istenes Szt. János <i>Nemzetközi nőnap</i>	Zoltán – török–magyar eredetű; jelentése: fejedelem.
9	Csütörtök	Franciska, Fanni, Gerő, Rebeka Szt. Franciska	Franciska, Fanni – francia–latin eredetű; jelentése: francia.
10	Péntek	Emil, Gusztáv, Ildikó, Olimpia	Emil – latin eredetű; jelentése: versengő, vetélkedő. Olimpia – görög eredetű; jelentése: égi, mennyei, isteni.
11	Szombat	Aladár, Aranka, Bors, Konstantin, Szilárd, Tímea	Bors – magyar eredetű; jelentése: a szó maga.
12	Vasárnap	Gergely, Gergő, Ince, Miksa Szt. Maximilián	Ince – latin eredetű; jelentése: senkinek sem ártó. Miksa – a Mihály önállósult becézőjéből.
13	Hétfő	Ajtony, Ida, Krisztián, Krisztina, Patricia, Rozina, Zsolt	Ajtony – török–magyar eredetű; jelentése: arany. Ida – germán eredetű; jelentése: tevékeny, serény.

	Évfordulók	Népi időjósítások
1	110 éve , 1913-ban született Budapesten Entz Géza művészettörténész († Budapest, 1993. március 2.).	Ha Baba Marta mérges, akkor rossz időjárásra számíthatunk.
2		
3		
4		
5		
6		
7	415 éve , 1608-ban az erdélyi rendek Kolozsváron választották fejedelemmé Báthory Gábort, akit március 31-én a főtéri templomban tisztségébe is iktattak.	
8		
9		Amilyen időjárás van Franciska napján, olyan lesz egész márciusban.
10		Ha ezen a napon fagy, még negyven napig lehet fagyra számítani.
11		
12		Gergely-napi szél Szent György-napig él. Megrázza még szakállát Gergely, vagyis előfordul, hogy e napon havazik.
13		

2022–2023

	Március	Böjtmás hava. Kikelet hava. Tavaszelő	Névfejtő
14	Kedd	Matild, Paulina, Pólika, Tilda	Matild – német eredetű; jelentése: hatalom + harc. Paulina – a Paula továbbképzése. Pólika – a Polixéna, Apollónia és a Paula magyar becézője.
15	Szerda	Kristóf, Lukrécia Marillac Szt. Lujza, Hofbauer Szt. Kelemen <i>Nemzeti ünnep. Az 1848–49-es szabadságharc kitörésének évfordulója</i> <i>A magyar sajtó napja</i>	Kristóf – görög eredetű; jelentése: Krisztust hordozó. Lukrécia – latin eredetű; jelentése: megnyerő, vonzó.
16	Csütörtök	Henrietta, Henrik, Herbert, Lujza <i>A magyar zászló és címer napja</i>	Henrietta – francia eredetű; jelentése: körülkerített birtokán uralkodó. Herbert – germán eredetű; jelentése: hadsereg + fény.
17	Péntek	Gertrúd, Irén, Patrik, Patrícia Szt. Patrik	Patrik, Patrícia – latin–ír eredetű; jelentése: rómainak született nemes.
18	Szombat	Alexandra, Ede, Sándor Szt. Sándor, Jeruzsálemi Szt. Cirill	Alexandra – görög–latin eredetű; jelentése: harcra kész, az embereket oltalmazó.
19	Vasárnap	Bánk, Jozefa, József Szt. József	Jozefa, József – héber eredetű; jelentése: Jahve + gyarapítson.
20	Hétfő	Klaudia, Koppány Csáki Bold. Mór	Klaudia – latin eredetű; jelentése: a Claudius nemzetség nőtagja.
21	Kedd	Bence, Benedek Fülei Szt. Miklós	Bence – latin eredetű; jelentése: győztes. Benedek – latin eredetű; jelentése: áldott.
22	Szerda	Beatrix, Izolda, Lea Szt. Beáta, Svéd Szt. Katalin	Izolda – kelta–német eredetű; jelentése: vas, tevékenykedni, rendelkezni.
23	Csütörtök	Botond, Emese, Emőke, Ottó Mongrovejói Szt. Turibiusz	Botond – magyar eredetű; jelentése: buzogányos harcos.

	Évfordulók	Népi időjósítások
14		
15	150 éve, 1873-ban ünnepelték meg először Kolozsváron március 15-ét a Házsongárdi temetőben, a nagy demokrata és utazó Bölöni Farkas Sándor sírja előtt.	
16		
17		
18		Sándor, József, Benedek Zsákban hozzák a meleget.
19		Szent Józsefkor nyissad (a szőlőt), ha vízben áll is a lábad.
20		
21	175 éve, 1848-ban a kolozsvári százfős városi tanács ülésével, illetve reformokat és az uniót követelő, a Főkörmányszékhez intézett feliratának megfogalmazásával, utcai tüntetésekkel vette kezdetét az erdélyi forradalom.	Benedek, jönnek a jó melegek.
22		
23	150 éve, 1873-ban a Lövölde Egylet 60 résztvevővel megtartotta szervezkedő közgyűlését; Haller Károly, az előkészítő bizottság elnöke jelentést terjesztett elő a Lövölde építésének előkészületeiről.	

	Március	Böjtmás hava. Kikelet hava. Tavaszelő	Névfejtő
24	Péntek	Ella, Gábor, Gabriella, Karina Szt. Gábor	Karina – 1. olasz eredetű; jelentése: csinos nő. 2. a Katalin svéd és dán formájának továbbképzése.
25	Szombat	Anunciáta, Boglárka, Irén, Irisz, Mária, Zsolt <i>Urunk születésének hírüladása – Gyümölcsoltó Boldogasszony</i>	Írisz – görög eredetű; jelentése: szivárvány, nőszirom.
26	Vasárnap	Bulcsú, Emánuel, Erika, Evelin, Manó Szt. Emánuel	Emánuel – héber eredetű; jelentése: velünk az Isten. Evelin – kelta-skót eredetű; jelentése: kellemes, kedves, tetszetős, jókedvű. Manó – a Mánuel kicsinyítőképzős származékából önállósult.
27	Hétfő	Alpár, Hajnalka	Hajnalka – a Hajna kicsinyítőképzős formája, hajnal.
28	Kedd	Gedeon, Gida, Janka, Johanna, Koppány Szt. Johanna	Johanna – héber-görög-latin eredetű; jelentése: Isten kegyelme, Isten kegyelmes.
29	Szerda	Augusztá, Bertold, Jónás, Márk	Augusztá – latin eredetű; jelentése: fenséges, fennkölt. Bertold – germán eredetű; jelentése: pompával uralkodó. Jónás – héber eredetű; jelentése: galamb.
30	Csütörtök	Amadé, Hunor, Magor, Zalán	Amadé – latin eredetű; jelentése: szeresd az Istent. Zalán – 1. török-magyar eredetű; jelentése: dobó, ütő. 2. szláv eredetű; jelentése: sós kő.
31	Péntek	Ákos, Árpád, Benő, Kornélia	Benő – a Benedek és a Benjámín közös becézőjéből. Kornélia – latin eredetű; jelentése: somfa; szarv.

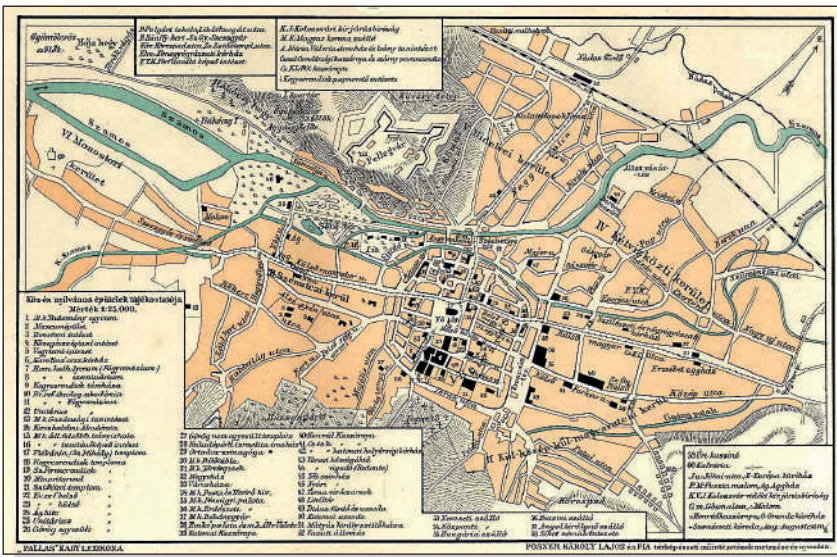
	Évfordulók	Népi időjósítások
24	100 éve , 1923-ban született Kolozsváron Dáné Tibor író, műfordító, szerkesztő († Kolozsvár, 2006. október 11.).	
25		Gyümölcsoltó hidege Téli hónapnak megölője.
26		
27	80 éve , 1943-ban ünnepelték meg Mátyás király születésének 500. évfordulóját; megkoszorúzták a főtéri Mátyás-szobrot, a hadsereg is tisztelgett a nagy uralkodó emléke előtt. 80 éve , 1943-ban avatták fel a Kós Károly tervei szerint a Sétatéren épült Múcsarnokot.	
28	150 éve , 1873-ban született Csíkmindszenten Nagy István festőművész, aki Kolozsváron végzett tanítóképzőt († Baja, 1937. február 13.).	
29		
30		
31		

Pál Emese

Kolozsvár városnegyedeinek kialakulása a 20. században

Európát a középkortól a 19. század közepéig a fallal körülvett városok határozták meg. A 19. század második felében a mintegy ötszáz évig jellemző városképek rövid idő alatt átalakultak. Az erődítmények hadászati jelentőségüket elveszítették. Az ipari, gazdasági fejlődésnek köszönhetően a legtöbb helyen lebontották őket, s helyükre széles körutakat építettek ki (legjobb példa erre a bécsi Ringstrasse 1858 és 1914 közötti építése). A falak lebontása lehetőséget adott a városoknak, hogy továbbterjeszkedjenek a külvárosok felé. Ebbe a folyamatba illeszkedik Kolozsvár is, ahol a falak elbontása után a polgári építészet által uralt belvárost igyekeztek összeszőni a falusiasabb jellegű külvárosokkal.

Kolozsvár külvárosai, az ún. hóstátok a 14. századtól alakultak ki, a város legfontosabb utcáinak folytatásában, a falakon kívüli területeken. Keletre, Szentpéter és Dés felé a Külső-Közép utcai (ma Calea Dorobanților) és a Külső-Magyar utcai (ma 22. Decembrie 1989) hóstátok terültek el. Északon, a Szamos-hídon túl, a Kalotaszeg felé vezető út mentén helyezkedett el a hídlevi hóstát (a mai Horea út környéke), nyugatra, Bánffyhunjad felé volt a monostori hóstát. A várfalaktól

1. kép: Kolozsvár térképe 1902-ben.

Forrás: Digitális képtárház, Országos Széchényi Könyvtár

2. kép: Az egykori Trencsin tér (később Hunyadi tér, ma Ștefan cel Mare tér) a Szent György kaszárnyával. Forrás: Octavian Goga Kolozs Megyei Könyvtár gyűjteménye

északkeletre, a Malomárok és a Szamos közé eső részt Kétvízköznek nevezték (1. kép). Emellett a várfalakon belüli területet is városnegyedekre, úgynevezett fertályokra s ezen belül tizedekre osztották. A 16. században Kolozsvárnak öt fertályja volt, az Óvár, a Magyar utcai fertály, a Közép utcai fertály, a Farkas utcai fertály és a Monostor utcai fertály. A várfalakon kívül és az azon belül élők nemcsak térben, hanem életmódjukban is elkülönültek, a falakon belül az iparos, kereskedő polgárság, a művelt rétegek laktak, a külvárosokban pedig a mezőgazdasággal, állattartással foglalkozó hóstátiak.

A várak mellett védelmi célból üresen hagyott területeket a 19. század végén építették be. Például a Trencsin tér (később Hunyadi és Bocskai tér, ma Avram Iancu és Ștefan cel Mare tér) nyugati oldalára már a 18. század végétől építkezettek, ennek ellenére 19. századi állapotát még ekképp írják le: „sivár, büzhödt városvégi táj volt abban az időben a Trencsin-tér” (2. kép). Néhány évtized leforgása (1885–1910) alatt modern városi térré alakult, főként a közintézmények idetelepítésének köszönhetően. Itt épül fel az Igazságügyi palota, a Pénzügyigazgatósági palota, az Erdőigazgatósági palota, az EMKE-palota, a Református Kollégium, a Kereskedelmi és Iparkamara székháza, a Tanítók háza és mindenekelőtt a reprezentatív színház.

A 20. század elején az értelmiség és a tisztviselőréteg számára épült ki az ún. Tisztviselőtelep, az Attila utca (str. Andrei Mureșanu), a Vörösmarty utca (str. Brașov), majd a Katona József (str. Gheorghe Doja) utca környékén. Az igényes kialakítású villákat, kertes házakat több esetben a kor neves építészei (pl. Toroczka Wigand Ede, Kós Károly) tervezték. Az I. világháborút követően ide települtek a román állam által Kolozsvárra helyezett tisztviselők, akik magukkal

3. kép: A Donát negyed a 70-es évek elején.

Forrás: Minerva Archívum

hozták a jellegzetesen román „neobrâncovenesc” építészeti stílust. A század első felében előkelő villanegyedeket találunk az Erzsébet úton és a Donát úton is. A 20-as években a város keleti szélén kezdett kiépülni az ún. Pillangó-telep, a Pillangó utca (str. Actorului) környékén, ahol a szegényebb lakosság, munkások, „földészek”, iparosok éltek. Szintén ekkoriban formálódik a Bulgária-telep, mely a 20. század elején odatelepedett bolgár kertészekről kapta a nevét. Itt helyezkedett el a 30-as években a város legsikeresebb s a legtöbb embert foglalkoztató gyára, a Dermata cipőgyár (később Clujana). Az Iris porcelángyár környékét szintén a munkásréteg népesítette be.

Kolozsvár történetében a legnagyobb demográfiai ugrás a 20. század második felére tehető, amikor az erőltetett iparosításnak, a munkástömegek beáramlásának és betelepítésének köszönhetően háromszorosára nőtt a város lakossága: az 1948-as népszámláláskor 117 915 lakost írtak össze, 1995-ben azonban már 330 843 lakosa volt a városnak. Az ugrásszerű lakosságnövekedés az 1970-es, 1980-as évekre tehető, amikor a város lakónegyedei is gyorsított tempóban épültek, ekkoriban változik meg számottevően a város etnikai szerkezete is.

4. kép: A Gyöngyfalvi negyed egy korabeli képeslapon.
Forrás: Octavian Goga Kolozs Megyei Könyvtár gyűjteménye

Az államszocializmus első időszakában (nagyjából az 1950-es években) megindult építkezések még a szocreál szellemében születtek, a beton mellett téglát is használtak hozzájuk, s a homlokzatokat leegyszerűsített historizáló díszítéssel látták el. Ezzel a típusú építkezéssel Sztálin halála (1953) után nem sokkal leszámolt a Szovjetunió vezetése. A fordulópontot Nikita Szergejevics Hruscsov 1954. december 7-én a Moszkvai Építészeti Kongresszuson elmondott beszédében jelentette be, ebben a nyugati modern építészethez hasonló építészetet propagálta. Az új építészeti program, melyet gazdasági megfontolások és a tömeges lakásépítéssel gyors növekedése indokolt, a tipizálást, az előre gyártott elemekből való építkezést, a beton kizárólagos használatát tartalmazta. A cél az olcsó és gyors lakásépítés volt. Ezt a stílust a legújabb szakirodalom igyekszik elkülöníteni a szocialista realizmustól, vagyis a szocreáltól, s mivel a nyugati modern építészet és a keleti blokk állami megrendeléseinek keverékeként értelmezhető, a szocialista modernizmus vagy szocmodern címkével illeti. Épp ezért hangsúlyoznom kell, hogy Kolozsvár államszocialista lakónegyedeire nem használható a szocreál kifejezés, kivétel nélkül mindegyik a szocmodern kategóriájába illeszthető.

Ezt a programot némi késéssel, a 60-as évektől kezdték alkalmazni Romániában, így Kolozsváron is. Az ún. szabad urbanisztika két kiváló példája a városban a Donát (Grigorescu) és a Györgyfalvi (Gheorgheni) negyed. A lakónegyedeknek ez a fajta elgondolása az amerikai Clarence Perry által 1929-ben kidolgozott *szomszédsági egység* (*neighborhood unit*) elvére vezethető vissza, mely egy szovjet közgazdász, S. G. Strumilin közvetítésével jut el a keleti blokk országába, s az ún. mikrorajon (románul *microraion*) kialakításának alapjául szolgál. A mikrorajont a városzövet alapegységeként képzelték el, 5000–15000 lakossal, amely öt perc alatt gyalogosan bejárható, sok zöldövezetet tartalmaz, központjában pedig oktatási, kulturális és kereskedelmi egységek helyezkednek el. Az autós forgalmat és a tömegközlekedést a mikrorajonok szélére helyezték, tehát az egyes mikrorajonokban csak gyalogos forgalom volt lehetséges, több esetben parkolókat sem terveztek.

Az Eremia Grigorescu tábornok nevét viselő negyed az első Kolozsvár államszocialista lakónegyedei közül, 1960–61-ben épült Augustin Presecan és Vasile Mítrea tervei alapján (3. kép). A negyed három mikrorajonjában 6100 lakást tartalmazott 25 000 lakosnak. Szintén Presecan a főépítész a Györgyfalvi negyed esetében, ahol az I-es és II-es mikrorajon tervezését 1964-ben fejezte be Vasile Mítrea és Aurelian Buzuloiu segédletével. 1969-ben Augustin Presecan megtervezte a III. mikrorajont, a IV. mikrorajon tervezésével pedig Domnica Litvint bízták meg. Mindkét lakónegyed a modern építészet atyja, Le Corbusier által hangsúlyozott „napfény, szabad tér és zöld terület” elvének figyelembevételével épült. Az építészek integrálták a létező természeti környezetet, a finom, körültekintő tervezés hozzájárult az életminőség növekedéséhez (4. kép). A Györgyfalvi negyed esetében az I-es és II-es mikrorajont az Unirii utca tengelye választja el, a két mikrorajon találkozásánál helyezték el a multifunkcionális központként működő, építészetileg is kiemelkedő Mercur áruházat (tervezte Mircea Amitroaei, 1968).

5. kép: A Mărăști tér makettje 1985-ben.

Forrás: Minerva Archívum

6. kép: A Hóstát felszámolása. Feleky Károly fotója.

Forrás: <http://szabadsag.ro/-/hostat-1979-1984>

1965-től a Regionális Tervezési Hivatal köreiben megfogalmazódott egy olyan elképzelés, hogy tehermentesíteni kell Kolozsvár belvárosát, két többfunkciójú központ felépítésével, nagyjából egyenlő távolságra a Főtértől nyugatra és keletre. Ehhez egy olyan tervre volt szükség, ami figyelembe vette a forgalom lebonyolítását, összekötötte a belvárost az ipari területekkel, a Györgyfalvi negyedet a vasúttal, de egyben egy új, felvonulásokra és tömeggyűlésekre alkalmas köztér létrejöttét is lehetővé tette. Ez a cél, a későbbi Mărăști tér kialakítása 1969-ben egy országos tervpályázatban csúcsondott ki, melyen Gheorghe Elkan és Emanoil Tudose tervét díjazták. A terv a szabad urbanisztika jegyében fogant, nagy zöld területekkel, parkokkal, szabálytalan ritmusban elhelyezett épületekkel. Föltevődik a kérdés, hogy akkor miért egy betonrengetegnek ismerjük a mai Mărăști teret és a köréje szerveződő negyedet? Nos azért, mert 1971-ben Ceaușescu az Építészek Egyesületének III. Konferenciáján egyértelműen és határozottan kritizálta az extravagáns és szerinte pazarló építészetet: „A tömbházak véletlenszerűen vannak szétszórva, nem alkotnak precízen körülhatárolt utcákat és sugárutakat, egy világos urbanisztikai szabály szerint. [...] Az építészek gyakran nem vették figyelembe a román építészet gazdag és értékes tradícióit, nemzeti sajátosságunkat.”

Ez a beszéd a terület- és településrendezési program kezdeteként értelmezhető, amely az 1974-es 59. számú törvényben, az ún. szisztematizálási törvényben csúcsosodott ki. A program a települések koncentrálását és beépítettségének növelését írta elő. A párttitkár szerint az előző évtizedekben a terület nem gazdaságosan használták ki, a városok túl nagy kiterjedésűek, ezért kevesebb terület marad a mezőgazdaság számára. Ennek a törvénynek köszönhető, hogy az építészeknek a Mărăști negyed eredeti szellős elrendezését teljesen át kellett alakítaniuk (5. kép), és olyan összefüggő homlokzatokat kellett tervezniük, mint amilyen a „kínai nagy fal”-ként emlegetett, 750 lakást magába foglaló tömbházé a tér északi oldalán (épült 1982–83-ban, Barabás Bara tervei alapján). A Mărăști negyed építése kollektív traumájává vált a kolozsvári lakosoknak, ugyanis a 80-as évek első felében a Kül-Magyar utcai és Kül-Közép utcai hóstátot teljesen felszámolták, a zöldségeskertek és a „földész”-házak helyére tömbházakat húztak fel (6. kép).

Míg a 60-as években igyekeztek a város szélein, kevésbé lakott területeken építeni fel a lakónegyedeket, s megőrizni a korábbi épületeket és utcahálózatot (pl. a Donát negyed esetében), a 70-es években a szisztematikus bontások időszaka kezdődött, több városban a történelmi városközpontokat sem kímélve. A szisztematizálási törvény értelmében újabb 10 emeletes tömbházakat építettek a Donát és a Györgyfalvi negyedek szabadon hagyott zöld területeire. Ugyanennek esett áldozatul a Monostor negyed, melynek a II/1-es régióját még szellősen elhelyezett tömbházakkal tervezte meg Emanoil Tudose, a felépült változat és főleg a II/2-es egység, s a Monostor központja (tervezte Aurelian Buzuloiu, 1973) már minél kisebb helyre minél több lakás bezsúfolását célozta. A tervezett garázsok, iskolák, óvodák, játszóterek helyére is tömbházakat húztak fel, a lakások mennyisége előnyt élvezett azok minőségével szemben. Így épült fel csaknem 20 év alatt az 1895-ben Kolozsvárhoz csatolt Kolozsmonostor falu helyén a város és egyben az ország egyik legnagyobb lakónegyede, 120 000 körüli lakossal (7. kép). Kicsit szerencsésebb helyzetben volt a város déli részén kiépült Hajnal

7. kép: A Monostor negyed 1986-ban.

Forrás: Minerva Archívum

8. kép: A Monostor negyed napjainkban. Forrás: <https://pressone.ro/marea-calatorie-pana-n-spatetele-casei-povestea-manasturului>

negyed (Zorilor), melyet szintén Emanoil Tudose tervei alapján a 80-as években kiviteleztek gyorsított tempóban. A negyed északi és déli részre oszlott, a déli pedig még két kisebb egységre. A negyed központját az északiban alakították ki.

Összességében elmondható, hogy az államszocialista városépítészetnek két, koncepciójában is eltérő korszaka rakódik egymásra a jelenlegi városképben: egyrészt a modernista elveket követő „élhető város” koncepciója (Donáth és Györgyalvi negyedek) és a zsúfolt tömeglakásokból álló „betondzsungelek”. Ezekre rakódik rá az 1989 utáni korszakban a lakónegyedek ellenőrizetlen rehabilitációja, a sokszor gyenge minőségű hőszigetelési munkálatok, a különböző stílusú zárt erkélyek, a különböző színekkel és részletmegoldásokkal kivitelezett felújítások kakofóniája. Ennek köszönhetően a lakónegyedek koherens vizuális egységből egy összevissza improvizált együttessé változtak, ami jelentősen csökkenti az értéküket (8. kép). Az 1989-es rendszerváltás után épült városrészek, mint az Európa és a Bună Ziua negyed infrastrukturális fejlesztése, ahogy a város további terjeszkedése is még folyamatban van. Az esztétikusabb környezet elérése érdekében mindenképpen be kellene vezetni olyan szabályozásokat, amelyekkel megőrizhető és megvédhető lenne egy-egy terület egyedi karaktere.

Gaal György

A Kismezői vagy Kalandos temető

Kolozsvárnak a Házsongárdi temető mellett van még egy nagyon régi, amannál alig két évvel fiatalabb temetőkertje, amelyről legfeljebb a helybéliek tudnak. Elterjedtebb neve, akárcsak a Házsongárdé, a területhez, a tájhoz kötődik, amelyen fekszik.

Kismező névvel illették a Kómál nevű hegyváll északi oldalának kelet felé lejtő részét. Utóbb a Kómálra épült Fellegvár egyben a hegy közismertebb neve is lett. Az Unitárius Kollégiumnak már a 17. században itt kertje volt, melyet 1696-tól a diákok játszótéréként használtak, utóbb tornakertnek rendeztek be, s csak Kismezőként emlegettek. Ez a kert szomszédos volt a temetővel, s a tornakert és a temető között vezetett a hegyre a Szabó T. Attilától 1774-ből adatolt „Kis mezőre járó Sikátor”, mely az ottani szőlőkhöz és gyümölcsösökhöz vezetett. Ez a sikátor a Nagy (később Ferenc József, ma Horea) út nyugati soráról kiindulva meredeken kaptatott fel a hegyre. A múlt századfordulón hivatalos nevévé vált a Kismező utca, utóbb a tudós Kuun Géza grófról nevezték el. Az első világháború után [Emanoil] Gojdu (Gozsdu Manó) Budapesten tevékenykedő román politikus és mecénás nevét kapta. 1941-től újra Kuun Géza nevét viselhetette. 1946 óta Crișan utca. A temetőnek a Kismezővel kapcsolatos neve feltételezhetően a 19. század végétől terjedt el. Korábban nevezték még Kistemetőnek is, szemben a Házsongárdban lévő Nagytemetővel. Sőt, a temető alatt elhaladó későbbi Kálvin (most Câmpești) utcát a 19. század közepén Kistemető utcaként említik.

E temető másik elterjedt neve: Kalandos temető. A Kalandos társulat a kolozsvári hóstátiak jellegzetes szervezkedési formája volt. A szervezkedés gyökere a középkorig nyúlik vissza, akkoriban egy-egy templom oltárát gondozták, s minden hónap első napján gyűléseztek. Mivel latinul e nap neve a „Calendae”, ennek ragozott alakjából (Calendis) alakulhatott ki a magyaros hangzású „kalandos” elnevezés. Úgyhogy a társaságoknak nincs köze a „kaland, kalandozás” szavunkhoz. Legrégibbi kolozsvári említésük 1368-ból való. Később a társulatok a céhek keretében működtek, a céhtagok életét szabályozták. Valószínűleg innen vették át a kolozsvári földműves hóstátiak szervezési formaként. Míg e társulatok Európa-szerte a 19. században kihaltak, a hóstátiak társulatai még a 20. század közepén is működtek. Ekkor tevékenységük már inkább a temetések megszervezésére irányult, korábban erkölcsi szabályozó, békebírói szerep is hárult rájuk. A múlt századfordulón Kolozsvárt öt kalandos társulat működött: Kétvízközi 53, Öregebb Hídelvi 220, Ifjabb Hídelvi 280, Kül-Közép utcai 300, Kül-Magyar utcai 86 taggal. A tagság négy csoportra oszlott: a *fiak* a 12–16 év közöttiek voltak, temetéskor ők a sírásók szerszámaikat vitték; a 16–20 év közötti *ifjak* feladata volt a sírásás és a halott vitele a sírig; a 20 év felettiek „*öregnek*” számítottak, közülük választották

évenként a társulat vezetőségét: kalandos atyát, két dékánt, nyolc-tíz öreget (tanács) és a deákot vagy nótáriust. A megválasztottak esküt tettek. Külön csoportot képeztek a kalandos tagok özvegyei. A halálesetet az atyánál kellett bejelenteni, aki utasította a dékánokat a temetés megrendezésére, illetve a sír kijelölésére és kiásatására. A halálesetet és a temetés időpontját körbeküldött táblán tudatták a társulat tagjaival. A temetkezési vállalatok megjelenése előtt a társulatok a tagságon kívüli személyek eltemetését is megrendezték illő fizetségért.

A kalandosoknak külön temetkezési helye is volt. Eleinte a kolozsvári polgárok a templomok körüli cintermekbe temetkeztek, majd a kettős várfalak közti kőkeretekbe. A pestisjárványok azonban telítették e sírkerteket. Ebből kifolyólag az 1585/86-ban dühöngő pestisjárvány idején a városi tanács 1585. május 11-i határozatával a körülkerített várostól délre fekvő területen, ahol addig „a dinnyét vetették”, egy „jó és tágas darab helyt” kiszakasztatott temetőnek. Ebből nőtt ki a Házsongárdi temető. 1586. július 6-án a tanács külön rendeletben tiltotta meg a klostromba vagy kőkeretbe való temetkezést, csak az új temetőbe lehetett a halottat elhantolni. A város északi részén, a Szamoson túl, vagyis Hídelvén lakóknak ez nagy nehézséget jelentett. Feltételezhetően addig leginkább a Kómál lábánál, a Szamos mellett (a későbbi Astoria Szálloda helyén) működő Szent Erzsébet Ispótlály temetőjébe tértek nyugovóra. Ezután viszont a halottat át kellett szállítani a Szamos hídján, majd a város falait megkerülve az új temetőbe vinni. Valószínűleg e nehézség láttán Paul Fleyscher (talán mészárosmester) városi polgár 1587. február 22-én kelt német nyelvű ajándékozási levelével¹ a hídelvi „testvériségnek”, vagyis Kalandos társulatnak adományozza 4 hold 134 négyszögölnyi szőlőjét temető céljaira. A helymeghatározás itt „Tyffen Graben”, vagyis mély árok: valóban a temetőkert keleti része árokszerűen beszakad. Ugyancsak 1587-ből maradt fenn a hídelvi kalandosok első szabályzata. A Hídelvén alakult Kalandos társulat jegyzőkönyve utóbb a Kétvízközi Kalandosoké lett, s emiatt úgy tartották, hogy az ő részükre szólt Fleyscher adományozása.² E sírkertbe a később kettészakadt, régebbi (öregebb) és újabb (ifjabb) hídelvi kalandosok, valamint a kétvízköziek temetkeztek. A Kül-Közép és Kül-Magyar utcai hóstátiak a Házsongárdi temető keleti részébe tértek nyugovóra. Máiig az itteni sírok jó részén látható a kalászos-szőlőfürtös hóstáti jelvény. Régebb felírták a sírra a név alá: „földész és városi polgár”.

A város 1881-ben hozott temetői szabályrendeletet, majd ennek nyomán 1882-ben városi tulajdonba vette a temetőket. Ugyanakkor kimondotta, „hogy a hídelvi öreg és ifjú kalandosok és a kétvízköziek közül azok, kiknek ősei a Kismezőben vannak eltemetve, ott halottaik számára ingyen sírhelyet vehetnek igénybe”.³ A többi kalandos társaság tagjai ugyancsak ingyen a Házsongárdban kaptak sírhelyet.

1 Szövegét közli Lindner Gusztáv: A kolozsvári Kalandos-társulatok. III. rész. *Erdélyi Múzeum*, 11. évf. (1894) 4. sz. 217–218. (A kismezői temető ajándékozására vonatkozó okirat hiteles másolata.)

2 Vö. Kiss András: Kalandosok – Kalandos-temető Kolozsvárt. In: *Források és értelmezések*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1994. 83–103.

3 Lindner Gusztáv: *I. m.* Erdélyi Múzeum, 11. évf. (1894) 3. sz. 152.

Mínthogy a Kismezői temető 1882-ig a kalandos társaságok tulajdonát képezte, azok tagjai temetkeztek ide, innen kaphatta a Kalandos temető elnevezést.

Napjainkban a temetőt délről a Kismező (Crișan) utca határolja, innen van a főkapu; az utca végén a Kismező utca összefut a Kalandos utcával, melynek korábbi neve a Felső-Boldog utca volt, 1899-ben nevezték el a Kalandosokról, mínthogy ott volt a temetőjük. Aztán a román névadók a szót egyszerűen a „kalandozás” értelmű szóból származtatva lefordították az utca nevét: Aventuroasă. 1941 és 1946 között újra korábbi nevét viselte, majd 1964-ben a Mecanicilor (Gépész) névvel illették. Innen is van kapuja a temetőnek.

A Kismezői temető felosztása és emlékműve

E temető terjedelme olyan csekély, hogy nem vált szükségessé a külön rendezés, parcellázás. Egyetlen főútja a két kaput köti össze. E főúttól a szinte derékszögben találkozó két utca mellett futó kerítésig 1250 sírhely volt számmal kijelölve, napjainkra ezek száma valamivel nagyobb, mert több /A, B jelzetű sírt is beszorítottak. Ennél jóval kevesebb sír található az úton alul, ezek számozása meglehetősen kaotikus, itt a tovább folytatódó számozás az északkeleti sarokban eléri az 1598/B számot.

Az úton aluli parcellába állították fel 2008-ban azt a fémlemezest ravatalozót, ami azelőtt a Házsongárdi temetőben a Sigmond-mauzóleum előtt állott pár évig, amíg az ottani halottas kápolnát renoválták. Ennek az út alatti táblának a ravatalozó megettéi része hirtelen, szakadékszerűen mélyed le, úgyhogy csak oldalról lehet az ottani pár sírsorhoz leereszkedni. A ravatalozó felállításáig, de még most is sok család egyenesen a sírhoz viteti a koporsót, s ott tartják az egész temetési szertartást. A bádog ravatalozó nyáron elviselhetetlenül felfelemelegszik. Mi az úttól az utcáig terjedő háromszögű telket 1. parcellaként, az úton alulit a „gödörig” 2. parcellaként említjük.⁴

A Kalandos utcai kapuval szemben szerény kis őrház, raktár állt, melyet a város 2014-ben lebontatott. A rozoga épület déli falán, az eresz alatt egykor lemeszelt, de azért kiolvasható tábla tájékoztatott:

ISTEN segedelméből épített[t]e a két szeretett [!] Társaság
a VÁRI MÓZES és GYULAI JÓZSEF Apaságokban
NAGY FERENCZ és TÖRÖK MIHÁLY Jegyzőségekben
1903ik évben.

4 A Kismezői temetőt 2013–2014-ben jártuk be először alaposabban, s készítettünk felvételt jelentősebb sírjairól. Az akkoriban írt tanulmány megjelent *A Házsongárdtól a Kismezőig. Kolozsvári sírkertek a XIX–XX. századból* (Exit Kiadó, 2016) című kötetünkben. Itt annak rövidített változata olvasható. Azóta lényegesebb változásként jegyezhetjük fel: több ösvenyt leköveztek, s állandó ór vigyáz a sírok épségére.

A lebontott őrház

Az őrház felirata

Tehát két társaság összefogásával épült a ház, valószínűleg a Hídelvi (öregebb és ifjabb), valamint a Kétvízközi Kalandosok fogtak össze, s ezek vezetőinek nevét örökíti meg a tábla.

E temetőben hiába keresünk régi köveket, emlékműveket, még a XIX. század második felét idéző sírfeliratok is alig akadnak. A kiolvasható elhalálozási évszámú legrégebbi kő a 293. számú, az 52. évében 1876. november 10-én elhunyt **Kiss József** nevét örökíti meg: stílszerű, régi négyszögletes klasszicizáló hasábkő,

Kiss József sírköve

tetején kopott, szögletes, fátyollal borított záró urna bontakozik ki. A hantjába temetett Ghirișan Vasile (†1967) betonsírja feliratát szinte el-takarja. A néhány régebbi kőnek majd mindegyike előtt új, betonsír épült. Ebben a temetőben „szabályszerűen” megtörtént a nemzedékek cseréje. A 19. század közepe tájáig bizonyára csak fejfákkal jelölték meg a sírokat, utána megjelent néhány terméskőből készült fejkő is. Az 1960-as évektől azután bebetonozták a legtöbb sírt típusépítményekkel. Valószínűleg csak a véletlennek köszönhető, hogy néhány régebbi kő az öntvények között fennmaradt. Ezek egyik-másikán a hóstáti jelvény is feltűnik.

A két kaput összekötő út mellett, mondhatni a sírkert közepén áll, az újabban oda kialakított szemé-
tároló szomszédságában a Hídelvi

Kaladosok első világháborús emlékoszlopa. A talapzatával együtt 3 m magas, négyrészes, szürke gránit obeliszk típusú emlékoszlop sisakot és kardot kombináló, 1914, 1918 évszámokat magába foglaló fehér márvány jelvényt visel, ezt a hóstáti sírok kalászcsoakra övezi alulról. A felirat szövege:

**AZ 1914–1918-IG
VILÁGHÁBORÚBAN ELESETT
HŐSÖK MINT TÁRSULATI TAGOK.**

M[AGYAR] KIR[ÁLYI] 21-ES H[ON]V[ÉD] GY[ALOG]EZR[ED]		
NAGY FERENCZ	Zászlós	élt 24 év
BAGAMÉRI ISTVÁN	Sz[a]k[asz]v[ezető]	„ 37 „
JAKAB ISTVÁN	Honvéd	„ 21 „
MEZEI JÓZSEF	„	„ 21 „
SIMON DÁNIEL	„	„ 21 „
BÁLINT GYÖRGY	„	„ 21 „
MÁTHÉ JÁNOS	„	„ 31 „
JAKAB KÁROLY	„	„ 31 „
KATONA JÓZSEF	„	„ 38 „

CS[ÁSZÁRI] [ÉS] KIR[ÁLYI] 51-ES GY[ALOG]EZR[ED]		
MEZEI ISTVÁN	Honvéd	élt 20 évet
ILYÉS JÓZSEF	”	” 20 ”
NAGY ISTVÁN	”	” 21 ”
KATONA MIHÁLY	”	” 21 ”
MOLDVAI SÁNDOR	”	” 22 ”
MEZEI JÁNOS	”	” 23 ”
HAVADI N. ISTVÁN	”	” 25 ”
TURGYÁN GYÖRGY	”	” 25 ”
SZÁSZ ANDRÁS B.	”	” 27 ”
TÖRÖK JÓZSEF	”	” 32 ”
TÖRÖK MIKLÓS	”	” 36 ”

CS[ÁSZÁRI] [ÉS] KIR[ÁLYI] 2-ES, 23-AS, 82-ES EZREDEKBŐL		
ADORJÁN GYÖRGY	Tizedes	élt 28 évet
KISS MÁRTON	”	” 38 ”
BÁNYAI FERENCZ	Örv[ezető]	” 22 ”
MEZEI JÓZSEF	”	” 22 ”

TENGERÉSZ		
SZALONTAI ISTVÁN	Tizedes	élt 27 évet

*

EMELTETTE A KOLOZSVÁRI HIDELVEI
FÖLDÉSZ KALANDOS TÁRSULAT
1943
**A HAZÁÉRT
MINDENKOR MINDEN CSEPP VÉRÜNKET
ÁLDOZZUK.**

Egész Kolozsvár területén ez az egyetlen folyamatosan fennmaradt első világháborús hősi emlékmű. A Hídelvi Kalandosok 25 hősi halottjának a nevét őrzi az utókor számára.

Az első világháború utáni években természetes gesztusnak számított egy-egy település, felekezet, intézmény hősi halottjainak az összeszámlálása, nevük megörökítése valamilyen táblán, oszlopon. Számos falu, kisváros templomában, templomkertjében, temetőjében, néhol a központi téren állnak ilyen emlékművek. A köztéren vagy hivatali épületekben emeltek jó részét a kommunizmus éveiben eltüntették vagy feliratától megfosztották. Erdély központi városa, Kolozsvár – úgy tűnik – túl sok fiát veszttette el ahhoz, hogy számba lehessen őket venni. Legalábbis ilyen névsorról nincsen tudomásunk. A hősök emlékét kisebb közösségek, felekezetek azért számontartották, de emlékművön nem örökítették meg. Köztéren a román hatóságok erre nem is adtak volna engedélyt. Az 1940-es

bécsi döntés nyomán újra Magyarország részévé lett Észak-Erdélyben – miközben már dúlt a második világhégés – néhány intézmény, egyesület felismerte, hogy erkölcsi kötelesség az első világháborús hősök emlékének megörökítése. Központi emlékmű ekkor sem készült. Elsőként 1940. október 31-én a Református Kollégium régi épületének udvarán, a kapuval szemben leplezték le egy három tanár és tíz diák nevét megörökítő táblát. Bár csak a „Pro patria 1914–1918” felirat állott a névsor fölött, mégis 1980-ban az akkori román igazgató összetörette a táblát. Újrafaragott mását 2010-ben sikerült visszahelyezni. Az egyetem hősi halottjainak emléktábláját (névsorral) 1941. május 29-én leplezték le a központi épület aulájában. Május utolsó vasárnapja a magyar törvények szerint „hősök napja”-ként került megünneplésre, ugyanakkor május 29. az egyetemalapítási ünnepnap is volt. Ennek az emléktáblának az 1940-es évek végén nyoma veszett.

Több emléktáblát állítottak az egykor Kolozsvárt állomásozó katonai egységek és hősi halottjaik emlékére a kaszárnyák épületében, udvarán. Így 1940. november 3-án a Honvéd utcai laktanyában a 38. Honvéd Hadosztály hőseinek emlékét örökítették meg. 1943. május 23-án a Hunyadi téri nagykaszárnya falán az 51-es Császári és Királyi Gyalogezred emléktábláját leplezték le.

1943. augusztus 20-án a Fellegvár egyik kaszárnyaépületén a Székely Hadosztály 1920-as ottani fogságának emlékére avattak fel Keöpeczi Sebestyén József tervezte táblát:

ERDÉLY / VÉDELMÉBEN A / REMÉNYTELENSÉG / IDEJÉN IS DICSŐSÉGGEL HAR- / COLÓ SZÉKELY HADOSZTÁLY / PARANCSNOKA, TISZTIKARÁNAK / ÉS LEGÉNYSÉGÉNEK EGY RÉSZE / AZ 1920. ÉVBEN E FELLEGVÁRBAN / SZENVEDETT MÉLTATLAN / FOGSÁGOT. / EZEN EMLÉKTÁBLÁT ÁLLÍTOTTA A / SZÉKELY HADOSZTÁLY EGYESÜLET KOLOSZVÁRI FŐSZÉKE AZ 1943. ÉVBEN.

Ezeket az emlékeztető feliratokat az 1940-es évek második felében nyomtalanul eltávolították, többnyire csak a napilapok híradásából ismerjük szövegüket. A hídelviek emlékoszlopa azonban napjainkig hirdeti a hős katonák emlékeztétét.

Felállításának kezdeményezőiről nincs adatunk, de ünnepélyes leleplezéséről részletesen tudósítottak a korabeli napilapok. A leleplezést a május végi hősök napjára tervezték, de végül csak a június 28-i honvédnapi előtt, 1943. június 27-én, vasárnap került rá sor. A társulat tagsága reggel fél kilenckor gyülekezett a Zsigmond király (ma Máramaros) út 58. sz. alatti székházban. A Földész Énekkar nyitósámai után hazafias verseket szavaltak, majd Bíró Mózes lelkész tartott Biblia-magyarozást és mondott imát, vitéz Köblös István ördögkeresztúri lelkész pedig a világháborús hősokról emlékezett meg. Utána a Honvédenekar és a díszszázad mögé felsorakozva átvonultak a hídelvi református templomba. Mivel a templom beltere szűknek bizonyult, a kint rekedteknek hangszóró közvetítette a beszédeket. Természetesen itt is istentisztelethez kötődött a megemlékezés.

Az ígét vitéz Huszár Endre tábori főesperes hirdette. A Földész Énekkar is énekelt, a *Himnusz*t a Honvédzenekar kísérte. A templom előtt újra felsorakozott a menet, s kivonult a Kismezői temetőbe, melynek kapuját virágokkal díszítették s e felirattal: „Harcok oltárán ellobogtatok – a hős halottak halhatatlanok”. Az emlékművet hóstáti népviseletbe öltözött lányok vették körül, a társulati tagság is sajátos viseletét hordta. Díszsisakos rendőrök biztosították az őrséget. A Földész Énekkar száma után Bíró Mózes imádkozott, Huszár Endre mondta az avatóbeszédet. Gyulai Pál-, Petőfi- és Arany-versek elhangzását követően Botos János, a Tűzharcos Szövetség társelnöke szólt a jelenlevőkhez, végül Adorján János, a Kalandos társulat elnök-atyja köszönte meg a közreműködők szolgálatát, külön kiemelve a dálnoki Veress Lajos altábornagy-hadtestparancsnokot képviselő Bartha Zoltán ezredest és a felsorakozott díszszázadot. Koszorúzás és a Katonazenekar Rákóczi-indulója zárta az ünnepséget.⁵

Az emlékműről a 20. század végén csak kevesen tudtak, 1990-től kezdve a nemzeti ünnepen megkoszorúzták, de igazán csak 2013 júniusában került a figyelem középpontjába: a trianoni békediktátum gyásznapja alkalmából június 4-ére tervezett megemlékezést megelőző éjszaka piros festékkel öntötték le az oszlopot. A kolozsvári magyarok, élen az alpolgármester asszonnyal letakarították az oszlopot. Azóta egykor aranyozott betűi alig olvashatók.

A temető 1-es parcellája sírtól sírig

A Kismezői temetőbe a 20. század derekáig egyszerű földművesek, hóstátiak temetkeztek, s a hóstáti jelvénnel, a búzakalász-csokorral, -koszorúval is érzékeltették hovatartozásukat, néhol ki is írták a „földész” foglalkozást. Legfeljebb a sírkő mérete, kidolgozása, esetleg a kripta utalt arra, hogy egyikük-másikuk módosabb volt. Napjainkban a betonsírok szinte egységes külsőt kölcsönöznek. A jellegzetes hóstáti nevek számos síron visszaköszönnek: Adorján, Bagaméri, Bányai, Deretei, Furu, Gyulai, Hatházi, Jakab, Kilin, Kudor, Tárkányi, Zágoni Szabó.

Az 1970-es években betelt a Házsongárdi temető új része is, s már a nem hóstátiak is szívesebben temetkeztek a Kismezői temetőbe, mint az akkor megnyitott Monostoriba. Felértékelődtek az itteni sírhelyek. Megjelentek az értelmiségi és a román sírok is. Sajnos a hagyományörzés hiánya, a magyarok elvándorlása, illetve vegyes házassága oda vezetett, hogy napjainkban e sírkert feliratainak több mint egy harmada már nem magyar nyelvű. Néhol a családnév még magyaros hangzású, de a keresztnév, a dátum írása már a többségi kultúrának megfelelő.

A Kismező utcai kapun belépve balkéz felől, az útra néző meglehetősen nagy, frissen restaurált kripta timpanonjában öt táblát is kialakítottak, hogy arra a

5 Hősi emlékmű-avatás a Kismezői ref. temetőben. *Ellenzék* 1943. jún. 26.; A hídelvi „Kalandos”-ok huszonöt hőse emlékművet kapott. *Ellenzék* 1942. jún. 28.; Gyönyörű emlékművel róttá le kegyeletét a hídelvi földészek „Kalandos” Társulata az első világháborúban elesett tagjai előtt. *Keleti Újság* 1943. jún. 29.

neveket felvéssék. Három már betelt. Az első, a timpanon csúcsa alá illeszkedő tábla szövege így hangzik: „E sirboltott készítette / PÁL SAMUEL nejével Szakmári / NAGY ZSUZSANNÁVAL sajlalt / és övéi számára 1875^{be}[.] Ideköltözöt a / jó férj szer[ető] apa 62 éves korába[.] Nyugszik / ö magával Pistával és György fia kis unoká / jával. Ide várja az egész családját. / Béke poraikra. 1877^{be} boldog házassá / gok 38^{dik} évébe mártzius 7^{en}.” Ebből a primitív fogalmazású és helyesírású szövegből tehát az vehető ki, hogy a kriptá 1875-ben épült, s építtetője két év múlva, 1877. március 7-én halt meg 62 éves korában. A tábla bal oldalán a búzacokor, jobb oldalán a kehely bizonyára arra utal, hogy a halott hóstáti és református volt. A másik két táblán a Páll, Hatházi, Bányai, Kruppa családok 1902–2001 között elhunyt tagjainak feliratai olvashatók. A leszármazottak közül **Páll János** (†1902) és **Páll György** (†1913) az 1899-es címjegyzék szerint a Nagy (ma Horea) utcában lakott a 82., illetve a 90. szám alatt, mindketten földészek voltak.

A főútra néz **Szilágyi Györgyné Szász Juliánna** (1849–1932) és talán fia, **Szilágyi György** (1865–1935), valamint Kilin és Kömöcsi nevet viselő rokonságuk tekintélyes kőoszlopa. Előtte betonsír, de annak a fedkövére úgy helyezték a további feliratot, hogy ne takarja el a terméskő alsóbb sorait. A hátrébb látható két Mezei-sírkövön szépen, domborművesen kifaragott, olaszkoszorúba helyezett hóstáti-jelvény látható: a könyökben behajtott kar keze búzakalászt és szőlőfürtöt tart. Az út mentén modern homlokzattal ellátott, de régebbi eredetű kriptá márványabláján **Szilágyi József** (1900–1977) és családja felirata található. A porcelánba foglalt fényképen egy tipikus hóstáti pár jelenik meg. A táblán szereplő **id. Vigh József** (1868–1977) alighanem azonos az 1914-es címjegyzék szerint az Állomás (ma Gärii) utca 15. szám alatt lakó földművessel. Szintén korhű köve miatt említjük **Péli Lajos** 1909-ben elhunyt földész sírját, ezen is olaszkoszorú övezi a hóstáti-jelvényt. A Kismező utca közelében álló, **Kocsis István** (1803–1889) emléket megörökítő jelvényes követ már alig lehet elolvasni, mert Halászi Iosif betonsírja elfedi. **Szász Istvánné Beke Julianna** szépen mintázott 19. századi (dátum nélküli) terméskő oszlopát most a 673. számú hantra épített Col. Sandu [ezredes] betonépítménye takarja. Egészen meglepő **Havadi Gyula** (1928–2011) földész és ugyanazon évben elhunyt felesége sírköve: a régebbi minták alapján márványból van kifaragva a 19. századi kőtípus, rajta a koszorúba foglalt hóstáti jelvényvel. Ez már tudatos hagyományörzésre utal. Sajnos egyedi darab.

Két síremléket művészi kivitelezésű sírszobra miatt említünk. Fehér márvány egész alakos leányszobor a „Lili Moldovan / '64 '87” feliratot viseli, tehát egy 23 évesen elhalt nőnek állította Raul nevű kedvese. A Bodi család kettős hantú síremlékének terméskő szobra egy ülő, fiát keblére ölelő, kendős édesanyát ábrázol. Feltételezhetően **Bodi István** (1911–1938) emlékére készült.

A parcella neves halottjai közül a Kismező utcai kerítéshez közel nyugvó **Szabó Zoltánt** (1927–2007) kell elsőként említenünk. Székelyudvarhelyi diákevek után a Bolyai Egyetemen szerez 1952-ben magyar szakos diplomát. A tanszéken marad, s 1971-ben éri el a professzori tisztséget. Miután 1993-ban nyugdíjazták, a miskolci és a pécsi egyetemen is meghívott előadó. Ő szervezi meg a bukaresti

egyetem hungarológiai tanszékét, s annak évekig tanára is. Eleinte a nyelvjárás-kutatásban vesz részt, majd a stilisztika válik fő tárgyává, megírja az első magyar stílustörténetet is. Felesége, **Szabó Ilona** (1934–1987) a *Korunk* című folyóiratnak volt munkatársa és bibliográfusa. A parcella közepe táján található **Fodor Sándor** (1927–2012) és fiatalon elhunyt leánya, **Fodor Évike** (1954–1972) leányalakos szoborral díszített kettős sírja. Fodor 1950-ben szerzett a Bolyai Egyetemen román–német szakos diplomát, majd az Irodalmi Könyvkiadó, 1956-tól nyugdíjazásáig a *Napsugár* munkatársa volt. Novellista, regényíró, műfordító. Az ifjúságnak szóló Csipike-regényein nemzedékek nevelkedtek. Élete nagy keresztje lehetett leánya korai halála. Emlékére írta a *Megőrizlek* (1973) című kisregényét. A sírszobrot Puskás Sándor készítette. A szomszédos sírban nyugszik **Bicsikovszki József** (1920–2001), aki a kolozsvári és Kolozs megyei párt- és államvezetésben töltött be fontos tisztségeket, egy ideig Kolozsvár alpolgármestere is volt. A Kalandos utcai kerítés mentén lévő gázszabályozó állomástól délre a nyolcadik, közönséges betonsírban (1167. sz.) nyugszik **Lakatos István** (1904–1993), a szociáldemokrata mozgalom kiemelkedő egyénisége. Az ő és 1970-ben elhunyt felesége porcelánba öntött képe is látható a felirat felett. Lakatos életútja a kalotaszegi Sárvasárról indult, s a Református Kollégiumon át a nyomdászathoz vezetett az 1920-as évek közepén. Előbb a Gutenberg nyomdászszakszervezetnek lett vezető személyisége, majd a Szociáldemokrata Párt magyar tagozatának titkára, később elnöke. Szerkesztette a párt *Előre* című lapját. Az 1940-es évek elején a Minerva nyomdában dolgozott és a *Népszavának* volt munkatársa. A második világháború után is pártja politikusa és szakszervezete harcosa, amíg 1950-ben, a Szociáldemokrata Párt felszámolásakor börtönbe nem vetik, csak 1964-ben szabadul. Számos vitacikket és több tanulmányt is közölt. A Kalandos utcai kerítéstől számított negyedik sorban **Benkő András** (1923–2001) zenetörténész neve tűnik fel egy fejkövön. A kolozsvári Zeneakadémián 1951-ben végzett, s az intézet keretében emelkedett az előadótanári fokozatig. 1977-ben doktorált, 1985-ben nyugdíjazták. A zenetörténetet tanította, tanulmányai, kötetei, bibliográfiái mind a zenetörténettel kapcsolatosak. Két sorral északabbra márványkövön Gobesz Ferdinand (1929–2000) egyetemi tanár felirata olvasható. A temesvári Műegyetemen szerzett diplomát 1952-ben, majd a kolozsvári Műegyetem, akkori nevén Politechnikai Intézet alapítói közé tartozott építőmérnökként. A statika professzora lett.

A 2-es parcella sírtól sírig

Ennek a parcellának sokáig csak az úttal párhuzamos néhány sora lehetett betemetve. Aztán ahogy fogytak az üres helyek, mind közelebb értek az árokhoz, végül annak aljába, a kerítés mellé is sírokat nyitottak. Itt elég sok román katonatiszt kapott nyughelyet.

Az út mentén, annak háttal olvasható **Nicolae Bareliuc** (1924–1997) orvos-professzor felirata egy betonsíron. Az anatómiát tanította, s egy sokáig használt

anatómiaatlasz társszerzője volt. Egy másik, útnak hátat fordító betonsíron **Zimán Rudolf** (1935–2001) gazdamérnök felirata olvasható, 1984-ben megszerezte a mezőgazdasági tudományok doktora címet. Hármas osztatú fejkövön **Tenkei Tibor** (1928–1990) gépészmérnök neve tűnik fel. Tanulmányokat is írt, a Tehnofrig Hűtőgépgyárnak volt aligazgatója. Betonkeretre állított fekete gránit fejkő **Pávai Györgyre** (1929–2008) emlékeztet szép Ady-idézettel:

Amikor elhagytak,
Amikor lelkem roskadozva vittem,
Csöndesen és váratlanul
Átölelt az Isten.

Pávai a kolozsvári iskolák jó nevű fizika–kémia szakos tanára volt. Az északi kerítéshez közelebb betonsírra írták **Kovács Béla** (1918–2004) nevét. A kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolán szerzett diplomát 1943-ban, majd a Növénynevelési Intézetben dolgozott. 1946-tól a radnóti Gazdasági Iskola tanára. 1949-től 1980-as nyugdíjazásáig a kolozsvári Agrártudományi Intézetben tanított, 1972-ben Bukarestben doktorált. Tanulmányai, cikkei a növénytermesztésre és talajművelésre vonatkoznak. Egy másik betonsíron **Somodi Albert** (1916–1998) nevére találunk. A kolozsvári egyetemen szerzett latin–görög, majd magyar szakos oklevelet. Désen, azután Kolozsvárt tanított. 1952-től 1978-as nyugdíjazásáig Kolozs megye magyar és latin szakos tanfelügyelőjeként dolgozott. Az 1930-as években néprajzi gyűjtőként tűnt fel, utóbb nyelvészeti, neveléstani cikkeket írt, latin tankönyvet szerkesztett. Egy fekete márvány fejkövön örökítették meg **Pompiliu Teodor** (1930–2001) nevét. Történész volt, a Babeş Egyetemen szerzett 1954-ben diplomát, majd a Babeş–Bolyain doktorált 1970-ben. A tanszéken emelkedve 1977-ben lett rendes egyetemi tanár, tanszékvezető, 1990-ben pedig a Román Akadémia tagjául választották. Közép-Európa történetét és a román felvilágosodást kutatta.

A ravatalozó felé néz, közel az árokhoz **Szarvady Gyula** (1929–2001) „opera karmester” sírja. A kolozsvári zenekonzervatóriumban szerzett diplomát, majd 1953-tól 1962-ig a Magyar Opera karigazgatója volt. Azután a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskolán tanított, s az ottani filharmóniát vezényelte. 1972-ben Konstancára költözött, a Dalszínháznak lett karmestere, egy ideig igazgatója is. 1974-től 1989-es nyugdíjazásáig újra a Magyar Opera dirigense. Zeneszerző, több opera komponálója.

A Kismezői temető területe jelenleg 18 410 m²-t tesz ki. Ez a sírkert is teljesen telített. Hóstatí, illetve „kalandos” jellege eltűnőben.

Zakariás Ágota

Nagy István arctájai

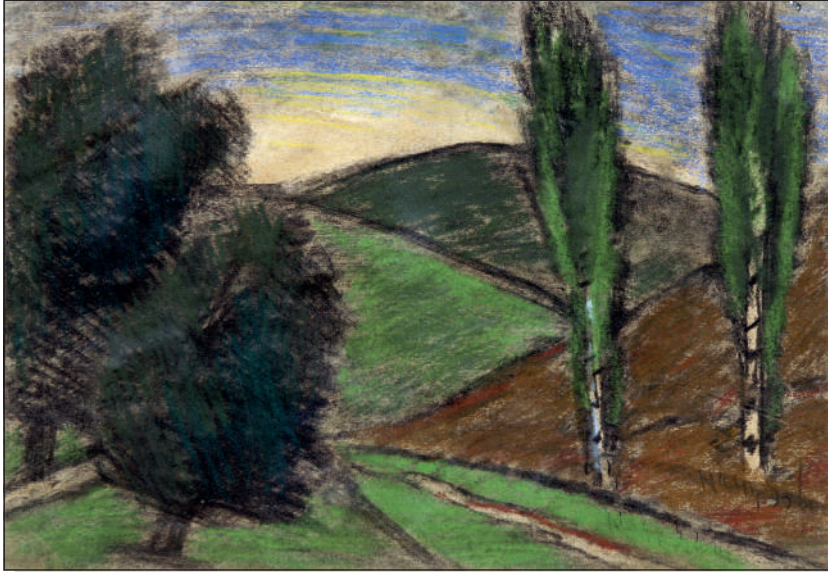
A Nagy István (1873–1937) munkásságát leíró toposzok sokszor leegyszerűsítőek, a dagályos kifejezések elvonják a figyelmet az értő elemzésről, pedig művészetétől semmi sem áll távolabb, mint a fellengzősség és a pátosz. Sokáig méltatlanul feledésbe merült, hatása viszont annyira szerteágazó, hogy talán nem túlzás azt állítani: az ő csendből és magányból építkező munkásságának is köszönhető, hogy ma miként látjuk magunkat és a mostanában sokszor mitizált, ideológiák szolgálatába állított erdélyi tájat.¹

Az elmúlt években azonban történtek újrafekertezési kísérletek, legutóbb 2019-ben rendeztek reprezentatív kiállítást Nagy István monumentális életművéből a budapesti Kieselbach Galériában. Ebből az alkalomból jelent meg a műgyűjtő Kieselbach Tamás által szerkesztett, a maga 592 oldalával ugyancsak monumentálisnak mondható monográfia is, mely átfogó tanulmányokkal igyekszik árnyalni az életművet.

Az elmúlt évek törekvései ellenére még mindig érvényes: Nagy István művészetének alig van hazai recepciója, nemzetközi elismertsége nem számottevő. Az életművével kapcsolatban legtöbbször felvetett „kifogás” a monotonia. Valóban, szinte monomániásan hozta létre életművét, közvetlen környezetének szereplőit és tájait festve. Kizárólag figuratív képein a rendkívüli helyett a megszokott foglalkoztatja, a lokálisból kiindulva beszél az egyetemesről. Művészetében azonban sűrű, tömör, monumentális és drámai. Nagy István így vallott erről: „Az én képeimnek nincsen témája, témáik: a témátlanság.” A téma másodlagossága mellett azonban hangsúlyozta: „Az életet kerestem.” „Egy életen át kerestem azt a lényegét. A témában a lelket. Fák, házak, virágok, emberarcok bonyolult összeviszességében azt, ami a felületek alatt vibrál. A belső hűséget. A hasonlóságot, amiben az egész él.”

Meglehetősen kalandos életútja számos vándorévet foglal magába. A korabeli gyakorlatnak megfelelően Nagy István is a csíkszeredai gazdasági népiskola, majd a kolozsvári tanítóképző elvégzése után budapesti, müncheni, párizsi képzőművészeti tanulmányokat folytatott, amelyeket egy nyolc hónapos olaszországi tanulmányúttal egészített ki. Tanulóévei során a csíki magánjavak alapítványából részesült ösztöndíjban. Külföldi útjai meghatározóak voltak fejlődése

1 „És van olyan festő is, akinek a képei nyomán másként látjuk az adott tájat, van olyan is, aki nyomán soha többé nem úgy látunk, mint korábban. Olyan az a domb, az a felhő, az a ház, mint ha Ő festette volna, szoktuk mondani. Olyan az a vihar, mintha csak egy paletta, ecset vagy vászon kellene hozzá. És a szem. Orbán Balázs leírta a székelyek országát, Nagy István megfestette. És nemcsak festett, hanem látni tanított” – fogalmaz nagyon sommásan Vida Gábor. Kieselbach Tamás (szerk.): *Nagy István – Tisztaság, tömörség, transzcendencia*, 2019, 589.

A Kolozsvári Művészeti Múzeum gyűjteményéből

szempontjából, de képzőművészeti munkásságát illetően elmondható, az inkább hazatérve bontakozott ki: „A nagy metropoliszokból, izmusok, múlt divatok szolgálatából az út végül is a természet felé vezetett vissza. Nincsen más iskola” – vallotta Nagy István. Hazatérve viszont valóban monumentális életművet hozott létre, több mint négyezer számotartott műve közül a legtöbb magángyűjteményben található, de alkotásai fellelhetők a Magyar Nemzeti Galériában, a róla elnevezett bajai múzeumban, a kolozsvári, a marosvásárhelyi, valamint a csíkszeredai múzeum gyűjteményeiben is. Feljegyezték róla, hogy „csak addig izgatták a képei, amíg festette őket, az elkészült művek további sorsával nem törődött”.² Valószínűsíthető tehát, hogy ennél is terjedelmesebb életműve, elkallódhatott vagy magángyűjteményekben lappanghat még számos alkotása.

„Nagy István csak elképzelni tudta a műtermet, dolgozni nem tudott a falak között” – tudjuk meg a festő feleségétől, Unstadt Máriától.³ A festő több mint négy évtizedes vándorló életmódjához is köthető a ceruza, de főként a pasztell és a szén használata. Kézenfekvőbb volt alföldi, bakonyi, Balaton környéki, csíki, gyergyói, gyimesi, kalotaszegi barangolásainak élményeit, majd az első világháborús lövészárvok világát ezekkel a technikákkal rögzíteni, az olajtechnika nehezebb, hosszabb száradási ideje a pillanatnyi benyomások megragadására, gyors festésre kevésbé alkalmas, és nem is állt közel hozzá. Kétségtelen azonban, hogy portréi mellett a tízes, húszas években készült erdélyi tájképei jelentik munkásságának

² Uo., 84.

³ Uo., 55.

A Kolozsvári Művészeti Múzeum gyűjteményéből

csúcspontját. A „látvány létrehozása” fontos szempont: „Nagy Istvántól mi sem áll távolabb, mint a pittoreszk. Képei előtt egy pillanatra sem érezzük, hogy a látványt találta, ezzel szemben váltig érezzük, hogy létrehozta; minden egyes elemét, beleértve a korántsem üres, hanem telített levegőget, felhordta.”⁷⁴

Ahogy saját műteremmel sem rendelkezett, sőt élete utolsó éveit leszámítva saját lakása sem volt, általában barátoknál, családtagoknál húzta meg magát. Ilyen értelemben is fontos állomás volt számára Kolozsvár. Nemcsak a tanító-képző jelentett fordulópontot életében, ahol tanára, Sárdi István képzőművészeti tanulmányai folytatására biztatta. Az 1920-as években három nagy sikerű kiállítást is rendeztek neki barátai a kincses városban, ahová gyakran visszatért dolgozni. Kolozsvári támogatói közül Náthán Mór kolozsvári ügyvéd, műgyűjtő érdemel külön említést, aki, Nagy István fontosságát felismerve, nemcsak zavartalan munkakörülményeket biztosított a festőnek saját otthonában, hanem kapcsolatait mozgósítva vevőket toborzott és modelleket is felkutatott számára. „A modelleket, ha nem a művész hozta fel a Bethlen utcai műterembe, a gondos házigazda kutatta fel vendége számára. Egy-egy különösen kifejező arcú modelért kijárt a kolozsvári ószerre. Általában az utca, a nyüzsgő piac, a kiskocsmák voltak beszerző forrásaik. A Bethlen utcához egészen közel esett a Piski-hídi kispiac (a mai Cipariu téren), ahol Nagy István legkedveltebb modellje [...] Bolond Sándor tanyázott. A művész előszeretettel festette meg a társadalom elesettjeit:

piaci hordárokat, kofákat, favágókat, utcaseprőket, kocsmák környékén ődöngő semmittevőket vagy a városba jött, ügyes-bajos dolgaikat intéző parasztokat.”⁵ Kolozsvár környékén is sokat kirándult motívumkeresés céljából, monostori, györgyfalvi, feleki barangolásainak emlékét számos portréja őrzi.

Szuggesztív portréira a megszépítés teljes hiánya jellemző, az a kivételes figyelem és érzékenység tükröződik rajtuk, amellyel modelljeit tanulmányozta és emberi esendőségüket vizsgálta, függetlenül attól, hogy gyerekeket, falubelieket, családtagokat vagy az első világháború elgyötört, beesett arcú katonáit örökíti meg.

Bár valóban csak figuratív kompozícióit ismerjük, Földényi F. László *Irgalmatlan festészet* című tanulmányában hívja fel a figyelmet arra, hogy ezek a szellemiséget és az érzékenységet illetően rokonságot mutatnak a nonfiguratív eszmékkel. „Mégoly távol álljanak is egymással, de ebben a vonatkozásban Nagy Istvánt a legradikálisabb kortárs nonfiguratív festőkkel lehet párhuzamba állítani: Kandinszkijjal, illetve Maleviccsel. Ők is másodlagosnak tartották a témát.”⁶

Érdekes felvetést olvashatunk Markója Csilla tanulmányában, miszerint Nagy István portréfestészetének „legközelebbi analógiáit itthon nem is a festészetben, hanem a fotográfiában találjuk. Escher Károly... vagy Kálmán Kata szociofotóiban. Nagy István 1919-ben festett *Kisfiúja* mintha csak ikertestvére lenne a harmincas években készült, Kálmán Kata által felvett Mária Valéria-telepi fiúnak. Ugyanaz a közelnézet, ugyanaz az arc, ugyanaz a szörnyű bánat. És ugyanaz az ábrázolásmód eredettörténete, visszavezet az első világháborúba. A magyar szociofotó időben együtt fejlődött Nagy István művészetével, de ő azokat az emblemikus műveket már nem láthatta, melyek megütötték az egyetemesség szempontjából a Nagy István-i mértéket.”⁷

A sokat idézett 2019-es monográfia izgalmas „pillanatfelvétellel” zárul. Kieselbach Tamás körkérdésére – „Mit jelent Önnek Nagy István művészete?” – neves értelmiségiek válaszoltak. Parti Nagy Lajost szeretném ebből a sorozatból idézni, akitől a címben szereplő arctájak kifejezést kölcsönöztem: „Nagyon nagy festő. Monumentális esendősége lenyűgöző. Arctájak és tájarcok, nézem, és nem tudom megunni. Éget, süt, sugároz, de nekem mindenekelőtt fekete. Mindenekelőtt a szén. Ha kréta is, olaj is: szén. Anyag és idő. Szerves, összepréselt, fekete. A lélek bányamestere.”⁸

Könyvészet:

Kieselbach Tamás (szerk.): *Nagy István – Tisztaság, tömörség, transzcendencia*. 2019.

Murádin Jenő: *Nagy István*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984.

5 Murádin Jenő: *Nagy István*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984, 79.

6 Kieselbach Tamás (szerk.): *Nagy István – Tisztaság, tömörség, transzcendencia*. 2019, 20.

7 Uo., 64.

8 Uo., 577.

Március 4-én **Hirschfeld Frigyes** (†1848) kőfaragómester halálának a 175. évfordulója köszönt ránk. A német földről származó mester 1810-ben Debrecenből költözött Kolozsvárra. Szucságon kőbányát bérelt, s onnan hozatta a város épületeihez szükséges termésköveket, de vidéki építkezésekhez is faragott díszítőelemeket. Az 1810-es évek végén a Pataki–Teleki-házhoz farag köveket, azután az átellenben lévő Kendeffy-palota munkálataiban vesz részt. A Redutnál is ő a faragómester, s a Nagykaszárnya épületköveit szintén vele készítetik. A császárlátogatás emlékoszlopának, a Státuának is a nem szobrászati jellegű faragványait nála rendelik meg. A szurduki Jósika-kripta feliratos márványtábláját, a gyalakutai Lázárudvarház kőoszlopait és urnáit, valamint számos síremléket ő kivitelez. Egyik fia a kőfaragó céget vezeti tovább, a másik kocsigyártó céhmester lesz. Az I. C parcella alsó negyedének közepe táján hatalmas négyzetes terméskő oszlopon olvasható „a munkás atya és családtörzs” felirata.

Március 6. **Seprődi János** (1874–1923) tanár halálának a centenáriuma. Kibéden született, s a székelyudvarhelyi Református Kollégiumban tanult. A kolozsvári egyetemen szerzett 1899-ben magyar–latin szakos diplomát. A kolozsvári Református Kollégium tanára volt haláláig. Elsősorban népzene kutatóként vált ismertté. 1901-től végzett gyűjtést, Bartókkal és Kodálylyal egy időben. Zenepedagógiával is foglalkozott, s hozzájárult a református énekeskönyv megújításához. Az Erdélyi Irodalmi Társaság tagjaul, a Zenekonzervatórium alelnökéül választotta. A Farkas utcai református templomból kísérték ki a Házsongárdba. Kis fejköve apósának, Felméri Lajosnak a sírja közelében volt, s már jó ideje eltűnt.

Március 20. **Szedressy Pál** (1923–1992) evangélikus-lutheránus püspök 100. születésnapját hozza el. 1957-től Bukarestben lelkész, 1975-ben választják a Romániai Zsinat-presbiteri Evangélikus-Lutheránus Egyház sorrendben harmadik püspökévé. A rendszerváltozást követően, 1991 elején lemond a püspökségről. A Lutheránus temetőben a Hintz család sírkertjében nyugszik.

Március 24-én **Dáné Tibor** (1923–2006) jogász is betölténé a 100. évét. Kolozsvárt született, az itteni Református Kollégiumban végzett, majd a Bolyai Tudományegyetemen jogi–közgazdasági tanulmányokat folytatott. Az egyetemen tanított 1952-ig. 1969-ig az Ifjúsági Könyvkiadó, majd a Dacia Könyvkiadó szerkesztője. 1947-től közölt lapokban és folyóiratokban. Írt ifjúsági, történelmi és tudományos-fantasztikus regényeket, összeállított antológiákat és fordított románból. 1990-től aktívan részt vett a magyar kisebbségi politikai szervezkedésben. Sírja a Kertek parcellában található.

Bálint Tibor

Gelléri Andor Endre

Nedvességtől csöpögő szárnyait, mint két zúzmarás esernyőt, sietve az előszoba sarkába lökte, majd besurrant *Az Est* szerkesztőjéhez, és így szól: – Kezit csókolom, Mikes bácsi, szíveskedjék velem jönni, de azonnal... Mert ha kisüt a nap, odavész a legszebb álmom... az én legszebb novellám... Ugyanis nem volt papirosom meg tollam, így hát egy szép behavazott domboldalra írtam le a látomásomat – nyúllábbal... Százötven méter hosszú és nyolc méter széles... Ha jól számítom, épp kitelik belőle egy vasárnapi tárca...

Dante

Láttam a szerelem halottjait, a vérfürdőt és a tűzesőt, a kígyóembereket meg a rühösöket, az eleven kárhazottakat s az elátkozottakat; láttam a bujaság lángjait, s hogy hova merítette a szolgát a hízélgés, mellyel szájának sose telt be lyukja; és amikor megnyílt alattam a föld, pokolba süllyesztvén e nyüzsgő vásárt, mit tehettem volna én: ott is bús vándorként jártam be az ismerős tájakat.

Gogol

Hogy a szürke hétköznapokban miként látta meg a csodákat, számomra nem titok: én ugyanis régóta tudom, hogy esténként, amikor hazament, ruhástul-min-denestül megfürdött a kalamáris tintájában, aztán csöpögő köpenyét ráterítette a tollszárra, s miközben betakarózott egy ív fehér papírral, órákig hallgatta, hogy miről pletykálnak a legyek.

Killyéni András

In memoriam Flóra-Orosz Katalin

„Nem erőltettek engem az úszásra, hanem megszerettem én a környezetet, a sportéletet, a vizet, a napot” – mondotta dr. Flóra-Orosz Katalin sportról és egészségről a Román Televízió egyik 2014-es műsorában.

„Nálunk a szülői házban én már kisgyerekkoromtól kezdve beszívtam magamba a tudomány és a sport szeretetét. Apám tanító, elemi iskolai igazgató és maga is úszóbajnok. S valamikor anyám is szerepet játszott a sportban. De talán a medicinát, különösen a sebészetet mégis jobban szeretem...” – mondotta magáról sportkarrierje talán legsikeresebb időszakában.

Kati néni élettörténete egy hihetetlen karierről szól, amely közel 80 évvel ezelőtt kezdődött. Két kiváló úszó gyermekeként semmiképp sem meglepő, hogy Orosz Katalin már 13 évesen, Romániában elsőként ilyen fiatalon, teljesítette a sportmesteri szintet. Harmincszor volt országos felnőtt bajnok.

„Orosz Katalin itt úszik előttem az egyes számú pályán, rendes esti gyakorlatait végzi. Görögösen aranszörke haja megcsillan a lámpák fényében. Este nyolc óra van, s ő már hat óra óta úszik. Mozdulatainak a görcsösségnek nyoma sincs és csodálatosképpen arca sem fáradt, inkább derűs vagy kissé merengő” – írta róla Szilágyi András az *Utunk* hasábjain. Egyetemre járt, az orvosira, s mellette sikert sikerre halmozott. S döntenie kellett: sport vagy orvosi karrier.

Döntött: közel negyven éven keresztül dolgozott sportorvosként. És nem is akármilyen szinten: 24 éven keresztül a bukaresti központi sportorvosi rendelő főorvosa, négy évig a kolozsvári sportorvosi rendelő főorvosa, 15 éven át pedig Németországban dolgozott sportorvosként. Két olimpián (1980 és 1984) a román evezős csapat sportorvosa volt. Állandó meghívott és előadó nemzetközi kongresszusokon, számos nemzetközi szakkikke jelent meg. Az már csak egy apróság, hogy dolgozott az asztaliteniszező Timo Bollal, illetve Michael Schumacherrel.

És egy ilyen fantasztikus karrier után visszatért az úszáshoz. Tizenkétszeres veterán világbajnok és tizenhat szenior világrekord tulajdonosa. Csak 2019-ben Kvangdzsuban ötször győzött – mert a szabályok szerint ennyiszor indulhatott. Példakép mindnyájunk számára, akik Kolozsváron az úszáshoz valamilyen módon kötődnek.

Ha a legjobb akarsz lenni, olyan dolgokat kell tenned, amelyeket mások nem hajlandók megtenni – Michael Phelps-től az idézet. Számunkra és gyermekeink számára is példája mutatja az utat kitartásról, kemény munkáról, egészséges életéről, de ami a legfontosabb: az úszás szeretetéről. Köszönjük, Orosz Katalin!

AKIK DICSŐSÉGET SZEREZTEK A HAZÁNAK...

— Elkészült!... Kézi!... Rajta!
Harsan az indító szava és a nyolc ugrókőről nyolc úszónő teste repül a vízbe, megkezdődik a verseny. Nyolc fiatal, izmos vidám leány megkezdte a nemes küdelmet a 200 méteres női mellúszás országos bajnokságáért.

A nyolc úszónő közül hamarosan élre vág egy széke leány, hatalmas húzásokkal egyre jobban előre tör. Megjön a közönség hangja is lelkesíti, serkenti, buzdítja a fiatal széke leányt.

... Élőnye már öt méter. Még száz méter van hátra... Élőnye fokozódik... Már hét... nyolc... most már tíz méter. Megtette az utolsó fordulót is és megkezdte a hajráját. Szép stílussal közelítik a cél felé... még öt méter, még kettő... és bent van a célban. Győzött! Országos bajnok lett! Felzúg a taps és csak fokozódik, amikor a hangosanbeszélő kihirdeti, hogy a győztes Orosz Katalin, ideje új országos csúcseredmény!

Orosz Katalin, vagy ahogy úszólársal maguk között nevezik: „Kati”, újabb csúcsot üszött. És hányadik csúcs ez életében. Tíz éves versenyzői pályafutása alatt nem kevesebb, mint 23 országos csúcsot javított meg.

Természetesen az út nem volt könnyű idáig. Sok sok kilométert úsztatott fiatal leánkvájával Orosz Gábor, hogy megfelelő állóképességre tegyen szert. Edesapja volt első edzője, az ő irányítása alatt fejlődött Orosz Kati. Tizenhárom éves korában, hét évvel ezelőtt ma, országos csúcsot javított, rá egy évre pedig tagja volt a válogatott csapatnak. Attól kezdve állandó tagja volt a válogatott keretnek. Sokat járt külföldön, járt Budapesten Szófiában és volt abban a városban is, ahová annyira vágyódott legalább egyszer eljutni: Moszkvában. A sport mellett nem feledkezik meg tanulmányairól sem: a kolozsvári Orvosi és Gyógyászati Intézet orvosi karának hallgatójaként is becsülettel megallja a helyét.

— Ping... pong... ping... pong...

Pattog a kicsi fehér kaucukus labda a zöld asztalra kifeszített háló fölött. Egy alacsony teniszele, feketehajú fiatal leány gumilabdaként ugrál az asztal mellett és úti vissza elvontelenek a labdát. Olykor-olykor keményen lecsap és bizony a labda védtelenül vágódik az asztal túlsó félterére és a fiatal leány, Zeller Ella újabb pontot szerez és meg is nyeri a mérkőzést...

Zeller Ella húsz éves és máris világbajnok. 1963-ban a bukaresti asztalitenisz világbajnokság során tagja volt Népköztársaságunk női csapatának, s Angelica Rozeanuval és Szaszné Kolozsvári Sárival megnyerték a női csapatok részére kirt Corbillion-kupát. Zeller Ellának nagy érdeme volt a világbajnokság kivívásában. A női párosban nagy része volt a győzelemben. Angelica Rozeanuval együtt legyőzték az angol Rowe-nővéteket.

Es ahogy Orosz Kátónak sok-sok ezer kilométert kellett úsznia a sportmesteri cím megszerzéséig, éppen úgy nagyon sok, ke-

mény edzése volt szüksége Zeller Ellának, a fiatal temesvári leánynak is a világbajnoki címig. Tizenhárom éves korában kezdett rendszeresen, versenyszerűen játszani.

— Első sikereimet Paneth Vilmos edzőnek köszönhetem, aki sokat foglalkozott velem. — mondja a fiatal leány. — Az ő irányításával kerültem a válogatott keretbe.

Észtébe jutnak az első edzések, a komoly versenyek, a külföldi utak. Ujra visszamegy gondolatban azokba a városokba, ahol nagy nemzetközi mérkőzéseken vett részt és szerzett dicsőséget a hazaiaknak... Bombay-ban (India) második helyet szerzett csapata 1962-ben... Brüsszel... Párizs... szép győzelmek színhelye... Budapest... Prága... London... Megannyi dicsőségállomás. És ki tudja milyen városok sorakoznak még ezek mellé. Bizonyos: ha továbbra is ilyen lelkesen, lelkiismeretesen készül versenyekre, további sikereket szerezhet a maga, az ország, a nép számára.

A közönség feszült csendben kíséri figyelemmel a női tornaversenyt. Fiatal leány van most éppen a szőnyegen, szabadonválasztott talajgyakorlatát mutatja be... Bükfene előre... utána spárca, majd feljálás következik... macskafigyességgel, szépen, harmónikus mozdulatokkal végzi gyakorlatát a fiatal leány, és a gyakorlat végén csak úgy zúg az elismerést kifejező taps a nézőtérben.

Gyárfás Ilona, a bukaresti Testnevelési Főiskola hallgatója volt a gyakorlat bontatója. Gyárfás Ilona egyike népköztársaságunk legfiatalabb sportmestereinek. Moldován László edző irányításával kezdett tornászni Kolozsváron 1947-ben és 1949-ben már tagja volt a válogatott csapatnak. Azóta sok nemzetközi versenyen vett részt és segített hozzá a női csapatunkat számos nemzetközi siker eléréséhez.

Részvett a helsinki olimpián is, ahol nagyon sokat tanult a világ legjobb tornásznőitől, a szovjet Gorohovszkajától, a magyar Keletitől és Koronditól...

A tanulatokat igyekezett felhasználni a további versenyezés során és ennek eredményeképpen érte el azt a pontmennyiséget, amennyi szükséges a sportmesteri cím elnyeréséhez.

Nemrég újra külföldön, Rómában szerepelt a világbajnokságon és ekkor érte el legnagyobb nemzetközi sikerét: mint a RNK válogatott női csapatának tagja, nagymértékben részese volt a csapat által elért negyedik helyezésnek. Női tornászcsapatunk a szovjet, magyar és csehszlovák csapat mögött az előkelő negyedik helyet vívta ki magának. Ennek a csapatnak volt tagja Gyárfás Ilona is.

Célja: tovább fejlődni tornában és... sikeresen elvégezni a testnevelési főiskolát.

Ime három pillanatkép, három kiváló sportoló nőről, akik annyi dicsőséget szereztek hazájuknak...

OROSZ KATÓ

ZELLER ELLA

GYÁRFÁS ILONA

FISCH REZSO

Március / Böjtmás hava

Március 22. – A víz világnapja
Nálunk ugyan még nem, de a világ számos részén gondot jelent az ivóvíz beszerzése. Ne pazarold, ne szennyezd!

Március 15-én, nemzeti ünnepünkön az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kezdetére emlékezünk. **Petőfi Sándor *Nemzeti dal* című versének egy sora a rejtvény megfejtése.**

VÍZSZINTES

1. Növény, rostjából vásznat szőnek
4. Domborzati forma
7. Izmos
9. Félig lila!
10. Te meg én
11. Ásvány, drágakő (OPÁL)
13. Részben hazalátogat!
14. Zokog
16. Túloz mássalhangzó!
17. Ruhakészítő mester
19. Kártyajáték
20. Iratszélek!
21. Kicsinyítő képző
22. Ilyen gumi is van
24. Női énekhang
25. Falatvég!

FÜGGŐLEGES

1. **A megfejtés első része**
2. Becézett Erika
3. Férfi párja
5. Megszűnik az eső
6. **A megfejtés második része**
8. Ételt fűszerez
12. ... Pál úr, Petőfi vers

1	2	3		4	5	6
				H		GY
7			8		9	
10			11	12		
		13				
O						
14	15			16		
17			18			A
19					20	
21			22	23		
24			T		25	

13. Gabonát betakarít
15. Kóstol
18. Birkafej!

20. Járom
  23. Hamis
- VAJNÁR ILONA rejtvénye

Petőfi 200

„Egy szálíg elveszünk-e mi? / Vagy fog maradni valaki, / Leírni e / Vad fekete / Időket a világnak? / ...” – a 200 éve született Petőfi Sándor ... (függ. 1.) című versének folytatását (vízsz. 1. / függ. 15. / függ. 8., függ. 16.) idézzük a rejtvényben.

1	S	2	3	L	4	5	Z	6	7	8	9	10	K
11					12			13					
14			15			16			17				
18					19				20				
	N		21		22				23				
24	25		26					27		28			M
29		30				31		32			33		
34					35			36		37			
	D		38		39			40			41		
42	43		44				Á			45	?	46	
		47	48			49		50			51		
52						53		54					55
56				Á	SZ								

VÍZSZINTES: 11. Gazella testrésze! 12. Aroma 13. Olimpiai és világbajnoki bronzérmes törvívó (István) 14. Ilyen lúd vagy galamb is van 16. Bárányhang 17. Vékony, karcsú (angol) 18. Természettudományokat oktató (tagozat, iskola) 19. Mozgóképek hangkísérete 21. Csillag (német) 23. Egymás alatti, jellegében különböző anyagok egy szintje 24. Némileg szennyező! 26. Kutyahangot hallató 28. Tűzel 29. Valamihez gyorsan, erősen hozzáérő 31. Francia festő (Joseph-Marie) 33. Magas növény 34. ...-csuhaj 35. Amennyiben 36. Űrmérték (1 dm³) 38. Elhelyezed (a tárgyat) 41. Bánat lényege! 42. Lovas páros! 44. Eleje eleje! 46. Agydaganat része! 47. Dacia autótípus 50. Frissítő ital 52. Térbeli kiterjedés 54. ... az étel (túlságosan felhevül) 56. Indíték

FÜGGŐLEGES: 2. Hím méh 3. Éjjeli pihe-nés 4. Részlegesen beismerő! 5. Kettős betű 6. Szamár (német) 7. Megtépáz a szélein! 9. Állat szülését elősegítő 10. Királyné (francia) 19. Frakció tagjai! 20. Angol úr (röv.) 22. A végén billegő! 25. Etiópia az olimpián 27. Heroinadag! 30. Főapátságban található! 32. Akadozva elmond 33. Túlevelelű örökzöld 35. Téli csapadék 37. Morzejel 39. Kitűnő, elsőrangú minőségű 40. Kissé agyonüt! 43. Forma 45. ... Koicsi (japán politikus, Hirohito császár főtanácsadója) 48. ...-móg (dohog) 49. Vízinövény 51. Órahang 52. Nobélium vegyjele 53. Keleti táblás játék 55. Kettő meg három

	Április	<i>Szent György hava. Szelek hava. Tavasz hó</i>	Névfejtő
1	Szombat	Hugó, Szörény Szt. Hugó	Hugó – germán eredetű; jelentése: értelmes, intelligens.
2	Vasárnap	Áron Paolai Szt. Ferenc <i>Virágvasárnap</i>	Áron – héber eredetű; jelentése: ihletett, tisztánlátó.
3	Hétfő	Buda, Keresztély, Richárd	Buda – magyar eredetű; jelentése bizonytalan. Keresztély – latin–magyar eredetű; jelentése: Krisztushoz tartozó, keresztény.
4	Kedd	Ambrus, Csaba, Izidor Szt. Izidor	Izidor – görög–latin eredetű; jelentése: Ízisz egyiptomi istennő ajándéka.
5	Szerda	Honoráta, Kocsárd, Teodóra, Vince Ferrer Szt. Vince	Honoráta – latin eredetű; jelentése: tisztelt, tiszteletben álló, tiszteletre méltó. Kocsárd – a német Gotthárd régi magyarosodott alakja.
6	Csütörtök	Bíborka, Edina, Herman, Ruben, Taksony, Vilmos Szt. Celesztin <i>Nagycsütörtök</i>	Bíborka – magyar eredetű; jelentése: bíbor.
7	Péntek	Ármin, Herman, Lídia, Lívia, Orsolya De la Salle Szt. János, Szt. Herman <i>Nagypéntek</i>	Ármin – latin eredetű; jelentése: hadi férfi.
8	Szombat	Dénes, Lídia, Valter, Zselyke Szt. Valér <i>Nagyszombat</i>	Valter – német eredetű; jelentése: uralkodó sereg.
9	Vasárnap	Ákos, Dömötör, Erhard, Géza <i>Húsvétvasárnap. Urunk feltámadása</i>	Erhard – germán eredetű; jelentése: becsület + erős.
10	Hétfő	Ezékiel, Zsolt <i>Húsvéthétfő</i>	Ezékiel – héber eredetű; jelentése: az Isten erős, hatalmas.
11	Kedd	Ilma, Klotild, Leó, Szaniszló Szt. Szaniszló, Szt. Leó <i>A magyar költészet napja</i>	Klotild – germán eredetű; jelentése: a dicsőségért harcoló nő. Leó – görög eredetű; jelentése: oroszlán.

	Évfordulók	Népi időjósok
1		Április bolondja, május számara!
2	85 éve, 1938-ban indult meg a menetrend szerinti repülőgépes utasforgalom az országban, a kolozsvár-szamosfalvi repülőtéren három repülőtársaság gépei szálltak le.	
3		
4	140 éve, 1883-ban született Szegeden Juhász Gyula költő († Szeged, 1937. április 6.).	
5		
6		Ha ezen a napon esős, nedves az időjárás, akkor szűk lesz az esztendő.
7		
8		
9		
10		
11		

	Április	<i>Szent György hava. Szelek hava. Tavaszho</i>	Névfejtő
12	Szerda	Alpár, Dániel, Gyula	Gyula – bolgár–török–magyar eredetű; jelentése: magyar méltóságnév.
13	Csütörtök	Hermína, Ida I. Szt. Márton pápa	Ida – germán eredetű; jelentése: tevékeny, serény.
14	Péntek	Gusztáv, Jusztin, Jusztina, Tibor, Tiborc	Jusztin – latin eredetű; jelentése: igazságos, igazságszerető ember.
15	Szombat	Anasztázia, Emese, Tas	Anasztázia – görög eredetű; jelentése: a feltámadott.
16	Vasárnap	Bánk, Csongor, Győző Soubirous Szt. Mária Bernadett, Labre Szt. Benedek <i>Irgalmasság vasárnapja</i> <i>A holokauszt magyarországi áldozatainak emléknapja</i>	Csongor – török–magyar eredetű; jelentése: vadászmadar.
17	Hétfő	Előd, Rezső, Rudolf Szt. Rudolf	Előd – magyar eredetű; jelentése: elsőszülött, ős.
18	Kedd	Andrea, Ilma Szt. Apolló	Ilma – Vörösmarty Mihály névalkotása az Ilona és a Vilma nevekből.
19	Szerda	Emma, Kocsárd, Malvin, Zseraldina Szt. Emma	Zseraldina – francia eredetű; jelentése: dárda, hatalom.
20	Csütörtök	Tihamér, Tivadar, Töhötöm	Töhötöm – török–magyar eredetű; jelentése: fejedelem.
21	Péntek	Konrád, Zsombor Szt. Anzelm	Zsombor – bolgár–török–magyar eredetű; jelentése: bölény.
22	Szombat	Csilla, Noé, Noémi	Csilla – Vörösmarty Mihály névalkotása; jelentése: káka, nád hajtása, gyékénybél.
23	Vasárnap	Béla, Egyed Szt. Adalbert	Béla – 1. magyar eredetű; jelentése: bél, belső rész; 2. török eredetű; jelentése: előkelő; 3. héber eredetű; jelentése: világot elnyelő. Egyed – görög–magyar eredetű; jelentése: pajzshordozó.

	Évfordulók	Népi időjósítások
12		
13		
14		Ha Tibor napjára még nem zöldek a rétek, / a gazdák jó termést nem remélnék. Tibor a pacsirta megszólaltatója.
15		
16		
17		
18		
19		
20		
21		
22		
23	385 éve, 1638-ban az országgyűlés felhatalmazta I. Rákóczi György fejedelmet, hogy a Farkas (Kogălniceanu) utcában lévő templomot felújíttassa, illetve iskolát és a papoknak szánt házat építtessen.	

	Április	<i>Szent György hava. Szelek hava. Tavasz hó</i>	Névfejtő
24	Hétfő	Debóra, Gyöngyi, György, Györgyi Szt. György, Sigmaringeni Szt. Fidél <i>A népviselet napja</i>	György – görög–latin eredetű; jelentése: földműves, gazdálkodó.
25	Kedd	Ajnácska, Csongor, Márk Szt. Márk evangélista	Ajnácska – magyar eredetű; jelentése: Ajnácskő (régbben Hajnácskő) nevű Gömör megyei vár.
26	Szerda	Boglárka, Ervin, Ibolya, Kilit	Ervin – germán eredetű; jelentése: a hadsereg barátja, vadkan erejű jó barát. Kilit – görög eredetű, jelentése: kiválasztott.
27	Csütörtök	Gyöngyi, Gyöngyvér, Marianna, Zita Szt. Zita	Zita – 1. a Felicitás német rövidüléséből; 2. latin–német eredetű; jelentése: sebes, gyors.
28	Péntek	Mária, Patrik, Péter, Valéria Chanel Szt. Péter, Grignon Szt. Lajos	Valéria – latin eredetű; jelentése: erős, egészséges.
29	Szombat	Albertina, Katalin, Tihamér Sziénai Szt. Katalin	Albertina – német eredetű; jelentése: ragyogó, fényes.
30	Vasárnap	Ibolya, Katalin, Kitti, Mariann, Zsófia V. Szt. Piusz pápa <i>A magyar katonazene és a magyar film napja</i>	Kitti – a Katalin angol becézőjéből önállósult.

	Évfordulók	Népi időjósítások
24		Ha Szent György napján akkora a vetés, hogy a holló (más mondásban varjú) elbújhat benne, úgy jó lesz a termés. Ha Szent György-nap előtt megszólalnak a békák, az korai tavaszt és nyarat jósol.
25		Ha Szent Márk napján énekel a fülemüle, jó tavaszt hirdet, ha hallgat, változó lesz a tavasz.
26		
27	155 éve, 1868-ban a Nádas terén ünnepélyesen megkezdték a vasútépítési munkálatokat.	
28		
29		
30		Ha ez a nap jó időt hoz, vele hozza a jó termést is, ha viszont rossz az idő, viszi a hasznot.

Veress Emőd

150 éve jött létre a Kolozsvári Királyi Törvényszék, 120 éve adták át az Igazságügyi Palota épületét, 85 éve hunyt el Wagner Gyula építész, az Igazságügyi Palota tervezője

Erdély területén az igazságszolgáltatás a történelem hosszú korszakaiban a közigazgatással, a végrehajtó hatalommal összefonódva működött. A modern igazságszolgáltatás az 1867-es osztrák–magyar kiegyezést követően alakult ki. Erdély ekkor újra Magyarország és így a magyar igazságszolgáltatási tér része lett. A gyors modernizációs folyamat keretei között az igazságszolgáltatást mint önálló hatalmi ágat szabályozták. A vonatkozó magyar reformoknak az erdélyi igazságszolgáltatás is közvetlen tárgya volt. Ezzel párhuzamosan számos új igazságügyi palota épült fel, a legszebb erdélyi igazságügyi épületek mind a kiegyezés után, de még 1918 előtt készültek el.

Erdély Magyarországgal történő 1868-es unióját (1868. évi XLIII. törvénycikk Magyarország és Erdély egyesítésének részletes szabályozásáról) követően egyseges jogszabály, a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikk mondta ki, hogy „Az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítettik. Sem a közigazgatási, sem a bírói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak.” Így jött létre felsőbíróságként – első körben ítélőszéki és semmítőszéki osztállyal (1869), majd e két osztály összevonásával (1881) – a Kúria. Csak érdekességként említem meg, hogy a Kúrián folyamatosan több román nemzetiségű bíró is működött.

A Kúria alatt 1869-ben, fellebbviteli bíróságként két ítélőtábla jött létre, a pesti és az erdélyi hatáskörű marosvásárhelyi. Annak, hogy miért is Marosvásárhelyen jött létre a második ítélőtábla, történeti okai vannak. Erdélyben a Mohács után megszakadt magyar egység következtében sok szempontból partikuláris jog volt hatályban: a fejedelemség saját törvényei vagy például 1853-tól az Osztrák Polgári Törvénykönyv, ugyanis az Optk.-t Magyarországon hatálytalanító Országbírói Értekezlet (1861) munkálatai nem terjedhettek ki az akkor még a Habsburg koronához tartozó, de külön államnak minősülő Erdélyre. Az unió után a cél a gyors jogegységesítés volt, azonban ennek a feltételei nem álltak fenn. Elhúzódó kodifikációs folyamat vette kezdetét, és a jogegységesítés lassan haladt előre. A polgári jog területén a jogegységesítés nem is sikerül, és Erdélyben az

impériumváltásig, illetve azt követően is hatályban maradt az Osztrák Polgári Törvénykönyv.

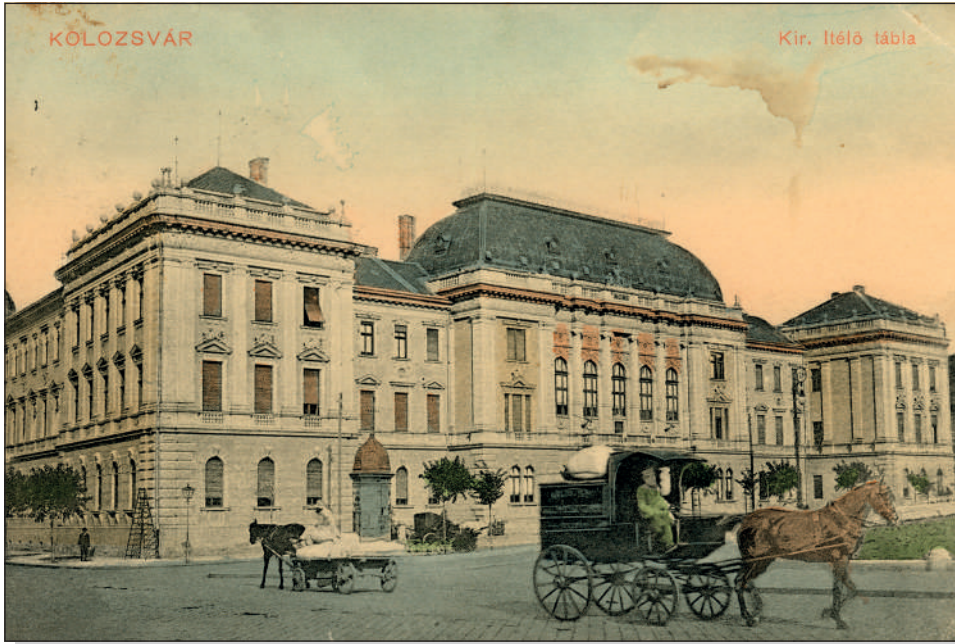
Ennek a jogi különállásnak lett az igen fontos következménye, hogy Marosvásárhelyen, az országban másodikként, a partikuláris jog alkalmazására ítéletábrát állítottak fel (Marosvásárhelyi királyi ítéletábra), és itt működött az ország második ügyvédvizsgáló bizottsága is. Egy neves marosvásárhelyi ügyvéd visszaemlékezése szerint:

„Az én időmben, azaz az 1906–1909-es években Marosvásárhelyen állandóan kb. 100 vizsgázó jelölt volt az ország minden részéből... Az ügyvédi vizsga folytán Marosvásárhelyen egy olyan jogász színpont alakult ki, amely vidéki viszonylatban egyedülálló volt. Elsősorban maguk a cenzorok [a vizsgabizottság tagjai] kénytelenek voltak állandóan... foglalkozni joggal, figyelemmel kísérni a joggyakorlatot stb. A fiatalság, azaz a vizsgázók tömegének figyelő ellenőrzése nem hagyta kimunkálatlanul a gyakorlati jognak egyetlen területét sem. Minden felsőbbírói döntés, minden vizsgai kérdés azonnal ismertetés és megbeszélés tárgya volt. Az egyébként gondatlan és sokszor léhaskodó vendéglői és kávéházi összejövetelek légkörében is percenként felvetődtek a különböző kérdések és jogi problémák. A cenzorok a helyi tábla bírái és a kamara által választott idősebb ügyvédek voltak. A marosvásárhelyi táblánál elfoglalt bírói tisztség akkor önmagában véve kvalifikáció volt... Mindezek eredményeképpen következett be azután az, hogy Marosvásárhely jogász élete vidéki viszonylatban az átlagot messze meghaladó színvonalú volt.”

(Fekete Andor: Közélet és kaszinó,
Mentor Könyvek, Marosvásárhely, 2019, 15–16.)

A visszaemlékezésekben a marosvásárhelyi jogászet mókás oldala is megjelenik. Az egyik „cenzor”, Biás István, híres volt arról, hogy a leghetlenebb kérdéseket teszi fel, és szívesebben utasítja el, mint engedi át a jelöltet. Az egyik ügyvédjelölt azonban esti multság során megismerkedett a szigorú cenzorral, és a mulató hangulat hatására azt is sikerült elérnie, hogy a cenzor a következő esküt felvállalja és letegyje:

„Én, dersi Biás István, köz- és váltóügyvéd, esküszöm az egy élő Istenre és vallásalapító ősemre, Dávid Ferencre, hogy ha dr. Szász Albertet az a szerencsétlenség éri, hogy én leszek a cenzora, nem a tőlem megszokott lehetetlen, hanem rendes kérdéseket adok fel, és ha tud, született rosszmájúságom leküzdésével nem fogok arra szavazni, hogy megbukjon.”

A történet eredménye nyilván az lett, hogy az ügyvédjelölt bizottságába nem került be Biás István, aki így legalább megúszta a szigorú cenzort. A 19. század végén és a 20. század elején, az impériumváltásig Marosvásárhely a magyar jogászság egyik fővárosa volt. 1794-től jogászképzés is volt a városban, főiskolai szinten, a Református Kollégium keretében. A marosvásárhelyi ítélőtáblán 1870-ben 1 elnök, 1 alelnök, 18 rendes és 4 pótbíró működött.

És itt érkezünk el a tárgyalni kívánt első évfordulóhoz. Az alsóbb bíróságok modern rendszerét az 1871. évi XXXI. és XXXII. törvénycikkek teremtették meg. A királyi törvényszékek lettek az elsőfokú általános hatáskörű bíróság. A telekkönyvi hatósági jogkört 1915-ig a királyi törvényszékek gyakorolták. Cégbíróságként szintén a királyi törvényszékek jártak el. 1872-ben 102 törvényszéket állítottak fel (ez a szám azonban túlzónak bizonyult, és a számukat hamarosan 65-re csökkentették). Ekkor, 150 éve jött létre (és marad fenn 1919-ig) a Kolozsvári Királyi Törvényszék.

Meghatározott, kisebb jelentőségű polgári és büntetőügyekben a járásbíróságok jártak el. 1872-ben 360 járásbíróságot állítottak fel, de a járásbíróságok száma az igazságszolgáltatási rendszer működési tapasztalatait felhasználva, a törvényszékekétől eltérően nem csökkent, hanem 386-ra nőtt. A korábban már jelzett időpontban a telekkönyvi hatósági jogkört is a járásbíróságok vették át. A 150 éves évforduló a Kolozsvári Járásbíróságra is vonatkozik.

A két ítélőtáblás rendszerről kiderült, hogy nem tudja megfelelő sebességgel megoldani a fellebbezéseket, ezért az 1890. évi XXV. törvénycikk megreformálta az igazságszolgáltatás szervezetrendszerét és újabb ítélőtáblákat alapított. Így jött létre a tágan értelmezett Erdélyben a marosvásárhelyi mellett még három ítélőtábla: Nagyváradon, Temesváron és Kolozsváron. A Kolozsvári Ítélőtábla 1891-ben kezdte meg működését: alapításának tavaly volt a 130 éves évfordulója.

A rendszer kialakítása nem volt küzdelmektől mentes. Kolozsvárról például a következőképpen érveltek:

„[...]nem lokálpatriotizmus, nem a városunk iránti elfogultság, hanem a tiszta meggyőződés és az országos és igazságügyi szempontok tekintetbe vétele mondatja velünk azt, hogy az erdélyi részekben nincs egyetlen város, amely a királyi tábla elnyerésére illetékesebb volna Kolozsvárnál, az erdélyi részek vezérvárosánál. Kolozsvár falai között hatalmas szellemi élet lüktet, melynek egyeteme, középtanodái és számos kultúrintézménye folytonos tápot adnak.”

Temesvár, Nagyvárad és Arad is harcolt ítélőtábla elhelyezéséért, sőt, Brassó is felmerült lehetséges helyszíneként. Végül Arad és Brassó is alulmaradt ebben a küzdelemben. Aradnak egyszerre kellett küzdenie Temesvárral, Nagyváraddal és Debrecennel szemben. Nagyvárad és Debrecen a korábbi pengeváltások után viszont együtt örülhetett, hogy mindkét városban létrejött egy-egy ítélőtábla. Arad későbbi kísérletei is kudarcba fulladtak, hogy oda ítélőtáblát telepítsenek.

Fenntartásokat is megfogalmaztak a reformmal szemben:

„A mi aggodalmaink két csoportba oszlanak... Az egyik az, ami általában a vidéki élet természetében fekszik s ezen a rendes eszközökkel lehet segíteni. A másik az, ami a judikatúra egységét és jóságát illeti s ezen jobbra csak a törvényhozás segíthet. A vidéki élet Magyarországon fejletlen s amellet patriarchális jellegét nem vetette még le. A felsőbb bírói testületek e részben kettős veszedelemnek vannak kitéve. Az egyik, hogy röviden szóljunk: az ellaposodás; a magasabb tudományos niveau s a kiemelkedő bírói autoritás meghyatlása. A hol tudományos intézetek nincsenek; a hol a drámai, és képzőművészetek hiányzanak vagy komolyan számba nem vehetők s a hol a társaséletet inkább a bizalmas pajtáskodások, hogysen a finomabb élvezetek szálaí fűzik össze: ott a fejlettebb kedély önmagától sorvadni kezd s vele az értelmi színvonal is visszahuzódik korábbi magas állásáról. A kaszinózás, ennek füstös unalmasságai, a lusta bonhommia, a lazább szellemi fegyelem s a kártya és quaterka ősi szertartásai egyáltalán nem jó melegágyai a magasabb életnek. S a kir. táblai bíró, a ki ezekben részt vesz – pedig részt kell vennie, óhatatlanul ki van téve annak, hogy a tudomány nagyobb érdekeit, a mindennapi élet

lomha kedélyességei mellett szem elől téveszti. Kitérnie mindazáltal a társadalmi követelések elől nem lehet, ha csak tartózkodásával nem akarja maga és családja ellen a jobb körök ítéletét felidézni s ezzel magánéletét megkeseríteni. A másik pedig az, a minek befolyás a neve s a melynek veszedelmességeit nagyon jól ismerjük. A vidéki városok élete pedig szaturálva van ezzel a befolyással. [...] Itt-ott brutálisan uralkodó klikkek, a melyek a közéletet kezükben tartják s mivel a vármegyei és városi ügyekben omnipotenciájuk van, erjüket a kir. táblákon is meg fogják kísértetni s merjük állítani, hogy nem minden terrorizmus nélkül. Azon fordul meg minden, hogy a kir. táblák elnökei és bírái a vidéki élet ezen kettős veszedelmét idején fölismerik-e s a magas bírói testület esprit de corps-ja ki bír-e fejlődni hamarjában annyira, hogy úgy az intellektuális, meghanyatlás, mint a befolyásolás veszedelmei ellen, az egyes gyöngébb bírakat is meg bírja védelmezni? Az elnökök személye után ítélve (mert ezeké a magasabb vezetés kötelessége) azt hisszük, hogy e részben a szellemi és jellembeli garanciák megvannak.”

(A tizenegy tábla, Ügyvédek lapja, 1891/19, 1–2.)

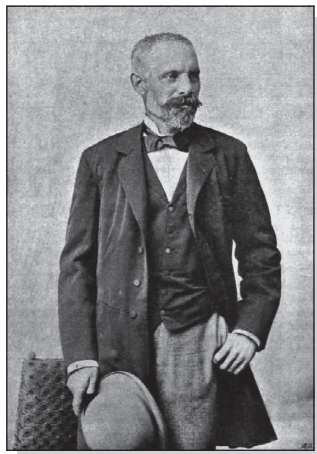
Berczelly Jenő elnök a kolozsvári tábla első teljes ülésén mondott ünnepi beszédében kiemelte, hogy

„a bírói s a bírói hivatalnoki kar érdeke a teljes szeplőtleniséget követeli; nem szabad olyannak sem fennforogni, ami e szeplőtleniségre árnyat vehetne. A tisztesség zománcát még a szellőtől is óvni kell; mert egy-egy szemcsét az is lefújhatna belőle.”

(A kir. táblák megalakulása, Ügyvédek lapja, 1891/19, 5. o.)

Az ítéletáblai bírák a következő, tanulságoktól sem mentes és ma is érvényes értékrendet felvonultató esküt tették le:

„Én (...) esküszöm az igaz és mindenható Istenre, hogy ő császári és apostoli királyi Felségéhez, I. Ferencz József urunkhoz és királyunkhoz, ő Felsége uralkodó házához, Magyarországhoz és annak alkotmányához, bármi viszonyok közt hű leszek, a hivatali titkot megőrzöm, a törvényeket, törvényes szokásokat és rendeleteket megtartom. Ezek szerint erőmhöz és tehetségemhez képest a hivatalomhoz tartozó minden ügyben az előttem perlekedőknek vagy hozzám folyamodóknak személyválogatás, érdekeltség és elfogultság nélkül, kérést, jutalmat, kedvezést és kedvkeresést, félelmet és gyűlöletet félretéve, részrehajlatlanul, lelkiismeretem és meggyőződése szerint

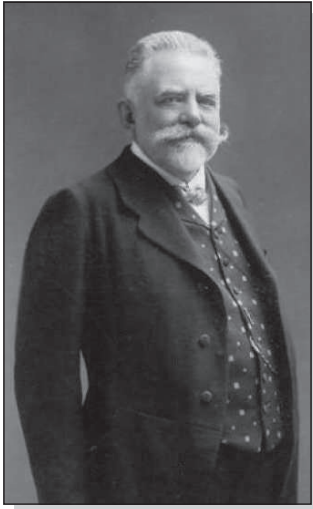

Plósz Sándor

igazságot szolgáltatok, tisztemben híven, pontosan és serényen eljárók. Isten engem úgy segítjen!”

A kolozsvári bíróságok megalakulásuk után ideiglenes székhelyeken működtek (például az ítélőtábla 1891-től először a főtéri Jósika-palotában működött). Méltó elhelyezést az 1898–1902 között felépített Igazságügyi Palota, Erdély legszébb igazságügyi épülete nyújtott a bíróságoknak. Az Igazságügyi Palotához is kapcsolódik évforduló: 120 éve, 1902. október 13-án adták át Plósz Sándor igazságügyi miniszter (aki korábban Kolozsváron is tanított egyetemi tanárként) jelenlétében. Plósz Sándor felavató beszéde is érdekes, aktuális gondolatokat tartalmaz:

„A mai közszellem a törvényhozástól és ítélkezéstől azt kívánja, hogy az a méltányosságtól legyen áthatva, amely méltányosság nem egy homályos, ködszerű fogalom, hanem az eset minden körülményeire kiterjedő teljes osztó igazság, mely a magyar bírói karnak hagyományaihoz tartozik. Mi megkívánjuk azt, hogy a bíró az életre legyen figyelemmel, hogy megvizsgálja az esetnek összes körülményeit és hogy ezt tehesse, felszabadítjuk őt a formalizmus bilincsei alól, reá bízunk, hogy a tényállást legjobb belátása szerint állapítsa meg és nem csekély körben reá bízunk azt is, hogy az esetre illő jogszabályt bölcs belátása szerint válassza ki. Nagy hatalmat bízunk a bíróságra. Megtettük, nyugodtan tehattük, nem csalatkoztunk. A tett tapasztalatok bizonyítják, hogy bírói karunk a nagy bizalomra teljes mértékben érdemes. A mai közszellemnek megfelelő e nemes értelemben vett igazságszolgáltatásnak van hivatva szolgálni ez épület is. E falak nem az igazság börtönét övezik körül, melyben mint ahogy a múlt század elejének formalizmusában sínylődő igazságszolgáltatást egy akkori író jellemezte: az igazságszolgáltatás rozsdás gépezetét, annak kezelői, gyakran maguk is megállapítják, a sötétben lassan és unottan forgatják. E tágas és világos termekbe az élet fog behatolni, ahol a bíróság szemtől-szembe fog állni a felekkel és a közvetlenség melegénél és a nyilvánosság éltető levegőjében találja meg a legmegnyugtatóbb ítéletet, amely ezután ki is hat az életre, közelebb hozza a jogot a néphez, erősíti és növeli annak a jogérzetét. Midőn ez épületet, tisztelt Uraim, ezennel ünnepélyesen átadom magasztos hivatásának, azt kívánom, hogy legyen ez otthona a legszebb, a legnemesebb

Wagner Gyula

értelemben vett igazságszolgáltatásnak és egyúttal erős véd bátyája szeretett hazánkknak.”

(Magyar Polgár, 1902/235. szám, 7. o.)

A kolozsvári Igazságügyi Palota épületét a 85 éve elhunyt Wagner Gyula építész (1851–1937) tervezte. Az épület ma műemlék (CJ-II-m-B-07316). Wagner Gyula nevét érdemes megjegyezni és róla megemlékezni, ugyanis ő a tervezője nemcsak a kolozsvári Igazságügyi Palotának, hanem Dés, Máramarossziget, Szatmárnémeti, Arad, Lugos és Csík-szereda bírósági épületeinek is.

Az így Magyarországon és Erdélyben kialakult igazságszolgáltatási rendszer alapvetően sikeresen, magas szakmai elvárásokat megfelelően teljesítve működött egészen az impériumváltásig. Erdély Romániához való csatolását követően a bírósági épületeket a román állam vette át, leggyakrabban karhatalmi erőszakkal, még a trianoni békeszerződés előtti átmeneti periódus alatt. A bírák elsöprő többsége megtagadta a román államra az eskütételt, ezért tisztségüket elveszítették. A korszakot szimbolikusan is lezárta, amikor a ítélőtábla épületéről a következő magyar feliratot eltávolították: „Legyen ez épület állandó tűzhelye a nemzet mindenkori tanúsított törvénytiszteletének, jog és igazságszeretetének, és hirdetője a bírói erényeknek.”

A legtöbb bírósági épület a Romániához csatolt Erdélyben is megőrizte korábbi funkcióját, azonban már más jogi kultúrát szolgáltak. Azoknak az ügyvédeknek a visszaemlékezései alapján, akik végül 1920 után is folytatták praxisukat, a bíráskodás 1920 előtti korszaka a szakmai színvonal és az erkölcsi tartás késsőbb soha meg sem közelített magasságait jelentette.

2022-ben a megidézett hármas évforduló teszi lehetővé, hogy az erdélyi és ezen belül a kolozsvári igazságszolgáltatás e korszakáról megemlékezzünk.

BOROS MIKLÓS

Ötven éve épült fel a fellegvári CFR-stadion

Erőnléti edzések a Hója erdőben, labdás tréningek salakos pályán – ma már elképzelhetetlen körülmények között zajlottak a 20. század hatvanas éveinek végén, a hetvenes évek elején a Kolozsvári CFR futballcsapatának edzései. Pedig 1969-ben, két évtizedes szünet után a csapat visszajutott az akkoriban A-osztálynak hívott román élvonalba, ám saját stadionnal nem rendelkezett – hazai mérkőzéseit „albérletben”, a sétatéri Városi stadionban rendezte meg.

A vasutasklub 2007-es centenáriuma kiadott *100 % CFR* című könyv (szerzői Ciprian Rus és a 2021-ben elhunyt sportfotós, Cantor Zoltán) szerint leginkább dr. Constantin Rădulescu, a csapat akkori edzője kardoskodott a saját stadion mellett, pedig akkoriban még saját székhelye sem volt a klubnak. Az élvonalba jutás azonban meggyőzte a regionális vasútigazgatóság vezetőit arról, hogy a csapatnak szüksége van saját stadionra, így a fellegvári salakos pálya helyén 1972–73-ban felépült az egy hosszanti és egy hátsó lelátóval rendelkező, tízezer férőhelyes stadion. Abban a korban ritkaságnak számító módon a nézőtér és a pálya között nem volt futópálya, így a szurkolók közvetlen közletről nézhették

a mérkőzéseket. „Teljes meggyőződéssel hangsúlyozom, hogy kizárólag Aron Dudaş igazgató napi jelentlétének köszönhetően volt lehetséges ez az építkezés, amelynek joggal kellene az ő nevét viselnie” – írja *Egy futballnak szentelt élet* című könyvében Rădulescu, azonban 35 évvel később nem az egykori vasúti igazgató, hanem éppen az edző lett a stadion névadója.

Az 1973 nyarán rendezett avatómérkőzésen egzotikus ellenfél, Kuba válogatottja volt a CFR ellenfele, a kolozsváriak 2–1-re nyertek. Ám három évvel később a csapat visszaesett a másodosztályba, később a harmadik ligába is – kevesen gondolták a 90-es évek végén, hogy egyszer majd nemcsak újra élvonalban játszik a csapat, hanem egyenesen a nemzetközi kupákban.

Pászvány Árpád színre lépésével azonban gyorsan szintet lépett a csapat, és az ütött-kopott, több mint három évtizedes stadion is megérett a felújításra. Ez végül több lépésben valósult meg, előbb 2007-ig átépítették a régi lelátókat, ekkor készült el a jelenlegi VIP-tribünökhöz vezető „doboz”, amely teljesen átalakította az addigi homlokzatot, a város felőli kapu mögötti lelátó felső szintje, majd kiépítették a világítást, hogy aztán 2008-ra, a salakos edzőpálya helyén felhúzzák a vadonatúj, 9000 férőhelyes tribünt. Így az első Bajnokok Ligája-mérkőzésén már egy valóban modern, 22 500 néző befogadására alkalmas arénában fogadta a Chelsea-t a CFR – amely akkor már egy éve Rădulescu doktor nevét is viselte. Azóta nyolc bajnoki cím mellett félszáz európai kupamérkőzés gazdája volt az immár fél évszázados aréna, a CFR mellett a Medgyesi Gaz Metan és a Steaua is rendezett itt Európa Liga-találkozót, sőt még a Kolozsvári Olimpia női csapata is kibérelte BL-mérkőzésekre. Ezek mellé jön még három felnőtt válogatott mérkőzés – az egykori külvárosi munkáscsapat otthona mára Erdély egyik legfontosabb futballszentélyévé vált.

Demény Péter

Egy élet breviáriuma. Dáné Tibor

Egyik tanárom mesélte, hogy apósát, a közismert történészt, nem lehetett kiszólítani az írógép mögül. Annak már a kopogása is külön világot teremtett, s ha ehhez még hozzávesszük az öregúr eredendő szórakozottságát, akkor megértjük, miért kellett Andris bácsira valósággal rákiáltani, mire ő megijedt, és egy pillanatra odafigyelt arra, aki megszólította.

Valahogy így képzelem el Dáné Tibort is. Hosszú ideig csupán történetekből ismertem, évfolyamtársam, Dáné Szilárd jóvoltából, aki az egyetemi évek alatt nála lakott, s aki mindössze névrokona volt. Rendtartó székely fiú lévén (Bágyról, Székelyudvarhely mellől származik), alaposan beszámolt a roskadozó könyvespolcokról és egy olyan emberről, aki mintha a régi jó udvarházakból került volna a Tordai út mellé.

Jóval később, amikor *A gálánskor breviáriuma* megjelent, én mutattam be a könyvet, és az előzetes arckép nem csalt meg. Magasnak látszó, fehér hajú úr ült mellettem, akinek jó svádája és finom humora volt. Olyan benyomást tett, mint Hegedüs Géza: rendkívül művelt, elegáns emberét, aki a műveltségét és a tehetségét együtt használja. Nem azok közé az írók közé tartozott, mint Balzac, aki Rilke egyik levele szerint, ha a világ üresnek teremtődik, ő benépesítette volna, hanem azok közé, mint Umberto Eco: szüksége volt a műveltség ihletésére, hogy tehetsége mozgásba lendüljön.

Ifjúsági regényei (*Athá-Rá, a fáraó írnoka*, 1958 vagy *A varázsvessző lovagja*, 1978) ugyanolyan ékesen bizonyítják ezt, mint *A gálánskor breviáriuma* (2005). Látszik, hogy semmit sem „most” olvasott, műveltsége szerves és eleven, nemcsak raktároz, hanem viszonyul is. Fantáziával és arányérzékkel is bírta ezeket a kalandokat, s a romániai magyar irodalom sok szép könyvét hagyta így ránk.

A varázsvessző lovagja bizonyítja feltétlen kolozsváriságát is: Hója erdő, Donát-szobor, Boldog utca, Kővári telep. És mintha a nagyapámat hallanám, amikor Schraff Adolf műhelyét és életét leírja, annyi német származású, monarchiás szó van a nyelvében: „beriglizett”, „valcoló”, „herberg” stb. Akkoriban, 1978-ban, amikor a megjelenés helyét úgy tüntették fel, „Kolozsvár–Napoca”, bizonyára

Dáné Tibor 1943. március 24-én

A Dacia kiadóban, mögötte kollégája, Varró János

némi civil kurázi is kellett ezek használatához, akárcsak ehhez a bekezdéshez: „Schraff úr, a barátom máskülönben 1914. július 28-án született. Éppen azon az emlékezetes napon, amelynek reggelén Ferenc Jóska ünnepélyesen ki nyilatkozta, hogy ő aztán mindent meggondolt és mindent megfontolt; tehát: bele, hinájn, fiúk! Ami – a közismert eredménnyel – meg is történt...” Tudta az akkori olvasó, mit kell ebből kiolvasni...

Feltétlen kolozsvári volt, és feltétlen erdélyi: abban a kultúrszemléletben nevelkedett, amely szerint egy tehetséggel megáldott embernek *feladata* van, s táalentumait nem tékozolhatja el. Éppen ezért írt az említett ifjúsági könyvek mellett tudományos-fantasztikus regényt (*A Tau Ceti hívójele*, 1968), sőt, krimi (*Akinek nincs árnyéka. A cheddingtoni postavonat-rablás regénye*, 1970); előszóval és jegyzetekkel látta el *Marco Polo utazása*-it és *Kolumbusz hajónaplóját* a

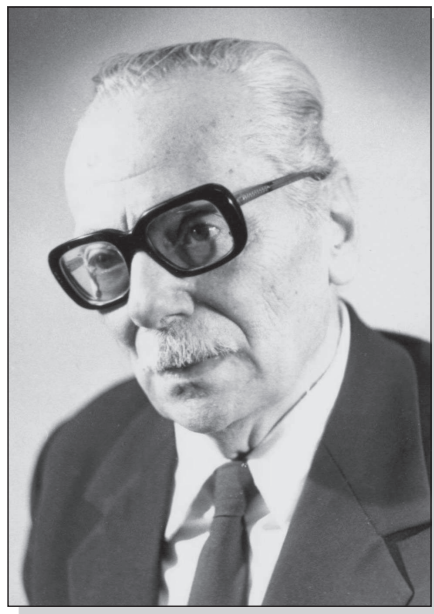
Kriterion Téka sorozatában (1986, illetve 1988); Apáczairól két könyvet publikált (1999, 2003); *Elhull a virág* címen elemezte Szendrey Júlia alakját (2001); *A Tár-tár-hágó előtere. Láttamtánc. Kesergő kitagadott katonákért* című önéletrajzának két kötete készült el.

Transzszilván alkotó volt tehát, aki úgy érezte, felelősséggel tartozik a közöségért, s azt a lehető legmagasabb színvonalon kell szolgálnia, és a lehető legtöbb irányból. Ezért alkalomadtán küzdeni is kellett, s ő attól sem riadt vissza: emlékszem egy meglehetősen éles vitájára Pillich Lászlóval a *Szabadság* hasábjain. Az ember akkor is vív, amikor már semmi értelme a harcnak, egyszerűen, mert az intellektuális tisztessége úgy kívánja – mennyivel inkább akkor, amikor még azt hiszi, hogy van!

1923-ban született, zsigereiben az első világháború történeteivel; megélte a második világháborút és mindazt, ami azután következett. Katonáskodása során bizonyára megértette, milyen rövid és esetleges az emberi élet, ami két irányba viheti el a személyiséget: a cinizmus vagy a vállalás felé. Az ő neveltetésével s a történelem alakulása miatt csak az utóbbi mellett dönthetett – nem volt könnyű cinikusnak lenni egy diktatúra szorításában s egy kisebbség tagjaként.

Erdélyiségéhez tartozik fordítói munkássága is. Vernét is fordított, méghozzá a nagyon fantáziadús *A Barsac-expedíció különös történetét* (1978), ebből a szempontból azonban fontosabbak román fordításai, különösen a népmesék és a román ifjúsági próza tolmácsolásai (ez utóbbiak a *Farkasúzó furulya* című válogatásban jelentek meg 1973-ban).

Egyfajta polihisztor volt, aki nyilván jogi, közgazdasági és pedagógiai tanulmányainak is jó hasznát vette, s akinek 1989 előtt nem kellett azon gondolkodnia, vajon kíváncsi-e bárki is arra, amit ír. Ez a magabiztosság a forradalom után megrepedezett, ám a neveltetés és a szocializáció lendkereke hajtotta tovább. Az, hogy „élete utolsó percéig dolgozott”, nagy közhely, de legalább ugyanolyan mértékű vigasz is egyben. 2006-ban halt meg, s ha van olyan, hogy szigorú boldogság, azt hiszem, ő éppen abban élt.

Áprilisra tesszük **Váradi Miklós** (1848–1941) színművész számára már naphoz nem köthető 175. születésnapját. Kecskeméten látta meg a napvilágot, 1866 tavaszától lépett fel Kolozsvárra, azután egy ideig Aradon működött, majd 1878-ban végleg a kincses városban telepedett le. Főleg népszínművek énekes szerepeiben aratott sikert, bariton hangját csodálták. A Kolozsvárra gyártott első némafilmekben is szerepet kapott. 1908-ban a kolozsvári Nemzeti Színház örökös tagjává választották, majd 1921 októberében az Erdélyi és Bánáti Magyar Színész Egyesület örökös dísztagsággal tisztelte meg. 1919-ben elhunyt színész feleségével közös sírban nyugszik, a feliraton a Váradi (nem a lexikonokban szereplő Várady) névalak volt olvasható. 1981-ben a II. B parcellában lévő, főútra néző sírba Pásztor János színművészt temették, akinek az utódai leverették a síremlékről Váradi domborműves portréját, és nevét is levészték.

Áprilishoz kötjük még **Béldi Ferenc** gróf (1798–1880) születése napjának 225. évfordulóját. A főúr császári és királyi kamarás, egy ideig Küküllő vármegye főispánja volt. Fiatalkorában szeretett utazni és sportolni. Ő hívta Bécsből Erdélybe Biasini Kajetánt, hogy itt vívóiskolát nyisson. Az ő kíséretében jutott el Bölöni Farkas Sándor Amerikába. Egyike volt a Kolozsvári Kaszinó alapítóinak 1833-ban. Béldi Kolozsvárra a Király utcában tartott palotát (ma 22. sz.), mely utóbb iskolaként, majd a Művészeti Múzeum egyik otthonaként szolgált. Innen kísérték ki az általa a Kertek parcellában emeltetett, piramis alakú családi kriptába. Igazán híressé fia, Béldi Ákos gróf, Kolozsvár és Kolozs vármegye főispánja vált.

Bálint Tibor

Dosztojevszkij

Szorongva megyek valami ismeretlen város sötét, esőszagú utcáján, álom és ébrenlét között; és mikor az egyik kapu alól elém ugrik a gyilkos, a sejtés beteljesedő érzésével, megadón hunyom le a szemem; de utána már semmit se értek, mert ahelyett, hogy a kés éles hasításától jajdulnék fel, valaki átkarol, és zokogva csókolja az arcom...

Tolsztoj

Süt a nap – mondja az öreg gróf, és az ember oly boldog meglepődéssel siet az ablakhoz, mintha egy februári reggelen azt közölték volna vele, hogy az éjszaka lombot hajtottak a fák.

Csehov

Egy szem rózsabogyót vesz elő a felső zsebéből, a magasba tartja, s a következő pillanatban már az égő csipkebokor lobog előttünk.

Gorkij

Levelet ír az EMBERISÉGHEZ, fél évszázadon át várja a választ, aztán elmosolyodik, és szomorú tünődéssel gondolja: elrontották szegényt, kissé még hanyag és feledékeny, de annyi jóság van benne, hogy ezt a csekély hibáját meg kell bocsátanom.

Boros Miklós

BL-menetelés tette teljessé a jubileumot

A Kolozsvári U csapata, első nem bukaresti csapatként, harminc évvel ezelőtt nyerte meg a román férfi kosárlabda-bajnokságot. Ezzel egy olyan folyamatot indítva el, amely azóta is meghatározó a sportágban. Az évfordulót az U-BT csapata ráadásul újabb, immár a hetedik bajnoki arannyal és a kolozsvári kosárlabdázás legjobb európai kupaszereplésével tette felejthetetlenné.

A román férfi kosárlabda-bajnokság első 40 évében kizárólag bukaresti csapatok nyertek (nyerhettek), vidéki csapat ritkán jutott dobogós helyre. Az azóta eltelt 30 évben viszont 26-szor vidéki együttes nyert, az utolsó fővárosi siker (Dinamo, 2003) óta is lassan két évtized telt el. A 2000-es évek elejét uraló Asesoft Ploiești megszűnése (2015) óta a bajnoki cím Kolozsvár és Nagyvárad „belügye” lett.

Az első és a hetedik bajnoki cím között azonban ég és föld a különbség. 1992-ben egy kizárólag hazai (többségében helyi) játékosokból álló csapat jutott a csúcsra, amely a később az NBA-ig jutó, 231 centis óriás, Gheorghe Mureșan köré épült. Sokak szerint az volt minden idők legjobb, kizárólag romániai játékosokból álló csapata, amelynek még egy-egy európai bravúrgyőzelemre (a görög

Panioniosz vagy a Mureșant később leigazoló francia bajnok, Pau Orthez hazai legyőzése) is futotta erejéből.

A 2021-es és 2022-es bajnoki címet begyűjtő csapat vitán felül minden idők legjobb romániai kerete – csakhogy a modern profi sport gazdasági törvényeinek megfelelően elsősorban külföldi (amerikai, kubai, szerb, horvát, korábban litván) játékosokból áll. Profi, látványos, eredményes és többségében szerethető csapat, amely egy 17 meccses Bajnokok Ligája-menetelés (13 győzelem, 4 vereség görög, török, izraeli, olasz, spanyol, belga, német együttesek ellen) végén alig maradt le az elődöntőről. S amely a járványügyi korlátozások feloldása után kétszer is országos rekordot jelentő tízezer nézőt toborzott a BT Arénába – mindennek ellenére néha látványosan hiányzik a csapatból egy jó helyi kosaras. A sepsiszentgyörgyi születésű Kuti Nándor sérülései miatt csak a szezon végére jött olyan formába, hogy pótolja ezt a hiányt – a Voluntari elleni döntőben már abszolút húzóember volt.

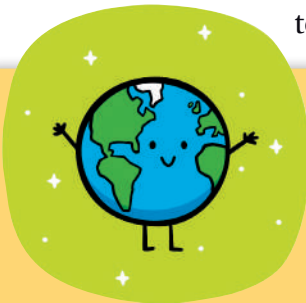
A másik nagy hiányérzetünk a bajnoki címek hagyományos ünneplése kapcsán fogalmazódik meg: a Szamosban fürdés a folyórendezési munkálatok miatt elmaradt, a fiúk csak tapicskoltak egyet a bokáig érő, nem túl bizalomgerjesztő színű vízben... De egy szinte tökéletes szezon (54 győzelem mellett mindössze 8 vereség minden sorozatban) után ez senkit sem zavart.

A 2021–2022-es menetelés jövőre már selejtező nélküli BL-főtáblát ér: minőségi nemzetközi kosárlabdát biztosan látunk majd jövőre is Kolozsváron.

Április / Szent György hava

1. – Április bolondja a népszokás szerint az, akit ezen a napon rászednek, a bolondját járattják vele.

24. – **György-nap.** Szent Györgyöt a pásztorok, állattartók védőszentjének tartják, ettől a naptól legeltetik a szabadban az állatokat, ekkortól számít melegnek az idő, mezítláb is lehetett már járni régen, faluhelyen.

Április 22. – a Föld napja alkalmából különféle eseményeket rendeznek világszerte, melyekkel felhívják a figyelmet a Föld természeti környezetének megóvására. A Föld napja mozgalom egyik jelmondata: „Ki mondta, hogy nem tudod megváltoztatni a világot?”

1964 óta április 11-én, József Attila születésnapján ünneplik.
Hogy mit? Írd a képek alá a kezdőbetűiket, majd olvasd össze őket!

Petőfi 200

„Tekints reánk, tekints, szabadság, / ...” – a 200 éve született Petőfi Sándor *Európa csendes, újra csendes...* című költeményének sorait idézzük a rejtvényben.

ROVARI RTÓ OLAJ- ZÖLD-SÁRGA SZÍNŰ ENEKESMADÁR 3. SOR	IGAZGATÓ (DIÁK- NYELVEN)	IDEGEN ANNA A KÖR KÖZEPE!	ORSZÁG- ÜTI SZÁLLÁS- HELY	1. SOR/L. ELLEN- ÉRTÉK	RÓMAI EGYES VASÚTI ELLENŐR	MELEGSÉG ... SAD (ÚJVIDÉK SZERB NEVE)				
2. SOR SZOKNYA- FÉLE	M					S				N
			ELVÁRÁSI SZINT 1. SOR/II.					GÓLYA- PÁROS! REZSŐ BELSEJE!		
AKI MÁS- NAK ... ÁS, MAGA ESIK BELE (SZÓLÁS)					KEZ- DETTŐL FOGVA NÉPES ÁLLAM					
				ROBBANÓ- ANYAG CSECSE- MÓHANG						
TARTO- MÁNY HELYHA- TOZÓRÁG		BIZÁNCI ARANY- PÉNZ SZÜRKE (ANGOL)							SÖRCSEPP! TÖRTÉ- NESZ, POLITIKUS (LÁSZLO)	
A VÉGÉRE ER! FÖLD (LATIN)	ÖSSZE- TÖRT GÁT! ÓROMÁNIA			PÁRATLAN NEMEZ! SOKASÁG- NAK			SZINTÉN NE KISSÉ MEGÉRINT!			
			PÁROSAN ÚTRAKEL! RAKTÁR (BIZAL- MASAN)			KEVERT MÉZ! A SAS CSIL- LAGKÉP CSILLAGA				
MAJDANI				FELVIDÉKI FOLYÓ ÜDÍTŐ- ADAG!						
FEKVŐ- HELY-FEL- SZERELÉS LE					MOCSÁRI MADÁR ERDÉLY- BEN VAN!					
		ALIG HALLHATÓ	É				ARANY- RÓGI! CSÚCSOK, ÉLEK HALMAZA			
DEUTÉRI- UM, TRI- CIUM, HIDROGEN VEGYJELE			NÉMILEG ELFOGY! IPARI NÖVÉNY		NÖVÉNY- BETEGSÉG FALEVEL RÉSZE!					
ORIGÓ (RÓV.)	RANGJEL- ZÓ SZÓ BENT BENT!			CSILLAGÁ- SZATI TALPPONT MAGAD					ÁTMÉRŐ JELE KÖZLEKE- DÉSI SÁV	
					ELEGE VAN BELŐLE DECLI (RÓV.)					
KENYERET FELVÁG	U					HÁRMAN A MUFTIK KÖZÜL!				,

	Május	<i>Pünkösöd hava. Ígéret hava. Tavaszutó</i>	Névfejtő
1	Hétfő	Fülöp, Jakab Szent József, a munkás	Jakab – héber eredetű; jelentése bizonytalan.
2	Kedd	Zoé, Zsigmond Szt. Atanáz, Szt. Zsigmond	Zsigmond – germán eredetű; jelentése: győzelmes védő. Zoé – görög eredetű; jelentése: élet.
3	Szerda	Evelin, Irma, Tímea Szt. Fülöp és Jakab apostolok	Irma – germán eredetű; jelentése: szenvedélyes, öntörvényű, az emberekért küzdeni akaró
4	Csütörtök	Csaba, Flórián, Mónika Szt. Flórián	Flórián – latin eredetű; jelentése: virágos, virágzó.
5	Péntek	Erna, Gothárd, Györgyi, Irén, Kocsárd Szt. Irén	Gothárd – német eredetű; jelentése: Isten segítségével erős.
6	Szombat	Eliz, Frida, Ivett, Tamara <i>A magyar sport napja</i>	Eliz – az Erzsébet önállósult rövidülése. Ivett – francia eredetű; jelentése: júdeai.
7	Vasárnap	Dalma, Gizella, Tünde Boldog Gizella <i>Anyák napja</i>	Gizella – germán eredetű; jelentése: női tús, női kezes.
8	Hétfő	Annamária, Gizella, Győző, Mihály	Győző – a Viktor magyarítói lefordítása.
9	Kedd	Beáta, Gergely, Izabella, Karola, Katinka	Katinka – a Katalin magyar becézőjéből önállósult.
10	Szerda	Antónia, Armand, Ármin, Izidor, Jób, Pálma	Armand – Herman francia megfelelője. Jób – héber eredetű; jelentése: túró, üldözött. Pálma – magyar eredetű; jelentése: a növény maga.
11	Csütörtök	Albert, Ferenc, Imola, Irén Salkaházi Boldog Sára	Imola – ismeretlen eredetű; jelentése: mocsár, hínár, vizes terület.

	Évfordulók	Népi időjósok
1	185 éve , 1838-ban Városi Sétahelybizottság létesült, amely átvette a Sétatér kialakítását a Jóltevő Asszonyi Egyesülettől.	Ha tiszta, meleg idő van, jó lesz a termés, ha nedves, csak közepszerű.
2		
3	75 éve , 1948-ban, a zsidók gettósítása kezdetének negyedik évfordulóján az Írisz-telepi téglagyár udvarán – ahol a gettó volt – nagyszabású gyászünnepeket rendeztek.	
4		
5		
6		
7		
8	105 éve , 1918-ban hunyt el Técsőn Hollósy Simon festőművész, a nagybányai művésztelep vezető mestere (* Máramarossziget, 1857. február 2.).	
9	260 éve , 1763-ban született Tapolcán Batsányi János költő († Linz, 1845. május 12.).	
10	225 éve , 1798-ban a város a megürült Fejér Ló fogadó épületét minden helyiségével hat évre bérbe adta, ekkor kerülhetett sor egy kényelmesebb fogadó és téli mulatóhely (a későbbi Redut) kiépítésére.	Madarak és fák napja.
11		

	Május	<i>Pünkösöd hava. Ígéret hava. Tavaszutó</i>	Névfejtő
12	Péntek	Johanna, Pongrác Szt. Achilleusz, Szt. Néreusz, Szt. Pongrác	Pongrác – latin eredetű; jelentése: minden + erő, hatalom.
13	Szombat	Imelda, Imola, Szervác Fatimai Boldogságos Szűz Mária	Szervác – latin eredetű; jelentése: megszabadított. Imelda – vitás eredetű; jelentése bizonytalan.
14	Vasárnap	Bonifác, Gyöngyi, Julianna	Bonifác – latin eredetű; jelentése: a jó sors embere; jötevő.
15	Hétfő	Izsák, Szonja, Zsófia Szt. Zsófia	Szonja – görög eredetű; jelentése: bölcsesség.
16	Kedd	Botond, Mózes Nepomuki Szt. János	Botond – magyar eredetű; jelentése: buzogányos harcos.
17	Szerda	Andor, Brúnó, Ede, Paszkál	Paszkál – görög–héber–latin eredetű; jelentése: húsvét.
18	Csütörtök	Alexandra, Erik, Erika, Hanga I. Szt. János pápa <i>Áldozócsütörtök</i>	Erik – alnémet–északi germán eredetű; jelentése: nagyra becsült.
19	Péntek	Buda, Ivó, Milán, Sára, Zoárd Szt. Celesztin pápa	Milán – szláv eredetű; jelentése: kedves.
20	Szombat	Bernát, Felícia, Hanna Sziénai Szt. Bernardin	Bernát – germán eredetű; jelentése: erős, mint a medve. Felícia – latin eredetű; jelentése: boldog. Hanna – 1. a Johanna rövidült formája; 2. az Anna eredeti formájának felújítása.
21	Vasárnap	Konstantin, Szilárd Magallán Szt. Kristóf és társai, mexikói vértanúk <i>Urunk mennybemenetele</i> <i>A magyar honvédelem napja</i>	Szilárd – a Konstantin magyarító lefordítása.
22	Hétfő	Júlia, Renáta, Rita Szt. Rita	Júlia – latin eredetű; jelentése: Julius nemzetségéhez tartozó.
23	Kedd	Dezső, Renáta Bold. Apor Vilmos	Dezső – latin–magyar eredetű; jelentése: óhajtott, kívánt gyermek.

	Évfordulók	Népi időjósítások
12	90 éve , 1933-ban hunyt el Óbudán Krúdy Gyula író (* Nyíregyháza, 1878. október 21.).	Sok bort hoz a három -ác, ha felhőt egyikken se látsz. Fagyosszentek
13		Fagyosszentek
14		Fagyosszentek
15		Püünkösdi napi esésre, Ne várj áldást vetésre.
16		Aki vízen érkezett, gyakran hoz esőt.
17		
18	90 éve , 1933-ban született Szatmárhegyen Páskándy Géza író, költő, publicista († Budapest, 1995. május 19.).	
19	60 éve , 1963-ban hunyt el Szatmárnémetin Jakabffy Elemér politikus, az Országos Magyar Párt 1922–1938 közötti alelnöke (* Lugos, 1881. május 17.).	
20	185 éve , 1838-ban helyezték el a főtéri templom tornyának a földszintjén felüli falszakaszába a torony „alapkövét”. 80 éve , 1943-ban Kodály-napokat szerveztek Kolozsváron; a mester <i>Zenei anyanyelvünk</i> címmel tartott előadást, a színházban a <i>Háry Jánost</i> , a Filharmóniai Társaság koncertjén saját műveit vezényelte.	
21		
22		
23		

	Május	<i>Pünkösöd hava. Ígéret hava. Tavasztó</i>	Névfejtő
24	Szerda	Eliza, Eszter, Johanna <i>Szűz Mária, keresztények segítsége</i>	Eszter – 1. héber eredetű; jelentése: mirtusz; 2. perzsa eredetű; jelentése: csillag, bájos fiatal lány.
25	Csütörtök	Orbán Tiszteletreméltó Szt. Béda, VII. Szt. Gergely, Pazzi Szt. Mária Magdolna, Szt. Orbán	Orbán – latin eredetű; jelentése: városi, finom, művelt, udvarias ember.
26	Péntek	Aladár, Evelin, Gerda, Gyöngyvér Néri Szt. Fülöp	Aladár – 1. török eredetű; jelentése: testőrhadnagy; 2. germán eredetű; jelentése: mindenben hatalmas; 3. iráni eredetű; jelentése: előljáró.
27	Szombat	Ágoston, Hella, Nándor, Pelbárt Canterburyi Szt. Ágoston	Pelbárt – a Filibert alakváltozata, germán eredetű; jelentése: messze földön híres. Hella – germán eredetű; jelentése: egészséges, boldog.
28	Vasárnap	Csanád, Emil, Vilma Szt. Emil <i>Pünkösdvasárnap. A Szentlélek eljövetele A magyar hősök emlékünnepe</i>	Emil – latin eredetű; jelentése: versengő, vetélkedő.
29	Hétfő	Ervin, Kund, Magdolna <i>Pünkösdhétfő</i>	Magdolna – arámi–héber eredetű; jelentése: torony, bástya, Magdala városából származó nő. Kund – magyar eredetű; jelentése: méltóságnév.
30	Kedd	Janka, Nándor, Zsanett Szt. Johanna, Szt. István ereklyé- inek átvitele	Nándor – magyar eredetű, a nándor népnévből származik; jelentése: dunai bolgár.
31	Szerda	Angéla, Angyalka, Marietta, Matild, Petronella	Angyalka – görög–latin eredetű; jelentése: angyal, követ, hírnök. Petronella – latin eredetű; jelentése: Petronius nemzetségéből származó nő, kő, szikla.

	Évfordulók	Népi időjósok
24		
25		Ha Orbán nevet, a szőlő sír, ha sokat dörög, úgy jó.
26		
27		
28	170 éve , 1853-ban járt először Kolozsváron Jókai Mór felesége, Laborfalvy Róza színházi vendégszereplése alkalmából.	
29	175 éve , 1848-ban vette kezdetét az utolsó, kolozsvári székhelyű erdélyi országgyűlés.	
30	125 éve , 1898-ban az egyetemi ifjúság – az esemény félszázados évfordulóján – emléktáblával jelöltette meg a Redut épületét, ahol kimondták az uniót.	
31		

Fodor János

A romániai Országos Magyar Párt a politikai alapozás időszakában (1922–1928)

Az impériumváltást és a trianoni időszakot követően a nagy közgyűlések, valamint az önálló helyi autonómiák kialakítására tett sikertelen kísérletek után az erdélyi önszerveződési mozgalmak megjelenése vált aktuálissá. Választás elé került az erdélyi magyar politikai elit is. Egy részük Magyarországra települt, és itt folytatta politikai tevékenységét. Ilyen volt például Bethlen István, ifj. Ugron Gábor stb. Mások viszont amellettt döntöttek, hogy Erdélyben maradnak, és a román állam keretei között folytatják életüket. Ebbe a csoportba tartozott többek között Bernády György, Gyárfás Elemér, Ugron István, Jakabffy Elemér, Bethlen György, Kós Károly és még sokan mások. Azok, akik maradtak vagy visszatértek, a később létrejövő politikai formációk, végső soron pedig a romániai Országos Magyar Párt létrehozásán ügyködtek. A két világháború közötti időszak politikai életében a romániai magyar érdekképviselet szempontjából a legfontosabb tényező a romániai Országos Magyar Párt volt. Mondhatni kényszer szülte helyzetben, a kezdeti időszakot leszámítva az 1938-as betiltásáig meghatározó színfoltja volt a romániai politikai életnek. Történetével számos szakember foglalkozott, a teljesség igénye nélkül kiemelhető Bárdi Nándor, Balázs Sándor, György Béla, Toth Szilárd és Horváth Sz. Ferenc neve, akik számos könyv és szaktanulmány formájában tették ismertté a történettudomány számára. A jelen írásban az OMP történetének egy kisebb szeletét, az 1920-as évek közepéig történő felvázolását vállaljuk. Ez részben a megszabott keretek miatt lehetséges, másrészt pedig a párt életének talán egyik legfontosabb, fejlődő időszakát lehet úgy tárgyalni, hogy néhány alapvető tényezőt is megvizsgálunk: a párt elnökeinek választástörténeteit, valamint a különböző romániai pártokkal való kapcsolatfelvételt vagy szövetségkeresést. Ennek megfelelően az alább bemutatott korszak az OMP történetében így az alapozás időszaka, a politikai tevékenység megerősödését öleli fel, közvetlenül azelőtt, hogy az önálló politizálás útjára lépett volna, 1928-tól.

Önszerveződés kérdéskörében a kezdeti, vagyis az impériumváltást követő első évek időszakára vonatkozóan (1918–1922 között) Bárdi Nándor öt modellt különített el, melyekből három nagyjából meg is valósult, illetve a realitásokhoz igazodva érvényesülni látszott. Az egyik lehetőség az új impérium keretei között egy kulturális-közjogi szervezet létrehozása, amely az erdélyi magyarságot közjogi személyiségként képviseli a különböző fórumokon. Itt szóba jöhetett az Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet hálózatának és infrastruktúrájának ilyen célú felhasználása, de a későbbiekben főleg a Magyar Szövetség töltötte be a

Bernády György

leírt szerepkört. Másik lehetőség a saját önálló párt létrehozása, amely politikai célokkal a közösségi képviselet látja el. Ennek szervezése ideológiai és engedélyeztetési okokból különböző nehézségekbe ütközött, de végső soron a Magyar Néppárt, a Magyar Nemzeti Párt és a későbbiekben ezek integrálásával a romániai Országos Magyar Párt ezt a modellt követte. A harmadik modell a román pártokon belüli politizálást követte. Bárdi szerint ez sem volt reális alternatíva, mivel a román pártok többsége nem rendelkezett a kisebbségi elitnek számára elfogadható nemzetiségi programmal, de ettől függetlenül szinte végig jellemző volt a két világháború közötti időszak Romániájában, hogy valamely román párt magyar nemzetiségű jelölteket indítson a választásokon. Őket a magyar közvélemény és politikum is renegátoknak tekintette. Ez azonban nem akadályozta, különösen a kezdeti periódusban, hogy ilyen tömörülések megjelenhessenek, különböző motivációkkal: a karrierizmus és anyagi lehetőségek gyarapodásán túl bizonyosan voltak olyanok, akik valóban hihettek abban, hogy ez a közvetítési mód jelentheti az egyik reális alternatívát a magyar közösség számára. Összességében elmondható, hogy ezek a szereplők tulajdonképpen egy olyan korszakban vállaltak politikai aktivitást, amikor az erdélyi magyar álláspont még messze nem döntött ebben a kérdésben. Bernády György 1920-ban megjelent röpiratai, Kós Károlyék 1921-es kiáltványa még igencsak messze jártak attól, hogy egyértelműen meggyőzzék a lassan működő közvéleményt a politikai aktivitás megkezdéséről. Bernády György 1921 decemberében azzal sürgette Ugron István későbbi OMP-elnököt, hogy immár „eldöntendőnek tartja a politikai aktivitás kérdését”. Immár a Magyar Szövetség jelölésében részt vehetett az 1922-es választásokon.

A pártalakítási kísérletek élénkülését jelezte az 1922 márciusában megrendezett választások közeledése, így a Magyar Szövetség mellett a Magyar Néppárt és a Magyar Nemzeti Párt is próbált jelölteket indítani. A megbukott Alexandru Averescu kormányának helyét a Ion Brătianu vezette liberálisok vették át. A korabeli beszámolók szerint a magyar jelöltek fel voltak készülve egy bizonyos nyomásra, azonban az a választási csalás és terror, ami megmutatkozott, minden várakozást felülmúlt. Az egyértelmű cél a liberálisok által többségi kormány létrehozása, amely az alkotmányozáshoz szükséges kétharmadot, abszolút többséget

Az OMP első elnöksége

jelentett. Ilyen körülmények között választották meg az első fordulóban Bernádyt országgyűlési képviselőnek, egyetlen magyarként. Hogy mégis miért sikerülhetett Bernády megválasztása? Gyárfás Elemér szerint Brătianu „...öt pártja és a magyar kisebbség között összekötő kapocsnak tekintette.” A tiltakozások miatt a kormánypárt érezhette a túlkapasok hatását, így a szenátorválasztáson Udvarhely körzetből Pál Istvánt és Temesvárról Fülöp Bélát sikerült parlamentbe juttatni, míg a pótválasztásokon Sándor József Sepsiszentgyörgy körzetből és Zima Tibor Aradról jutott be a képviselőházba. Egységes képviselői stratégia nem nyilvánulhatott meg, különböző okok miatt: Fülöp Béla és Pál István nem ismerték a román nyelvet, így érdemszerűen nem szólhattak hozzá a parlamentben zajló vitákhoz, Zima Tibor pedig, bár értett románul, főleg a helyi (aradi) érdekeltségű dolgokhoz viszonyult, így nem szólalt fel az erdélyi magyarság nevében. A legelső parlamenti felszólalást Bernády György intézte a képviselőházban április 10-én. Szűzbeszéde rengeteg kritikát váltott ki, bár románul ekkor még nem tudott kellőképpen. Beszédére jellemző, ahogyan ezt említi is, a nyugodt, higgadt, kivárázó magatartás. Ami kritikát gerjesztett a magyar társadalmon belül, az, hogy Bernády szerint az erdélyi magyarság belenyugodott a kisebbségi sorsba: „Jól tudjuk, hogy ezt a földet, ahol születünk, véglegesen a román királysághoz csatolták, egy testet alkot vele, e csatlakozás végleges és visszavonhatatlan, tehát megváltoztathatatlan tény. [...] Távol áll tőlünk mindenféle irredenta tendencia. [...] Semmiféle politikai kapcsolatot nem tartunk fenn a román állam határain kívüli nemzettársainkkal [...]”

A Magyar Nemzeti Párt és a Magyar Néppárt egyesülésével 1922. december végén létrejött Országos Magyar Párt elnökévé báró Jósika Sámuel volt választották meg, alelnököknek pedig a következőket: Ambróczy Andor, Barabás Béla, Bernády György, Paál Árpád, Grandpierre Emil, br. Haller Gusztáv, Jakabffy Elemér, Kecskeméthy István, Sándor József, Szabolcska Mihály, br. Szentkereszthy Béla

és Ugron István. Az alelnökök mellé egy 36 tagú Intéző Bizottságot választottak. A magyar vezetők általában megelégedéssel és reménykedve fogadták a megalakulását, valamint az egyesülés tényét. Már az első években megjelentek azok a tényezők, amelyek a sajátos pártstratégiát meghatározták. Idesorolható a párt tevékenységének megalapozása, illetve politikai szövetség keresése. A párt első szűk évtizedének több időbeli-történeti felosztásával is találkozhatunk, azonban erre a korszakra a legjellemzőbb a *paktumpolitika*, politikai szövetségekötési kísérletek. A román pártokkal való érintkezés egyik elődleges párthatározatként szerepelt napirenden az Intéző Bizottság 1923. február 12-én tartott ülésén. Az itt elhangzott határozat szerint a párt minden tagjának, de legfőképp az elnökségnek kötelessége a román politikai pártokkal való kapcsolat felvétele és megállapodások kötése. A parlamenti tevékenység is fontosnak számított, azonban az első években a potenciális parlamenti kapcsolat nem tartozott a szűk pártvezetéshez. Az aktívnak számító parlamenti képviselőket (Sándor József és Bernády György) az OMP nem látta el utasításokkal vagy háttéranyagokkal. A két képviselőnek nézeteltéréseiktől eltekintve is más elképzelésük volt a szövetkezendő párttal való együttműködésre. Sándor József függetlenségi párti mentalitással az erdélyi román nemzeti mozgalom politikáját tartotta követendőnek, így a Iuliu Maniu vezette Román Nemzeti Párttal kötött volna szövetséget. Bernády a mindenkor kormányhoz kapcsolódó kisebbségpolitikai stratégiát tartotta követendőnek. Ez esetben a '20-as évek Romániájában a Nemzeti Liberális Párt volt hosszabb ideig kormányon, ezért velük szövetkezett volna. A szűkebb pártvezetés számára egyik orientáció sem volt meggyőző, mivel a liberálisok 1922-es választási csalásai után nehezen lehetett volna a közvélemény felé az együttműködést kiharcolni, de a Maniu pártprogramjában szereplő földreform folytatása is negatív hatással volt a kisebbségi magyar társadalomra.

Az OMP számára a politikai elszigeteltségből való kitörés csakis a szövetkezés által volt elérhető. Erre korábban voltak próbálkozások, de eredményre nem vezettek, a kormánypárt részéről pedig nem volt kezdeményezés. Az Averescu vezette Néppártnak szüksége volt az erdélyi szavazatokra, így kezdeményezőként lépett fel. Az év végére megkötött szerződés az ún. *csucsai paktumként* terjengett a köztudatban. Forráselemzés szempontjából viszonylag kimerítő irodalommal rendelkező momentuma az OMP történetének. Elsőnek Moldován Dénes brassói ügyvéd került kapcsolatba a Néppárt tagozatainak kiépítésével foglalkozó Constantin Buscannal, akinek szándékairól ismertette Szele Bélát, a *Brassói Lapok* főszerkesztőjét. Szele levelet írt Grandpierre Emilhez utasítások végett. Így az OMP tárgyalási delegációja magába foglalta Szele Bélát, Gyárfás Elemért, Pál Gábort, Ferenczy Gézárt és Török Andort, míg román részről Constantin Bucsan és Octavian Goga tárgyalt a küldöttséggel. Három alkalommal folytattak tárgyalásokat (nem számítva a november 25-i csucsai ebédet, ahonnan a paktum a köznevét is kapta), melynek eredményeképpen egy nyolc fejezetből és 54 cikkelyből álló együttműködési megállapodás született. Ez volt a legszélesebb körű együttműködési megállapodás, amelyet az OMP valaha is román párttal kötött,

és amely a lehető legkedvezőbb feltételeket biztosította az erdélyi magyarság és az egyházak számára. Ezek a Néppárt kormányra jutása esetén jöhettek volna szóba, és ennek fejében az OMP támogatta volna a Néppártot a választásokon. A szöveg összeállításában kiemelt szerepe volt Gyárfás Elemérnek, aki személyes ismeretségben állt a Néppárt tárgyalási képviselőivel (Gyárfás két évvel Goga alatt a nagyszebeni állami főgimnáziumba járt, Goga sógora, Bucsan, aki később belügyminiszter lett, osztálytárs volt Gyárfással). Érdekes a történetekben Bernády György szerepe és a pártvezetés hozzáállása a tárgyalásokhoz. Az OMP pártvezetése a paktumot titokban tartotta, bizalmasan kezelte, csak a beavatottak szűk köre tájékozódhatott róla, sem az Intéző Bizottság, sem az elnöki tanács nem vitatta meg, annak ellenére, hogy nagy horderejű, meghatározó kérdésről volt szó. Bernády, a források szerint, csupán a paktum ratifikálási napján, október 31-én lett beavatva, „véletlenszerűen”. Bukarestben az Athene Palace Hotel halljában találkozott Gyárfás Elemérrel és több társával, ekkor látta először a paktum szövegét, sőt zavarában még fel is ajánlotta a marosvásárhelyi kultúrpalotát aláírási helyszíneként. A paktumot 1923. november 25-én Csucsán, Octavian Goga kastélyában Averescu tábornok is aláírta, a kastélyban díszebédre került sor a paktum megünneplésére. A házigazdán kívül román részről jelen volt Petru Groza is, az OMP részéről Grandpierre Emil, Gyárfás Elemér, Paál Árpád és Bernády György vett részt. Az ebéd során Goga köszöntőjére Grandpierre válaszolt, miután Averescu tartott beszédet, és végezetül Bernády elemezte a szerződést, Petru Groza segített neki románra fordítani. Bernády kitért a paktum azon részére is, amely a legvitatottabbnak számított a későbbiekben is, ez a két párt együttműködésére vonatkozott. Az OMP csupán a parlamenten kívül tartotta volna meg az önállóságát, ugyanis a megállapodás a parlamenti tevékenységben az OMP-t a Néppártba olvasztotta volna. A paktum a következő évben került nyilvánosságra. Egy nagyváradi újságíró szerzett véletlenül tudomást a csucsai találkozóról (ezért csucsai paktumként vonult a köztudatba), amit megírt a lapjában, ennek hatására a sajtóban megindultak a találgatások. A paktum nyilvánosságra kerülése párton belüli felháborodáshoz vezetett Sándor József részéről, aki azt emlékiratokban támadta, annak felbontását követelte. Mindennek ellenére a paktumnak a későbbiekben fontos szerepe volt, főleg az 1926-os választások következtében.

A kezdeti, mondhatni „tanulóéveket” a vezetőválasztás kapcsán kialakult viták is nehezítették. Ugyanis komoly folyamatok árán alakulhatott ki a Jósika Sámuel, Ugron István, majd őt követően legutóbb a Bethlen György által képviselt elnöki tisztség.

Báró Jósika Sámuel 1923-ban bekövetkezett halálával a megüresedett elnöki széket ideiglenesen Ugron István vette át az elnökválasztásig. Bernády György személye egyre jobban körvonalazódott az elnöki szék körül, a liberálisokkal való tárgyalása miatt a brassói elnökválasztó nagygyűlést tovább halasztották. Már 1924 nyarán mozgolódás támadt az utódlással kapcsolatosan. Bernády részére pozitív ajánlások és vélemények mellett azonnal kifogások is megfogalmazódtak,

Ugron István

például az, hogy nem Kolozsvárt lakik, anyagi helyzete elégséges-e az elnöki tisztséghez, de az is, hogy korán behódolt a román uralomnak. Ugron és Bernády már 1924 januárjában (az Intéző Bizottság ülése után) elbeszélgettek a párt elnöki funkciójának betöltéséről. Ugron kijelentette, hogy egy évre vállalná az elnökséget, de azon feltételekkel, hogy ha egyhangúan felkérik erre, ha lenne egy elnökhelyettesi állás, amire ő Bethlen Györgyöt óhajtja, és ha az esetleges mandátumvállalás alól felmentenék. Így ekkor még Ugron maradt az ideiglenes elnök, míg Grandpierre az ügyvezető alelnök. Bernády azonban kapcsolatait átrendezve és egészségügyi állapotára koncentrálva alakította 1924 nyarának folyamán a terveit. Az addig nem túl jó viszonyban levő Hajdú Istvánnal a levelezéseik alapján kibékülni látszottak (az elnökválasztáson azonban Hajdú nem állt Bernády mellé, ezért viszonyuk a továbbiakban is elhidegült, s végső soron Hajdú korai halálával ért véget). Bernády 1924. júliusi, herkulesfürdői nyaralása után, útban hazafelé, több partiumi városban tett látogatást, ahol több politikussal beszélgetett. Sokan Bernády látogatásaiban és a beszélgetésekben kortes körutat láttak, annál is inkább, mert az ősz folyamán az erdélyi, de főképpen a határ menti sajtóban erőteljes propaganda kezdődött Bernády elnökjelöltsége mellett. Ehhez kapcsolódott az OMP-hez közel állónak tartott *Ellenzék* is, míg a *Keleti Újság* válaszokat közölt körkérdésekre Bernády alkalmasságáról. Az október 28-ára összehívott Intéző Bizottsági ülésen érdekes módon Bernády nem volt jelen, hiányzását sem igazolja a felvett jegyzőkönyv. A napirendi pontok között az elnökválasztás témája is előjött, ekkor Ugron István bejelentette, hogy nem kívánja többet vállalni az elnöki tisztséget. Issekutz Viktor és Gyárfás Elemér próbálták meggyőzni a tisztség vállalásáról, azonban eközben elhangzottak más jelölések is (Paál Árpád Bernádyt javasolta, Hubay Károly Sándor Józsefet). Végeredményben egy kilenctagú direktórium megválasztásában állapodtak meg, amely tagjaivá Sándor Józsefet, Bernády Györgyöt, Paál Árpádot, Jakabffy Elemért, Hajdú Istvánt, Gyárfás Elemért, Bethlen Györgyöt, Béldi Kálmánt és Róth Hugót választották. Bernády György elejtése és a direktórium gondolata határokon is átnyúló vihart kavart, annál is inkább, mert a magyarországi „mérvadó körök”, így Bethlen István magyarországi miniszterelnök is Bernády elnökké választását támogatta. Mivel ez nem történt meg, Bethlen a párt anyagi támogatását is leállította október 24-én, és Ugron Istvánt Budapestre rendelte. Grandpierre és Ugron budapesti tárgyalásai után úgy határoznak, hogy utóbbi megmarad az elnöki székben, és majd a három püspök meghallgatása után születik a végleges döntés. November 8-án azt is jelezték Budapestről Bethlenék, hogy a segély ismét folyósítható, tehát addig megtörténtek a megállapodások. A párttagok budapesti látogatásai idején valószínűleg Bernády is megfordult Budapesten, de nincsenek ismereteink

tárgyalásairól. A következő rendkívüli Intéző Bizottsági ülésen zajló viták döntötték el a végső párbajt Ugron és Bernády közt. Erre 1924. november 18-án került sor Kolozsváron. A gyűlésen több véleménycsoport is kialakult, hosszas vitába tolva az elnökválság körülményeit. Végeredményben 21 szavazattal és 4 ellenszavazattal Ugron Istvánt választották elnökjelöltnek. A négy ellenszavazatot Bernády mellett Paál Árpád, Bélydy Kálmán és Zágoni István adta le. Bernádynak nem sikerült saját városbeli párttársát sem maga mellé állítani, így a decemberben megrendezett brassói nagygyűlésre el sem ment. Az őt támogató, más véleményt képviselő tagok pedig hallgattak. A brassói nagygyűlés azonban nem fosztotta meg párttevékenységi lehetőségétől (nem is ez volt a cél, hanem az egység megtalálása, a párton belüli feszültségek csillapítása), csupán az addigi alelnöki tisztségét felváltotta az újonnan elfogadott Szervezeti és Ügyviteli szabályzat szerinti Elnöki Tanácsi tisztsége. Végeredményben ekkor a pártszakadás nem következett be, de nyilvánvalóvá vált azon tény, hogy Bernády 1924-ben miért nem lehetett a párt elnöke. Megválasztásának kudarcára több korabeli magyarázat született, melyek közül talán Gyárfás Eleméré a legpontosabb: „Bernádyt felülről mindkét oldalon valósággal kijelölték az élre”. Tehát Bernádyt mind a magyar, mind a román kormány támogatta (kijelölte) az elnökválság alatt. Hogy nem lett elnök, az annak köszönhető Gyárfás meglátása szerint, hogy a közvélemény szereti, ha az az illúziója, hogy vezetőit saját maga választja meg, és nem a felsőbb hatalmak jelölik ki. Bernády személye túl megosztó volt ahhoz, hogy elnök lehessen. Végül sem ekkor, sem később nem töltötte be a párt elnöki pozícióját.

A román kormányra az 1920-as évek közepére nehezedő nyomásnak köze volt az egyházak részéről beadott genfi panaszhoz, illetve a közeledő helyhatósági választásokhoz. Az akkori liberális kormánypárt részéről is fontos volt a kisebbségekhez való valamilyen viszonyulás, elsősorban szavazatszerzés céljából. A kérdést tárgyaló felekezeti közti értekezleten Gyárfás Elemér javasolta a kormánypárttal való kapcsolat felvételét, ennek levezetésére pedig ismételten Bernády Györgyöt ajánlotta. Bernádyval a kapcsolatfelvételt a liberálisok kezdeményezték.

A Bernády vezette küldöttséggel (akik a liberálisokkal tárgyaltak) párhuzamosan más, az OMP-hez köthető tárgyalások is folytak. Az OMP vezetősége a Néppárttal kötött csucsai paktum felülvizsgálására törekedett. Az újrértelmezett szöveget tárgyalások után 1925. november 8-án írták alá. A Magyar Párt részéről jelen volt Bethlen György, Ferenczy Géza, Gyárfás Elemér, Nagy Jenő, Pál Gábor, Szele Béla és Török Andor, míg a Néppárt részéről ugyanaz a Constantin Bucşan. A pártvezetés határozottabban lépett fel az addigi stratégiájához képest, amikor a párhuzamos és szerteágazó tárgyalások nem kötelezték el a pártot egyik oldalon sem. Ezután jelentkeztek konkrét határozatok, lépések, amelyeket a közeledő helyhatósági választások sürgettek. Fontos intermezzo, hogy 1926. február 1-jén Ugron István minden felhatalmazás nélkül, bizalmas és udvarias levélben egyoldalúan felmondta Avrescunak a csucsai paktumot. Erről levélben tájékoztatta a vezetőség valamennyi tagját. Eközben pedig, mivel a román Nemzeti Liberális Párttal

kötendő paktum szándéka nyilvánosság elé került, a liberálisokat a parlamentben már heves támadások alá vették. Ilyen körülmények között február 5-én a liberális párt vezetése közölte, hogy sem paktum, sem aláírás nem születhet, azonban a községi választásokról szóló megállapodás betartása az OMP-n múlik.

Végeredményképp a paktum nem jöhetett létre, Brătianu aláírását nem tudták megszerezni, azonban az OMP számára előnyösre fordított közigazgatási választásokat sikerként könyvelték el. Emellett előny volt, hogy nem kötelezték el magukat, a szabad mozgás ezután is biztosítva volt, ezenkívül sikerült elérni a tárgyalások folyamán egy sor olyan intézkedést is, amelyek addig csak sérelemlistákon szerepeltek. Az új választási törvény szerint a jelölőlístákért fizetett díj 100 000 lej volt, amit azonban az OMP nem tudott volna előteremteni, ezt is a liberálisok biztosították.

Az OMP számára sikeresnek mondható helyhatósági választások után a király a Néppárt vezérért, Alexandru Averescut bízta meg kormányalakítással, aki a kormányalakításhoz szükséges többség reményében parlamenti választásokat hirdetett. A történetek után Ugron István lemondott az OMP elnöki székéről. Lemondásának fő okát a csucsai paktum felmondásában jelölte meg (amelynek oka gyakorlatilag Bernády liberálisokkal való paktumtárgyalása volt), utódául pedig Bethlen Györgyöt nevezte ki. A parlamenti választások közeledtével a pártelnökség tisztázódott, az előzetes várakozásoknak megfelelően Ugron István helyét Bethlen György vette át. Elnöksége végső soron 1938-ig tartott, amikor II. Károly feloszlatta a parlamenti pártokat. Ezt megelőzően pedig Bethlen György elnökségének szembe kellett nézni olyan kihívásokkal is, mint az OMP belsejéből induló, kevés sikereket elérő reformtörekvési kísérlet, vagy az 1930-as években egyre inkább felfokozódó szélsőséges mozgalmak megerősödése, valamint a gazdasági válság hatása. Mindazonáltal az 1927-től megrendezett országgyűlési választások mindegyikén részt vevő OMP-nek mindenik alkalommal sikerült képviselőket küldenie a román felső- és alsóházba. Mindez annak ellenére, hogy 1928-tól külön politikai formációként indult, ehhez mérten pedig viszonylag kis arányú politikai sikereket ért el, főleg az 1926-os teljesítményhez képest, amikor is a Néppárttal szövetkezve összesen 27 képviselőt (ez 15 parlamenti, 12 szenátusi helyet jelentett) küldhetett, ami a korszak és az OMP szempontjából a legfontosabb és legkiemelkedőbb eredménynek számított a romániai magyar érdekképviselet két világháború közötti időszakának történetében.

Bibliográfia

- Balázs Sándor: *Magyar képviselet a királyi Románia parlamentjében*. Kriterion Kiadó, Kolozsvár, 2008.
- Bárdi Nándor – Fedinec Csilla (szerk.): *Etnopolitika. A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003.

- Bárdi Nándor: *Otthon és Haza*. Pro-Print, Csíkszereda, 2013.
- Bernády György: *Reflexiók Gyárfás Elemér szenátor úrnak „Az első kísérlet” című, a Magyar Kisebbség 1938. évi 2–3. számaiban megjelent közleményére*. Marosvásárhely, 1937.
- Fodor János: Bernády György tevékenysége az Országos Magyar Pártban. *Korunk*, 2013/2.
- György Béla: *A romániai Országos Magyar Párt története (1922–1938)*. Kézirat, doktori disszertáció, Budapest, 2006.
- György Béla: *Iratok a Romániai Magyar Országos Párt történetéhez*. Pro-Print – EME, Csíkszereda–Kolozsvár, 2003.
- Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbség politikai stratégiái (1931–1940)*. Pro-Print, Csíkszereda, 2007.
- Mikó Imre: *Huszonkét év – az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*. Budapest, 1941.
- Toth Szilárd: *Partidul Maghiar și problema minorității maghiare în Parlamentul României în perioada interbelică*. Argonaut, Cluj-Napoca, 2008.

Polacsek Péter

Volt egyszer egy Vasutas, van még mindig CFR

Húsz éve vette meg Pászkány Árpád erdélyi magyar üzletember a Kolozsvári CFR-t, húsz éve történelmet ír a csapat: a 2004-es feljutás óta 8 bajnoki címmel, 4 Román Kupával, 3 Bajnokok Ligája csoportkörrel, 2 Európa Liga egyenes kieséses szakasszal és 1 Konferencia Liga csoportkörrel büszkélkedhet. 2017 óta pedig zsinórban 5 bajnoki címet zsebeltek be. De milyen hatással volt a kolozsvári szurkolókra ez a rendkívül bő termésű 20 év? Hogyan alakult át a CFR közönsége? Mi történik a kolozsvári Vasutasokkal, azaz a KVSC szurkolói csoporttal? A CFR körüli szurkolói hangulatot és a magyar közösség csapathoz való viszonyát járjuk körül.

A „magyarok csapata”

A KVSC-t nagyjából Pászkány klubvásárlása után, 2003-ban alapította néhány kolozsvári magyar, akiket a csapat történelmi múltja (a CFR-t 1907-ben alapították KVSC néven, még az Osztrák–Magyar Monarchia idején), egy jó közösség és a fociörület vonzott a CFR mellé. Nagyon gyorsan azonosulni tudott ezzel számos kolozsvári (és erdélyi) magyar, és így tulajdonosa és szurkolói miatt hamar a „magyarok csapata” jelzõt kapta mind a román, mind a magyarországi oldalról. Innen erednek az elmúlt 20 év nézeteltérései és identitáskeresése a csapat román

és magyar szurkolói között, valamint belső konfliktusok szempontjából a magyar szurkolótáboron belül is.

Kolozsvárinak, magyarnak, vasutasnak lenni

A Funar-féle Kolozsvár után, a város átalakulásával a kolozsvári magyarság közösségi tudatának erősödését és az elnyomott identitás előretörését figyelhetjük meg legalább egy évtizeden keresztül: a Kolozsvári Magyar Napok, a március 15-i megemlékezések, a magyar értelmiségi és egyetemi közeg, a diákrendezvények és a CFR szurkolói is ezt bizonyították. A csapat egyfajta büszke kolozsvári magyar szellemet testesített meg sokak számára, így jött létre a KVSC szurkolócsoport is. Egyfajta közösséghez való tartozást jelentett. Volt olyan időszak is, amikor kb. ezer fős szurkolói táboruk volt, ami egy akkor 8–10 ezres stadionban soknak számított. A csoportban székelyföldi egyetemistáktól kezdve a kolozsvári magyar értelmiségi közösség tagjaiig mindenkit meg lehetett találni.

Magyarként román szurkolói rigmusokat követve: lehetséges?

Nagyjából tíz éven keresztül a KVSC-csoport több-kevesebb (de inkább több) konfliktussal élt együtt a román szurkolói csoportokkal. Folyamatos volt az ellentét, még akkor is, ha a KVSC úgy döntött, hogy az egység érdekében románul szurkol, és egy-két saját szerzeményt leszámítva közösen próbált a román szurkolókkal a CFR-ért mint csapatért tevékenykedni. Természetesen ez a középút egyik tábornak sem tetszett: azok a magyarok, akik ennél radikálisabban képzeltek el a Kolozsvári Vasutas csoportot, eltávolodtak, számosan közülük már a meccsre sem járnak ki, nemhogy a KVSC-be. De ugyanez játszódott le a román táborban is: közülük sokan a KVSC pusztá létét sem tudták elfogadni, és megalázónak érezték a többi román csapat szurkolóinak és a bukaresti médiának azon „vádját”, miszerint a CFR magyar csapat. Mivel ezt a kettősséget nem tudták elfogadni, a román szurkolói csoportok is megfogyatkoztak.

Mi maradt mára?

A csapat csődvédelmi időszaka (2014–2017) és az újabb bajnoki címek megszerzése (2018–2022) között válságba került a CFR mindkét szurkolótáborra. Kevesen látogattak a meccsre, és még kevesebben képviselték a szurkolói oldalt: a legtöbben inkább a kényelmesebb lelátókon foglaltak helyet, mint a kapu háta mögötti szektorokban. A KVSC megmaradt tagjai néhány román ultrával közösen jártak meccsre. Az identitást vesztett csoportban az új sikerkorszak elején

sem volt jobb a helyzet. Az új időszámítást 2019-től (de leginkább a járvány után) számíthatjuk, amikor a kb. 50–100 emberből álló, főleg fiatal KVSC-szurkoló úgy döntött, hogy kilép a közös csoportból, és visszamegy a KVSC eredeti helyére, a régi lelátó Gépész utcához legközelebb eső oldalára. A cél: egy kis baráti társaság kialakítása, amely a meccseken kívül is szoros kapcsolatban van egymással, és néha idegenbe is elkíséri kedvenc csapatát. A pandémiás időszak természetesen keresztbe tett ennek is, de 2022-re újraéledt ez a próbálkozás. Az idei év elejére nagyjából 70–80 tagot számlált a csoport. Céljai között van összegyűjteni azon kolozsváriakat, akik azért hagyták el a csapatot, mert nem tudtak együttműködni a román szurkolótáborral, de az is, hogy egy nyugodtabb hangulatú, baráti légkör alakuljon ki a meccseken. Nem kell már követni egy-két hangadó sokszor erőszakos utasításait. Az egyetlen kérés a tagok felé, hogy közösen, egy szektorban foglaljanak helyet, vagy ha szeretnének, álljanak fel és buzdítsák a csapatot. Ez a próbálkozás pedig egyre sikeresebbnek tűnik, egyre többen csatlakoztak vagy sok év után újra csatlakoztak a KVSC-hez 2022 tavaszán.

Még mindig magyar csapat?

Nem, ez már nem az. De a KVSC-szurkolók szerint nem is ez a fontos. Továbbra is megvan a magyar, az erdélyi identitás (Erdély zászlaja ott lóg a lelátón), és

továbbra is egy kolozsvári magyar közösségről van szó. De mégis más: nem számít, hogy ki milyen nyelven énekel, az sem, hogy ki milyen nemzetiségű. Mára a csoport csak a kolozsvári CFR-ért létezik, a politikai, nemzetiségi törekvéseket kizárja. Van kapcsolata magyarországi szurkolói csoportokkal (a Kispest és a Debrecen fanatikusai is jártak már többször is Kolozsváron), de a magyar csapat jelzőt sokkal inkább átvette a Sepsi OSK (és lassan a Csíkszereda). A KVSC tagjai szerint ez így rendjén való, a CFR és a szurkolótábor is inkább az erdélyi csapatot képviseli a szó minden értelmében.

Cseke Péter

Páskándi Géza kolozsvári életideje

Élete végén kelt önéletrajzi visszaemlékezéseiben Páskándi Géza (1933–1994) Homéroszt említi, akiért hét város versengett azért, hogy voltaképpen melyiknek is a szülőtte. „De hát méltó is volt erre a versírásban »maratoni« költő. Csakhogy én százméteres futásokon indultam, s csupán négy város »jegyezhet«: Szatmárnémeti, Bukarest, Kolozsvár és Budapest. Életem négy alapvető – megvallott, vállalt s végül is áldott – városa.”

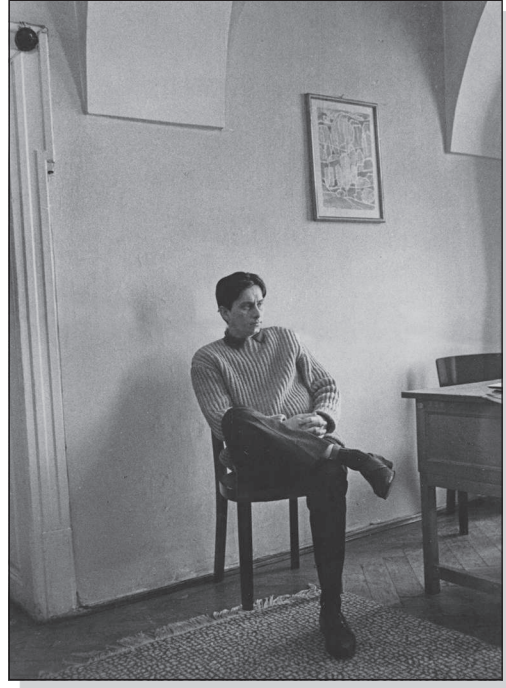
Majtényi Erik a szatmári *Dolgozó Népb*ben figyelt fel Páskándi rendkívüli tehetségére. A pályakezdő költő neki köszönhetően került – alig tizenhét évesen – a bukaresti ifjúsági hetilap, az *Ifjúmunkás* szerkesztőségébe, ahol 1949 és 1953 között országos hírnevet szerzett magának. Akkori tekintélyére jellemző, hogy a székelyudvarhelyi fémipari szakiskolában ő fedezte fel a nálánál négy évvel idősebb Kányádi Sándort. A lap megszűn(tet)ése után Kolozsvárra került, a Bolyai Egyetem bölcsészkarán felvételizett magyar nyelv és irodalom szakra, ahol Láng Gusztávval és Bálint Tiborral egy évfolyamon elvégzi az 1953/1954-es és az 1954/1955-ös tanévet, miként azt a filológiai kar dékáni hivatala 1971. július 6-án – Bán Elek dékánhelyettes aláírásával – igazolta. Ezt követően átiratkozik a jogtudományi karra. Ott azonban 1956 januárjában nem teszi le az első szemeszter kötelező vizsgáit, így Bodor András dékán évismérlésre utasítja, amit Muzsnay Árpád kutatásai teljes mértékben igazolnak. A *Partium* folyóiratban megjelent tanulmányában Muzsnay azt is kimutatja: „Téves az az állítás, hogy 1957-ben jogot végzett, amint a Péter László szerkesztésében két kiadást is megért Új Magyar Irodalmi Lexikonban olvasható... [...] Müller Vilmos szatmári jogász, közjegyző szerint (aki 1953 és 1957 között Kolozsváron volt joghallgató, és költőnket még Szatmárnémetiből ismerte) sem órát látogatni, sem vizsgázni nem látta őt. A valósághoz közel álló lehet, amit Páskándi édesanyja nyilatkozott: »Kaptunk egy levelet az egyetemtől, hogy elhanyagolja az iskolát.«” („*Újságíró szemmel Páskándi Gézáról...*” *Partium*, 2021. 4. 82–96.)

Ha már amúgy is évet kellett ismételnie, természetesen nem járt el az előadásokra. Folyamatosan publikált az *Utunkban*, hiszen szabadúszóként tartotta el magát. Óvakodott minden politikailag elkötelező szervezettől. Még a Kari Diákszövetségnek sem volt tagja. Amikor azonban diáktársai arra kérik, hogy „mint fiatal író s mint egyetemi diák” szóljon hozzá 1956. november 13-án kelt *Határozati javaslatukhoz*, nem vonakodott kérésük teljesítésétől. Részint hiúságból, részint azért, mert írói „rangján alulinak” tartotta volna, ha vonakodik a kérés teljesítésétől. De mert az *Utunk* munkatársaival éppen irodalmi estre kellett utaznia Nagyváradra, írásban adta át hozzászólását Várhegyi István történész-hallgatónak. Természetesen a „legforróbban” támogatta az egyetemi autonómiát

és a többi célkitűzést. Kérte, hogy az általános követelésekbe vegyék be: 1. a marxizmus-leninizmus, illetve a dialektikus materializmus *ne egyetlen, hanem egyike legyen* az oktatott filozófiai áramlatoknak; 2. lehessen az egész univerzitásra kiterjedő irodalmi és anyanyelv-ápoló kört szervezni; 3. a magyar diákotthonokat ne illegalistákról vagy román emberekről „kereszteljék” el, hanem magyarokról (a két magyar leányotthon neve legyen Zrínyi Ilona és Kaffka Margit). (Az 1957-es májusi tárgyaláson a kolozsvári katonai törvényszéken súlyosbította helyzetét, hogy házkutatáskor, illetve testi motozáskor találtak még néhány kéziratot nála. Két friss vers is volt a zsebében '56-ról.)

Egy „hűvös márciusi délelőttön – 19-e kedd, és '57 volt – a humán szakok épületömbjei, a *Marianum* [Horea út 31. sz.] felől elindultam a Szamos-híd felé – jegyezte fel a *Begyűjtött vallomásaim* 31. lapján. – Az egyetemi cukrászdában [Uránia palota, Horea út 6. szám; a történetek nyomán később »botrányos« lett a neve] kötöttem ki, hol néhány kollegina társaságában egy asztalhoz leültem. Egyikük ismét megsúgta: »Faggattak felőled.« Nemsokára asztalunkhoz lépett egy hölgy a dékáni hivatal titkárságáról, és azt mondta, legyen szíves egy pillanatra. A pult fele indult, két civil férfi álldogált [az Astoria palota előtt], akik magyarul közölték, menjek velük, »véleményezést« kell adnom bizonyos emberekről. Elsápadtam. Nem volt nehéz kitalálni, hogy ez mit jelent. »Megengedik, hogy a kabátomat felvegyem?« – így én, elég fakón. »Jó, de az elvtársnőknek ne szóljon.« A lányok [Mező Piroska, Echart Judit, Hervay Gizella] azonban észrevették »színeváltozásomat.« »El sem búcsúzol?« – kérdezték már-már a szimbólum határán. »Minek? Mindjárt jövök – válaszoltam én. Épp úgy, mint a később látott *Egy óra múlva itt vagyok* című pesti tévésorozatban. Csak ott egy illegalista mondta. Igazán nem konzultáltam a szerzővel, ha csak a történelem helyzetei és a kényszerpszichológia nem beszéltek össze. Nos, ez a »mindjárt« éppen hat évig tartott.»

Forrás: Utunk archívum

A börtönből 1963. február 9-én szabaduló Páskándi Gézának a kolozsvári Securitatén kellett jelentkeznie. Onac belügyes tiszttel folytatott párbeszédét így idézi fel halála után megjelent visszaemlékezésében:

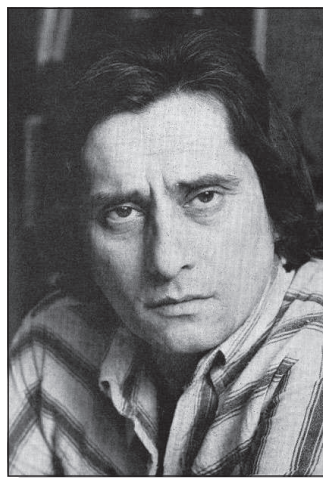
- „– Önnek bukaresti személyi igazolványa volt...
- Igen. Amikor az egyetemre jöttem...
- Bukarestbe kell visszamennie.
- Egy-két napot még maradhatok itt?
- De ne többet.
- Szatmárra is haza kéne mennem. A szüleimhez.
- Néhány napot ott is tölthet...
- Pénzt kell szereznem az utazásokhoz, uram...
- Jó, jó, de minél előbb menjen Bukarestbe, és váltsa ki az új személyijét. Ez a cédula hamar lejár... [...] Azt hiszem, tudja: arról, ami bent történt, amit hallott, látott, soha senkinek nem beszélhet. Még a családtagoknak sem.”

(*Begyűjtött vallomásaim*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 1996, 55–56.)

Amire Páskándi akkor rábólintott, az nem az állam s a szervek iránti lojalitás volt, hanem egy új irodalom iránti elkötelezettség. Ezt követően bukaresti kényszerlakhelyére utazott. Leginkább baráti tanácsra, hogy ne legyen „szem előtt” Kolozsváron.

Letartóztatása előtti utolsó kolozsvári lakása – tudjuk meg az 1957. március 25-i kihallgatási jegyzőkönyvből – a Hídelvei utca 23–25. szám alatt volt. (A Hídelvei utcának ma Caracal az elnevezése; a Kis utcából halad és a Cantemir magánegyetemig tart.) Majtényi Ágnes (1947–2021) tévészerkesztőtől tudom, hogy mielőtt Bukarestből ismét visszakerült Kolozsvárra, Majtényi Erikéknél lakott, majd fogolytársával, Dávid Gyulával átellenben, a Bușteni utca 12–14. szám alatt, Magyarországra történt átköltözése előtt pedig a Palocsay-kert szomszéd-ságában (Brâncuși utca 171. szám)

Láng Gusztáv – akinek pályája a Páskándi névvel fémjelezett virtuális nemedék kritikusaként indult – 1970-es arcképvázlatában úgy látja, hogy a költő már az 1956 őszen – a proletkultos nézetek idején – nyomdába küldött *Piros madár* című kötetében szenvedélyes formakísérletezőnek bizonyult. A börtönének cezúrája azonban megváltoztatta verseinek célirányát. „A lét [többé] nem a költemény fölényesen kezelhető nyersanyaga a számára, hanem olyan eleven folyamat, mellyel költő és verse állandó küzdelemben hullámszik, sodródik és formálódik együtt.” (Láng Gusztáv: Páskándi Géza. *Utunk*, 1970. 18.) Ez a hullámszás nem volt véletlen. Mert alighogy kiszabadultak az ’56-os elítéltek (Páskándi, Dávid Gyula, Páll Lajos és társaik), 1964 őszen a szeku máris lecsapott a Forrás-sorozat utánpótlását nevelő műhelyre, a Gaál Gábor Irodalmi Kör hangadó tagjaira. Akinél a házkutatás során például Dsida-kötetet találtak, az eleve nacionalistának számított; akikről a besúgók azt jelentették, hogy bírálták azokat az írókat, akik

a neodogmatizmus térnyerése idején az ideológiai éberség „teljhatalmú” megtestesítői voltak (Nagy István, Kovács György és a hozzájuk hasonlóak), azokra szintén meghurcoltatás várt.

A *Piros madárban* felfedezhetők mindazon kezdemények, amelyeket aztán az első Forrás-nemzedék kiteljesített. Nem kétséges, hogy Páskándi a Lászlóffy Aladár–Szilágyi Domokos-vonulat előharcosának számított. A börtönévek alatt beindult szellemi folyamatok készítették elő gondolatvilágának elmélyülését és írásművészete egyre látványosabb kibontakozását. A hatvanas évek derekáig olyan költői eszközöket, prózanyelvet, dráma- és esszé-kísérleteket is magába foglaló műfajváltozatosságot sikerült kialakítania, amely alkalmasnak bizonyult arra, hogy „mondanivalóit a műveiben megtestesülő léhelyzetekre és problémákra fogékony olvasóhoz közvetítse, de úgy, hogy ez a közvetítendő tartalom ugyanakkor rejtve maradjon az irodalomirányítás hatalmi szervei előtt (vagy legalábbis »megtorolhatatlan« formában jelenítődjek meg”). (Dávid Gyula: Az alkotás gúzsbakötöttsége és szabadsága. *Irodalmi Jelen*, 2016. november 4.)

Amikor az „erkölcsi ellenállás” virtuális nemzedéke az erdélyi magyar irodalom megújulásában reménykedett, Páskándi Géza elsősorban lírikusnak számított, első novellakísérletei is ebből az életszakaszból származnak. Ezeknek azonban – akkori megnyilatkozásai szerint – korántsem tulajdonított olyan fontosságot, mint verseinek. „A próza – elsősorban a kispika – megújítását kétségtelenül Bálint Tibortól várta, akinek tehetségét talán elsőként ismerte fel és becsülte. Ez a bizalom alighanem szerepet játszott abban, hogy Bálint Tibor képes volt elviselni azt az évekig tartó mellőztetést, melyet a nyomasztó politikai tekintéllyel rendelkező Nagy István, a hajdani munkásíró ellenszenve rótt rá.” Hogy az utókor szemében ő elsősorban drámaírónak számít? A műfaji kánonok változásával az utókor igénye is változhat. Csak azt nem szabad felednünk, hogy Páskándi életművének nagy része egy *szabadsághiányos* korban született. „A szabadság nem létállapot volt számára – állítja a *Méltó túlélés* című posztumusz Páskándi-kötet kapcsán Láng Gusztáv –, hanem csupán »ígéret«, s hogy évtizedeken át, mialatt ez az ígéret újra és újra beváltatlan és beválthatatlannak bizonyult, elevenen őrizte magában, őriztette verseinek olvasóival, drámáinak nézőivel, konok türelemmel és lázongó türelmetlenséggel, abban van valami tragikusan megrendítő. Akárcsak szabadsághívó énjéről mintázott drámahőseinek sorsában.” (Láng Gusztáv: Páskándi Géza *Méltó túlélés* című kötetéről. In: *Száz év kaland*. 391–394.)

Kellőképpen nem értékelt irodalomtörténeti korszakváltásnak tekinthető, hogy Páskándi könyvszerkesztői életideje egybeesett a Kriterion történetének felfelé ívelő szakaszával, az azóta emblematicussá vált kiemelkedő művek sorjáztatásával. Ami nem választható el attól a tényről, hogy a kiadó kolozsvári szerkesztőségének élén 1970 és 1992 között történetesen Dávid Gyula állt. Páskándi úgyszólván minden műfajban emblematicus kötetek fölött bábáskodhatott (Bálint Tibor: *Nekem már fáj az utazás*, Benkő Samu: *Murokország*, Gellért Sándor: *Csillagok Suomi egén*, Horváth István: *Tornyot raktam*, K. Jakab Antal:

A névmás éjszakája, Kenéz Ferenc: *Homok a bőröndben*, Király László: *Kék farkasok*, Lászlóffy Aladár: *Papírrepülő*, Nagy Kálmán *Kalevala*-fordítása, Nagy Olga: *Hősök, csalókéák, ördögök*, Panek Zoltán: *Mellékes csodák*). Amire csak a Kriterion-dobozokból derül fény: ez a lista olyan művekkel egészíthető ki, amelyeken – elmenetele okán – már nem szerepelhetett a szerkesztő Páskándi Géza neve (Horváth István, Nagy Olga említett munkája, valamint Szilágyi Domokos: *Felező idő*, Szabó Gyula: *Gólya szállt a csűrre*).

Bizonyára kevesen tudják, hogy a *Gólya szállt a csűrre* címadásában a Budapestre átköltöző Páskándi Gézáé a „keresztapai” érdem. Neki köszönhető, hogy Szabó Gyula szülőföldvallomása az ismert történelmi *Függelékkel* „röpülhetett felülszerkesztésre” Bukarestbe. Minthogy a kötet kolofonjában már nem lehetett feltüntetni a nevét, helyette az 1957 és 1963 között vele együtt raboskodó Dávid Gyula állt a „megrakott talicska” mögé, ami szintén szimbolikus cselekedet.

Tekintve, hogy Páskándinak magának is ez időben évente jelentek meg kötetei (*Az eb olykor emeli lábát*, 1970; *Tű foka*, 1972; *A vegytisztító becsülete*, 1973), nem csoda, hogy 1972 végén arról panaszkodott: annyi sürgős munkát kapott, hogy egyszerűen lélegzetet venni is alig volt ideje. „Első, *Piros madár* című vers-kötetét letartóztatása miatt bezúzták – írta később az ’56-os politikai foglyok adattárában Dávid Gyula. – Szabadulása után csak 1966-tól jelenhettek meg vers-, próza- és drámakötetei, színpadi műveit hazai és magyarországi, sőt nyugati színházak is játszották. Börtönélményeit »abszurdoid«-oknak nevezett novellákban és színpadi jelenetekben írta ki magából; fogságban eltöltött éveivel *Be-gyűjtött vallomásaim* (Bp. 1996) és *A megvallás* (Bp. 1977) című könyveiben vetett számot...” (*1956 Erdélyben. Politikai elítéltek életrajzi adattára 1956–1965*. Szerk. Dávid Gyula. Polis Könyvkiadó – Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2006. 274–275.)

Május 16-án **Szalzbauer János** (1832–1898) jogtudós halálának a 125. évfordulója készlet emlékezésre. Gyulafehérváron született, Szegeden főgimnáziumi diákként lépett be a piarista rendbe, s az akkori szokás szerint Magyarország különböző sarkaiba rendelte a rendi előjáróság. 1860-ban áldozópappá szentelték. Egyháztörténetben és kánonjogban szakosodott, az utóbbiból 1874-ben doktorátust szerzett Kolozsvárt. Ugyanis 1862-től az itteni főgimnázium tanára, emellett 1882-től a Szent József fiúnevelde igazgatója. Az egyetem 1882-ben az egyházjog magántanárává habilitálta, 1887-ben elnyerte a címzetes rendkívüli tanári státust. A király a Ferenc József-rend lovagkeresztjével, a püspök a szentszéki ülnöki címmel tüntette ki. Vele kezdődően az 1940-es évekig rendszerint egy-két piarista tanár elnyeri az egyetemi magántanári fokozatot. Rendtársaival együtt ő is az I. C parcellában lévő piarista sírkertben jutott nyughelyhez.

Május 21-én **Lövith Egon Marc** (1923–2009) szobrászművész lehetne 100 éves. Vasúti mérnök fiaként született Kolozsvárt, s családjuk 1926-ban kivándorolt

Mexikóba. Tíz év múlva tértek vissza Kolozsvárra. 1944-ben őt is munkaszolgálatra viszik, majd deportálják. Menekülését követően a Ion Andreescuról elnevezett képzőművészeti főiskolán folytat tanulmányokat és szerez diplomát 1953-ban szobrászati szakon. Nyugdíjazásáig a főiskolán tanított. Kolozsvár egyik legjelesebb szobrászművésze lett, grafikusként is dolgozott. Számos munkája múzeumokba került. A Kolozsvárt 2014-ben leleplezett holokauszt-emlékmű is az ő tervei szerint készült. A neológ zsidó temetőben nyugszik.

Május 26. **Bornemisza Elemérné Szilvássy Karola** (1879–1948) halálának a 75. évfordulója. Hadréven született előkelő földbirtokos családban. 1896-ban ment férjhez báró Bornemisza Elemérhez, házasságuk boldogtalan volt. Így lehetett ő gróf Bánffy Miklós író-politikus „múzsája”. A marosvécsi Helikon-írótalálkozókon állandó résztvevőként tartották számon. Fiatalkorától feltűnően modernül öltözködött és viselkedett. Színházi és filmszerepekben lépett fel, a világháború idején ápolónőként dolgozott. Halála után jelent meg szakácskönyve (2009), valamint kolozsvári feljegyzésgyűjteménye (2019). Házsongárdi szerény sírja a Bánffy-kertben található, 2015-ben a Házsongárd Alapítvány restauráltatta.

Bálint Tibor

Villon

Margot szívét piros krétával rajzolta rá a kocsmá falára, egy verset írt bele, majd körbedobálta késsel, és fütytyentve intett: *ide, ide, vagányok, lássam, milyen pofát vágtok e cirkuszos szerelemhez!* Részeg pap kacagott fel mögötte: nem tudta, hogy számára is maradt még egy kés a költőnél...

Stendhal

Egy maga fonta, szép rugalmas kötélén lebeg a várkastély ablaka és a bordélyház között, és ez a lebegés oly izgató, hogy már nem is fontos, hogy ő maga melyik ágyban állapotodik meg éjszakára...

Balzac

– ...és most ebben a kiskocsmában elmondok nektek egy történetet: az aljas N. N. gróf elcsábított egy tizenhárom éves kislányt, és erőszakot követett el rajta... Ezt betű szerint így fogom megírni, sőt, a neveken se változtatok, mert roppant eredetiek...

N. N. gróf: – Megőrültél?!... Hiszen az a gróf én vagyok, és a sztorit is én meséltem el neked, bizalmasan!

Balzac: – Uram, én azt hittem, hogy udvariassága és az irodalom iránti tisztelete fölébe kerekedik önérzetének, és nem szól közbe, amikor épp az emberi komédiáról beszélnek!

Victor Hugo

Hogy van-e sors, ne kérdezd. Kerülj át a lélek árnyékos felére, és hallani fogod Quasimodo zokogását; Gilda zsákba rejtett holtteste lebeg csónakon, akasztott ember válláról csurog alá a holdfény, és tébolyultan harangoz Miasszonyunk a nyomorultaknak, akik odalenn a mélyben már a sejtéstől is remegnek.

Baudelaire

A romlásban s a bomlásban is dicsérte a létet: aki friss rózsát szagol, nála több lehet; de ajka közt egy fonnyadt margaréta hívebben idézi a tündérkerteket; az őz szemét sem igen nézte, míg párálló forrás mögül a gida rámeredt: egy kutyadög fehér fogzománctükrében leste a fintorgó szenteket.

Flaubert

Elképzelem, hogy egyik napon Párizs leghíresebb nőgyógyászához hajtatott, és aggódva kérdezte, vajon a tolófájdalmak, amelyeket terhes nőként érez, megfelelnek-e pontosan a szülés előtti állapotnak, vagy pedig csak írói képzelgésnek tűnnek; ezek után hogyan hihetném, hogy a szavakat csiszolgatta és nem a gondolatot, s hogy elsősorban a mondat izgatta és nem az átélés őszintesége, amelytől valóban betegre sápadhatott, sőt, ökreendezhetett volna olykor.

Boros Miklós

Fellegvári dinasztia

Ötödik éve letaszíthatatlan a Kolozsvári CFR a román bajnokság trónjáról, az immár nyolc bajnoki címmel járó fellegvári csapat előtt csak a román sportélet két bukaresti gigaklubja, a Steaua és a Dinamo áll a Liga 1 örökranglistáján. A harmadik Venust éppen az idei sikerével fogta be a CFR, s mivel a két világháború közti fővárosi gigaklub jelenleg a bukaresti városi bajnokságban szerepel, jó ideig nem is jelent veszélyt a vasutasokra.

A zsinórban megnyert öt bajnoki cím európai szinten is komoly sorozat, ennél hosszabb diadalmenetet az idei bajnokok közül csak a bolgár egyeduralgó Ludogorec Razgrad (11 éve folyamatosan bajnok), a német Bayern München (10), az osztrák Salzburg (9), a moldovai Sheriff Tiraspol (6) tud felmutatni, a horvát Dinamo Zagreb és a szerb Crvena Zvezda Belgrád pedig szintén öt egymás utáni aranyéremnél tart. A román bajnokság történetében eddig hat egymás utáni bajnoki siker a rekord, a hőskorszakban a Temesvári Kinizsi (1922 és 1927 között), a rendszerváltás után pedig a Steaua (1993-tól 1998-ig) nyert ennyit sorozatban.

A CFR ráadásul idén pontrekorddal nyert, 95-öt szerzett a 40 mérkőzésen, az alapszakaszt 14 pontos előnnyel nyerte. Ha nincs a rájátszás előtti pontfelezés,

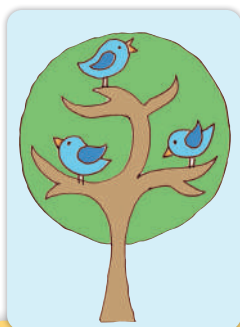
a klub 115 éves történetének legjobb idényéről beszélénk, így viszont maradt izgulnivaló a rájátszásra is.

A siker titka pedig a folyamatosság, bár ezt az edzői oldalon kissé érthetetlen jójózással fűszerezi a klub: Dan Petrescu három részletben, de mind az öt bajnoki címnek részese volt – miközben csak két szezonban (2017–2018 és 2019–2020) volt végig szakvezető. 124 első osztályú meccsével így is második a klub örökranglistáján, és ha végigviszi a 2023–2024-es alapszakaszt, utoléri a stadion névadóját, Dr. Constantin Rădulescut (154). A rájátszás első összecsapásán pedig meg is előzi...

A játékosoknál már nagyobb az állandóság, tíz futballista – azaz szinte egy teljes kezdőcsapat – volt részese mind az öt bajnoki menetelésnek. A Pászkánykorszakból megmaradt „öregek” közül Ciprian Deac már 7, Mario Camora és a közben visszavonult Juan Emanuel Culio 6–6 aranyérmet őriz otthon, a 2017-től uralkodó „dinasztiából” pedig Giedrius Arlauskis, Ciprian Manea, Ovidiu Hoban, Mihai Bordeianu, Alexandru Păun, Valentin Costache és Bilel szerepelt minden idényben a csapatban, bár köztük is akadt néhány távozó, majd visszatérő. A négyszeres bajnokok (Paulo Vinicius, Kévin Boli, Damjan Djokovic) közül már senki nincs a csapatnál, viszont a saját nevelésű, idén alapemberré váló fiatalok közül Claudiu Petrila már háromszoros, Hindrich Ottó pedig kétszeres bajnok.

A 2022–2023-as szezon nagy kérdése immár az, hogy be tudja-e állítani a CFR a Kinizsi és a Steaua hatos rekordját?

Május / Pünkösöd hava

1. – 1890 óta a munkások nemzetközi ünnepe, az emberi munka megszentelésének és a tavasz teljes kibontakozásának ünnepe.

25. – **Orbán-nap.** Időjóslo nap: ha ezen a napon meleg van, meleg őszre és jó borteremésre lehet számítani.

Május 10. – A madarak és fák napja

Május 12–13–14: Szervác, Pongrác, Bonifác. Kik ők?

Töltsd ki a négyzeteket az egybetűs meghatározások szerint.

1. Franciaország autójele 2. Névelő 3. G után következik az ábécében
4. Hasonlít a nullához 5. És, másképp 6. Kígyóbeszéd! 7. Kérdőszócska
8. En! 9. A múlt idő jele 10. A többes szám jele

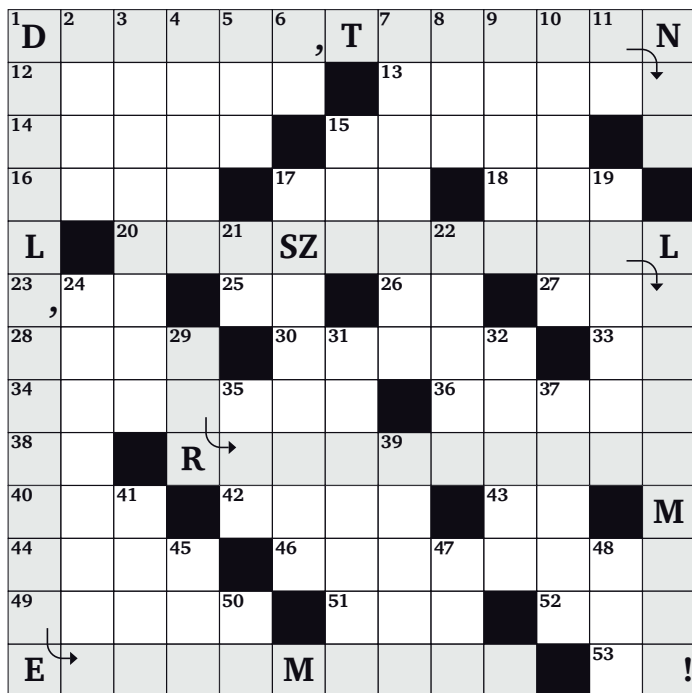
1	2	3		4	5	6		7	8	9	7	10
---	---	---	--	---	---	---	--	---	---	---	---	----

Vannak vidékek, ahol ebben a hónapban a legények a mai napig meglepik a lányokat. Hogy mivel, azt a rejtvény sárga oszlopából tudhatod meg: a szavak betűiből alkoss új, értelmes szavakat. Ezek meghatározását zárójelben olvashatod.

		D			DRÁMA (szárnyas élőlény)
			O		MÁSOL (aludni szeretne)
		N			JÓNÁS (fiúnév)
	G				SUGÁR (szökkenés)
				K	KAROS (lábfej hátsó része)
		R			AMORF (alak)
			O		PAKOL (európai hegycsoport)

Petőfi 200

„Pacsírtaszót hallok megint! / ...” – a 200 éve született Petőfi Sándor első sorával azonos című költeményének folytatását (vízsz. 20. / vízsz. 1., függ. 29. / függ. 1.) idézzük a rejtvényben.

VÍZSZINTES: 12. Tengernagy (francia) 13. Cosa ... (szicíliai maffia) 14. Gágogó háziállatok 15. Vándorló, felfedező 16. Ókori izraeli király, Szamária megalapítója 17. Butéliában található! 18. Amforában van! 23. Japán, francia, thaiföldi autójelzés 25. Részvénytársaság (röv.) 26. Sertés lakhelye 27. Órarend lényege! 28. Költő (Árpád) 30. Kisebb darabokra vág, tördel 33. A szélein duzzad! 34. Csak magára gondol ember 36. Levegőben haladásra készítet 38. Kanada határai! 40. Felmenő páros! 42. Pókféle élősködő állatka 43. Üres fej! 44. Kiejtett betű 46. A teniszlabdát messzire küldöm 49. Nagyvonalakban kifejt 51. Nemzetközi teherautó-jelzés 52. Igekötő 53. Trombitálni kezd!

FÜGGŐLEGES: 2. ... csak van, a tied (rendelkezhetsz vele) 3. Zenés mű szöveggönyve 4. Ideig... 5. Házacska 6. Középen hajlik! 7. Trójai mitológiai alak, Priamosz király sógora és tanácsadója 8. Páratlan viola! 9. Növényi részt szárít 10. Felvidéki város Pozsony közelében 11. Cirkónium vegyjele 15. Újpesti Torna Egylet (röv.) 17. Ilyen fa vagy padló is van 19. Görbévé tesz 21. Kis patak 22. Tévesen jegyző 24. Megtermékenyülés 31. Arad megyei kisváros 32. Cserjeféle (más néven mikulásvirág) 35. Svéd és marokkói autójelzés 37. Istállószerű épület, fészec 39. ... Copperfield (bűvész) 41. Német Szövetségi Köztársaság (röv.) 45. Rézoxid hangzója 47. Parányi darab! 48. Varázsmozdulatot végez 50. Kissé felsül!

	Június	<i>Szent Iván hava. Napisten hava. Nyárelő hó</i>	Névfejtő
1	Csütörtök	Álmos, Tünde Szt. Jusztoniusz <i>Nemzetközi gyermeknap</i>	Tünde – Vörösmarty Mihály névalkotása a tündér szóból.
2	Péntek	Anita, Annamária, Csilla, Etele, Kármén Szt. Marcellinusz és Szt. Péter	Anita – az Anna és a Juanita (magyarul: Johanna) spanyol becézőjéből.
3	Szombat	Cecília, Klotild Lwanga Szt. Károly és vértanútársai	Cecília – latin eredetű; jelentése: a Caecilius nemzetséghez tartozó
4	Vasárnap	Bulcsú, Ildikó, Kerény Szt. Quiriniusz <i>Szentháromság vasárnapja Nemzeti összetartozás napja (a trianoni békeszerződés emléknapja)</i>	Kerény – latin eredetű; jelentése: lándzsás.
5	Hétfő	Angéla, Fatima, Ferdinánd, Kund Szt. Bonifác	Fatima – 1. arab eredetű; jelentése ismeretlen, Mohamed legfiatalabb leányának neve; 2. portugál eredetű; jelentése: egy portugál község neve.
6	Kedd	Délia, Norbert, Szabolcs Szt. Norbert	Délia – görög eredetű; jelentése: Ártemisz istennő mellékeve, aki Délosz szigetén született.
7	Szerda	Arianna, Grácia, Levente, Róbert, Szabolcs	Arianna – az Ariadné olasz formája. Grácia – latin eredetű; jelentése: szeretetreméltóság, kegy. Róbert – német eredetű; jelentése: fényes hírnév.
8	Csütörtök	Helga, Medárd Prágai Szt. Ágnes <i>Úrnapja</i>	Medárd – német eredetű; jelentése: hatalmas + erős.
9	Péntek	Annabella, Annamária, Előd, Félix Szt. Efrém	Annabella – 1. az Anna és a Szibilla vegyülése; 2. az Amábel skót módosulata.
10	Szombat	Diána, Gréta, Margit Szt. Margit	Gréta – a Margaréta, Margit önállóult becézője. Margit – görög eredetű; jelentése: gyöngy.
11	Vasárnap	Barna, Barnabás Szt. Barnabás apostol	Barnabás – arámi-héber eredetű; jelentése: a vigasztalás fia.

	Évfordulók	Népi időjósítások
1		
2		
3		
4		
5	550 éve , 1473-ban Hess András Budán kinyomtatta a <i>Budai Krónikának</i> nevezett <i>Chronica Hungarorumot</i> , amely az első Magyarországon nyomtatott könyv volt.	
6		
7	85 éve , 1938-ban hunyt el Kolozsváron Dsida Jenő költő (* Szatmárnémeti, 1907. május 17.).	
8	430 éve , 1593-ban született Szerencsen I. Rákóczi György fejedelem († Gyulafehérvár, 1648. október 11.).	Ha Medárdkor esik, akkor negyven napon át bőséges részünk lesz csapadékban.
9		
10		Nedves, esős időt várj, mert Margit mindig bepisál.
11		

	Június	<i>Szent Iván hava. Napisten hava. Nyárelő hó</i>	Névfejtő
12	Hétfő	Adelaida, János, Józsa, Sebő, Villő, Virág	Sebő – vitás eredetű; jelentése bizonytalan. Villő – latin–magyar eredetű; jelentése: lomb.
13	Kedd	Anett, Antal, Antónia, Tóbiás Páduai Szt. Antal <i>A magyar feltalálók napja</i>	Anett – az Anna önállósult francia becezője.
14	Szerda	Alpár, Elizeus, Hedvig, Herta, Valér, Vazul	Herta – a Her- és -Hert- kezdetű német nevek becezőjéből önállósult. jelentése: merész, bátor. Vazul – görög–szláv–magyar eredetű; jelentése: királyi.
15	Csütörtök	Jolán, Modeszt, Vid, Viola, Zója Árpád-házi Boldog Jolán	Modeszt – latin eredetű; jelentése: szerény, szelíd, megfontolt, szemérmes, tisztességes.
16	Péntek	Arany, Benő, Jusztin, Juszтина <i>Jézus Szent Szíve ünnepe</i> <i>Az 1956-os forradalom mártírjainak emléknapja</i>	Arany – magyar eredetű; jelentése: aranyos, aranyműves.
17	Szombat	Alida, Alina, Laura, Szabolcs, Teréz	Alida – német eredetű; jelentése: nemes. Alina – az Adelina összevont alakváltozata. Laura – latin eredetű; jelentése: babérfa, babérkoszorú.
18	Vasárnap	Arnold, Levente, Márkus	Arnold – germán eredetű; jelentése: sas, uralkodó.
19	Hétfő	Gyárfás Szt. Romuáld <i>A független Magyarország napja</i>	Gyárfás – görög–latin eredetű; jelentése: idős férfi.
20	Kedd	Flóra, Illés, Keve, Rafael, Szilamér	Keve – magyar eredetű; jelentése: kövecske. Rafael – héber eredetű; jelentése: Isten meggyógyít. Illés – az Éliás önállósult változata.
21	Szerda	Alajos, Dalma, Lejla, Lujza, Olga Gonzága Szt. Alajos	Alajos – germán–latin eredetű; jelentése: egész + bölcs. Lejla – perzsa–angol eredetű; jelentése: sötét hajú.

	Évfordulók	Népi időjósítások
12		János előtt kérjük az esőt. Utána már kéretlenül jön.
13		
14		
15		Ha Vid napján esik, nem lesz jó a termés. Ha azonban Vid világos /derült/, bő termés lesz.
16		
17	140 éve , 1883-ban a Haller Károly hívására tanácskozó polgárok elhatározták egy városi Szépítő Egylet alapítását, amelynek célkitűzése: „a város utcáinak, köztereinek és közelebbi környékének terv- és korszerű szépítése” volt.	
18		
19		
20	400 éve , 1623-ban Kolozsváron tartotta menyegzőjét Bethlen István kormányzó Károlyi Krisztinával. 150 éve , 1873-ban tört ki az utolsó nagy kolerajárvány Kolozsváron.	
21		

	Június	<i>Szent Iván hava. Napisten hava. Nyárelő hó</i>	Névfejtő
22	Csütörtök	Krisztina, Paula, Paulina Fisher Szt. János, Morus Szt. Tamás, Nolai Szt. Paulinusz	Krisztina – latin eredetű; jelentése: Krisztushoz tartozó, keresztény.
23	Péntek	Etelka, Szidónia, Zolna, Zoltán	Szidónia – föníciai eredetű; jelentése: Szidón városából való nő. Zolna – Vörösmarty Mihály névalkotása.
24	Szombat	Iván <i>Keresztelő Szt. János születése</i> <i>A magyar szabadság napja</i>	Iván – 1. a régi magyar Ivános rövidülése; 2. orosz eredetű; jelentése: Isten kegyelmes.
25	Vasárnap	Dorottya, Vilma, Vilmos, Viola	Viola – magyar eredetű; jelentése: a virág maga.
26	Hétfő	János, Pál Alexandriai Szt. Cirill	János – héber–görög–latin eredetű; jelentése: Isten kegyelme, Isten kegyelmes.
27	Kedd	László Szent László király (Erdély fővédőszentje) <i>A magyar határőrség napja</i>	László – szláv eredetű; jelentése: hatalom + dicsőség.
28	Szerda	Irén, Iringó, Levente Szt. Iréneusz <i>A gyulafehérvári főszékesegyház felszentelése</i>	Irén – görög eredetű; jelentése: béke. Levente – magyar eredetű; jelentése: levő, létező.
29	Csütörtök	Pál, Péter Szt. Péter és Pál apostolok	Péter – héber–görög–latin eredetű; jelentése: kőszikla. Pál – latin eredetű; jelentése: kicsi, kis termetű férfi.
30	Péntek	Bese, Tihamér A római egyház első szent vértanúi	Bese – török–magyar eredetű; jelentése: kánya.

	Évfordulók	Népi időjósítások
22	110 éve , 1913-ban született Szombathelyen Weöres Sándor költő, író, műfordító († Budapest, 1989. január 22.). 65 éve , 1958-ban a kolozsvári országos atlétikai versenyen Balázs Jolán a világon először ugrott 180 cm-t, ezzel világcúcsot állított fel, amit utóbb 191 cm-re javított.	
23		
24		Ha előtte már énekel a kakukk, olcsó lesz a gabona. Ha Szent János bogara nagyon fénylik, jó idő várható.
25	250 éve , 1773-ban II. József meglátogatta Kolozsvárt, Benkő Mihály plébánosnál vendégeskedett, az eseményt barokk emléktábla örökíti meg a főtéri plébániaház falán.	
26		
27		Jól figyeld meg László napját, jó előre megjósolja az idő járását.
28		
29	175 éve , 1848-ban szentelték fel Péter és Pál apostolok emlékére az 1844-től Kagerbauer Antal tervei szerint épített neogótikus Szentpéteri katolikus templomot.	Péter-Pál napja hagyományos búzaarató nap.
30	200 éve , 1823-ban készítette el a Körös-vidék vízrajzi viszonyairól szóló összefoglaló értekezését Huszár Mátyás vízépítő mérnök.	

Bakk Miklós

Egy korszakjelző folyóirat: a *Magyar Kisebbség*

A két világháború közötti erdélyi magyar sajtó történetéből két cím emelkedik ki, amennyiben a lapok élettartamát, kiadásának a folytonosságát tartjuk szem előtt. Az egyik a Kolozsvárt 1921–1944 között megjelenő irodalmi és művészeti folyóirat, a *Pásztortűz* volt (alapító főszerkesztője: Reményik Sándor), a másik az 1922 és 1942 között Lugoson szerkesztett és kiadott *Magyar Kisebbség*, amelyet a két világháború közötti korszak egyik legjelentősebb kisebbségpolitikai szemléjének tekintenek.

A *Magyar Kisebbség* szerkesztését a „lugosi triumvirátusnak” nevezett szerkesztőhármas indította el. Közülük a legfiatalabb, Sulyok István hamar visszavonult a lap szerkesztéséből, amelyet a továbbiakban Willer József és Jakabffy Elemér vitt. A kecskeméti származású Willer József közigazgatási pályáról tért át Lugoson a két világháború közötti korszakban a kisebbségi politizálásra és a lapszerkesztésre. A lapot ténylegesen Jakabffy Elemér szerkesztette, egészen 1942-es megszűnéséig.

A lugosi születésű Jakabffy Elemér a két világháború közötti korszak egyik meghatározó erdélyi magyar jogász-politikusa volt. Politikusként az Országos Magyar Párt (OMP) alelnöki tisztségét töltötte be párt megalakulásától, 1922-től egészen annak 1938-as feloszlásáig. Bár képviselői mandátumot rövid időre kapott – 1928-tól 1933-ig Bihar és Szatmár megyei képviselő volt –, befolyása számottevő volt a párton belül.

Jakabffy a *Magyar Kisebbség*nek nemcsak főszerkesztője, hanem egyik legteremkenyebb szerzője is volt. Ugyanakkor módszeresen szervezte a lap munkatársi gárdáját. Kezdetben, a húszas–harmincas évek fordulójáig az állandó munkatársak a konzervatív és liberális, demokrata és polgári radikális közírók, tudósok, politikusok voltak. Cikkeket, tanulmányokat publikáltak olyan katolikus történetírók, mint Karácsony János, Bíró Vencel vagy Bitay Árpád, de teret kapott a lapban a progresszív Krenner Miklós – a korszak egyik legnevesebb publicistája – vagy az Erdélyi Irodalmi Társaságban egymással szemben álló konzervatív Dózsa Endre és radikális Szentimrei Jenő, Paál Árpád, Hegedűs Nándor is. Összességében, a munkatársi gárda inkább a Magyar Párt reformszárnyát képviselte, amelyhez maga Jakabffy is tartozott. A szerzőgárda legjelentősebb vonulatát azonban azok neve fémjelzi, akiket ma a korszak „nemzetiségtudományának” a kiválóságai közé sorolunk: Balogh Arthur kolozsvári egyetemi tanárt, Pál Gábor csíki ügyvédet és politikai közírót (a Csíki Magánjavakért folytatott jogharc egyik képviselőjét), Gál Kelement, Fritz László jogi és statisztikai szakírót, Balázs

Andrást és Móricz Miklós gazdasági szakírót (a *Brassói Lapok* szerkesztője, Móricz Zsigmond öccse). Jakabffy tudatosan nevelte az utánpótlást is, így a *Hitel* későbbi szerkesztője, Albrecht Dezső már 1929-ben teret kapott a folyóiratnál.

Ezzel egy újabb generáció lépett be a *Magyar Kisebbség* szerzői körébe, elsősorban a *Hitel* munkatársai közül, így Petrovay Tibor és Vita Sándor közgazdászok, az erdélyi szövetkezeti mozgalom támogatói, Vita Zsigmond irodalom- és művelődéstörténész vagy Venczel József szociográfus. E gárda mellé zárkózott fel az újabb jogászgeneráció is, amelynek tagjai között Parecz Györgyöt, Szilágyi Olivért, Kiss Árpádot és Mikó Imrét találjuk. Mikó Imre később az egyik legjelentősebb erdélyi kisebbségjogi szaktudós lett. 1937-től Asztalos Sándorral, *A Világ* című közgazdasági hetilap szerkesztőjével állandó mellékletet indít a *Magyar Kisebbségben Kisebbségi jogélet* címen.

A *Magyar Kisebbség* fejlődését a harmincas években már egyértelműen az említett fiatalok térfoglalása jellemezte.

A bécsi döntést követő néhány évben – ameddig még a *Magyar Kisebbség* megjelent – a dél-erdélyi magyarság szűkülő lehetőségei határozták meg a munkatársak körét. Jakabffy Elemér fontos feladatnak tekintette annak az eszmei-ideológiai zűrzavarnak a tisztázását, amely ezt az újabb korszakot jellemezte, elsősorban a náciizmus színrelépését követően. Ehhez kapcsolódik a falukutatás munkájának elmélyítése, amelyet szintén a fiatalabb nemzedékre bízott, s amelyhez külön rovatot biztosított a lapban. Az ekkori dél-erdélyi szerzők közül Józsa János, Fodor József, Szemlér Ferenc és Kacsó Sándor mindenképpen megemlítendő. De felbukkan Takács Lajos jogász (később a Bolyai Egyetem „egyesítő” rektora 1959-ben, aki mindazonáltal utóbb kritikusa is lett a kommunizták nemzetiségi politikájának) és Kecskés József neve is.

1942-ben, a *Magyar Kisebbség* megszűnésével Jakabffy Elemér visszavonult a nemzetiségi közéletből.

A kéthetente megjelenő *Magyar Kisebbség*nek körülbelül 480 száma hagyta el a nyomdát. Ezekben a számokban kisebb tanulmányok, publicisztikai írások, recenziók, elemzések, adatközlések jelentek meg a következő témakörökben: körképek a romániai és a Romániával szomszédos államok kisebbségeinek társadalmi és politikai életéről, román lapszemle („románok rólunk”), külföldi lapszemle, nemzetiségi statisztikák, kisebbségvédelem a Genfben székelő Népszövetség égisze alatt, alkotmányos kérdések, helytörténeti leírások, recenziók stb.

Fontosak voltak a *Magyar Kisebbség* román, német és francia nyelvű mellékletei: a *Glusul Minorităților*, a *Die Stimme der Minderheiten* és a *La voix des Minorités*, amelyekkel a lap az „egyetemes kisebbségi ügyet” szolgálta. A *Glusul Minorităților* a maga idejében az egyetlen olyan sajtóorgánium volt, amely közvetlenül hozzáférhetővé tette a román közvélemény számára az erdélyi magyarság és általában a kisebbségek kérdését.

A *Magyar Kisebbség* új folyama 1995-től jelenik meg évi négy lapszámmal. Kiadója kezdetben maga Szócs Géza volt, később a megalakult Jakabffy Elemér Alapítvány vette át a kiadói jogokat. A lap első főszerkesztője Tamás Sándor volt,

feladatkörét 2000-től Székely István vette át. A megújult lap tematikája az erdélyi magyarság 1989 utáni helyzetéhez és az európai kisebbségvédelem napirendjéhez kapcsolódik. Helyet biztosított a nemzeti kisebbségek jogaival kapcsolatos doktrínák bemutatásának, az Európa Tanács égisze alatt kialakult nemzetközi kisebbségvédelmi egyezményekkel és ajánlásokkal kapcsolatos jogelméleti vitáknak. Ugyanakkor folyamatosan vitára bocsátotta az erdélyi autonómia-tervezeteket, igyekezett ezek kapcsán nem csupán erdélyi magyar, hanem román, sőt elismert külföldi szerzőket is megszólaltatni. A 2020-ig megjelent 92 számból több mint tíz taglalja, illetve érinti az erdélyi magyarság autonómiájával kapcsolatos tervek, törekvések, illetve mozgalmak kérdéseit. Emellett foglalkozott a nyelvi jogok, az erdélyi magyar nyelvű felsőoktatás, a székelyföldi területfejlesztés és az erdélyi regionális politikák kérdésével is. A romániai választások eredményeit a lap mindig megfelelő elemzések és kommentárok keretében mutatta be. Idevágó tematikus lapszámok 1996-ban, 2000-ben és 2004-ben jelentek meg. A lap politikatudományi elemzéseket és tanulmányokat tett közzé az RMDSZ szerkezeti kérdéseiről, az RMDSZ-szel szemben megjelenő kisebb etnikai pártok stratégiáiról, az „erdélyi magyar pártrendszer” fejlődésének lehetséges irányairól.

Az 1995 és 2020 között megjelenő lapszámban legtöbbet publikáló szerzők (azok, akik legalább öt cikket, tanulmányt tettek közzé) a következők: Andreescu Gabriel politológus, Bakk Miklós politológus, Balázs Sándor filozófus, Bárdi Nándor történész, Bodó Barna politológus, Borbély Imre mérnök, Borbély Zsolt Attila politológus, Csapó József mérnök, szenátor, Demeter M. Attila filozófus, Egry Gábor történész, Gerencsér Balázs jogász, Grúber Károly politológus, Győri Szabó Róbert politológus, Kántor Zoltán szociológus, Kiss Ágnes politológus, Kiss Dénes szociológus, Kiss Tamás szociológus, Kovács Péter alkotmányjogász, Márton János politológus, Miskolczi Ambrus történész, Papp Z. Attila szociológus, Salat Levente politológus, Somai József közgazdász, Sorbán Angella szociológus, Székely István politológus, Székely István Gergő politológus, Takács F. László tanár, Tamás Sándor politológus, Tőkés László lelkes, politikus, Toró T. Tibor fizikus, politikus, Toró Tibor szociológus-politológus, Tóth Judit jogász, Varga Attila alkotmányjogász, Veress Emőd jogász, Vincze Gábor történész.

A *Magyar Kisebbség* új folyama – akárcsak a két világháború közötti – szintén fontos szerepet vállalt fiatal szerzők felkutatásában, publikációs lehetőséghez való juttatásában. Az a jó húsz év, amelynek során vezető publikációnak számított az erdélyi politikatudomány intézményesülési folyamatában, kétségtelenül fémjelzi néhány újabb kutatói generáció pályáját. Az utóbbi két-három évben a *Magyar Kisebbség* megjelenése akadozóvá vált. Ez kétségtelenül arra utal, hogy az erdélyi társadalomtudományi kutatásnak kialakult egy olyan, diszciplínák szerinti intézményesülési pályája, amely már kevésbé igényli a szintéziseknek azt a módját, amely a *Magyar Kisebbség* lapszámaiban megjelent.

A Gondviselés Egyesület

A Providența–Gondviselés–Fürsorge Egyesület nappali foglalkoztató központ fogyatékkal élő felnőttek számára. 1994 óta működik, egyedülálló magyar intézményként ezen a területen Kolozsváron.

Célunk a sérült felnőttek önálló életvitelének támogatása, a közösségi életbe való beilleszkedés elősegítése, gyakorlati készségek és jártasságok kialakításával. Ez a szolgáltatás létfontosságú az érintett családok számára, hiszen a fogyatékkal élő személyek számára biztosított fejlesztő és/vagy szinten tartó foglalkozások, a hasonló társak közössége a fiatalok jólétének fontos záloga. A foglalkoztatóba 12 fogyatékkal élő személy jár, életkoruk 24 és 54 év közötti, súlyos és közép súlyos sérültségi fokú, többsége halmozottan sérült, látássérült,

epilepsiás, szkizofrén és más pszichés betegségben szenvedő. A fogyatékkal élő személyek nagy része egyszülős családból származik, a szülők nyugdíjasok, kiskorúak.

Mivel a kliensek nem munkaképesek, ezért a foglalkoztató központ alternatívát jelent a közösségi életbe való bekapcsolódásra, a hasonló sorsú személyek itt találhatnak barátokra, elfogadásra, elfoglaltságra.

A fejlesztő tevékenységeket két alkalmazott szakember biztosítja önkéntesek együttműködésével. A program része a szociális készségek fejlesztése, kreativitás fejlesztése (rajz, fotózás, kerámia), kommunikációfejlesztés (csoportos foglalkozások), önállóság fejlesztése (kertészeti tevékenységek, virágondozás, házimunka végzése), valamint kulturális és szociális eseményekbe való bekapcsolódás. Egyházzal, iskolákkal és szociális intézményekkel tartunk fenn kapcsolatot, amely során az egészséges gyermekeket, felnőtteket érzékenyítjük a sérült

emberek iránt, ugyanakkor a klienseink lehetőséget kapnak a széles közösségbe való bekapcsolódásra, élettapasztalat szerzésére.

Az egyesület önfenntartó civilszervezetként működik. A helyi önkormányzattól kapott havi szubvencióból, adományokból és szponzorizációból tartja fenn magát, valamint pályázatok segítségével sikerül adott tevékenységet lebonyolítania.

Az általunk támogatott sérült felnőttek számára a foglalkoztató jelenti az egyetlen lehetőséget a társas kapcsolatok teremtésére. Az egyesület megszűnése súlyos hatással lenne a fogyatékkal élő személyek életére, a fejlesztésekkel elért eredmények lassan elvesztődnének, a szocializációs felület megszűnése tovább rontana a helyzetet, és mind a fiatalok, mind a szülők számára teljes elszigetelődést, elmagányosodást jelentene.

Simonffy Katalin

Jagamas János. Arcképvázlat

A kolozsvári állomásról gyalogoltam 1978. november 13-án, egy borús kedd reggel a Főtér felé. Bukarestből jöttem találkozni Jagamas János zenetudós-népzene kutatóval, hogy egyeztessünk a róla készülő portréfilm forgatásáról. Azáltal, hogy sikerült meggyőzni a médiaszerepléstől magát mindig távol tartó híres tanáromat, régi álmom teljesült.

A kávézóban belepillantok a jegyzeteimbe. Eszembe jut egy nyolc évvel korábbi emlékem: a téli szüenidőt a pádisi menedékházban töltöttük, s a ropogó tűz és petróleumlámpa fényénél kilencen énekeltük Kodály Zoltán vegyeskari művét, a *Jézus és a kufárok*at. Ott és akkor érintett meg az a szellemi örökség, amit Jagamas János a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskoláról hozott.

Tisztán énekelni! Akusztikailag tiszta hangközöket, amit a társas éneklés, a többszólamúság fejleszt ki az emberben. Ez volt a vesszőparipája Jagamas Jánosnak, ami nem csoda, hisz Kodály volt a legnagyobb hatással rá 1941–1944 között, amikor folytatta a kolozsvári Magyar Zenekonzervatóriumban 1936–1940 között elkezdett tanulmányait.

A háború után visszatért, 1948-ban befejezte a főiskolai képzést, s még abban az évben a két évig működő Magyar Művészeti Intézet Zenei Fakultására hívták meg tanítani, „ahol az egykori Kodály- és Waldbauer-tanítványok (Nagy István, Jagamas János) hangsúlyos jelenléte már a Zeneművészeti Fakultás első évében is koncepciózus oktatást és eredményeket jelentett”.¹ A Magyar Művészeti Intézet rövid életű volt, 1950. november 6-án, tanügyminisztériumi rendelettel egyik napról a másikra megszüntették. Három fakultását úgy önállósították, hogy mindenik kapott román tagozatot, s így indult be a Gheorghe Dima Zenekonzervatórium, a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola, illetve a Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet.

A Konzervatóriumban az oktatás román és magyar nyelven folytatódott, majd „az 1984–85-ös egyetemi évben hangzottak el utoljára magyar nyelvű előadások (esztétika, zenetörténet, ideológiai tantárgyak, népzene)”.² Jagamas János adjunktusként kezdte el, később docensként folytatta a tanítást 1976-ig, nyugdíjba vonulásáig. Tőle tudtam azt, amit később a filmben is terveztem elmondatni vele: kezdetben magyar népzene t tanított. Két év múlva bízták meg a zenei formatan,

1 Sófalvi Emese: A Kolozsvári Magyar Művészeti Intézet Zenei Fakultása (1948–1950). *CERTAMEN V. Előadások a Magyar Tudomány Napján, az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. szakosztályában*. Szerkesztette Egyed Emese, Fejér Tamás. Kolozsvár, 2018.

2 Benkő András: A romániai magyar felsőfokú zenei oktatás történetének vázlatja. *Erdélyi Múzeum*, LIX (1997), 1–2. sz., 220–231. In Sófalvi Emese: A Kolozsvári Magyar Művészeti Intézet Zenei Fakultása (1948–1950), i. m., 226.

az ellenpont és összhangzattan, később a gregorián zene és partitúraolvasás oktatásával. Arra többen emlékeztünk, hogy az első órán mindig felolvastatta Kodálynak a *Ki a jó zenész?* című írását³. A kodályi útravalóból eredt az a követelménye is, hogy a diákjai csak úgy vizsgázhattak, ha J. S. Bach *Wohltemperiertes Klavier* 32 fűgájából egyet kotta nélkül, minden hangnemben eljátszottak a zongorán. Neki minden napja egy Prelúdiummal és fűgával kezdődött.

A Gheorghe Dima Zenekonzervatóriumban találkoztunk. Abban a teremben, ahol a latin nyelvű, egyszólamú, hangszerkíséret nélküli gregorián éneket tanította nekünk.

– *Na, mondja, mit szeretne.*

Mondtam, rendhagyó portrét forgatnék róla.⁴ Szakítok a műfaji kötöttségekkel, s a bukaresti Színház- és Filmművészeti Egyetemen kerestem rendezőt és operatőrt a végzős diákok között. Alkotótársam Tompa Gábor (később világszeret ismert színházi rendező) és Valeriu Câmpan (Ausztráliába emigrált operatőr). A fiúkkal megbeszéltük, a fekete-fehér film kiemelt helyszínéül a kalotaszegi Mérát választjuk, ahol a tanár úr évekig irányította a kórust. De szeretnénk az otthonában is felvételeket készíteni. Többször jönnénk, lehet, farsangig eltart a forgatás.

Közömbösen figyelt. Majd igent mondott.

Öröm volt számunkra a forgatás. Nagyon közel kerültünk a Seprődi János, Bartók Béla, Kodály Zoltán, Domokos Pál Péter és mások nyomában fehér foltokat kitöltő, népzene gyűjtéseket folytató Jagamas Jánoshoz. Járt ő a Fekete-Körös-völgyében, Kalotaszegen, a Mezőségen, a Nagy-Szamos és a Felső-Maros mentén, az udvarhelyszéki, gyergyói és csíki székelyeknél, a moldvai, gyimesi és barcasági csángók között.

3 Kodály Zoltán: *Visszatekintés. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok. I.* Sajtó alá rendezte és bibliográfiai jegyzetekkel ellátta Bónis Ferenc. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1964.

4 M ARCHÍVUM – Portréfilm Jagamas Jánosról, 26«52”. Készítették: Simonffy Katalin, Tompa Gábor, Valeriu Câmpan, Rostás Emília. TVR – MAGYARADÁS 1979. április 2.

„Mintegy 6000 népi dallam gyűjtőjeként, dallamlejegyzéseinek tökélye révén is, a Bartók – és tegyem hozzá, a Kodály – utáni délkelet-európai népzene kutatók kiválóságai között a helye” – olvasom a Wikipédián. „Nem lehet eléggé hangsúlyozni – mondta róla neves tanítványa és munkatársa, Almási István népzene kutató –, milyen óriási értékű kincs ez a grandiózus dallamgyűjtemény.”

Nemcsak gyűjtőként volt nemzetközileg elismert, hanem ahogy a filmben is elmondta, eredeti módszert dolgozott ki a népdaltípusok osztályozásában és morfológiai elemzésében is.

– Minden dallamot elemi részekre bontottam fel, a dallamsornál is kisebb egységekre. És a fő szempont a verstani, a dallami és a ritmikai tagolódás volt. Na most, ennek a célja az volt, hogy amint a szótárak magukba foglalnak egy bizonyos szó-kincset, a magyar népdal zenei szókinccse is legyen egyszer szótárszerű elrendezésben közrebocsátva. Tehát én azt kerestem, hogy milyen a magyar zenei észjárás. Persze egyelőre a népi dallamok, a népdalok és a népies dalok anyaga alapján.

A mérai helyszínnek bizarr hangulata volt: népviseletbe öltözött asszonyok játékautókat szereltek össze, vagy a stencilizógép (idő)kerekeit forgatva énekeltek népdalokat magnóra, az asztalfőn ülő gyűjtőnek. Jagamas Jánosra emlékezve mondta róla tanítványa és első felesége, dr. Szenik Ilona: zárkózott, de szuggesztív személyiséggel hatott az emberekre. „Ő nem udvarolt az adatközlőknek, mint sokan teszik. Bement egy házba, mondott két-három szót: »Ezért jöttem, na énekeljen!«. Úgy énekeltek, mint parancsszóra.”⁵

A kamera szuperközeli képeken örökítette meg arcát, belső mosolyát, mélyre néző és kiáradó tekintetét, sajátos kéztartását, ahogy a nagyujja és a mutatóujja között tartott cigarettából mélyre szívta a füstöt.

– Én sok mindent játszottam. Kezdvé a paposditól a cirkuszig. Egy rossz hegedűn nyekeregtem, és dúdoltam hozzá. Kitaláltam egy zenélő bohócot, aki táncolt és muzsikált. Ha ismeretlen helyre kerültünk, első dolgom volt meghallgatni, hogy milyen a harangoknak a hangja. És volt egy olyan acél gyerekzongorám, amivel nagyon szerettem az orgonát imitálni. Az orgona és a szertartásos énekek, a gregorián nagy hatással voltak reám mint kisgyerekekre. S rendkívül szerettem ministrálni. Mindig ott voltam. Harangozni is szerettem. Otthon el voltam tiltva a zongorától, mert nem szerettem kezet mosni. És az volt a legnagyobb szenvedésem. (suttogta) De amikor nem néztek oda, odamentem és kalimpáltam magamnak.

Minden mondata belső monológként hangzott el a filmben. A rendezőelv szerint a kép és hang többszólamú kottaképként egészítette ki egymást, kötődött,

⁵ Valakinek muzsikálnak a faluban valahol. Zs. E. 2020. január 30. <https://maszol.ro/kultura/121581-valakinek-muzsikálnak-a-faluban-valahol-jelent-s-erdelyi-nepzenei-gyjtemeny-tettek-kozje>

Jagamas János csángó gyűjtésen Moldovában

szétvált a két szövegvilág, és tárultak föl titkok, amelyekről talán sosem beszélt a nagy nyilvánosság előtt. Bármit kérhettünk tőle, mindent természetesen és egyszerűen föltárt magáról. Számtalanszor végigsétált az utcájukban a házig, fel és le a háromemeletes bérház lépcsőin a tetőtéri pici lakásig. Csöpp mosollyal a szeme és a szája sarkában végezte a legbanálisabb hétköznapi dolgokat: borotválkozott, egy serpenyőben megpörkölte, megdarálta, majd megfőzte a reggeli kávéját.

– Bartók megszívleltette velem azt, hogy a valódi, a könyörtelen, a szépítés nélküli igazságot kell keresni mindenben. Még akkor is, ha az az igazság számunkra kellemetlen. Sajnos ma nem dicsekedhetünk avval, hogy a zenei analfabétizmust felszámoltuk. De magától nem történik semmi. Tehát az énektanáraink, a zenetanáraink hozzáállásától, munkájától, törekvésétől függ az, hogy az általános műveltségbe bele fog számítani egyszer nálunk is a zenei írás-olvasás ismerete.

Céduláit rendezgette, zongorázott és jógázott. Ifjúkorában szokott rá, saját bevallása szerint a koncentráció gyakorlatok, a gondolatkipcsolás fontos a zene gyakorlásában is.

– Rendkívül megkapott engem Gandhinak mint embernek a magatartása. Szébbé, jobbá tenni mindazt, amit lehet. Itt aztán meg kell említenem Albert Schweitzert

is, aki nagy tisztelője volt Gandhinak. A schweizeri filozófiának az alapja az élet tisztelete.

A személyes hangvételű arcképvázlat kereteit meghaladja a kötetekben megjelent tanulmányainak, a lejegyzett és közölt népzenei anyagoknak, szerzeményeinek, a róla szóló irodalomnak, szakmai körökben betöltött szerepének felsorolása. Számottevőek, jelentősek, időszerűek, pótolhatatlanok. Kitüntetései közül is csak a legfontosabbat említem, a Széchenyi-díjat 1993-ból, a romániai magyar népzene kutatás terén több évtizeden át kifejtett kimagasló munkásságáért.

Jogos volt a tünődése, ahogy a filmben, a Méra felé tartó személygépkocsi ablakán kitekintve felsóhajtott.

Jagamas Árkoson, mellette kedves tanítványa, Almási István

– *Ha még tíz esztendő t gyűjthettem volna, olyan körülmények között, azokkal a lehetőségekkel, akkor most nagyon jól állhatnánk.*

Nem mulasztotta el hozzátenni a követőire váró feladatokat sem.

– *Amikor ez a néphagyomány felbomlóban, megszűnőfélben van, hát el kell jutassuk a falusi népet a zenei ismeretekhez. Tudatosítsuk benne, hogy azoknak a népdaloknak milyen hallatlanul nagy művészi értékük van. És hát ez is egyik serkentője volt, hogy a kórusmozgalmat is megindítottuk.*

A mennyezeti lámpára felszerelt kamera körbeforgott. A farsangi mulatságra összegyűlt falusi asszonyok meg-meghúzzák a pálinkásüveget. Kacagnak, énekelnek. Maszkurások jönnek, férfiak. A pajzánul ölelkező párok között néha felsejlik Jagamas János mosolygó arca.

– *És aztán a kézirataim. Ahhoz sok időm kellene legyen, hogy fel tudjam dolgozni. Lesz-e elég időm? Nem tudom. Mindenesetre igyekszem, hogy nagy rendetlenséget ne hagyjak magam után. Lehetőleg mindent én tisztázzak.*

Jagamas János tanár úr követendő példakép volt diákjai számára, ahogy neki Bartók Béla és Kodály Zoltán jelentette az életre szóló tanítást, a befogadó-értő és a kiáradó-teremtő látást. A láttatást, amivel képes volt mások szemét is felnyitni!

Nyugodjon békében, az Örök Világosság fényeskedjen neki!

Jagamas János (1913. június 8., Dés – 1997. szeptember 15., Kolozsvár) Teste a szamosújvári örmény katolikus temetőben pihen.

Június 3. **Jósika Sámuel** báró (1848–1923) halálának a százados évfordulója. Szabadságharcos időkben született, amikor a család Ausztria távoli vidékein keresett biztonságot. Így szülővárosa Salzburg. Nagyszebenben, Franciaországban és Angliában tanult, a pozsonyi és kolozsvári jogakadémiaán szerezte szaktudását. Az 1860-as évek végén kezdett el gazdálkodni Hunyad megyei birtokán. 1872-ben Kolozs megye tiszteletbeli főjegyzőjéül választották. Rendre bekapcsolódott a közéletbe. 1879-ben az Erdélyi Gazdasági Egylet másodelnöke lesz, 1885-től már Kolozsvár és Kolozs vármegye főispánja. 1888-ban mond le. Ugyancsak 1885-től az Erdélyi Római Katolikus Státus alelnöke. 1885-ben megkapja a császári és királyi udvari kamarási címet és a Lipót-rend lovagi fokozatával tüntetik ki. 1891-ben a kolozsi kerület országgyűlési képviselőjéül választják kormánypárti programmal. 1893-tól belügyminisztériumi államtitkár. A Bánffy-kormányban 1895. január 19-től a király személye körüli miniszter. Apja halála után rászáll a főrendiházi tagság. 1910-től a ház alelnöke, majd 1912-től elnöke. Ugyancsak apjától veszi át 1889 szeptemberében a katolikus státus elnökségét. Összesen 30 évig áll a státus élén. Ő a család második tagja, akit az aranygyapjas rend lovagjává ütnek. A világháború végén Erdélyben marad. Negyvenezer holdas uradalmából a román „földreform” után alig 400 hold szántója marad meg. Az erdélyi magyar politikai szervezkedések élére áll. Az 1922 novemberében létrejövő Országos Magyar Párt első elnökéül választják. 1922-ben a román szenátusnak is tagja lesz. Koporsóját a piarista templomból kísérik ki a házsongárdi Jósika-kriptába.

Június 24. **Esterházy János** gróf (1824–1898), történész halálának a 125. évfordulója. A leghíresebb magyar főúri család cseszneki ágából született Kolozsvárt. Tanulmányait a kolozsvári piarista tanintézetben folytatta, majd Pesten lett

joggyakornok. 1846-tól az erdélyi Fő-kormányosztály tisztviselője. A szabadságharc idején Debrecenben felsőházi tagként vett részt az országgyűlésben, amiért utóbb kivizsgálás folyt ellene. Az önkényuralom korában kezdett beható történelmi kutatásokat. Össze-gyűjtötte családja oklevéltárát, s megírta a híresebb családtagok életrajzát, elkészítette a Gyalui vár krónikáját. Elsők közt írt beható tanulmányt a kolozsvári Szent Mihály- és a Farkas utcai református templomról. A Magyar Történelmi Társulat alapító tagja, kolozsvári bizottságának elnöke volt. Tanulmányai a *Századokban* és az *Archeológiai Közleményekben* jelentek meg. Az Erdélyi Római Katolikus Státusban igazgatótanácsi tagsággal tisztelték meg. A Kertek parcella arisztokrata sírkertjében lévő oszlopa feliratán egy szó sem utal tudományos munkásságára.

Június 26-án **Valentiny Antal** (1883–1948) bibliográfus emlékét idézzük fel halálának a 75. évfordulója alkalmából. 1901-ben mint egyetemi hallgató került Kolozsvárra. Itt szerzett görög–latin és történelem szakos diplomát, majd 1941-ben doktorátust. 1908-tól az Egyetemi Könyvtár munkatársa, 1940 őszétől ennek igazgatója. Az 1940-es évek közepén az egyetemen klasszika-filológiát tanított. A két világháború között magyarok számára román–magyar szótárt és román nyelvtant szerkesztett. 1933-tól ő állította össze a romániai magyar irodalom évenkénti bibliográfiáit. A II. A parcella nyugati szélén a főútra néző gyermekszobros sírban nyugszik.

Bálint Tibor

Zola

Ezer fuvarost bérelt, és éjjel-nappal hordatta velük a rideg és göröngyös tényeket a külvárosok, a vásáracsarnokok, a szalonok és a börze környékéről, amíg a valóságanyag már-már a Notre-Dame tornyának a magasságáig ért; de akkor, egy éjszaka, különös dolog történt: a tények hegye önnön súlyától begyulladt, lángot vetett, és a tetejében szerelmes nimfák kezdtek hajladozni lidérces fényben...

Rimbaud

Aki a világosságot kedveli, az a fénynek csak egyetlen árnyalatát ismeri meg, aki a homály rezgő bokorjába húzódik, az százféle színét; de úgy veszem észre, ezt még nem értitek. Adok hát száz év gondolkodási időt, és ha majd rátok kacsint az édes sejtés, szóljatok át: itt leszek a közelben, Afrika szomszédnál!

Dickens

Az adósok börtönében ül, és szívének árnyékát nézi a földön, míg körülötte csupasz lábú gyerekek kergetőznek egy férges almatorzsán verekedve. Látod, Charles, hiába úzted magad – sóhajt az író –, hiába volt minden szeretet, minden buzgalom és a fenyőgally szagú *Karácsonyi ének*, mert megváltást a jövő század sem hozott. Ne csodálkozz tehát, ha a jóság adósaként, mint egykor apád, még te is börtönbe vetődteél...

Killyéni András

Kolozsvár, 1958. június 22.: Balázs Jolán, magasugrás, világcsúcs, 180 centiméter

„Vasárnap délután a román rádió hirtelen megszakította sportközvetítését és rendkívüli hírt közölt: a kolozsvári Gheorghiu-Dej Stadionban Balázs Jolán 180 centimétert ugrott magasba, és ezzel két hét leforgása alatt másodszor állított fel világcsúcsot. Néhány óra múlva Bécs, Berlin, London, Moszkva és Róma jelentkezett távirón és kért részleteket a világrekord születéséről. Éjfélkor pedig Sanghajból hozott táviratot a posta Balázs Jolán címére. A szöveg így szólt: »Szív-ből köszöntelek a nagyszerű eredmény elérése alkalmából.« Aláírás: Csen Fen-jun. A volt világcsúcstartó köszöntötte az újat.” (*Népszabadság*, 1958. június 26.)

Az ekkor 21 esztendőes temesvári Balázs Jolán már kilenc éve atletizált, s megjárta az 1956-os melbourne-i olimpiát is, ahol ötödik helyezést ért el. Tornatanára figyelt fel tehetségére, amikor egy gyerekversenyen megnyerte a temesvári magyar iskola színeiben a magasugrás versenyét. 1952-ben Kolozsváron lett korosztályos országos bajnok és rekorder. 1955-ben 1,75 méteres ugrásával beállította első világrekordját. Tíz éven át uralta a nemzetközi magasugró versenyeket. 1957 és 1967 között 140 versenyen nyert, és 14-szer javította meg a magasugrás női világrekordját (1,74 méterről 1,91 méterre), valamint négyszer ugrott fedett pályás világrekordot. Kétszer nyerte meg az olimpiai játékokat (Róma, 1960, illetve Tokió, 1964).

És hogy miként született meg a kolozsvári világrekord, erről ekképp mesélt Balázs Jolán a *Népsport* riporterének:

„Bejártam a fél világot, részt vettem a melbourne-i olimpián – mondja –, és mégis ott született meg a 180-as világrekord, ahol először álmodoztam róla. Utólag olyan egyszerűnek tűnik. Szép idő volt, 160 cm-rel kezdtem. Könnyen átvittem. Aztán 170-re tették a lécet, majd 176-ra. Mindkettő elsőre sikerült. Ekkor a 180-as következett. Olyan magasra tették a lécet, mint én vagyok. Nyugodtan álltam vele szembe. Az edző, Sötér János, pillantásával biztatott [...] Nekiiramodtam. Éreztem, hogy nem elég [...] Le is ütöttem a kezemmel. Szünetet tartottam. Leállt minden más verseny, az érdeklődők a lécköré gyűltek. Sikerült! Négyszer is utána mérték, és a cipőmet is lefényképezték, nehogy valaki azt állíthassa, hogy magasított cipővel ugrottam.”

Balázs Jolán magasugró karrierjét Áros Károly sportújságíró összegezte a legszebben.

„Az első magasugró versenyre egy újabb hetet kellett várnia. 1,25 méterrel kezdett, ez egyéni csúcs. Rövid életűnek bizonyult, hiszen mindjárt a következő héten két centiméterrel megjavította. [...] És ez így ment versenyről versenyre. 1951. május 31-én Temesváron már a nagyváradi Kiss Irma országos csúcsát (1,40 m) ostromolta, és 1,47 méteres teljesítményével meg is döntötte. Két évvel később már a fővárosi Hadsereg Központi Háza (románul röviden

CCA) versenyzőjeként folytatta külön versenyét a magassággal. 1956 júliusában már Thelma Hopkins rekordját, az 1,74 métert ostromolta, és át is adta a múltnak, egy centiméterrel túlszárnyalva azt. Az 1,75 méteres világcsúccsal kétségtelenül esélyesként utazott Melbourne-be, az 1956-os nyári olimpiai játékokra, ahol aztán kellő versenytapasztalat hiányában (na meg magyarországi kötődései – édesapja Pesten élt, rokonai szerte az országban – miatt az '56-os események felkavaró hatása, mert saját bevallása szerint volt) meg kellett elégednie az ötödik hellyel. (A győzelmet az amerikai Mildred McDaniel szerezte meg 1,76 méteres teljesítménnyel, ami természetesen új világcsúcsot jelentett.) Egy évvel később Balázs Jolán előlépett társrekordere. Sokáig nem sütkérezhettek a csúcson, mert Kínában feltűnt egy üstökös, Csen Fen-jun, aki 1,77 méterrel át is vette a világcsúcs tulajdonjogát. Hét hónappal később, egészen pontosan 1958. június 7-én Bukarestben Balázs Jolán 1,78 méterre javította a magasugrás világrekordját, és ettől a naptól kezdve egymaga tologatta egyre feljebb a léceket. 1961. július 16-án Szófiában 1,91 méterig jutott. Közben mindent, de mindent megnyert, amit egyáltalán az idő tájt megnyerhetett, olimpiai, Európa-bajnoki aranyérmet, minden nemzetközi versenyt, melyen elindult.”

Június 1. Gyermeknap

Nálunk munkaszüneti nap; számos országban más napon ünneplik.

VÍZSZINTES

- Néma mássalhangzó!
- Szájperem
- Angol hossz mérték (YARD)
- Vés
- Becézett Ágnes
- Bútordarab a parkban
- Menekülési útvonal
- Téglalap két szemközti csúcsát összekötő egyenes
- Kalóz közepe!
- Krumpli lesz belőle!
- Kicsinyítő képző
- Pál románul
- Istenként tisztel
- Szolmizációs alaphang

FÜGGŐLEGES

- A megfejtés
- Földbe vetik
- Juttat
- Gabonát betakarító
- Titkos jelkombináció
- Sírató

Június / Szent Iván hava

8. – Medárd – Időjóslo nap: ha ezen a napon esik, 40 napig esős idő lesz;
29. – Péter és Pál napja – egyes vidékeken az aratás kezdete.

Június 24-én a leghosszabb a nappal, és a legrövidebb az éjszaka. Hogy hívjuk ezt a napot? A rejtvényből megtudod.

1	2		3	J	4	5
6		7			8	
9				10		
R		11	12			
I	13					R
	14					D
15				16	17	
18			19			
20		Á			21	

- Dundi fóka, rajzfilmfigura
- Tripla részlet!
- Otthonomban

- Amely személy
  - Hosszú, vastag bot
  - Padszék!
- VAJNÁR ILONA rejtvénye

Petőfi 200

„Előre hát, oh nemzetem, ne állj meg, / Hogy állnál meg pályád közepén? / Félúton vagy, fölértél a hegyre, / S könnyű már annak, aki völgybe mén. / Elő, elő a zászlóval, kezeden, / ...” – a 200 éve született Petőfi Sándor *Jött a halál* című versének folytatása található a rejtvényben.

EBBEN A PILLANATBAN 3. SOR/I.		▽	MEG-DORGÁL	IDEGEN KAROLA TONNA (RÖV.)	▽	EGYFÉLE AJAKRÜZS VÁRAKOZNI KEZD!	▽	ÓKORI NÉP LAVORBAN VAN!	▽	▽	GALLY CSALÁDTAGOK! VILLANÓFÉNY (FÉNYKÉPEZÉSHEZ)
2. SOR/II.	M										E
MAJD NEM HISZI!			A TETEJÉ- RE TESZ 3. SOR/II.						NÉVELŐ ILYEN KO- SÁR VAGY KALÁCS IS VAN		
					VÉDELMEZ GAZDASA- GI ÁGHOZ KÖTHETŐ				ÖSSZE- TÖRT FÉKI! 2. SOR/I.		
KÁRTYA- JÁTÉK EGY- HARMADI!	ELMEBAJOS KÉRÉS LÉNYEGE!							... DE FRANCE KACSA- HANGOT HALLAT			
ASSZONY- NEVKÉPZŐ KÖLTŐ (JÁNOS)		SZJESZ- TÁZIK GYÜMÖL- CSÖT SZÁRÍT								EMBERFEJ! KICSINYÍ- TÓ KÉPZŐ	...
				„A” HOSZ- SZÚSÁGOK LESZAR- MAZOTT							
G		SZ	E						A		U
LEGÓ- KOCKÁKI! 1. SOR IPSZILON	BECÉZETT ANTAL KIADASATI FEDEZI					KÖZÉPEN FOGTA! VÍZI JÁRMŰ				EGYFÉLE VONALZÓ ALÁVALÓ, ALJAS	
					NÉMÁN HAGYÓ! DUNÁBA KERÜLT!				LIBAHANG , HALK ÁRADATI!		
VONÓS HANGSZER NÉMA ZOLI!		ÓZLANDI ÉNEKMŰ SZÍNJÁTÉK JELENETE!						A GARAM SZLOVÁK NEVE MEGKE- VERT SOR!			
ELŐTAG: KÉT SZÉN- ATOMOS SZÉNHI- DROGÉN				BESZTER- CE-NASZÓD M. FALU KICSI ADORJÁN							
					RÉSZEKRE TAGOLOD NÉGY, ..., HAT						
NŐI NÉV (FEBR. 8.) SZESZESÉ- DÓ (MUST)						NÉMILEG HŐÁLLÓ! KÓDARAB!				PÁRATLAN SEITI! AZ EGYIK VITAMIN	
PLATINA VEGYJELE	,		S				! SZÁNTÓ- FÖLD	,			.

	Július	Szent Jakab hava. Áldás hava. Nyárhó	Névfejtő
1	Szombat	Anikó, Annamária, Áron, Előd, Renáta, Tibold, Tihamér <i>Semmelweis-nap (a magyar egészségügy napja)</i>	Tibold – Teobald név magyar formája, jelentése bizonytalan.
2	Vasárnap	Jenő, Ottó <i>Sarlós Boldogasszony</i>	Ottó – germán eredetű; jelentése: vagyon, híres.
3	Hétfő	Kornél, Soma Szt. Tamás apostol	Soma – magyar eredetű; jelentése: som.
4	Kedd	Berta, Bíborka, Izabella, Ulrik Portugáliai Szt. Erzsébet	Ulrik – német eredetű; jelentése: öröklött birtokán uralkodó.
5	Szerda	Emese, Mária, Sarolta Zaccaria Szt. Antal	Emese – magyar eredetű; jelentése: anyácska.
6	Csütörtök	Csaba, Izajás, Melitta, Zsolt Goretti Szt. Mária	Izajás – héber eredetű, jelentése: Jahve szabadulás.
7	Péntek	Apollónia, Evódia, Donát	Evódia – görög eredetű, jelentése: jól + út.
8	Szombat	Edgár, Ellák, Teréz	Edgár – ószász–angol eredetű; jelentése: vagyon + dárda.
9	Vasárnap	Hajnalka, Lukrécia, Ruth, Veronika Zhao Rong Szt. Ágoston és társai	Ruth – héber eredetű, jelentése: barátság, barátnő
10	Hétfő	Amália, Melinda, Ulrika	Ulrika – német eredetű; jelentése: öröklött birtokán uralkodó.
11	Kedd	Lili, Lilla, Nelli, Nóra Szt. Benedek (Európa fővédőszentje)	Lili – angol eredetű; jelentése: liliom. Nelli – az Eleonóra, Heléna, Kornélia angol becézőjéből önállósult.
12	Szerda	Dalma, Eleonóra, Izabella	Dalma – Vörösmarty Mihály névalkotása a dal szóból.
13	Csütörtök	Jenő, Margit Szt. Henrik	Jenő – magyar eredetű; jelentése: a hatodik magyar honfoglaló törzs neve.
14	Péntek	Örs, Stella, Ulrik Lelliszi Szt. Kamill	Stella – latin eredetű; jelentése: csillag.

	Évfordulók	Népi időjósítások
1	205 éve , 1818-ban született Tabánon Semmelweis Ignác orvos, „az anyák megmentője” († Oberdöbling, 1865. augusztus 13.).	
2	85 éve , 1938-ban született Nagysomkúton Szilágyi Domokos költő, író, irodalomtörténész és műfordító († Kolozsvár, 1976. november 2.).	Sarlós Boldogasszony aminő, hat hétig olyan lesz az idő.
3	260 éve , 1763-ban született Kolozsváron Herepei János református lelkész és teológiai tanár († Kolozsvár, 1812. május 9.).	
4	120 éve , 1903-ban született Kolozsváron Szervátiusz Jenő szobrászművész († Budapest, 1983. szeptember 15.).	
5	170 éve , 1853-ban született Kiszzebenben Csontváry Kosztka Tivadar festőművész († Budapest, 1919. június 20.).	Ha ezen a napon esik, rossz lesz a diótermés.
6		
7	110 éve , 1913-ban hunyt el Kolozsváron Spáda János építőmester (* Kolozs, 1877. december 10.).	
8		
9		
10		
11		
12		
13	220 éve , 1803-ban a játékszíni bizottság felszólítására öt főúr a Farkas utca északi során kettős telket vásárolt a Református Kollégiumtól, állandó színház építésére.	Mérges Margit esőt, zivartart hoz.
14	155 éve , 1868-ban tartotta az alakuló közgyűlést a Redutban a Kolozsvári Kör.	

	Július	<i>Szent Jakab hava. Áldás hava. Nyárhó</i>	Névfejtő
15	Szombat	Henrik, Örkény, Leonóra, Roland Szt. Bonaventura	Örkény – régi magyar személynév, valószínűleg török eredetű; jelentése: szabad, szabados, szertelen.
16	Vasárnap	Enikő, Kármén, Valter, Zalán <i>Kármelhegyi Boldogasszony</i>	Valter – német eredetű; jelentése: uralkodó sereg.
17	Hétfő	Elek, Endre Szt. Zoerard-András és Benedek	Endre – német-szláv-magyar eredetű; jelentése: férfi, férfias.
18	Kedd	Cecília, Frigyes, Milán Szt. Hedvig	Frigyes – német-magyar eredetű; jelentése: béke + hatalom.
19	Szerda	Alfréd, Emília	Emília – latin eredetű; jelentése: versengő, vetélkedő.
20	Csütörtök	Éliás, Illés Szt. Apollinaris, Antióchiai Szt. Margit	Éliás – héber-görög-latin eredetű; jelentése: Jahve az én Istenem.
21	Péntek	Dániel, Daniella, Helén, Léna Brindisi Szt. Lőrinc	Daniella – héber eredetű; jelentése: Isten a bírám.
22	Szombat	Magda, Magdolna Szt. Mária Magdolna <i>A nándorfehérvári diadal emléknapja</i>	Magda – arámi-héber eredetű; jelentése: torony, bástya.
23	Vasárnap	Lenke Szt. Brigitta	Lenke – a Lenchen (Helene és Magdalene német becézője) magyarító fordítása.
24	Hétfő	Kincső, Kinga, Krisztina Árpád-házi Szt. Kinga	Kinga – a Kunigunda régi magyar becézőjéből önállósult, jelentése: nemzetség + harc.
25	Kedd	Jakab, Jákob Szt. Jakab apostol, Szt. Kristóf	Jákob – héber eredetű; jelentése bizonytalan.
26	Szerda	Anna, Anikó, Anita, Panna, Panka Szt. Joákim és Anna	Anna – héber eredetű; jelentése: kegyelem, Isten kegyelme, kellem, kecsesség, báj. Panna, Panka – az Anna becézőjéből önállósult.

	Évfordulók	Népi időjósítások
15		
16		
17		
18		
19		
20		Esős Illés igen rossz, áldást az nem hoz.
21		
22		
23		
24		
25		Napja vihart szül, ám de- rült éjszakáján a kertben jó termést várjál. Ha esik, az nem jó, férges lesz a dió.
26		Anna asszony reggele már hűvös, ne játsz vele!

	Július	Szent Jakab hava. Áldás hava. Nyárhó	Névfejtő
27	Csütörtök	Árvácska, Györk, Liliána, Natália, Olga Mákluf Szt. Sárbel	Liliána – angol eredetű; jelentése: liliom. Györk – a György rövidített, kicsinyítő képzős származéka. Árvácska – magyar eredetű; jelentése: a virág maga.
28	Péntek	Alina, Győző, Ince, Szabolcs	Szabolcs – magyar eredetű; jelentése ismeretlen.
29	Szombat	Bea, Flóra, Márta Szt. Márta	Bea – a Beáta és a Beatrix rövidülése. Márta – héber eredetű; jelentése: úrnő.
30	Vasárnap	Csala, Judit, Xénia Aranyszavú Szt. Péter	Xénia – görög eredetű; jelentése: vendég.
31	Hétfő	Oszkár Loyolai Szt. Ignác	Oszkár – 1. északi germán eredetű; jelentése: jó dárda; 2. ír-kelta eredetű; jelentése: szarvast kedvelő.

	Évfordulók	Népi időjósítások
27		
28		
29		
30	155 éve, 1868-ban hunyt el Hanván Tompa Mihály költő (* Rimaszombat, 1817. szeptember 28.).	
31		Ha esik, akkor enyhe tél következik.

Cseke Péter

Kemény János írói indulásának kolozsvári műhelyei

1. „Fiatal íróknak akartunk fórumot teremteni”

Kemény János három-négykötetesre tervezte önéletírását. A *Kakukkfiókákat* követően a másodiknak az *Aprószentek* címet szánta, a harmadik kötetbe akarta sűríteni a házassága időpontjától gyűjtött élet-, illetve irodalmi tapasztalatait: a helikoni korszakot; a színházzal kapcsolatos emlékeit; a második világháború alatti és utáni éveket; a meszégetők között, illetve a Színművészeti Főiskola könyvtárában és az *Új Élet* folyóiratnál töltött periódusokat. A második kötetet épp csak elkezdte: epizódokat idézett fel a *Remény* és az *Előre* izgalmas történetéből, a Tizenegyek korszakos mozgalmából. „Fiatal íróknak akartunk fórumot teremteni – fejtette ki Marosi Ildikónak –, hogy felrázzuk a háborús évek sokkját kiheverni nem tudó irodalmi közéletet.” (Marosi Ildikó: Utolsó beszélgetés Kemény Jánossal. *Igaz Szó*, 1973. 10. 656–660.)¹

1 A Marosi Ildikó által készített interjúból tudhatjuk meg pontosabban a tervezett kötetek tartalmát, Kemény János sajnos még az első kötet, a *Kakukkfióka* megjelenését sem érthette meg. „Ezeket az emlékeimet az életrajzom harmadik kötetében írom meg, amely a házasságom időpontjával, 1923 novemberével kezdődik, s tart napjainkig. Az is lehet, hogy két kötet lesz belőle, mert a színház mellett ebben akarok írni a helikoni korszakról, a második világháború és az azt követő évek élményeiről, ismerkedésemről az új szempontokat kutató és megvalósítani akaró városi ipari munkássággal, és a meszeseknél töltött éveimről. A címe? Csak a második kötetnek van meg: *Aprószentek*. Ez magába foglalja az életemnek azt a szakaszát, amikor mint kolozsvári diák jelentkeztem az irodalmi életben egyetlen és rosszul sikerült verseskötetemmel. Már a címe is borzasztó: *Költemények!* Majd a *Remény* és *Előre* című folyóiratok izgalmas történetét írnám meg és a Tizenegyek mozgalmát. Fiatal íróknak akartunk itt fórumot teremteni, hogy felrázzuk a háborús évek sokkját kiheverni nem tudó irodalmi közéletet. A Tizenegyek közül elég szép számmal lettünk írók: Tamási, Kacsó, Balázs Ferenc, Jancsó Béla. 26-ban aztán szinte természetes volt, hogy az én marosvécsi otthonomban talált helyet az íróknak az a csoportja, akiknek az volt a célja, hogy elősegítse minél több erdélyi író jó könyvének megjelentetését. Ez volt a Helikon. De a hazai írók mellett a külföldiekkel is foglalkozni akarok, azokkal, akiket ismertem és szerettem: Ernst Toller, a *Fecskék könyve* szerzője, Felix Salten vagy H. G. Wells. A kortárs román írók közül pedig Liviu Rebreanu, Lucian Blaga, Victor Eftimiu vagy Codarcea, akikhez sok érdekes, megírni való emlék fűz. Aztán szeretném megírni két éves diákoskodásomat Bécsben, ahol az erdőmérnöki főiskola hallgatója voltam. Továbbá mindazokat az irodalmi fejlődésem és a közélet szempontjából érdekes eseményeket foglalja magában a második kötet, melyek a házasságom időpontjáig történtek.” (Uo., 659.)

A helikoni szellemi erőternek máig élő története van – lásd: (*A Helikon és az Erdélyi Szépművés Céh levelesládája (1924–1944) I–II.* Közzéteszi Marosi Ildikó, Kriterion, 1979.) –, konferenciák és újabb kiadványok emlékeztetnek a jelentőségére, de magának az író Kemény Jánosnak a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrzött hagyatéka még mindig feltárára vár. Úgy tűnik, hogy az általa életre hívott irodalomtörténeti korszak elfödte saját szépírói teljesítményének értéktelítettségét. Pedig a börtönből szabaduló Páskándi Géza épp Kemény írásművészetében fedezte fel, hogy a szocreál-korszakban is lehet érvényes irodalmat teremteni (A megépítettség sikere. *Utunk* 1965. 45.).

A *Kakukkfőókák*ból tudjuk, hogy a Káli Nagy Elek örökségének tekintett Kosuth Lajos utcai házba érkeztek meg. Kemény akkor egyéves és két hónapos volt. A hajón tanult meg járni. Pár nap múlva Alsójárába indultak.

„A kúria és a hozzá tartozó sovány birtokocska múltjáról vajmi keveset tudok. Mindössze ennyit: szépapámé volt, a Káli Nagy Lázáré, aki az első állandó jellegetű magyar kőszínháznak volt első igazgatója. Tőle örökölte dédapám, Káli Nagy Elek, Kolozsvár város főbírája, aki hozományként adta Gizella leányának, az én nagyanyámnak. Amikor mi odakerültünk, a házon, a kerten és a vízi paraszthalmalmon kívül már minden csak névlegesen volt a nagyapámé.” Amire ugyancsak büszke lehetett Kemény János: dédapja 1853-tól az unitárius egyház főgondnoka volt; egyedüli feje az egyháznak, miután az önkényuralom idején kilenc évig nem volt szabad püspököt választani.

2. Önképzőkori lapok nemzedéki programmal

A diáklapok történetéből tudjuk, hogy Kolozsváron két önképzőkori lap működött *Remény* címen. Az unitárius 1853-ban indult, Káli Nagy Elek főgondnoksága idején, a református 1863-ban.

Kemény Jánost tizedik születésnapján írták be a Kolozsvári Református Kollégiumba, 1913. szeptember 1-jén. Szálláshelye Nagy Jenő magyar–német–latin szakos tanárnál volt a Farkas utca 17. szám alatt – a kollégiummal átellenben. Ugyancsak Nagy Jenőnél lakott és kosztzott osztálytársa, a Marosújváron született Jancsó Béla is.

Az 1545-ben alapított Kolozsvári Református Kollégium a 19. század végén és a 20. század elején élte a virágkorát, amihez nagymértékben hozzájárult az 1872-től működő kolozsvári egyetem szellemi kisugárzása. László Dezső szerint ez egyenesen rákényszerítette a kollégiumot „a történelmi gyökerű, egészséges modernségre”, következésképpen arra, hogy „a haladó modernség” alkalmazásában a többi kollégium élén járjon (László Dezső: *Találkozásaim a kollégium szellemével. Ifjú Erdély*, 1935. 89.). Az első világháború kitörése azonban megakasztotta ezt a folyamatot. „Kinn az életben az impériumváltozás sorsfordító eseményei zajlottak – idézte fel azoknak az éveknek az eszmetörténeti folyamatait Jancsó Béla az *Erdélyi Helikon* hasábjain –, de benn az iskolában és a bennük tanulóknak

már új szellem bontogatta szárnyait. A Gyulai Pálról, Pázmány Péterről és Kriza Jánosról elnevezett református, római katolikus és unitárius önképzőkörökben a fiúk már Anatole France-t, Nietzsche-t, Wilde-t, Comte-t, Adyt és szociológiát olvastak” (Jancsó Béla: A Remény osztálya. In: J. B.: *Érték, erkölcs, közösség*. Kriterion, 2021. 182–187.). Tág érdeklődésük reménykeltő volt a háborús évek zűrzavarában, amikor viharfelhők árnyékolták be az erdélyi égboltozatot.

Az 1918 utáni erdélyi magyar irodalom kezdeteinek kutatóját ma ugyancsak meglepi, hogy kiváló felkészültségük ellenére a református *Remény* szerkesztőbizottságának tagjai valamennyien magánúton érettségiztek 1921-ben. Kemény János – egészen más okból – az Unitárius Főgimnáziumban. Az őszirózsás forradalom idején néhány társával beállt polgárőrnek. Minden bizonnyal az készítette erre, hogy Alsójáróban addigra átélte a polgári forradalom zűrzavaros, önkényeskedő, fegyverhasználatától sem mentes napjait, amikor csak nagyapja jó emberei mentették meg az életét. Miután bemenekültek Kolozsvárra, nappal tanult, éjszaka „a lakosság békés álmára” vigyázott. Ezt látta helyénvalónak. Bízott abban, hogy majd magánvizsgát tehet. Hiszen ez akkoriban megszokott eljárás volt. Tüdőfertőzése okán Balázs Ferenc is két évről tett le magánvizsgát, miután ki kellett maradnia az Unitárius Főgimnáziumból. Csakhogy a Református Kollégium tantestületének többsége nem szavazta meg Kemény János engedélykérését. Hajthatatlanok voltak – írta visszatekintésében –, mert ki akartak „gyomlálni a fiatalság (és a felnőttek) emlékezetéből mindent, ami az őszirózsás forradalomra” emlékeztetett (Búcsú a Farkas utcától. *Igaz Szó*, 1971. 8. 212–217.).

Szállásadó tanára, az igazságérzékükben megbántott diákok fájdmát átérző Nagy Jenő sem tudta megvédeni kedvelt tanítványát. Azt tanácsolta tehát, hogy használja ki a kollégiumok közötti versengést, és menjen át az unitáriusokhoz. Ennek „köszönhető”, hogy a „Remény osztálya” 1919-ben élénk kapcsolatot ápolt a Kriza János Önképzőkörrel, illetve annak ugyancsak *Remény* című folyóiratával. Ennek előzménye, hogy Balázs Ferenc az 1918/19-es tanévben ismét rendes tanulóvá vált. Miután önképzőköri elnökké választották, jótékony változásokat indított be: a zenekultúra felkarolását, a népi kultúra értékeinek tudatosítását, a modern líra – Ady, Babits, Kosztolányi, Balázs Béla – kolozsvári szállásteremtését. Balázs Ferenc 1919 őszén bekerült az Unitárius Teológiára, ezt követően Kemény Jánosra hárult a szellemi építkezés folytatása.

3. „A mi irodalmi mozgalmunk Ady Endre és a Nyugat világának a szelleméhez igazodott”

A *Remény* osztályának a „felfüggesztése” után Kemény János vette kezébe korosztálya irodalmi fórumának az újjáteremtését. Mivel az ő nevére akkor még nem adhattak volna lapengedélyt, ezért névlegesen Geley Antal lett az *Előre* főszerkesztője. A szerkesztés Balázs Ferenc teológiai szobájában folyt, a levelezést Ferencz József unitárius püspök unokája, az irodalmi érdeklődésű Végh József

intézte. A folyóirat eleve reklám-bevételekre alapozta működését. Hasábjain hirdetett a Ganz Rt., az 1894-ben alapított Erdélyi Bank és Takarékpénztár, a nagyváradai Egyesült Bank és Takarékpénztár, a kolozsvári Helvetia általános biztosító társaság, a kolozsvári cukorkagyár, a Színház és Társaság, valamint gróf Teleki Árvéd fonó- és szövőgyára. Február második felében novella- és (esztétikai) tanulmánypályázatot hirdettek, később még honoráriumra is gondoltak, de a kilencedik szám nyomdába adása után már a lap megszűnésével kellett szembenézniük. Tehát nem az érdeklődés hiánya okozta az *Előre* korai „bukását”, hanem a pénzforrások váratlan megcsappanása. Ami összefügg a magyar pénzintézeteket érintő román bankpolitikával.

Kacsó Sándor, aki a kolozsvári román egyetemen 1922 tavaszától Kristóf György előadásait hallgatta, az *Előre* hasábjain jelentkezett első elbeszéléseivel és verseivel. Élete végén ekképpen idézte fel a korhangulatot: „Időm java részét az unitárius teológián töltöttem Balázs Ferencék társaságában, szenvedélyes viták közepette. Itt »szerkesztődött« ugyanis az *Előre*, és itt alakult a *Tizenegyek* antológiája a vitára bocsátott versekből, novellákból, mesékből, cikkek-ből. Ide látogatott sokszor Tamási Áron is...” (*Virág alatt, iszap fölött*. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1971. 261.). A Balázs Ferenc-monográfiát megalapozó Mikó Imre „első generációs kiállításnak” minősítette az 1922 januárjában megjelent *Előré*t, melynek „távszerkesztője” Kemény János volt, „helytartója” pedig Balázs Ferenc, aki az irodalomteremtés új útjait és az ifjú tehetségeket kereste. „Az *Előre* egyesíteni akarja a fiatal írónemzedéket – hirdette önmagát a folyóirat –. Kérjük azokat, akik átmentek az önbírálaton, keressék fel lapunkat írásaikkal. Mindenkinek érdeke, hogy előmozdítsa egy új, életerős írónemzedék kifejlődését.”

Erre buzdított maga az unitárius püspök, Ferencz József is. „Ezt a szépirodalmi lapot, melynek ez a 2. száma, *Előre* címmel néhány ifjú indította meg. Merész vállalkozás, különösen most, midőn a nyomda, a papíros s minden olyan drága, s emellett szépirodalmi lapban sincs hiány. De az ifjúnak egyik legszebb jellemvonása a bátorság és bizalom, ha az a szépért, jóért és nemzetért való

küzdelemben nyilvánul, s amennyiben én a vállalkozó ifjak közül többeket ismerek, felteszem róluk, hogy nem pusztán a hiúság, a törtetés vágya indította erre a vállalkozásra, hanem hogy tehetségük szerint is közreműködjenek a magyar irodalom, a kultúra fejlesztésére és terjesztésére. Legyen szabad azért legmelegebben figyelmébe ajánlani a magyar olvasóközönségnek a lapot, melynek első száma már elég kedvező ábrázattal jelent meg. [...] Pártoljuk hát a vállalkozó ifjakat, hogy ne veszítsék el munkakedvüket. Ki tudja, melyikben minő költő vagy regényíró kezdi szárnyait bontogatni, akik egykor nemzetünknek büszkeségei lehetnek. Adja Isten!”

Az irodalom háza tájáról az *Erdélyi Szemlét* szerkesztő Sütő-Nagy László szólal meg. Tudatos harcosoknak tartja a lap körül gyülekezőket. „Sok a bizalmam az erdélyi magyar irodalom törtető, friss szemű legényeiben, akiktől friss szellemet, a friss szellem elismertetését várom, bizton, mert abból a televényföldből sarjadnak ezek az új emberek, ahonnan Bolyai s Dávid Ferenc hirdette az emberi szabad szellemet” (Üdv néked, élet ifjúsága. *Előre*, 1922. 4. 1.).

Székelyudvarhelyről a „már nem fiatal, de még nem öreg”, alig harminckilenc éves Tompa László figyel fel „az élet szemébe” néző fiatalokra: „Sodruk elragad – mit lehet tenni mást, mint velük menni, egy-két éneket elénekelni, egy-két tűz-bokor átugrását megkísérelni. [...] Azért hát éljen az élet és örök megújulását leghevesebb lüktetéssel példázó üteme: a tavaszokon mámorosodó ifjúság!” (*Előre*, 1922. 7–8. 1–2.).

4. A Tizenegyek vidám optimizmusán indultam el azon az úton...”

Kemény János 1921 őszén beiratkozik a bécsi Hochschule für Bodenkultur egyetem erdőmérnöki karára. Ami nem magyarázható csupán azzal, hogy alsójárjai nagyapja szűkös anyagi viszonyai eleve gyakorlatias életpályát indokoltak. Hiszen már kisdíák korától értésére adták, hogy „másodfokú várományosa” a Kemény János erdélyi fejedelemtől nemzedékről nemzedékre öröklődött várkastélynak és erdőbirtoknak. Ám a „Remény-telenség” idején, amikor Balázs Ferencsel élére áll az útkereső fiatal író- és művésznemzedéknek, még nem számíthatott erre az örökségre. „Kölcsönpenzen utaztam le Bécsből a birtok átvételére – írja 1949-es visszaemlékezésében, amiből bécsi nyomorgásaira is következtethetünk. – Az volt a szándékom, hogy a rám szállott vagyont a kultúra és a művelődés céljaira fogom fordítani” (*A rejtőzködő lélek*. Kemény János hagyatékából. Közreadja Marosi Ildikó).

Kemény János nem tudta palástolni bécsi éveinek csalódottságát akkor sem, amikor már papi palástot viselhetett. „Hiába akartam pallérozódni itt, hiába akartam messzire nézővé lenni – vallotta meg író társainak a *Tizenegyek* tizenegyedik évfordulóján –, falak, emberfalak, gondolat akadályok, gyűlöletfüggönyök s eleső emberek reménytelensége keresztet ték utamat, ahol pedig a láthatárnak

kellott volna kitarulnia kutató szemeim előtt, csupán egy-egy idetévedt otthoni ismerős jelentette számomra a frissebb levegőt” (Kemény János diákévei Bécsben. Közéteszi: Marosi Ildikó. *Utunk*, 1978. 37.).

Minthogy nem maradt életideje a „távszerkesztés” műhelytitkainak a megosztására, csakis arra gondolhatunk, hogy bécsi tanulmányainak szüneteiben olykor-olykor maga is részese volt a Balázs Ferenc teológiai szobájában zajló műhelyvitáknak. Erre abból lehet következtetni, hogy a nevezetessé vált évfordulón maga hozta szóba: éppen szabadságon járt itthon, amikor – „önképzőköri szereplések s egy megbukott lap jogán” – írótestvérei bevonták az antológia kiadásának előkészületeibe. Arról pedig a *Kakukkfiókákban* olvashatunk, hogy nyomorgó bécsi éveiben kapcsolatba került az emigrációban élő magyar írókkal és művészekkel, aminek a hatása jól kimutatható az

Előre közleményeiben. Név szerint Balázs Bélát és Kassák Lajost említi, akikkel 1945 után is tartotta a kapcsolatot. Annál is inkább, mivel hatásukra ismerte meg az expresszionizmust, a kubizmust, valamint „az izmusok sok irányzatát”. Láthatta az osztrák, a francia, az angol, a német, az orosz expresszionisták műveit. Picasso „kék korszakából” arra jött rá, hogy nem az irányzat a fontos, hanem a tehetség.

Az átmeneti tanácstalanság után Balázs Ferenc hamar feltalálta magát: antológiát kell kiadni! Olyant, amelyik valóra válthatja az *Előre*-ben meghirdetett nemzedéki programot. Bécsi csalódásai közepette Kemény Jánosnak is a *Tizenegyek* szerveződése adta vissza az önbizalmat: „Nem tudom, mennyiben járultak hozzá kezdetleges verseim a könyvünk sikeréhez, nem tudom, kevés szavú magam mit adtam – tüzet a bajtársi lelkesültséghez? –, de tudom azt, hogy nekem az ifjú erdélyi magyarok a bizodalmat adták vissza, és visszavezettek oda, ahonnan kiindultam: az erdélyi faluhoz. [...] A *Tizenegyek* vidám optimizmusán keresztül indultam el azon az úton, mely ahhoz a boldog felismeréshez vezetett, hogy egy erdélyi falusi magyar ember szeméből felém áradó bizalmas tekintet, egy kemény parasztkéznek barátságos szorítása többet ér minden egyéb elismerésnél” (*Tizenegyek* találkozója. *Ellenzék*, 1934. febr. 25.).

Az ELŐRE
szerkesztősége
pályázatot hirdet
aetizikai tanulmányra
és rövidebb novellára

A jelgével ellátott borítékokban küldendő pályázatok beküldésének határideje

1922 márczius 15

Egyesült Bank
és Takarékpénztár
Nagyvárad

Foglalkozik a bank-üzlet minden ágával

GANZ villamossági rt. üzemzetősége
Kolozsvá, Széky-palota. Telefon: 403.

Elvállal elektromos világitási berendezéseket. **Anyagok raktáron!**

Erdélyi Bank és Takarékpénztár
Részvénytársaság Cluj-Kolozsvár
Mályás király-tér 32. Fióktintézet: Turda.

Loggorsorban szokászi átutalásokat a bel föld és kül föld bármely piacára a legelőnyösebb feltételek mellett. Mászon pénzek vételre és átadásra. Betéteket a legmagasabb kamattal mailett gyümölcszettel naplól-napig s azokkal felmondás nélkül bármikor visszafizeti. A pénzüket terhelő kölökamatot a bank sajátjából fizeti.

Alapítva: 1894. **Alapítva: 1894.**

VISSZATEKINTŐ

Crişan Erika

Iskola a Fellegvár közelében

A Kozmutza Flóra Hallássérültek Speciális Iskolájának múltja

Az intézet megalapításának gondolata 1886-ban merült fel először. Az ötlet Ákos (Scherer) Istvántól, a váci intézet tanárától származott, aki felismerte, hogy az akkori Magyarország területén nagyon alacsony a hallássérült gyermekek beiskolázási aránya, tehát szükség lenne egy új iskolára, ahol az erdélyi siket gyerekek megfelelő képzésben részesülhetnek. Akkor már működött az aradi és a temesvári iskola, de mindkettőben – akárcsak a kezdeti években Kolozsváron – alig 8–10 tanuló oktatását tudták vállalni.

Ákos (Scherer) István Hegedüs Sándort, Kolozsvár akkori országgyűlési képviselőjét bízta meg azzal, hogy a javaslatot a városi tanács, az országgyűlés, valamint Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter elé terjessze.

1887. május 21-én a város törvényhatósági bizottsága döntött az iskola megalapításáról. A létesítésére vonatkozó javaslat kidolgozásával Szvacsina Géza városi tanácsost kérték fel.

Szvacsina felmérést készített az Erdélyben található hallássérültek számára. Közel ezer 14 éven aluli gyermeket és több mint ezer felnőttet talált. Részletesen kidolgozott tervezete 1887. november 22-én került a városi tanács elé, majd miután ennek tanügyi és pénzügyi bizottsága is letárgyalta, 1887. december 17-én a városi közgyűlés elé jutott, ahol módosítás nélkül elfogadták.

Ennek megfelelően kezdetben csak iskolát akartak létesíteni kintlakó növények számára, később pedig – amikor az anyagiak megengedik – azt bentlakásos intézeté bővítenék. Ugyanakkor az oktatás tandíjmentessége és hat év képzési idő mellett döntöttek. Leszögezték, hogy olyan tanerőre van szükség, aki ismeri a „beszélési tanmódszert”. A tervet értelmében az iskola felállításának, fenntartásának és a tanulók ellátásának költségeit az állam, a város és társadalmi segítséggel lehetne biztosítani. Következésképpen általános gyűjtést rendeltek el, és beadvánnyal fordultak a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz, amelyben a létesítendő intézmény anyagi és erkölcsi támogatását kérték, valamint azt, hogy gondoskodjon a megfelelő tanerőről.

A gyűjtési akció sikeresnek bizonyult, hiszen I. Ferenc József császár 1887 szeptemberében Kolozsváron tett látogatása alkalmával 600 koronát adományozott a leendő iskola támogatására. Ugyanakkor a tiszteletére szervezett népünnepegyteljes bevételét (3045 koronát) a város vezetősége felajánlotta a cél megvalósítására. Neves személyiségek, a történelmi egyházak, arisztokraták, de még a középosztály képviselői is adakoztak.

1888. május 31-én Kolozsvárra érkezett Olgyay János váci segédtanár. Szeptember elején az iskola megkezdhette működését, de csak 8 gyermek jelentkezett.

Kezdetben, körülbelül egy hónapig a Deák Ferenc utca 8. szám alatt található ház egyik emeleti szobájában előkészítő oktatás folyt, majd a Kül-Monostori úti gróf Kun-féle házba költöztek. Öt év múlva, 1893-ban sikerült befejezni a bentlakással egybekötött intézet építését a Honvéd utca 38. szám alatt. Ez az épület egészen a II. világháború végéig az iskola tulajdonát képezte.

A háborút követően a Honvéd utcai épületbe az addig Nagyszebenben működő román tannyelvű siketek intézete költözött.

A háború okozta épületkárok miatt az iskolának hosszú ideig nem volt saját otthona. 1945 és 1948 között működési engedély nélkül, alig néhány tanulóval az Augusztus 23. utca 24. szám alatti Kereskedelmi Iskola egyik helyiségében folyt a tanítás, egy másikban pedig elszállásolták a gyerekeket.

Nehéz, szűkös évek voltak ezek, amibe nem lehetett belenyugodni, ezért Szabó Rezső, az iskola akkori igazgatója, Nagy Lajos gyógypedagógus, a tanulók szülei és a Magyar Népi Szövetség ismételt kérésekkel fordult az Egészségügyi Minisztériumhoz, valamint az Oktatási és Nevelésügyi Minisztériumhoz. A közbenjárások eredményeként az iskola megkapta a működési engedélyt, lett saját költségvetése, megmaradhatott a fent említett címen, és 1955-től a Magyar Süketnémák Speciális Iskolája nevet kapta.

A diákok száma évről évre gyarapodott, szükségessé vált tehát újabb helyiségek megszerzése. Hosszas utánajárás eredményeként sikerült megszerezni a Horea út 23. szám alatti épület egy részét, ahol a bentlakás és az étkezde kapott helyet. Az épület többi részét lakók foglalták el, jelenlétük akadályozta az oktatást. Természetesen a berendezés nagyon hiányos volt, akárcsak az Augusztus 23. utcában található osztálytermek bútorzata és felszerelése is. Nem volt elegendő ágy, ágynemű, étkészlet, nem voltak megfelelő higiéniai körülmények, a taneszközökről és a didaktikai eszközökről nem is beszélve. Mindezek mellett a két épület nagyon távol helyezkedett el egymástól, a gyerekeknek naponta 3-4

kilométert kellett gyalogolniuk, ami rendkívül megterhelő volt, mivel megfelelő ruházattal és lábbelivel sem rendelkeztek.

Tehát ez a megoldás sem volt kielégítő, annál is inkább, mert a tanulók létszáma egyre gyarapodott: az 1949–1950-es tanévben 63, a következőben már 85 tanulója volt az iskolának.

1952-ben Csöregi László igazgatónak sikerült kiharcolnia, hogy a bentlakás és az irodahelyiségek a Budai Nagy Antal (volt Honvéd) utca 46. szám alá költözzenek. Az osztálytermek azonban szét voltak szórva: négy osztály a román tannyelvű siketek intézetében, kettő pedig a vakok intézetében kapott helyet. Ezek a termek hidegek és megfelelő világítás nélküli, alagsori helyiségek voltak. Mindezek ellenére az iskola vezetősége igyekezett rendet, tisztaságot tartani, apróbb javításokat eszközölni. Gondot fordítottak – a lehetőségekhez mérten – a gyerekek ruházatára és megfelelő táplálkozására.

Közben a tanulók létszáma tovább gyarapodott. Az 1952–1953-as tanévtől kezdődően számuk meghaladta a százat, ezért az oktatás két váltásban folyt: délelőtt és délután is tanítottak. A bentlakás épülete is egyre szűkebbnek bizonyult, ezért ketten aludtak egy ágyban. Egyetlen zuhanyzó, egyetlen fürdőkád és illemhely állt a tanulók rendelkezésére. A városi Egyézségügyi Felügyelőség 1955. június 27-én tartott ellenőrzése nyomán, az említett áldatlan körülmények miatt megvonták az iskola működési engedélyét.

Ezért aztán Szabó Margit igazgatónő 1955 decemberében elküldte a minisztériumba az iskola rövid monográfiáját, ismertette a háború utáni nehéz körülményeket, és ismételten, nyomatékosan kérte vagy egy megfelelő épület kiutalását, vagy egy új intézmény építéséhez szükséges pénzalapot.

1958-ban aztán, sok nélkülözés és hányattatás után iskolánk megkapta az akkor Kozmutza, ma Gruia utca 51. szám alatt található épületet. Jelenleg is itt működünk. Hazaértünk.

Sajnos egy ideig itt is ugyanazokkal a nehézségekkel kellett megküzdeni, mint az előbbi helyeken. Az átköltözéskor még 25 család is lakott az épületben, ami miatt szintén két váltásban kellett tanítani. Az 1959–1960-as tanévben 139 diák volt, 17 tanár, 7 nevelő és egy szakoktató mester tevékenykedett az intézetben.

Az elkövetkező 40 év politikai-ideológiai nyomás alatt telt, egyre kevesebb pénzt utaltak ki az intézet számára. Sokszor a legszükségesebb élelmiszereket és gyógyszereket sem tudták megvásárolni.

Csak az 1980–1981-es tanévtől kezdődően sikerült elérni, hogy iskolánk tanulói teljes egészében birtokukba vehessék az épületet. Az intézet léte viszont sokszor veszélyben forgott. Többször meg akarták szüntetni vagy összevonni a román tannyelvű intézettel.

Az 1989-es decemberi rendszerváltás után a kezdeti nehézségek ellenére is fellendülés tapasztalható az intézet életében mind anyagi és gazdasági, mind szakmai és szociális vonatkozásban.

1995-ben került sor egy új, korszerű bentlakás alapkövének letételére.

Kiss Gabriella Csilla ...és jelene a jövő tükrében

Vizi Ildikó, az akkori igazgató az „építkezés kálváriájáról” szokott mesélni, amikor felidézük az eseményeket. Az állami támogatás csak ígéret maradt, de adományokból lassan-lassan megépült az új otthonunk, és végül 2001 júniusában a gyerekek beköltözhettek az új bentlakásba. Ez minőségi változást jelentett a bentlakó gyerekek életében: azelőtt emeletes ágyakban, negyvenen is aludtak egy-egy szobában, az új épületben nyolcágyas szobák, tágas terek és több fürdőszoba állt a rendelkezésükre. A 2000-es évek változást hoztak a beiskolázások terén is, 2004-ben, Wolff Erzsébet igazgatósága idején, a közösség igényére válaszolva elindult az első osztály olyan Kolozs megyei gyerekek számára, akik értelmi akadályozottak.

Napjainkban a Kozmutza Flóra Hallássérültek Speciális Iskolája Romániában az egyetlen magyar tannyelvű intézmény hallássérült gyermekek számára. Diákjaink Erdély szinte minden magyar megyéjéből érkeznek. Iskolánk igyekszik lépést tartani a változásokkal és megfelelni a jelen kor elvárásainak: nemcsak hallássérült tanulók számára indulnak osztályok, hanem értelmi akadályozottak, autizmus spektrum zavarral élő gyermekek és halmozottan sérült gyermekek számára is, természetesen külön osztályokban, speciális tanmenettel és módszerekkel, jól felkészült szakemberek irányításával. A magyar utazótanári szolgálat biztosítása Kolozs megyében szintén a mi iskolánk feladata, az iskolában működik egy felmérésekkel és tanácsadással foglalkozó szakbizottság is. 2017-től

logopédiai óvodai csoportot indítottunk, és kísérletképpen kertész szakosztály is működik az intézményben.

A hallássérült gyermekek száma az utóbbi évtizedekben – az orvostudomány és a technika rohamos fejlődésének köszönhetően – jelentős mértékben csökkent, és ennek következtében is – de nem csak – csökkent a hallássérült gyerekek létszáma az iskolánkban. A korán diagnosztizált, jó minőségű hallókészülékekkel ellátott vagy cochleáris implantációban részesült gyermekek általában sikeresen integrálhatók. Az integráció általános elterjedése, valamint a gyereklétszám csökkenése ellenére gyakran találkozunk a szórványban egy-egy hallássérült gyerekkel.

Az utóbbi két évtizedben jelzett megújulási folyamat nagymértékben egy angol alapítványnak köszönhető. A modern taneszközökkel felszerelt tanteremben differenciált, egyénre szabott oktatás folyik, kis létszámú osztályokban, csoportokban és egyéni foglalkozások keretében. A jól felkészült szakemberek multidiszciplináris munkacsoportban dolgoznak együtt: gyógypedagógus, pszichológus, audiológus, gyógytornász, orvos.

Fenntartónk, a Kolozs megyei tanács jóvoltából nemcsak szakmai fejlődésünk számottevő: 2008 óta a külső hőszigetelés, a megerősítő munkálatok, az akadálymentesítés, kerítésjavítás stb. mind azt jelzik, a gyerekek biztonságban, modern körülmények között tanulhatnak. Jelenleg az évekig nagyon rossz állapotban lévő műhelyépület is újítás alatt áll, ősztől főképp uniós forrásból modern osztályterem, egyéni fejlesztőterem, egy második gyógytornaterem és néhány műhely,

számítógépes laboratórium áll majd rendelkezésünkre, ezek által tovább bővíthetjük szolgáltatásainkat.

Óvodánk idén négy csoporttal működik: van logopédiai csoport, autizmus spektrum zavarral diagnosztizált gyermekek csoportja, halmozottan sérült gyermekek csoportja, mozgássérült/mozgáskoordinációs problémákkal küzdő gyermekek csoportja, jövő évtől pedig szeretnénk a korai fejlesztés irányába is bővíteni szolgáltatásainkat.

Az óvónők mellett gyógypedagógus, iskolapszichológus és gyógytornász is foglalkozik az óvodáskorú gyermekekkel is. Az óvoda gyógypedagógiai jellegéből kiindulva minden tevékenységet úgy alakítottunk ki, hogy a gyermekeknek tanulási, gyakorlási lehetőséget biztosítson mind az önállóság kialakításában, mind a kognitív fejlesztésben.

Az integráltan működő speciális osztályoknak a kolozsvári Báthory István Elméleti Líceum nyújt otthont, és 2013 óta szintén a mi iskolánkhöz tartoznak. Az összevont elemi osztályba és az V–VIII. osztályokba olyan diákok járnak, akik a többségi iskolai oktatásba nem tudnak beilleszkedni, sorozatos kudarcaik miatt hagyományos oktatási-nevelési módszerekkel nem fejleszthetők.

Az utazótanári szolgálat is fokozatosan bővül, Kolozsváron ősztől hat fejlesztő pedagógus látja el a többségi oktatásban tanuló magyar anyanyelvű, sajátos nevelési igényű gyermekek fejlesztését.

Az utóbbi években Erdély-szerte egyre hangsúlyosabbá vált a korai fejlesztési szolgáltatásokra való igény a magyar közösség körében. Iskolánk a Kozmutza Flóra Egyesület segítségével ezt a hiánypótló szolgáltatást próbálja lefedni, megvalósítani. Első lépésként gyógypedagógus szakemberek továbbképzésére fektettük a hangsúlyt: fontosnak tartjuk, hogy szakembereink akkreditált képzések által fejleszthessék saját kompetenciáikat és tapasztalatot szerezzenek.

Hiszünk abban, hogy minden speciális nevelési igényű gyermek adottságokkal, lehetőségekkel születik, és aktívan szeretnénk hozzájárulni ahhoz, hogy minden hozzánk forduló gyermek esélyt kapjon arra, hogy ezeket a lehető legnagyobb mértékben kamatoztathassa.

A kétezres évektől kezdve az iskola partnerkapcsolatai jelentős mértékben kiszélesedtek és messze túlléptek az anyaország határain. 2012-ben indult a „3iskola találkozó”, amely lényegében partnerkapcsolat és tapasztalatcsere a szegedi, a szabadkai és a kolozsvári testvériskolák szakemberei számára, a diákok számára pedig ismerkedési és nonformális tanulási lehetőség. Négy-öt évvel ezelőtt iskolánk csatlakozott a HIPEN-hez, a hallássérültekkel foglalkozó európai

szakemberek egyesületéhez: az egyesületen keresztül tizennégy európai ország szakembereivel kerültünk kapcsolatba.

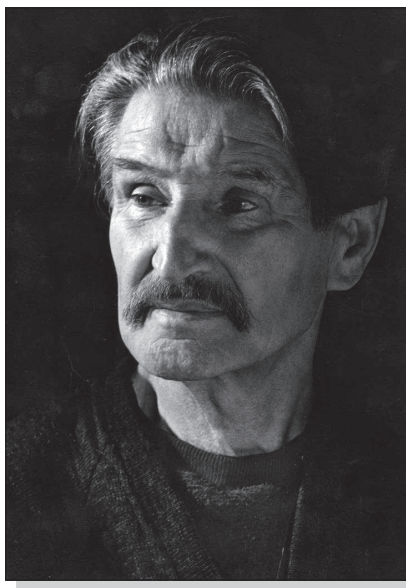
Az utóbbi években iskolánk számos pályázatot nyert, amelyekből olyan programokat finanszírozhattunk, amelyeket állami költségvetés nem tett lehetővé. A lovasterápiának és a hidroterápiának már többéves hagyománya van iskolánkban. Az érzékenyítő programok szervezésében is többéves gyakorlattal rendelkezünk. Az utóbbi két évben az úszásoktatás és az állatasszisztált terápia teszi hatékonyabbá a gyógypedagógiai munkánkat. Idén tízéves a Jelelőkórusunk, amely az elmúlt években számos erdélyi városba, illetve Magyarországra is eljutott, népszerűsítve iskolánkat. Közös célunk a közösség érzékenyítése, a siketek anyanyelvének és sajátos világának megismertetése. Pályázatok keretében nyílt lehetőség a továbbképzések indítására is: élménypedagógia és kooperatív tanulás, a különböző tanulási terápiák és a korai fejlesztés, valamint szociális és érzelmi intelligenciát fejlesztő *Manó és álomkereső* programunkkal valóban élmény a tanulás. Mentálhigiénés képzést is pályáztunk, illetve részt vettünk a tanári motivációt növelő projektben is.

A közel 135 év tükrében az újítások és a hagyományok ápolása együtt határozza meg az iskola arculatát. Az újítások a tanítási módszerek és az eszköztár folyamatos megújulását és a patinás, de több mint 100 éves épületkomplexum folyamatos karbantartását is jelenti. Számunkra hagyomány a siketség értékékként való megítélése, a siketkultúra ápolása és továbbadása, a magyar néphagyományok és a siketkultúra sajátos ötvözetének megőrzése és továbbadása, amely Erdélyben egyedivé formálta ezt az iskolát.

András Bernadett

Szervátiusz Jenő (1903–1983)

Az első világháború okozta politikai zavarok megnehezítették az erdélyi művészet fejlődését. A szobrászat mint a legdrágább és legmunkaigényesebb művészeti ág nem rendelkezett a kibontakozáshoz és újítás-hoz szükséges térrel és lehetőségekkel. A megoldatlan politikai problémák a művészeti életet is befolyásolták. 1918 után az erdélyi magyar szobrászat a román állami-ság keretein belül szerveződött: az önálló erdélyiség és a transzszilván gondolat meghatározta irányelveit. A művészek alkotásaikkal igyekeztek a nemzeti továbbélés szellemét fenntartani, s ebben Szervátiusz Jenő is nagy szerepet játszott (1. kép). Szervátiusz művészete a hagyományos, egyszerű irányvonalat követte, akárcsak több alkotótársának, például a nagybányai szobrász Vida Géának a munkássága is.

1. kép. Szervátiusz Jenő

A szegény családból származó kolozsvári szobrász a középiskola után rövid ideig nagybátyja, Zattler Béla kerékgyártó műhelyében dolgozott. Hamar felismerte művészi ambícióit és saját költségen Párizsba utazott, ahol két évig az *École Libre* esti tanfolyamán szobrászatot tanult. Hazaérkezése után, 1927 őszén beiratkozott a kolozsvári *Művészeti Iskola* szobrászati tagozatára: Romul Ladea szobrász irányítása stílusban és tematikában is visszaköszön Szervátiusz alkotásaiban. Egyéni és csoportos kiállításai/tárlatai szakmai fejlődésének mérföldkövei. Kezdetben a bukaresti Szalonon, Kolozsváron és más nagyobb városokban rendezett csoportos kiállításokon tette közzemlére műveit, de a kiállítások tekintetében Kolozsvár maradt munkásságának központja, ide köthető egyéni és csoportos tárlatainak túlnyomó többsége. Ugyanakkor meg kell említenünk, hogy Kolozsvár mellett idővel Európa nagyobb városaiban is bemutatkozhatott, többek között Budapesten, Moszkvában, Párizsban és Berlinben.

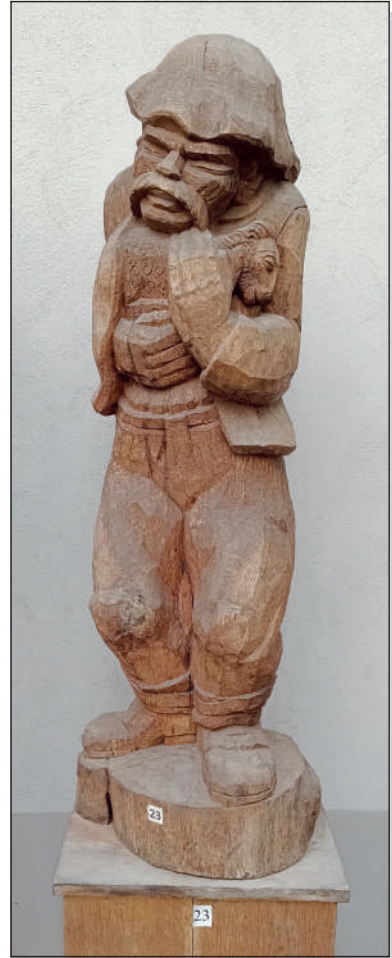
Szervátiusz művészi munkássága ugyanakkor nem korlátozódik pusztán a tárlatokra: a kolozsvári művészeti élet felvirágoztatásában is aktív szerepet vállalt. A korszak két meghatározó művészegyeniségének, Kós Károlynak és Szolnay Sándornak az együttműködéséből jött létre a *Barabás Miklós Céh*, amelynek az

2. kép.
Antarktis, 1961
Festett platánfa,
183×35×35 cm,
Szervátiusz
Múzeum, Kolozsvár

3. kép. Csángó
siratóasszony, 1957
Festett fa, 206×55×27 cm
Szervátiusz Múzeum,
Kolozsvár

4. kép. Emré bá, 1977
Fa, 110×30×25 cm
Szervátiusz Múzeum,
Kolozsvár

erdélyi magyar művészek összefogása volt a célja. Az 1930-as évek gazdasági válsága a szépművészeti iskola feloszlásához és annak Temesvárra költöztetéséhez vezetett. Ezt a hiányosságot igyekezett pótolni az 1933-ban alapított szabadiskola, amely egyben az értelmiségi kör találkozóhelye is volt. Az iskolát Szolnay Sándor és Szervátiusz Jenő vezette, előbbi festészetet, utóbbi szobrászatot tanított a növendékeknek. A kezdeményezés azonban nem tudta átvenni a képzőművészeti

5. kép. Emre bá balladája, 1962. Fa, 277×43×5 cm, Szervátiusz Múzeum, Kolozsvár

iskola szerepét, de hiánypótló szerepet töltött be a korabeli Kolozsvár művészeti életében. 1948-ban alakult meg a *Magyar Művészeti Intézet* Kolozsváron, itt Szervátiusz Jenő szobrászatot tanított mindaddig, amíg az intézetet 1949-ben össze nem vonták a román nyelvű intézménnyel, a *Ion Andreescu Képzőművészeti és Iparművészeti Főiskolával* (a mai Művészeti és Design Egyetemmel). 1949-től Szervátiuszt, miként sok más sorstársát is, lefokozták, technikus, majd tanársegéd pozícióba helyezték. Innen vonult nyugdíjba 1965-ben. 1978-ban költözött Magyarországra szintén szobrász fiához, Szervátiusz Tiborhoz. Az idős művész 1983. szeptember 15-én hunyt el Budapesten, teste a Farkasréti temetőben nyugszik.

Szervátiusz Jenő stílusa és témaválasztása nem változott radikálisan az évek során. Mindvégig az egyszerű témák, a környezetében fellelhető inspirációs források, a közvetlenül ismert emberek és történetek jelentették hangsúlyosan antropocentrikus szobrászatának alapját. Művészetének egyik irányvonalát a nyújtott formák, megnyugtató, befejezett síkok, az egyszerű és sima plasztika jellemezte. Ennek szemléltetéseként érdemes kiemelni az 1961-es *Anyaság*, valamint az ugyanabban az évben készült *Antarktisz* (2. kép) című szobrát. A két példa elsősorban Szervátiusz két fő témáját, az anyaságot és a női termékenységet szemlélteti, emellett stílusbeli sajátosságaira is érdemes felhívni a figyelmet. A művek megmunkálása finom, az apró véső nyomai szinte észrevétlenül vonulnak végig a felületeken. Az alakok körvonalai homályosan hatnak, szinte egybeolvadnak az érintkezési pontokban, csak az arcokon figyelhetünk meg enyhén élesebb kontúrokat.

Szervátiusz munkásságában ezzel majdnem párhuzamosan alakult ki egy sokkal darabosabb, nyersebb stílus, ahol a művész mellőzte a felületek egyengetését, simítását, valamint érvényesülni engedte a fa sajátos formáit, színét, erezetét és textúráját. E két stílus párhuzamossága egész pályafutását jellemzi. A szervátiuszi szobrászat kettőssége szorosan kapcsolódik témaválasztásához is. Nőalakjait, a termékenység, illetve az élet témaköréhez kapcsolódó műveit erős vertikálitás, kecses és nyugodt formák, csiszolt és sima felületek jellemzik. A falusi parasztok ábrázolásaiiban zömök, tömbszerű, groteszk figurákat vélhetünk felfedezni, durva formákkal, éles és kemény vonásokkal. Az 1957-es *Csángó sirtóasszony* (3. kép) című kompozíció egy, a fa törzséből alig kifaragott, népviseletben ábrázolt nőt jelenít meg. Merev megformálás, mozdulatlanság jellemzi a művet. Az alakot egy temetésen megfigyelt lány ihlette, aki Szervátiusz elmondása

6. kép. A kolozsvári Szent Mihály-plébánia udvarában kiállított művek

figyelhetünk meg. A véső nyomai egyenesek, merevek és mélyek. A korábban megfigyelt finom, hajlékony vonalokból itt már semmi sem érzékelhető. A szerény, zavartalan arckifejezést felváltotta a nő arcán visszatükröződő fájdalom, mely jelképezi a halál gondolatába belenyugodni sohasem tudó művészi magatartást. Hasonló kivitelezés figyelhető meg az 1977-es *Emré bá* (4. kép) ábrázolásban is. A torz, sánta parasztember Szervátiusz művészetének egyik kulcsfigurája, akit több változatban körplasztikák és domborművek formájában is megörökített. A falu bolondjáról az a hír járta, hogy a falu tartotta el a hideg téli hónapokban, ám egy alkalommal megfélemeztek róla, ezért otthonában megfagyott. A szobor azt a pillanatot dolgozza fel, amint Emré bá utolsó mozdulatával magához öleli egyetlen bárányát. Keze kemény, vastag, merevnek ható, őrzi a bárányt, az egyetlen életet és tulajdont. Stílusában elnagyolt, vastag formák jellemzik, tömör, egy tömbbe zárt alkotás.

Szervátiusz harmadik fő témája a népmesék és balladák világának megjelenítése domborművek formájában, hangsúlyos horizontalitással: ez a technika a művek olvasatát a szövegekhez teszi hasonlóvá. Az előbbi történethez kapcsolódik az 1962-es *Emré bá balladája* (5. kép) című, több méter hosszú dombormű. A történet főszereplője a közneveltség tárgyává tett Emré bá, akit a falu legényei kicsúfoltak. Bárányt adtak neki, majd megfosztották tőle, hazatüdőzték, ahol az éjszaka leple alatt sem szűnt meg a szegény bolond a bárányra gondolni. A kompozíció jobb szélén, az eseményszál végén, Szervátiusz önmagát is megmintázta, amint épp az *Emré bá* ábrázolásán dolgozik. Lényegében a művész a történet valós befejezését, annak utolsó mozzanatát ábrázolja, ami egyedi lezárást ad az alkotásnak.

Gazdag életművéből a legtöbb alkotással a kolozsvári Szent Mihály-plébánia rendelkezik (6. kép). 1994-ben a szobrász fia, Szervátiusz Tibor a plébániának adományozta apja 42, illetve 8 saját alkotását. Az adományozásra 1996. június 4-én ünnepélyes keretek közt került sor. A következő években ide szállították a fellegvári műteremben felhalmozott szobrokat, illetve magánszemélyek is adományoztak korábban általuk őrzött emlékeket. A két szobrász összesen több mint 90 művét őrzik jelenleg a plébánián.

szerint édesapját siratta, kiabálva, hogy bárcsak kihúzhatná őt sírjából. Ebből adódik a nő kezének húzásra készülő tartása, mintha a szeretett személyt próbálná visszahozni. A nőt úgy keretezi a fa törzse, mintha koporsóját képezné. Ellentétben az előbb bemutatott női alakkal, itt sokkal groteszkebb, durvább, aránytalanabb felületeket

Július 7-én **Szász Béla** (1840–1898) költő és műfordító halálának a 125. évfordulója ad alkalmat a megemlékezésre. A híres szemerjai Szász családból származik, apja, Károly, a nagyenyedi professzor, testvérei, Domokos és Károly jeles püspökök. Ő is Pesten teológiát végzett, majd 1863-tól a jénai és az utrechti egyetemeken bölcséleti tanulmányokat folytatott. 1865-ben választották meg a marosvásárhelyi Református Kollégium tanárául. 1870-ben Kolozsvárra költözött, ahol a Református Kollégiumban bölcséletet tanított, s közben a *Kelet* című politikai napilapot szerkesztette. Az 1872-ben megnyíló kolozsvári egyetemen a bölcsészeti tanszéket kapta, s bár inkább irodalmár volt, 1895-ig ő tanította a filozófiát. 1890/91-ben a rektori széket is betöltötte. Az MTA 1883-ban választotta levelező tagjául. Munkássága versköteteken túl főleg regény- és tanulmányfordításokat ölel fel. 1870-ben választották a Kisfaludy Társaság, 1888-ban pedig az Erdélyi Irodalmi Társaság tagjául. Szász szerény kis fejkőoszlopcskája az I. C parcellában állt. Miután sírjába 1994-ben mást temettek, a kő sokáig egy szomszédos sírnak volt támasztva, utóbb nyoma veszett.

Július 21. **Kovásznai Péter** (†1673) református püspök halálának a 350. évfordulója. 178×34,5 cm-es, igen magas ereszes köve ma is áll a III. B parcella felső harmadában. Herepei János helytörténész a követ a „hanyagló erdélyi reneszánsz legszebb síremlékei” közé sorolja. Szépen kimetszett nemesi címer alatt latin felirat olvasható. Eszerint itt nyugszik nagytiszteletű és híres-neves Kovásznai Péter úr, az erdélyi ortodox [reformátusok] püspöke, a Kolozs megyei és kalotaszegi egyházmegye eszperese, valamint a kolozsvári ortodoxok papja. Meghalt az Úr 1673. esztendeje júliusának 21. napján, 57 éves korában. A felirat nem sejteti, hogy az 57 esztendő milyen fordulatot életpályát zár magába. Életének első megőrzött adata, hogy 1637 júliusában bejegyezte magát a debreceni diákok anyakönyvébe. 1639-től 1641-ig Sárospatakon diákoskodott. Rövid tanítószkodás után, 1643 júliusában már a hollandiai Leiden egyetemére iratkozik be a teológiai karra. Még augusztusban átmegy Groningenbe, 1644 májusától pedig Franeker diákja. Angliai kitérő után, 1645 júliusában indul vissza

hazájába. Itthon eleve gyanakvással fogadják puritánus nézetei miatt. Az 1646-os, Szatmárnémetin tartott zsinat csak feltételekkel szentelte pappá. Vidéki eklézsiák után 1655-ben a váradi egyházközségben lesz lelkész. Mivel puritánus nézeteket hirdet, még az évben megfosztják állásától, börtönbe is zárják, mert II. Rákóczi György fejedelem és környezete mereven elzárkózik minden újítás elől. Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszony közbenjárására kiszabadul, s egy év múlva visszanyeri váradi állását is. Várad 1660-as török kézre kerülését követően ott minden egyházi tevékenység megszűnik, a kollégium diákjai Debrecenbe menekülnek. Kovásznai átmenetileg főuraknál udvari pap, míg 1662-ben Kolozsvárra hívják lelkésznek. 1668-ban esperessé, majd püspökké is megválasztják. Halálát követően, 1673. július 25-én illő pompával, Portsalmi András lelkész és Pataki István kollégiumi tanár beszédével temették, sőt halotti kártát is nyomattak az alkalomra. Ennek egy példánya a Farkas utcai templom papi stallumára van felerősítve. A sírkövet a Házsongárd Alapítvány restauráltatta.

Bálint Tibor

Jack London

Ha felöltlik a neve, egyszeribe vakító fehérség vesz körül. Mert minden ember már ifjúsága kezdetén elindul Alaszka felé: ezzel az aranylázzal jövünk a világra. De a sors szeszélyes és kíméletlen; kutyák vonítanak a sötétben, jéghegyek alatt üvölt a fagyhalál, és néha csupán azon múlik az életünk, hogy lángra kap-e az árva gyufaszál, amely a zsebünk korcában rejtőzött, vagy egyet lobbanva végképp kialszik, mielőtt az utat is megvilágítaná előttünk.

Hemingway

(Sírfelirat)

Repültem halak hátán, úsztam vérző szemű bivalyok nyomában, horzsolt lelkemet whiskyvel borogattam. Már a fára is visszamásztam volna én, de a ropogó ágak réseiből tetves műanyag búze csapott rám, és a csalódás oly erős volt, hogy puskám fölé hajolva meg kellett húznom a ravaszt...

Thomas Mann

Igen valószerűnek tartom, hogy egy német polgár valamely alkalommal így szólt hozzá: „Mondja, kérem, miért használja oly sűrűn ezeket a fontoskodó szavakat: *ha jól meggondoljuk... egyébként nem is jól mondjuk* stb. A tétova beszéd nem a mi sajátunk, bennünket épp a pontosságunk tett világhírűvé.” Thomas Mann pedig így válaszolt: „Ha jól meggondoljuk, önnek igaza van, de ne felejtse el, hogy annak, amit menet közben korrigálunk, sokkal nagyobb a hitele, hiszen az olvasó a saját szemével láthatja, ahogy a gondolat ott előtte fejlődik és alakul: úgyszólván átéli a statu nascendi izgalmas pillanatát... No de várjon csak, mert nem is jól mondjuk, amit mondunk...”

Boros Miklós

Száz év, nyolc meccs

Mircea Stroescu (Bukaresti Colțea) – Bartha József (Nagyváradai Törekvés), Hirsch Elemér (Kolozsvári AC) – Fuhrmann Gyula (Aradi AMEF), Hönigsberg Miklós (Nagyváradai AC), Jakobi Dezső (Kolozsvári Haggibor) – Ströck Albert (Törekvés), Aurel Guga (Kolozsvári U), Wetzer Rudolf (Temesvári Unirea), Rónay Ferenc (NAC), Drescher Zoltán (NAC) összeállításban lépett pályára száz évvel ezelőtt, az első Kolozsváron rendezett válogatott mérkőzésen a román válogatott Csehszlovákia ellen. A gyerekcipőben járó romániai futballnak ez mindössze az ötödik válogatott találkozója volt, és a harmadik hazai pályán – az elsőt 1922. szeptember 3-án Csernyivciben (Cernauti, ma Ukrajna) játszották Lengyelország ellen (1–1).

A kapus Stroescut – aki az első bukaresti játékos volt a válogatott akkor még alig egyéves történelmében – leszámítva minden játékos erdélyi volt, a szövetségi kapitány Teofil Moraru úgyszintén. A román futball rengeteget nyert a Trianon után megörökölt magyar, sváb és zsidó játékosokkal, az első román nemzetiségű sztár, Aurel Guga is a Bánságban, a ma Szerbiához tartozó Kevevárán született.

A sokkal magasabb szintet képviselő csehszlovákok 6–0-ás sikerét tízezer néző látta a sétatéri stadionban, és aligha gondolta valaki is közülük, hogy a következő válogatott mérkőzésre csak 85 évvel később kerül sor a városban.

A bukaresti fociszövetség ugyanis, főleg a kommunizmus idején, szinte kizárólag a fővárosban rendezett válogatott meccseket, 1931 és 1966 között egyszer sem játszott vidéken a román csapat. Csak az új évezredben, előbb a bukaresti Stadion-mizéria, majd a 2011-ben a Nemzeti Arénával szinte egy időben felépült Kolozsvár Aréna és a ploiești-i Ilie Oană-stadion elkészülte után váltak rendszerezesebbé a vidéki mérkőzések. Kolozsvár 2016–2017-ben másfél év alatt öt meccset is kapott, de így is csak nyolcnál jár, miközben Konstanca és a jelenlegi FRF-elnökség által látványosan favorizált Ploiești 13-nál. Amiben viszont különleges Kolozsvár, hogy két stadionjában is játszott már Románia: a sétatériben ötször, a fellegváriban pedig háromszor.

A román válogatott kolozsvári mérkőzései

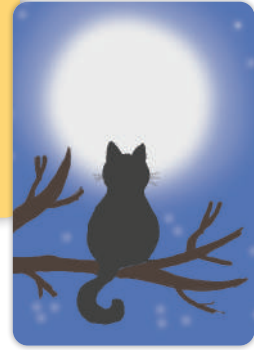
- Románia–Csehszlovákia 0–6** (barátságos mérkőzés, 1923. július 1, Városi stadion, 10 000 néző)
- Románia–Litvánia 0–3** (világbajnoki selejtező, 2008. szeptember 6., dr. Constantin Rădulescu stadion, 14 000)
- Románia–Spanyolország 0–0** (barátságos mérkőzés, 2016. március 27., Kolozsvár Aréna, 28 ezer néző)
- Románia–Montenegró 1–1** (világbajnoki selejtező, 2016. szeptember 4., Kolozsvár Aréna, 25 468 néző)
- Románia–Dánia 0–0** (világbajnoki selejtező, 2017. március 26., Kolozsvár Aréna, 26 895 néző)
- Románia–Chile 3–2** (barátságos mérkőzés, 2017. június 13., Kolozsvár Aréna, 9000 néző)
- Románia–Törökország 2–0** (barátságos mérkőzés, 2017. november 27., dr. Constantin Rădulescu-stadion, 20 000 néző)
- Románia–Feröer 4–1** (Európa-bajnoki selejtező, 2019. március 26., dr. Constantin Rădulescu-stadion, 10 502 néző)

Július / Szent Jakab hava

Július 3. – Műanyagzacskó-mentes világnap

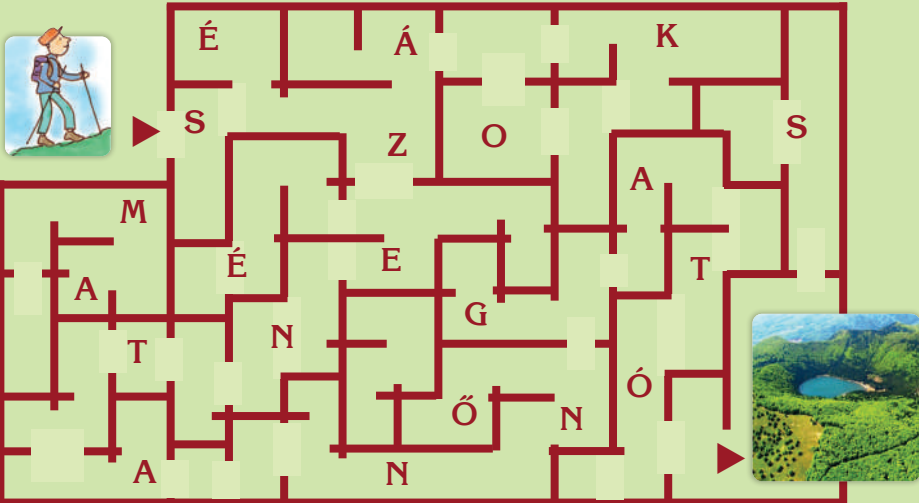
Célja a műanyag zacskók használatának megszüntetése az egész világon. 2008 óta számos szervezet támogatja, köztük az EU Környezetvédelmi Bizottsága is. Te miben viszed iskolába az uzsonnádat, tornafelszerelésedet?

Július 20. – A Hold napja annak emlékére, hogy az Apollo-11 legénységének két tagja, Neil Armstrong és Edwin Aldrin 1969-ben ezen a napon léptek a Holdra.

Július 2-a Sarlós Boldogasszony napja. Képrejtvény segítségével mondjuk el, **mi kezdődött hagyományosan ezen a napon.**

Július 26. – Anna-nap. Vezesd végig a túrázót a labirintuson a lehető legrövidebb úton, és közben olvasd össze az érintett betűket. **Mi az úti cél?**

Petőfi 200

„Ott megy ő, az ősz vezér; szakálla / Mint ... ” – a 200 éve született Petőfi Sándor ... (vissz. 1.) című versének sorait (vissz. 32., vissz. 20. / függ. 1. / függ. 15.) idézzük a rejtvényben.

1	A			R				I			S
11					12				13		
14			15			16		17		18	
19					20				L		21
22				23	24			25		26	
	V		27				28		29		
30	31				32			33	E		34
35				36		37				38	
	T		39		40			41	42		
43	44			G				45	E		É
46		47			48			49			
50			51			52	53			54	
	D								55	;	.

VÍZSZINTES: 11. ... Basinger (amerikai színésznő) 12. Skandináv férfinév 13. Az öt nagy észak-amerikai tó egyike 14. Azonnal, késlekedés nélkül 16. Kerület (röv.) 18. Felső végtag 19. Ütlegelte vala 21. Ellenben 22. Félig igaz! 23. Szép táj jelzője 25. Lóháton harcoló középkori nemes vitéz 27. ... a sitten (börtöntöltelék) 29. Talál 30. Van esze 35. Város az Amerikai Egyesült Államok Oklahoma tagállamában 37. Idegen János 38. Férfi párja 39. Valóságos állítások 41. Vizsgaelőadás jelene! 43. Dudálni kezd! 46. Ezen a helyen 48. Páros nyáláb! 49. József Attila verse 50. A tizenhárom vértanú városából való 52. Beborította (a víz) 55. Törj... (rombolj)

FÜGGŐLEGES: 2. Súrlódva halk zörgő hangot ad 3. Mohamedán fejedelmi cím 4. Adóellenőrzés része! 5. Kés alkotóeleme 6. Életvitelszerű tartózkodási helyekre vonatkozóan 7. ... Montand (francia énekes-színész) 8. Hélium vegyjele 9. Angyalrang 10. Győzelmi dal 17. Némán rázol! 20. Muzsika 24. Izomkötő szalag 26. Némileg vehemens! 27. Üzlet, áruda 28. Annyi, mint a rosta ... (sok) 31. Q! 33. Faluban található! 34. Kissé lefröcsköl! 36. Azt a mennyiséget 40. Lenyel a végén! 42. Természetes ... logaritmus (jele: ln) 44. ... kel (elindul) 45. Megfelelő módon 47. Lett sakkvilágbajnok volt (Mihail) 51. Te (német) 53. Líbia tartománya! 54. A széleire tűz!

Tartalom

Előszó.	5
Lovassy-Cseh Tamás – Szabó Lilla: 12. Kolozsvári Magyar Napok. Kerekedik!	6
AUGUSZTUS	
KALENDÁRIUM	14
VISSZATEKINTŐ	
Ferenczi Szilárd: Az utolsó erdélyi rendi országgyűlés Kolozsváron 1848-ban	20
KOLOZSVÁRI KINCSEK	
A közügyekről. Benkő Samu és Kós Károly beszélgetése	32
KOLOZSVÁRI PANTHEON	
Gaal György: Házsongárdi évfordulók (2022–2023)	42
ÍRÓK VÁROSA	
Bálint Tibor: Kenyér és gyertyaláng; Petőfi; Arany	45
SPORT	
Killyéni András: In memoriam Orbán Olga: A kezdetek	47
GYERMEKEKNEK.	50
KERESZTREJTVÉNY	51
SZEPTEMBER	
KALENDÁRIUM	52
VISSZATEKINTŐ	
Rác György: Az Aranybulla hét példányának jelentősége a Magyar Királyság életében	58
FELLEGVÁR	
Guttman Szabolcs: A kolozsvári Fellegvár – közösségi fényben és árnyékban	68
KOLOZSVÁRI KINCSEK	
Lázok Klára: „Erdély elég dolgot ad”.	74
KOLOZSVÁRI PANTHEON	79
ÍRÓK VÁROSA	
Bálint Tibor: Krúdy Gyula; Szindbád új vizeken	80
SPORT	
Killyéni András: In memoriam Orbán Olga: A melbourne-i olimpia	82
GYERMEKEKNEK.	84
KERESZTREJTVÉNY	85
OKTÓBER	
KALENDÁRIUM	86
VISSZATEKINTŐ	
Gaal György: A kolozsvári egyetem megnyitása 150 évvel ezelőtt	92

FELLEGVÁR

Dan Clinci: A Fellegvár. Kolozsvár szimbolikus magaslatának a felújítása . 96

KOLOZSVÁRI KINCSEK

Murádin Jenő: A Mátyás-szobor és alkotója, Fadrusz János 110

KOLOZSVÁRI PANTHEON 114

ÍRÓK VÁROSA

Bálint Tibor: Dsida Jenő; Kós Károly. 115

SPORT

Killyéni András: In memoriam Orbán Olga: Vívósikerek és nehézségek . 116

GYERMEKEKNEK. 118

KERESZTREJTVEÉNY 119

NOVEMBER

KALENDÁRIUM 120

VISSZATEKINTŐ

Tonk Márton – Hauer Melinda: „Érd el önmagad legjobb verzióját!” . . 126

FELLEGVÁR

Nagy Béla: Fellegvári mulatók a századforduló idején 134

KOLOZSVÁRI KINCSEK

 Szilágyi Adrien Rebeka: Janovics Jenő és Poór Lili kolozsvári életének
színterei 145

KOLOZSVÁRI PANTHEON 154

ÍRÓK VÁROSA

Bálint Tibor: Mikszáth; Móricz Zsigmond 156

SPORT

Boros Miklós: Ilyen sem volt még: forralt boros foci-vb 157

GYERMEKEKNEK. 158

KERESZTREJTVEÉNY 159

DECEMBER

KALENDÁRIUM 160

VISSZATEKINTŐ

Laskay Adrienne: A kolozsvári magyar zenés színpad 230 éve. 166

FELLEGVÁR

Gaal György: Sétaút és Erzsébet-szobor a Fellegvár oldalán 175

Gaal György: Fejedelemszobrok a Fellegváron. 178

KOLOZSVÁRI KINCSEK

Kása Zoltán: 220 éve született Bolyai János, a magyar Euklidész 180

KOLOZSVÁRI PANTHEON 189

ÍRÓK VÁROSA

Bálint Tibor: József Attila 190

SPORT

Killyéni András: In memoriam Orbán Olga: A világbajnok. 192

GYERMEKEKNEK. 194

KERESZTREJTVEÉNY 195

JANUÁR

KALENDÁRIUM	196
VISSZATEKINTŐ	
Ősz Előd: Kolozsvár nyomdái a 16–17. században	202
FELLEGVÁR	
Gaal György: Az Erzsébet út házról házra	206
KOLOZSVÁRI KINCSEK	
Újvári Dorottya: „Szerény művészetem által a jövődőségnek átadni”.	218
KOLOZSVÁRI PANTHEON	222
ÍRÓK VÁROSA	
Bálint Tibor: Kosztolányi	224
SPORT	
Killyéni András: In memoriam Orbán Olga: Egy furcsa világbajnokság története (Párizs, 1965)	225
GYERMEKEKNEK.	228
KERESZTREJTVÉNY	229

FEBRUÁR

KALENDÁRIUM	230
FELLEGVÁR	
Simonffy Katalin: Ház a Fellegváron.	236
KOLOZSVÁRI KINCSEK	
Jánó Mihály: Radákné Gróf Rhédey Klára kolozsvári arcképei.	244
KOLOZSVÁRI PANTHEON	247
ÍRÓK VÁROSA	
Bálint Tibor: Karinthy; Kuncz Aladár	249
SPORT	
Killyéni András: In memoriam Orbán Olga: A világbajnok csapat	250
GYERMEKEKNEK.	252
KERESZTREJTVÉNY	253

MÁRCIUS

KALENDÁRIUM	254
VISSZATEKINTŐ	
Pál Emese: Kolozsvár városnegyedeinek kialakulása a 20. században	260
FELLEGVÁR	
Gaal György: A Kismezői vagy Kalandos temető.	268
KOLOZSVÁRI KINCSEK	
Zakariás Ágota: Nagy István arctájai	279
KOLOZSVÁRI PANTHEON	283
ÍRÓK VÁROSA	
Bálint Tibor: Gelléri Andor Endre; Dante; Gogol.	285
SPORT	
Killyéni András: In memoriam Flóra-Orosz Katalin	286

GYERMEKEKNEK	288
KERESZTREJTVÉNY	289

ÁPRILIS

KALENDÁRIUM	290
VISSZATEKINTŐ	

Veress Emőd: 150 éve jött létre a Kolozsvári Királyi Törvényszék, 120 éve adták át az Igazságügyi Palota épületét, 85 éve hunyt el Wagner Gyula építész, az Igazságügyi Palota tervezője	296
--	-----

FELLEGVÁR

Boros Miklós: Ötven éve épült fel a fellegvári CFR-stadion	303
--	-----

KOLOZSVÁRI KINCSEK

Demény Péter: Egy élet breviáriuma. Dáné Tibor	305
--	-----

KOLOZSVÁRI PANTHEON	308
-------------------------------	-----

ÍRÓK VÁROSA

Bálint Tibor: Dosztojevszkij; Tolsztoj; Csehov; Gorkij	309
--	-----

SPORT

Boros Miklós: BL-menetelés tette teljessé a jubileumot.	310
---	-----

GYERMEKEKNEK	312
------------------------	-----

KERESZTREJTVÉNY	313
---------------------------	-----

MÁJUS

KALENDÁRIUM	314
VISSZATEKINTŐ	

Fodor János: A romániai Országos Magyar Párt a politikai alapozás időszakában (1922–1928)	320
--	-----

FELLEGVÁR

Polacsek Péter: Volt egyszer egy Vasutas, van még mindig CFR	329
--	-----

KOLOZSVÁRI KINCSEK

Cseke Péter: Páskándi Géza kolozsvári életideje	333
---	-----

KOLOZSVÁRI PANTHEON	338
-------------------------------	-----

ÍRÓK VÁROSA

Bálint Tibor: Villon; Stendhal; Balzac; Victor Hugo; Baudelaire; Flaubert	340
---	-----

SPORT

Boros Miklós: Fellegvári dinasztia	342
--	-----

GYERMEKEKNEK	344
------------------------	-----

KERESZTREJTVÉNY	345
---------------------------	-----

JÚNIUS

KALENDÁRIUM	346
VISSZATEKINTŐ	

Bakk Miklós: Egy korszakjelző folyóirat: a <i>Magyar Kisebbség</i>	352
--	-----

FELLEGVÁR

A Gondviselés Egyesület	355
-----------------------------------	-----

KOLOZSVÁRI KINCSEK

Simonffy Katalin: Jagamas János. Arcképvizlat	358
---	-----

KOLOZSVÁRI PANTHEON	363
ÍRÓK VÁROSA	
Bálint Tibor: Zola; Rimbaud; Dickens	365
SPORT	
Killyéni András: Kolozsvár, 1958. június 22.: Balázs Jolán, magasugrás, világcsúcs, 180 centiméter.	366
GYERMEKEKNEK.	368
KERESZTREJTVÉNY	369
JÚLIUS	
KALENDÁRIUM	370
VISSZATEKINTŐ	
Cseke Péter: Kemény János írói indulásának kolozsvári műhelyei	376
FELLEGVÁR	
Crisan Erika: Iskola a Fellegvár közelében.	
A Kozmutza Flóra Hallássérültek Speciális Iskolájának múltja.	382
Kiss Gabriella Csilla: ...és jelene a jövő tükrében	387
KOLOZSVÁRI KINCSEK	
András Bernadett: Szervátiusz Jenő (1903–1983)	391
KOLOZSVÁRI PANTHEON	395
ÍRÓK VÁROSA	
Bálint Tibor: Jack London; Hemingway; Thomas Mann	397
SPORT	
Boros Miklós: Száz év, nyolc meccs	398
GYERMEKEKNEK.	400
KERESZTREJTVÉNY	401

A *Gyermekeknek* rovat rejtvényeinek megfejtései:

AUGUSZTUS: palástja, papucs, füve

SZEPTEMBER: fecskék; népmese napja

OKTÓBER: A gitár nem fűvós hangszer; állatok

NOVEMBER: ...karácsony locsog.

DECEMBER: A 4-es.

JANUÁR: ...sok pénzünk legyen...

FEBRUÁR: ...akkor már a tavasz megjő.

MÁRCIUS: Lemossuk a gyalázatot!

ÁPRILIS: a magyar költészet napja

MÁJUS: fagyosságok; májusfa

JÚNIUS: nyári napforduló

JÚLIUS: aratás; Szent Anna-tó

